

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**ZERKEŞÎ'NİN (v. 794/1392) EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD
ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

MÜCAHİT ILDIRAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. ADİL YAVUZ**

KONYA - 2019

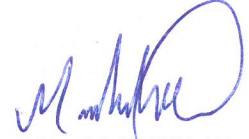
T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MÜCAHİT ILDIRAR		
	Numarası	138106031008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / HADİS BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	ZERKEŞİ'NİN (v. 794/1392) EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mücahit ILDIRAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mücahit ILDIRAR
	Numarası	138106031008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adil YAVUZ
	Tezin Adı	ZERKEŞİ'NİN (v. 794/1392) <i>EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD</i> ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Zerkeşî'nin (V. 794/1392) *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* Adlı Eserindeki Hadislerin Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 02/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr	Adil YAVUZ	
2	Prof. Dr.	Mehmet EREN	
3	Prof. Dr.	Seyit AVCI	

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MÜCAHİT ILDIRAR		
	Numarası	138106031008		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / HADİS BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adil YAVUZ		
Tezin Adı	ZERKEŞİ'NİN (v. 794/1392) <i>EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD</i> ADLI ESERİNDEKİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ			

İlk asırdan itibaren küllî ve fer'î kâideleri belirleyen âlimler, Allah Rasulü'nün sözlerinden istifade etmişlerdir. Bu bakımdan İslam Hukukundaki kâidelerin dayanak noktası ayetlerle birlikte hadisler olmuştur.

Bu tez, VIII. asrın önemli fıkıh âlimlerinden Zerkeşi'nin kavâid alanında, türünün ilk örneği olarak alfabetik şekilde kaleme aldığı *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* adlı eserinde kullandığı hadislerin sıhhat durumunu tespit etmek, Zerkeşi'nin hadisçiliğinin anlaşılmasına katkı sağlamak, hem de kâidelerin dayandığı rivayetlerin sıhhat durumunu tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Tahric çalışması mahiyetinde olan tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Tezin giriş bölümünde konu, amaç ve yöntemden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Zerkeşi'nin hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleri ve özelinde *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, eserde geçen 129 adet rivayetin rical değerlendirmeleriyle tahricleri, araştırmanın metod bölümünde belirtilen tahric usullerine göre yapılmış ve rivayetlerle ilgili *sahih*, *hasen* ve *zayıf* vb. olarak verilen hükümler tablolar halinde verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise hadislerin tahlil ve değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Zerkeşi, Hadis, Tahric, İsnad, Değerlendirme, el-Mensûr fi'l-kavâ'id.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MÜCAHİT ILDIRAR		
	Student Number	138106031008		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / HADITH		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Adil YAVUZ		
Title of the Thesis/Dissertation	THE EVALUATION OF HADITHS IN AL-ZARKASHI'S (D. 794/1392) AL-MANSOUR FI AL-QAWAID			

Since the first century, the scholars, who have determined the main and sub principles, have benefited from the words of Prophet Muhammed (pbuh) Hence, the main principles in Islamic Law have been based upon hadiths together with verses.

This thesis has been prepared in order to determine the authenticity of hadiths Zarkashi, one of the most important fiqh scholars of 8th century, used in al-Mansour fi'l-qawaid, the first of its kind as written in alphabetical order; to contribute to understanding of Zarkashi as a fiqh scholar; and also to determine the authenticity of narrations on which the main principles base. Our thesis, prepared as a study and assessment of hadiths, consists of two sections.

In the introduction part, topic, objectives and methods are mentioned. In the first section, some information has been given about Zarkashi's life, his scholarship, and al-Mansour fi'l-qawaid.

In the second part, assessment and evaluation of 129 hadiths, which were mentioned in the work, have been carried out according to the principles stated in the methods part of the survey and these hadiths have been decided as authentic, good or weak.

In the final part of the study, findings which were obtained as a result of assessment and of hadiths, have been evaluated.

Keywords: Zarkashi, Hadith, Assessment, Authenticity, Evaluation, al-Mansour fi'l-qawaid.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2
D. DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR	4
1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	4
2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	5
3. Kavâid ve Kavâid Alanında Yapılan Çalışmalar	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ZERKEŞÎ’NİN (v. 794/1392) HAYATI ve İLMÎ ŞAHSİYETİ

A. ZERKEŞÎ’NİN HAYATI	7
1. Nesebi ve Künyesi	7
2. Doğumu ve Yetiştirilmesi	8
3. Vefatı	9
B. ZERKEŞÎ’NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ	10
1. İlim Tahsili ve Hocaları	10
a. İlim Tahsili	10
b. Hocaları	11
2. Talebeleri ve Eserleri	18
a. Talebeleri	18
b. Eserleri	20
1- Kur’ân ve Kur’ân İlimleri	20
2- Hadis ve Hadis İlimleri	21
3- Tarih ve Biyografi	22
4- Dil ve Edebiyat	22
5- Tevhid ve Kelam	23
6- Fıkıh ve Fıkıh İlimleri	23
7- el-Mensûr fi’l-kavâ'id	25

İKİNCİ BÖLÜM***EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD*'DE YER ALAN HADİSLERİN TAHRİCİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ**

A. RİVAYETLERİN TAHRİCİ	33
1. Aynı Lafızla Zikredilen Rivayetler	34
2. Benzer Lafızla Zikredilen Rivayetler	109
3. Muhteva İle Zikredilen Rivayetler	163
4. İşaret Edilen Rivayetler	196
5. Tekrar Edilen Rivayetler	230
B. <i>EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD</i> ADLI ESERDE GEÇEN HADİSLERLE İLGİLİ TABLOLAR	232
C. RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	238
SONUÇ	241
BİBLİYOGRAFYA	243

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla...

İslam dininin iki ana kaynağı Kur'ân ve sünnet tam bir uyum ve bütünlük arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerim "Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur." buyurarak sünnetin dindeki otoritesini inananlara açık bir şekilde belirtmiştir. Sünnetin, İslam'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması ve onun tatbik edilmesindeki rolü, inkârı mümkün olmayan bir gerçektir.

Hz. Peygamber kendisine Allah Teâlâ tarafından verilen vahiyleri tebliğ ve tebyîn görevi gereği müminlere iletmiş ve açıklamıştır. Ayrıca birçok konuda teşri görevini de yerine getirmiştir. Durum böyle olunca, müctehid ve fakihler verdikleri fetvalarda ilk olarak Kur'ân-ı Kerim'de hüküm aramışlar, onda bulamadıkları bir konuda hadislere başvurmuşlardır.

İlk asırdan itibaren küllî ve fer'î kâideleri belirleyen âlimler, onların tespitinde Allah Rasulü'nün sözlerinden de istifade etmişlerdir. Bu bakımdan İslam hukukundaki kâidelerin dayanak noktası ayetlerle birlikte hadisler olmuştur.

İlk asırlarda telif edilen kavâid külliyyatında her ne kadar fazla hadis zikredilmese de sonraki dönemlerde kâidelerin dayandığı hadisler zikredilmeye başlanmıştır. Bunların en önemli örneklerinden biri de h. 8. asırda yaşayan ve hadis alanındaki çalışmalarıyla da tanınan Zerkeşî'nin kaleme aldığı *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* adlı eserdir.

Bu çalışmanın giriş bölümünde araştırma hakkında genel bilgiler verdikten sonra, öncelikle Zerkeşî'nin (v. 794/1392) hayatını ve ilmi şahsiyetini inceledik. Ardından *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli üç ciltlik eserinde bulunan hadislerin tahrîcini ve değerlendirmesini yaptık. Müellif zikrettiği hadisleri kimi zaman lafzen almış, kimi zaman benzer lafızla, kimi zaman da mânen ilgili hadislere işaret etmiştir. Bu rivayetlerin temel kaynaklardaki yerlerine işaret ettik. Hadisin lafzına en yakın rivayetin ravilerini incelerken meşhur rical âlimlerinin değerlendirmelerini araştırdık. Ayrıca senedler hakkındaki hükümler konusunda hadis münekkidlerinin görüşlerine yer verdik.

Araştırmamızın sonunda, rivayetlerin kaynaklardaki yerlerine ve sıhhat derecelerine göre oluşan tabloları sunduk. Bu tablolarda verilen bilgilerle birlikte bazı ayrıntıları genel değerlendirmede belirttik.

Tezimizin başından itibaren bizlere yol gösteren, her türlü desteğini esirgemeyen, ynlerdirmesiyle çalışmamızı kolaylaştıran danışman hocam Prof. Dr. Adil YAVUZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca yardımcı olan tüm hocalarıma, aileme ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Çalışmamızın okuyucuya faydalı olmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ederim.

Mücahit ILDIRAR

Konya - 2019

KISALTMALAR

- a.s. : aleyhisselam
- b. : İbn
- bkz. : bakınız
- DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- h. : hicri
- Hz. : Hazreti
- İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- m. : miladi
- r.a. : radiyallâhu anh
- s.a.v. : sallallâhu aleyhi ve sellem
- thk. : tahkik eden
- ts. : tarihsiz
- v. : vefat tarihi

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Muhtelif İslâmî ilimlere dair eser yazan âlimler, özellikle Kelamcılar, Müfessirler, Usülcüler, Fakihler, Mutasavvıflar ve Lügatçılar çoğu kez delil olarak kullandıkları hadislerin kaynağını göstermemişlerdir. Bu gelişmeler karşısında hadisçiler, bu tür eserlerdeki hadislerin aslî hadis kaynaklarındaki yerlerini göstermek ve hadislerin sıhhatini ortaya koymak amacıyla tahrîc çalışmaları yapmışlar ve müstakil eserler yazmışlardır. Bütün bu çalışmalar sonucunda tahrîc edebiyatı denilen bir literatür oluşmuştur.

Çalışmamızın konusunu, Zerkeşî'nin (v. 794/1392) *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eserinde delil olarak kullandığı hadislerin tahrîcinin yapılıp sıhhat ve delil olma yönlerinden değerinin ortaya konması oluşturmaktadır. Bundan dolayı üzerinde çalıştığımız eserdeki hadislerin, asli kaynaklarda bulunup bulunmadığı ve sıhhatlerinin tespiti inceleme konusu yapılacaktır.

el-Mensûr fi'l-kavâ'id, fıkhi yönüyle Şafiî mezhebine mensup Zerkeşî'nin fıkıh kâidelerini alfabetik olarak zikrettiği kitabıdır. Bu araştırma, İslam'ın ilk yıllarından itibaren Kur'ân-ı Kerim ve hadisler başta olmak üzere diğer delillerden oluşturulan, İslam hukukunun kâidelerinden büyük bir kısmını içeren *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*'in bünyesinde barındırdığı hadisleri inceleme gayesini taşımaktadır.

Bizi bu eseri çalışmaya iten ana sebep külli ve fer'î kâideleri içeren eserlerdeki hadisler hakkında hiçbir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Zira fıkıh ilminde önemli yeri olan kâidelerin ne kadarının sahih hadislere dayandığının tespit edilmesi, bu kâidelerin fıkhıdaki etkin işlevi sebebiyle son derece mühimdir.

Bu çalışma, eser içerisindeki rivâyetlerin Hz. Peygamber'e (s.a.v) aidiyetinin ve sıhhat durumunun tespit edilmesini kapsamaktadır. Bir bakıma çalışma sonunda eserin

hadis ilmi açısından değeri ortaya konacaktır. Bu sebeple *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* de yer alan fikhi kâidelere dayanak gösterilen rivayetlerin, ilmî değeri tespit edilecektir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Genel olarak tahrîcin gayesi, hadisin kaynağının öğrenilmesi ve sözün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aidiyetinin tespit edilmesidir. Buna binaen bizim de çalışmamızın amacı, Zerkeşî'nin (v. 794/1392) *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eserinin hadislerini tahrîc edip eserin hadis ilmi açısından ne derecede güvenilir olduğunu tespit etmektir. Dolayısıyla kâidelere dayanak olarak zikredilen hadislere ne kadar itibar edilmesi gerektiği hususuna ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bu sebeple *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* deki kâidelerin mesnedi olan hadisler araştırmaya konu edilerek istişhad olarak getirilen rivayetlerin durumu hakkında okuyucunun aydınlatılması amaçlanmaktadır.

C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmanın ilk bölümünde Zerkeşî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından aynı bölümde *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*'in içeriği ve özellikleri ele alınmıştır.

Eserin müellifi olan Zerkeşî'nin (v. 794/1392) biyografisini incelerken makale ve ansiklopedi maddeleri, özellikle İbn Hacer'in (v. 852/1448) *Dürrer*'i, Esedi'nin (v. 851/1446) *Tabakâtü's-Şâfiyye*'si, Suyûtî'nin (v. 911/1505) *el-İtkan*'ı, Kehhâle'nin (v. 1987) *Mu'cemu'l-Mellifîn*'i ve Zirikli'nin (v. 1976) *el-A'lam*'ı yararlandığımız belli başlı eserlerdir.

İkinci bölümde hadisler incelenirken, ilk başta hadisin Arapça metni, sonra tercümesi, en sonda da tahrîci verilmiştir. Hadislerin sıralanması, Zerkeşî'nin rivayetleri eserine alış yöntemine göre yapılmış; bu nedenle her hadisten sonra, hadisin eserde geçtiği sayfa numarası beraberinde verilmiştir.

Zerkeşî'nin hadisleri zikrederken kullandığı dört yöntemi, eserlerini incelerken *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız. Bu yöntemlerden birincisi hadisin aynı lafzını almış, ikincisi benzer lafzı almış, üçüncüsü hadisi muhtevası ile rivayette bulunmuş ve dördüncüsü meşhur olan hadislere işaret etmiştir. Biz de

hadisleri tespit ederken ilgili hadis, Kütüb-i Sitte'deki sıhhat önceliğine göre, lafzen bire bir hangi hadis kaynağında geçiyorsa, sened incelemesine esas olarak onu aldık ve rivayet birden fazla eserde geçiyorsa diğerlerini dipnotta belirttik. Eğer aynı lafız yoksa en yakın metni bulmaya çalıştık. Muhteva ile rivayette ve işaret ettiği hadisleri tespit ederken Kütüb-i Sitte'yi göz önünde bulundurduk. Ayrıca hadis Kütüb-i Sitte'de yoksa Kütüb-i Tis'a'dan Ahmed b.Hanbel'in (v. 241/855) *el-Müsned*'i ve Dârimî'nin (v. 255/868) *es-Sünen*'i gibi aslî hadis kaynaklarına müracaat ettik.

Hadisler Kütüb-i Tis'a'da da geçmiyorsa hicri beşinci asırdan önce yazılmış olan İbn Hibbân'ın (v. 354/965) *es-Sahîh*'i, Taberânî'nin (v. 360/971) *el-Mu'cemu'l-kebîr*'i, Dârekutnî'nin (v. 385/995) *es-Sünen*'i, Hâkim'in (v. 405/1011) *el-Müstedrek*'i ve Beyhakî'nin (v. 458/1066) *es-Sünen*'i gibi birçok mütekaddim ve müteahhir hadis kaynağına başvurulmuştur.

Ayrıca sened incelemesi yapılırken dipnotlarda raviler tek tek değerlendirilmiş, rivayetin senedinde bir kopukluğun (inkıta) olup olmadığına ve raviler arasındaki hoca-talebe ilişkisine dikkat edilmiştir.

Hadislerin senedlerini incelerken ravilerin biyografilerini konu edinen başlıca rical kitaplarından İbn Ebî Hâtim'in (v. 327/849) *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*'i İbn Hibbân'ın (v. 354/965) *Kitâbu's-Sikât*'ı, Mizzî'nin (v. 742/1341) *Tezhîbu'l-Kemâl*'i, Zehebî'nin (v. 748/1347) *el-Kâşif*'i ve İbn Hacer'in (v. 852/1448) *Tehzîbu't-Tehzîb*'i faydalandığımız başlıca eserler olmuştur.

Senedlerde bulunan sahabe raviler hakkında adaletleri açısından herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Zira sahabiler zabt yönünden eleştirilse de onlardan adalet yönünden şüphe edilmediği için adil kabul edilmişlerdir.

Hadislerin sıhhat değerlendirilmesi yapılırken özellikle başta Tirmizî olmak üzere Heysemî, Elbânî ve Şuayb el-Arnâvût gibi âlimlerin görüşlerine müracaat edilmiştir.

Bu değerlendirmeler ile elde edilen sonuçlar, tablolar halinde sunulmuştur.

Bibliyografik bilgiler, bibliyografyada uzun olarak verildiğinden dipnotta kısaltılmış; müellifin ve eserin adı ile cilt ve sayfa numaraları ile yetinilmiştir. Hadis ilmi

ile ilgili meşhur ıstılahlar hakkında açıklama yapılmamış, fakat az bilinen ıstılahlar dipnotta açıklanmıştır.

D. DAHA ÖNCE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kavâid eserleri arasında önemli bir yere sahip olan *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*'de, kâidelerin alfabetik sırayla derlenmesi, alanında bir ilki teşkil etmekte ve kitaptan yararlanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu denli öneme haiz olan *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* üzerine daha önce yapılmış ilmî bir çalışma tespit edilememiştir. Fakat müellifin Hadis ve Tefsir ilmindeki yeri ve diğer kitapları hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

1. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

1- *Bedreddin Zerkeşî ve Hadis İlmindeki Yeri*, Mustafa Canlı. (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992). (Bu çalışmada müellif Zerkeşî'nin hayatına değindikten sonra; Zerkeşî'nin hadis tenkitçiliği, hadisler arası teâruz konusuna bakışı, fikri tartışmalar konusunda bazı âlimleri tenkidi ve Hadis ilminin bazı dalları hakkındaki görüşleri gibi Hadis ilmi ile ilgili konulara değinmiştir. Bizim eserimiz ve konumuzla ilgili herhangi bir bilgi yoktur.)

2- *ez-Zerkeşî ve Kur'ân İlmindeki Yeri*, Bilal Deliser. (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004; baskı: Gümüşhane Üniversitesi, 2012).

3- *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân 'ında Anlama ve Yorum*, Vedat Tekin. (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

4- Zerkeşî'nin Kaynakları: *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân Üzerine Bir İnceleme*, Mustafa Öztürk. (Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa 181-212, 2003).

5- *el-Burhân ve el-İtkân Adlı Eserlerin Tefsir Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi*, Harun Bekiroğlu, (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

6- "Zerkeşî", Menderes Gürkan. (*DİA*, XLIV, 289-293, İstanbul, 2013.)

7- *Zerkeşî'nin el-Bahru'l-Muhît Adlı Fıkıh Usûlü Eserinde İstinbât Yöntemleri Bağlamında Hanefîlere Ait Görüşlerin Tespit ve Tahkiki*, Abdullah Yılmaz. (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

1- *ez-Zerkeşî ve menhecuhû fi 'ulûmi'l-Kur'ân* Abdülazîz İsmâil Sakar. (Doktora tezi, Ezher Üniversitesi Usûliddîn Fakültesi, 1981).

2- *Bedriiddîn ez-Zerkeşî ve Kitâbühû el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh*, Ali b. Sâlim. (Doktora tezi, Ezher Üniversitesi Usûliddîn Fakültesi, 1981).

3- *Tercihâtü'z-Zerkeşî fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, Gânim b. Abdullah b. Süleyman el-Gânim. (Riyad, 2009).

4- *The Itqan and Its Sources: A Study of al-Itqan fi 'ulûm al-Qur'ân by Jalal al-Din al-Suyûtî with special reference to al-Burhân fi 'ulûm al-Qur'ân by Badr al-Din al-Zarkashi*, Kenneth Edward Nolin. (Doktora tezi, The Hartford Seminary Foundation, 1968). (*el-İtkân* ve kaynakları: Celâleddin es-Suyûtî'nin *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* isimli eseri üzerine ve Bedreddîn ez-Zerkeşî'nin *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* adlı eseri üzerine bir çalışma, Harford Ruhban Vakfı).

5- *al-Zarkashî and al-Suyûtî on the 'Occasion of Revelation' Material* (IC, LIX 1985, s. 243-258), Andrew Ribbin. (Aydınlanma Şartları Maddesi üzerine ez-Zerkeşî ve es-Suyûtî).

3. Kavâid ve Kavâid Alanında Yapılan Çalışmalar

Kâide; İslam hukukunun temel ilkelerini yansıtan, birçok alanlardaki fer'î ve külli meselelerin hükümlerini tamamen veya büyük oranda kapsayan ve genel hüküm ifade eden bir terimdir. Çoğulu kavâid olan bu terim genel kuralları ifade etmek için daha sonra kavâidi-i külliye şeklinde adlandırılmıştır.

İlk asırdan itibaren küllî ve fer'î kâideleri belirleyen âlimler, Allah Rasulü'nün sözlerinden istifade etmişlerdir. Bu bakımdan İslam Hukukundaki kavâidin dayanak noktası ayetlerle birlikte hadisler olmuştur.

Kavâid edebiyatının tesbit işlemi, Hanefî mezhebinin zihin yapısını şekillendiren İbrahim en-Nehâî (v. 96/714) ve Ebû Hanîfe ile başlayarak, hicri dördüncü asırda literatür halini almıştır. Hicri sekizinci asrın başlarında *el-Eşbâh ve'n-nezâir* başlığını taşıyan kavâid eserlerinin ilk örneğini şâfiî alim İbnu'l-Vekîl (v. 716/1317) kaleme almıştır. Şâfiî külliyyatında Zerkeşî, kendinden önceki sisteme yenilik katarak kâideleri alfabetik bir sistemde ilk tasnif eden olmuştur. Bunu yaparken kâidelerin hadislerden dayanaklarını da yer yer zikretmiştir. Daha sonra Suyûtî'de *el-Eşbâh ve'n-nezâir* türü eserleri devam ettirerek nerdeyse tüm kâidelerin ayetlerden ve hadislerden dayanaklarını tespit etmiştir. Suyûtî ile aynı yüzyılda yaşayan İbn Nuceym (v. 970/1563) hem Suyûtî'den hem de İbnu's-Sübki'den istifade ederek, Hanefî mezhebinde ilk olarak *el-Eşbâh ve'n-nezâir* isimli eser telif etmiştir. Bir diğer Hanefî âlim Hâdimî'de (v. 1176/1762) İbn Nuceym'in eserinden istifade ederek *Mecâmi'u'l-hakâik* adlı eserinde bütün fikhî kâideleri alfabetik olarak düzenlemiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde, sistemleşmiş ve yazılmış olan kavâid külliyyatından özelden de İbn Nuceym ve Hâdimî'nin eserlerinden faydalanılarak, İslam hukuk tarihinin ilk kanunu diyebileceğimiz Mecelle-i Ahkâm-i Adliye oluşturulmuştur.

Bu alanda yapılan çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

1-*Hanefî Mezhebinde Kavâ'id İlmi ve Gelişimi*, Necmettin Kızılkaya. (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)

2- *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin Küllî Kaidelerinin (Kavâid-i Fıkhiyye) Hadis Literatüründeki Kaynakları*, Serkan Çelikan. (Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017)

Tezimizle ilgili bu genel bilgileri arz ettikten sonra, şimdi çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan Zerkeşî'nin hayatı üzerinde durmaya ve onun ilmi şahsiyeti hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZERKEŞÎ'NİN (v. 794/1392) HAYATI ve İLMÎ ŞAHSİYETİ

A. ZERKEŞÎ'NİN HAYATI

Bu bölümde, Zerkeşî'nin hayatı ve ilmi şahsiyeti incelenecektir. İslami ilimler tarihinde meşhur olması hasebiyle müellifin hayatı üzerine birçok araştırmalar yapıldığı için¹, hayatı açısından önem taşıyan bilgileri vermekle iktifa edeceğiz.

1. Nesebi ve Künyesi

Tam adı Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah Bedreddîn ez-Zerkeşî'dir. İsmi Muhammed olduğu konusunda, kaynaklar ittifak etmişlerdir. Fakat babasının ismi ile ilgili, kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Bunun sebebi ise dedesi ile babasının isminin farklı şekillerde verilmesidir. Bazı tarihçiler babası ile dedesinin isimlerini yer değiştirerek “Muhammed b. Abdullah b. Bahâdır” ve “Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah” şeklinde kaydetmişlerdir.²

Zerkeşî'ye ait birçok lakap zikredilmiştir. Bunlar: “Bedreddin” Mısır'da doğduğu için “el-Mısrî”, Türk soyundan olduğu için “et-Türkî”, Şâfî mezhebine mensup olduğu için “eş-Şafî”, meslek olarak küçük yaşta altın işleme ve süsleme sanatını öğrendiği için altın nakkaşlığına nispetle “ez-Zerkeşî”, İmam Nevevî'nin *el-Minhâc* isimli eserini

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, I, 7 (Muhakkik Ebu'l-fadl, *el-Burhân* mukaddimesi); *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 40 (Muhakkik Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* mukaddimesi); Selâsilü'z-Zeheb, 29 (Muhakkik Muhammed el-Muhtar b. Muhammed el-Emîn eş-Şenkî, *Selâsilü'z-Zeheb* mukaddimesi); İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 397; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafî'iyye*, III, 227; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 437; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VIII, 572; Zirikli, *el-A'lâm*, VI, 60-61; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IX, 121; X, 205; Menderes Gürkan, “Zerkeşî”, *DİA*, XLIV, 289-293; Mustafa Canlı, *Bedreddin Zerkeşî ve Hadis İlmindeki Yeri*; Bilal Deliser, *ez-Zerkeşî ve Kur'ân İlmindeki Yeri*; Vedat Tekin, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân 'ında Anlama ve Yorum*; Harun Bekiroğlu, *el-Burhân ve el-İtkân Adlı Eserlerin Tefsir Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi*.

² Menderes Gürkan, “Zerkeşî”, *DİA*, XLIV, 289-293.

ezberlemesinden, şerh ve ta'liklerinden dolayı "el-Minhacî" ve tasnif ettiği eserlerden dolayı da "el-Musannif" dir.³

Künyesi ile ilgili baktığımız kaynakların çoğunda, künyesi Ebû Abdillâh geçmesine rağmen, *Mu'cemu'l-Müellifin*'de bir yerde Ebû Abdillâh⁴ başka bir yerde de Ebû'l-Hasan olarak geçmektedir.⁵

2. Doğumu ve Yetiştirilmesi

Zerkeşî hicri 745, miladi 1344 yılında Kahire'de Türk bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Memlük Türklerinden olup dönemin üst düzey yöneticilerinden birinin azatlı kölesidir.⁶

Zerkeşî'nin doğduğu Kahire; birçok medreseye, kütüphaneye ve âlime ev sahipliği yaparak asrının o zamanki ilim merkezlerinden biriydi. Zerkeşî de bu ortamdan etkilenmiş ve ilme merak sarmıştır. Öyle ki mesleği olan altın işleme ve süsleme sanatı ile fazla uğraşmamıştır. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan müellifimiz, ilk olarak İmam Nevevî'nin *el-Minhâc* adlı eserini ezberlemiştir. Daha sonra hocaları bölümünde bahsedeceğimiz üzere, Mısırlı büyük âlim Sirâcüddîn el-Bulkînî'den (v. 804/1402) ders almış, Cemâleddîn el-İsnevî'nin (v. 722/1370) ders halkasına katılarak ondan Şâfiî fıkıhını, Hafız Alâaddin Moğultay'dan (v. 762/1360) hadis ilmini okumuştur. İbn Kesir (v. 774/1372) ve Şihabuddin el-Ezraî'nin (v. 783/1381) ünlü birer âlim olduklarını öğrenince önce Şam'a giderek İbn Kesir'den hadis ilminin öğrenimini tamamlamıştır. Şihabuddin el-Ezraî'den fıkıh ve usûl dersleri almış, daha sonra Mısır'a dönerek fetva,

³ Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît*, I, 7; *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 40; İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, III, 397; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 227; Zirikli, *el-A'lâm*, VI, 60-61; Kehhâle, *Mu'cemu'l-mü'ellifin*, IX, 121; X, 205.

⁴ Bkz. Kehhâle, *Mu'cemu'l-mü'ellifin*, X, 205.

⁵ Bkz. Kehhâle, *Mu'cemu'l-mü'ellifin*, IX, 121.

⁶ Zerkeşî, *Teşnîfü'l-mesâmi'*, I, 53; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 437; Kehhâle, *Mu'cemu'l-mü'ellifin*, IX, 121.

tedris ve telifle meşgul olmuştur. Ayrıca Karâfetü's-Suğrâ'da Kerimüddin Hankah'ının⁷ şeyhliğini üstlenmiştir.⁸

Zerkeşî zamanının çoğunu evinde ilimle geçirir, zaman zaman kütüphaneye giderek ilmi araştırmalar yapar, aldığı notları evine giderek temize çeker ve eserlerinin ilgili yerlerine kaydedermiş.⁹

Zerkeşî, her ne kadar fıkıh ilmiyle meşhur olarak fakih ve usûlcü olmasıyla tanınsa da tefsir ve hadis ilmiyle ilgili de kıymetli eserler kaleme alan bir müfessir ve muhaddistir. Ayrıca edebiyatçı ve diğer ilimlere derin vukûfiyeti olan bir âlim olarak tanınmıştır.

Öğrecisi Birmâvî, Zerkeşî'nin mütevâzî ve sade bir hayat yaşadığını ve bütün vaktini ilmi faaliyetlere ayırdığını, ayrıca geçim masraflarını da akrabalarının karşıladığını söylemiştir.¹⁰

Hayatını ilme adayan ve daima yazmakla meşgul olan Zerkeşî, abartılı ve aşırılıklarla dolu bir hayatı tercih etmemiştir. Sünnet üzere yaşamış ve sünnete uygun bir hayat süren salih bir hanım ile evlenmiştir. Bu evlikten Muhammed, Ali ve Ahmed adında üç erkek; Aişe ve Fatima isimlerinde iki de kız çocuğu olmuştur.¹¹

3. Vefatı

Kırk dokuz yıllık ömrüne çok sayıda ilim yolculuğu ve farklı ilim dallarından birçok eser telif etmeyi sığdıran Zerkeşî; hicri 794, miladi 1392 yılında vefat etmiştir. Doğum yeri olan Kahire'de Recep ayının üçünde vefat eden müellifimiz, Emir Bektemur es-Sâkî türbesinin yanındaki Karâfetü's-Suğrâ kabristanına defnedilmiştir.¹²

⁷ Hankah: Allah rızası için, misafirleri minnet altında bırakmamak için fakirlere, dervişlere ve ilim talebelerine yemek verilen ve misafir edilen yer.

⁸ Zerkeşî, *Selâsilü 'z-Zeheb*, 29; İbn Hacer, *ed-Dürerü 'l-kâmine*, III, 397; Suyûtî, *Hüsni 'l-muhâdara*, I, 437; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-mü'ellifin*, IX, 121;

⁹ İbn Hacer, *ed-Dürerü 'l-kâmine*, III, 397.

¹⁰ İbn Tağrîberdî, *ed-Delîlu 'ş-Şâfi*, II, 609; Menderes Gürkan, "Zerkeşî", *DİA*, XLIV, 289.

¹¹ Zerkeşî, *Selâsilü 'z-Zeheb*, 29

¹² Suyûtî, *Hüsni 'l-muhâdara*, I, 437; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-mü'ellifin*, IX, 121; X, 205.

Zerkeşî orta yaşlarda vefat etmesine rağmen ilim dünyasına önemli eserler kazandırmıştır. Yazdığı eserler, gün yüzüne çıktıkça kendisinden sonraki âlimleri etkilemiş ve bir otorite halini almıştır. Genelde kıymetli âlimlerin değeri onlar vefat ettikten sonra anlaşılmıştır, işte Zerkeşî'nin ilim âlemindeki yeri, *el-Burhân*'ı tahkik eden Ebu'l-fazl İbrâhim'in dediği gibi ölümünden sonra bilinmiştir.¹³

B. ZERKEŞÎ'NİN İLMÎ ŞAHSİYETİ

1. İlim Tahsili ve Hocaları

a. İlim Tahsili

Zerkeşî'nin yaşadığı Memlükler devri (h. 648-923/m. 1250-1517) İslami ilimlerin gelişmesi açısından İslam tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. İslami ilimlerde temayüz etmiş birçok âlimin yetiştiği bu altın çağ, kuşkusuz eserleriyle dönemin önde gelen âlimlerinden sayılan Zerkeşî için de kıymetlidir. Doğudaki Moğol ve Endülüs'deki haçlı istilasına uğrayan Müslüman birçok âlim Mısır'da kurulan Memlük Devleti'ne sığınmak zorunda kalmışlardır. Buradaki devlet adamlarının desteğiyle Kahire ve Dımaşk İslam dünyasının önemli ilim merkezleri haline gelmiştir. Dımaşk'te yüz altmış, Kahire'de ise yetmiş beş civarında medresenin bulunması bunun en büyük göstergesidir. Burada bulunan medreselerin genelinde Sünnî dört mezhebin fihhi eserleri, bazılarında ise tek veya birkaç mezhebin fihhi okutuluyordu. Ayrıca Dârülkur'ân ve Dârülhadisler de ilim öğrenilen kurumlar arasındaydı.¹⁴

İşte bu ortamda ilmi gelişimini sağlayan ve kısacık ömrüne farklı ilim dallarında kırka yakın eser sığdıran Zerkeşî, büyük bir ilmî şahsiyet olarak varlığını ulema arasında hissettirmiştir.

Doğduğu Kahire'de ilim tahsiline başlayan Zerkeşî, gerek Mısır'da gerekse Suriye'de farklı ilim merkezlerine yolculuklar yaparak dönemin önemli hocalarından Kur'ân ilimleri, fıkıh, hadis, nahiv ve beleğat gibi farklı alanlarda ilim tahsil etmiştir.

¹³ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, I, 4.

¹⁴ İsmail Yiğit, "Memlükler", *DİA*, XXIX, 94.

Zerkeşî ilk olarak Cemâleddîn el-İsnevî'den ders alarak ondan Şâfiî fikhını okumuştur. Bu sırada tanıştığı bir diğer hocası Sirâcuddîn el-Bulkînî'den fıkıh, fıkıh usulü ve nahiv derslerini, Hafız Alâaddin Moğultay'dan ise hadis derslerini almıştır.¹⁵ Şeyh Selâhaddîn b. Ümeyle (v. 762/1361) ve İbn Kesir'in meşhur birer âlim olduklarını öğrenince h. 752, m. 1351 tarihinde Şam'a yolculuk yaparak Şeyh Selâhaddîn b. Ümeyle'den hadis ilmini, İbn Kesir'den de hadis ve fıkıh ilmini tahsil etmiştir. Daha sonra da Halep'e geçerek orada meşhur olan Şeyh Şihâbüddîn el-Ezraî'den fıkıh ve fıkıh usulü dersleri almıştır. Bu yolculuktan sonra Mısır'a geri dönen Zerkeşî, ömrünün kalan kısmını fetva, tedris ve te'lif faaliyetleriyle geçirmiştir.¹⁶

b. Hocaları

Zerkeşî gerek doğduğu şehir olan Kahire'de gerekse ilim yolculuklarında bulunduğu çevre beldelerde, o zamanın meşhur olan âlimlerinden istifade etmiştir. Bu âlimlerin tanınmış olan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Cemâleddîn el-İsnevî (v. 772/1373)

Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî eş-Şâfiî

Şâfiî fakihî olan Cemâleddîn el-İsnevî; h. 704, m. 1305 yılında Mısır'ın İsnâ şehrinde doğmuştur. İlk olarak babasından fıkıh ve arapça ilmini okumuştur. Daha sonra Kahire'ye giderek Kutbüddin es-Sünbâtî (v. 722/1322), Alâeddin el-Konevî (v. 729/1329), Hatîb el-Kazvînî (v. 739/1338), Ebû Hayyân el-Endelüsî (v. 745/1344) ve Takiyyüddin es-Sübkî (v. 756/1355) gibi âlimlerden fıkıh, hadis ve Arap dili alanlarında dersler almıştır.¹⁷ Ayrıca İbrâhim b. Musa el-Burhân (v. 802/1399), Sirâceddin İbnü'l-Mülakkın (v. 804/1401) ve Zeynüddîn el-İrâkî (v. 826/1448) önemli talebelerindedir.¹⁸ Bedreddin ez-Zerkeşî, İsnevî Mısır'da Şâfiîlerin reisi iken ve Kâmilîyye Medresesinde

¹⁵ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 29; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IX, 121.

¹⁶ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 29; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 397; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 227; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 437; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IX, 121.

¹⁷ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 354.

¹⁸ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 355; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 129; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 429; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VII, 383.

ehl-i hadis imamıyken ondan dersler almış ve en seçkin talebeleri arasına girdiği belirtilmiştir.¹⁹

Tolun camiinde tefsir dersleri veren İsnevî, Beytu'l-malın ve Hisbe'nin²⁰ vekâletini de bir süre idare etmiş; hicri 772, miladi 1373 senesinin Cemâziyelevvel ayında da vefat etmiştir.²¹

Farklı ilim dallarında uzman olan ve eserler yazan Cemâleddîn el-İsnevî'in bazı eserleri şunlardır:

- *Nihâyetü's-sûl fî şerhi Minhâci'l-vüsûl.*

- *Zevâ'idü'l-usûl 'alâ Minhâci'l-vüsûl.*

- *Tabakâtü's-Şâfi'iyye.*

- *et-Temhîd fî tahrîci'l-furu' 'ale'l-usûl.*²²

2- Sirâceddin el-Bulkînî (v. 805/1402)

Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Raslân b. Nasîr b. Sâlih el-Kinânî

Zerkeşî'nin Cemâleddîn el-İsnevî'den sonra en fazla istifade ettiği hocası olan Bulkînî; h. 724, m. 1324 yılında Kahire'nin kuzeyinde bulunan Bulkîne bölgesinde doğmuştur. Şafî mezhebine mensup olan Bulkînî, ilim hayatına doğduğu Bulkîne'de başlayarak Kahire'de sürdürmüş ve dönemin meşhur âlimlerinden dersler almıştır. Hatîb el-Kazvînî, Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Takiyyüddin es-Sübki gibi âlimlerden fıkıh, hadis ve Arap dili alanlarında dersler almıştır. Ayrıca İbn Hacer (v. 852/1448) ve Bedreddin el-Aynî (v. 855/1451) önemli talebelerindendir.

¹⁹ Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'an*, I, 4. (Muhakkik Ebu'l-fadl, *el-Burhân mukaddimesi*)

²⁰ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 354.

²¹ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 356.

²² Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 33; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 356.

Şam kadılığı, Darü'l-adl müftülüğü ve medreselerde müderrislik görevlerinde bulunan Bulkînî; h. 805, m. 1402'de Kahire'de vefat etmiştir.²³

Sirâceddin el-Bulkînî'nin bazı eserleri şunlardır:

- *et-Tedrîb fî'l-fürû'*
- *Ma'rifetü'l-mülîmmât bi-reddi'l-Mühimmât*
- *el-Keşşâf 'ale'l-Keşşâf*.²⁴

3- Şihâbüddîn el-Ezraî (v. 783/1381)

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hamdân b. Ahmed el-Ezraî

Zerkeşî'nin Halep yolculuğunda istifade ettiği hocası olan Ezraî; h. 707, m. 1307 yılında Halep'te doğmuştur. Zehebî ve Takiyyüddin es-Sübkî gibi âlimlerden dersler almıştır. Ayrıca Burhâneddin Bîcûrî (v. 825/1421) önemli talebelerindendir. Kadı nâibliği haricinde resmi görevde bulunmayan ve kendini ilme adayan Ezraî; h. 783, m. 1381'de Halep'te vefat etmiştir.²⁵

Şihâbüddîn el-Ezraî'nin bazı eserleri şunlardır:

- *et-Tavassut ve'l-feth beyne'r-Ravza ve's-Şerh*
- *Gunyetü'l-muhtâc*
- *Kütü'l-muhtâc*.²⁶

4- Moğultay b. Kılıç (v. 762/1361)

Ebü Abdillah Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillah el-Bekcerî el-Hikrî

²³ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, IV, 42; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 329.

²⁴ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, IV, 52; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 284.

²⁵ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 126; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 190; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 210.

²⁶ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 34; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 126; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 192; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 210.

Zerkeşî'nin hadis ilmi konusunda çok istifade ettiği hocası Moğultay; h. 689, m. 1290 yılında Kahire doğmuştur. Hanefî mezhebine mensup olan müellif, kendini ilme adanmış özellikle kendi döneminde hadis ilmi ile meşhur olmuştur. Tâceddin Ahmed b. Ali b. Dakîkul'îd (v. 702/1302) ve Yûsuf b. Abdurrahmâ el-Mizzî (v. 742/1341) gibi ünlü âlimlerden dersler almıştır. Ayrıca Sirâceddin İbnü'l-Mülakkın, Sirâceddin el-Bulkînî ve Zeynüddîn el-İrâkî önemli talebelerindendir.

Zâhiriyye, Kubbetü Baybars ve Necmiyye gibi medreselerde dersler veren ayrıca Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sâhîh*'ini okutan Moğultay, h. 762 m. 1361'de Kahire'de vefat etmiştir.²⁷

Hadis alanında meşhur bir alim olan Moğultay'ın hadis, siyer, fıkıh ve lügat ilmine dair birçok eseri vardır. Bu eserlerinden bazıları şunlardır:

- *Şerhu'l-Buhârî*
- *ez-Zehrü'l-bâsim fî sîreti Ebi'l-Kâsım*
- *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl*
- *el-İ'lâm bi-sünnetihî 'aleyhisselâm*
- *İslâhu İbni's-Salâh fî 'ulûmi'l-hadîs*²⁸

5- İbn Kesîr (v. 774/1373)

Ebü'l'Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfî

Zerkeşî'nin Moğultay b. Kılıç'tan sonra hadis ilmi konusunda istifade ettiği ve hadis ilmi konusunda övgüsünü aldığı²⁹ hocası İbn Kesîr; h. 701, m. 1301 yılında Busrâ'nın Müceydilü'l-karye köyünde doğmuştur. Şafîî mezhebine mensup olan müellif,

²⁷ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 352; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlu's-Şâfî*, II, 737; Suyûtî, *Hüsni'l-muhâdara*, I, 359.

²⁸ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zehab*, 34; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 353; Suyûtî, *Hüsni'l-muhâdara*, I, 359.

²⁹ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 397;

birçok ilim dalında ihtisas yapmış ve eserler telif etmiştir. Zehebî ve Yûsuf b. Abdurrahmâ el-Mizzî (v. 742/1341) gibi ünlü âlimlerden hadis dersleri, Takıyyüdin İbn Teymiyye'den (v. 728/1328) ise kelim dersleri almıştır. Ayrıca Şihâbüddîn İbn Hiccî (v. 816/1413) ve İbnü'l-Cezerî (v. 833/1429) önemli talebelerindendir.

Hatip, müderris, müftü ve mahkeme heyeti üyeliği gibi birçok görevde bulunan İbn Kesîr; h. 774, m. 1373'de Dımaşk'te vefat etmiştir.³⁰

Hadis alanında uzman olan İbn Kesîr'in tefsir, hadis, fıkıh ve tarih ilmine dair birçok eseri vardır. Bu eserlerinden bazıları şunlardır:

- *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'azîm*
- *Câmi'u'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li-akvâmi's-senen*
- *el-İctihâd fî talebi'l-çihâd*
- *el-Bidâye ve'n-nihâye*³¹

Zerkeşî'nin incelememiz sonucunda en fazla istifade ettiği sıraya göre hocalarından bahsettik. Ayrıca Zerkeşî'nin ders aldığı hocaların geneli; Hatîb el-Kazvînî, Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Takıyyüddin es-Sübki gibi zamanının meşhur âlimlerinin ders halkalarında yetişmiştir. Hayatlarını kısaca incelediğimiz bu hocalarının dışında şu âlimlerden de ilmi yönden faydalanmıştır;

7- İbn Hişâm en-Nahvî (v. 761/1360)

Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdullh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî

Zerkeşî'nin hocaları arasında bulunan ve Arap gramerinin otoritelerinden kabul edilen İbn Hişâm; h. 708, m. 1309 yılında Kahire'de doğmuştur. Şafîî fikhına hâkim olan müellif, daha sonra Hanbelî mezhebini benimsemiş ve Kahire'deki el-Medresetü'l-

³⁰ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 35; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 373; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, III, 113; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VII, 397.

³¹ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 35; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 374.

Hanbeliyye'ye müderris olmuştur. İbn Hişâm Muhammed İbnü's-Serrâc (v. ?) ve Ebû Hayyân el-Endelüsî (v. 745/1344) gibi ünlü âlimlerden dersler almıştır. Ayrıca Abdüllatîf b. Murahhal'den (v. 744/1343) arapça dersleri, Tâcü't-Tebrîzî'den (v. 746/1354) hadis dersleri ve Tâcü'd-dîn el-Fâkihânî'den (v. 734/1333) de ona ait olan *Şerhu'l-İşâre* isimli eseri okumuştur.

Birçok eser telif elden İbn Hişâm; h. 761, m. 1360'da Kahire'de vefat etmiş ve Nasr Kapısı yanında bulunan Sûfiye Mezarlığı'na defnedilmiştir.³²

Küçüklüğünden itibaren tefsir, fıkıh ve arap grameri gibi ilimleri tahsil eden müellelif, genelde gramer hakkında eserler telif etmiştir. Bu eserlerinden bazıları şunlardır:

- *Muğni'l-lebîb*
- *el-İ'râb 'an kavâ'idi'l-i'râb*
- *Şüzûrû'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*
- *Katrü'n-nedâ, Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-şadâ*³³

6- İbn Hanbelî eş-Şafiî (v. 774/1372)

Ahmed b. Muhammed b. Cem'a İbn Ebî Bekr. b. İsmâîl b. Hasan el-Ensârî el-Halebî

Zerkeşî'nin hocalarından İbn Hanbelî eş-Şafiî olarak bilinen Muhammed b. Cem'a; h. 648, m. 1250 yılında Halep'te doğmuştur. Fâdıl bir kişiliğe sahip olan âlim Mısır'a ilmi yolculuk yapmış ve bir süre orada kalmıştır. Haleb'de İbn Hatîb et-Tâî'den (v. ?) fıkıh ilmi öğrenmiş ve İbrahim b. Sâlih'ten (v. ?) dersler almıştır.

³² Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 37; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 308; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VIII, 329; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 163.

³³ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 309; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, VIII, 329.

Hadis ilmini öğrenmek için yolculuklar yapan, akli ilimlerde mahir olan ve bir süre Antep kadılığı ile yirmi yıl gibi bir müddet Halep Camii hatipliği görevinde bulunan İbn Hanbelî eş-Şafîî; h. 774, m. 1372’de Halep’te vefat etmiştir.³⁴

8- İbn Ümeyle (v. 778/1376)

Ömer b. Hasan b. Mezîd b. Emîle el-Merâgî el-Halebî

Zerkeşî’nin hocalarından İbn Ümeyle; h. 679, m. 1280 yılında doğmuştur. Döneminin isnad âlimlerinden kabul edilen müellif çokça hadis rivayetinde bulunmuş, ayrıca Fahr Ali b. Buhârî’den (v. ?) Tirmizî ve Nesâî’nin *Sünen*’lerini dinlemiştir.

Şam ve Mısır’da birçok öğrenciye icazet veren İbn Ümeyle; h. 778, m. 1376’de vefat etmiştir.³⁵

9- Salâh b. Ebî Ömer (v. 780/1378)

Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm b. Abdullah b. Ebî Ömer el-Makdisî el-Hanbelî

Zerkeşî’nin incelediğimiz hocalarından sonuncusu olan Salâh b. Ebî Ömer; h. 684, m. 1285 yılında doğmuştur. Hadis ilmiyle ön plana çıkan ve döneminin isnad âlimlerinden kabul edilen bu hocası, Fahr Ali b. Buhârî’den Ahmed b. Hanbelî’nin *Müsned*’ini ve Tirmizî’nin *Şemâil*’ini dinlemiştir. Ayrıca elli seneden fazla hadis dinlemiş ve Mısır halkına icazet vermiştir.

Dedesinin medresesinde imamlık görevinde bulunan Salâh b. Ebî Ömer; h. 780, m. 1378’de vefat etmiş ve dedesinin türbesine defnedilmiştir.³⁶

³⁴ Zerkeşî, *Selâsilü’z-Zeheb*, 36; *Teşnîfü’l-mesâmi’*, I, 60; İbn Hacer, *ed-Dürerü’l-kâmine*, I, 260; İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-zeheb*, VIII, 405.

³⁵ İbn Hacer, *ed-Dürerü’l-kâmine*, III, 159; İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-zeheb*, VIII, 444.

³⁶ İbn Hacer, *ed-Dürerü’l-kâmine*, III, 304; İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-zeheb*, VIII, 461.

2. Talebeleri ve Eserleri

a. Talebeleri

Zerkeşî kendi döneminde, ilimde otorite olan birçok âlimin ilim meclisinde bulunmuş ve onlardan farklı ilim dallarında dersler almıştır. Kendini ilime adayan müellif, edindiği bu birikimlerle pek çok talebenin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Bu talebelerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Birmavî (v. 831/1428)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim b. Mûsâ el-Askalânî

Zerkeşî'nin önemli talebelerinden olan Birmavî; h. 763, m. 1362 yılında Mısır'da doğmuştur. İbnü'l-Mülakkın ve Sirâceddin el-Bulkînî gibi âlimlerden dersler almıştır. Ayrıca Yahyâ b. Muhammed el-Münâvî (v. 871/1467) ve Takıyyüddîn İbn Fehd (v. 871/1466) önemli talebelerindedir. Kadılık ve müderrislik görevlerinde bulunan Birmavî; h. 831, m. 1428'de Kudüs'te vefat etmiştir.³⁷

Birmavî'nin bazı eserleri şunlardır:

- *el-Lâmi 'u's-sabîh 'ale'l-Câmi 'i's-sahîh*

- *en-Nübzetü'l-elfiyye fi'l-usûli'l-fıkhiyye*

- *Şerhu Lâmiyyeti'l-ef'âl.*³⁸

2- Şümünnî (v. 821/1418)

Kemâleddîn Muhammed b. Hasen b. Muhammed eş-Şümünnî

³⁷ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, IV, 131; Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 439; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IX, 286; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 132.

³⁸ Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, I, 439; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IX, 286; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 132.

Zerkeşî'nin talebelerinden olan Şümünnî; h. 760, m. 1359 yılında Cezayir'in Kutsantîne şehrine bağlı olan Şümünne köyünde doğmuştur. İbnü'l-İrâkî'den (v. 826/1423) dersler almıştır. Şümünnî; h. 821, m. 1418'de Kahire'te vefat etmiştir.³⁹

3- Ömer b. Hiccî (v. 830/1427)

Necmeddin Ebü'l-fütûh Ömer b. Hiccî b. Mûsâ b. Ahmed b. es-Sa'dî el-Husbânî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî

Zerkeşî'nin diğer bir talebesi olan Ömer b. Hiccî; h. 767, m. 1366 yılında Dımaşk'te doğmuştur. Zerkeşî'nin haricinde İbnü'l-Mülakkın'den dersler almıştır.

Dımaşk kadılığı görevinde bulunan Ömer b. Hiccî; h. 830, m. 1427'de Dımaşk'te vefat etmiştir.⁴⁰

4- Kettânî (v. 852/1448)

Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Osman b. Mûsâ

Zerkeşî'nin talebelerinden olan Kettânî; h. 774, m. 1372 yılında Kahire'deki Kerahiyye Medresesinde doğmuştur. Kur'an eğitimini ve İbn Malik'in (v. 672/1274) *Elfîyye*'si gibi bazı eserleri babasından okumuştur. Zerkeşî ile birlikte Zerkeşî'nin hocalarından Sirâceddin İbnü'l-Mülakkın ve Bulkînî'den dersler almıştır.

Kettânî; h. 852, m. 1448'de vefat etmiştir.⁴¹

5- el-Vürûrî (v. 861/1456)

Sirâceddin Ömer b. İsa Ebî İsa b. Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî

Zerkeşî'nin talebelerinden olan Vürûrî; h. 747, m. 1346 yılında doğmuştur. Zerkeşî'den dersler almış ve Şâfiî mezhebi tedrisatında şeyhlik görevinde bulunmuştur.

³⁹ Zerkeşî, *Selâsilü'z-Zeheb*, 35; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IX, 221.

⁴⁰ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtu'ş-Şâfi'iyye*, IV, 122; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, IX, 280.

⁴¹ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, VII, 87.

Âlim ve salih bir kişiliğe sahip olan Vurûrî; h. 861, m. 1456'da vefat etmiştir.⁴²

6- el-Emyûtî (v. 867/1462)

Abdurrahim b. İbrâhîm b. Muhammed b. Abdirrahim b. İbrâhîm b. Yahyâ el-Mekkî

Zerkeşî'nin incelediğimiz sonuncu talebesi olan Emyûtî; h. 778, m. 1376'da Mekke'de doğmuş ve orada yetişmiştir. Babasının vefatına kadar ondan ilim öğrenmiş babasının vefatından sonra ise Kahire'ye gitmiş ve Zerkeşî ile karşılaşarak ondan ilim öğrenmiştir. Ayrıca Zerkeşî'nin hocalarından Sirâceddin İbnü'l-Mülakkın ve Bulkînî'den dersler almıştır.

Güvenilir ve kibar bir kişiliğe sahip olan Emyûtî; h. 867, m. 1462'de vefat etmiş ve Mekke'ye babasının yanına defnedilmiştir.⁴³

b. Eserleri

Zerkeşî, daha önce de geçtiği üzere farklı alanlarda birçok eseri olduğundan "musannıf" olarak da tanınmıştır. İslami ilim dallarından tefsir, hadis ve fıkıh gibi konularda eserler telif etmiş, her ne kadar daha çok "*el-Burhân fi ulumi'l-Kur'an*" "adlı eseriyle tanınmış olsa da eserlerinin yarıya yakını fıkıh ve fıkıh usûlüyle ilgilidir. Şimdi kaleme aldığı bu eserleri tanımaya çalışalım:

1- Kur'ân ve Kur'ân İlimleri

- *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*

Zerkeşî'nin en önemli eserlerinden olan *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*; tefsir usulü ve Kur'an ilimleri alanında en kapsamlı klasik kaynaklardan biridir. Bu eserinde Kur'an ilimlerini başlıklar halinde incelerken müfessirlerin, muhaddislerin, fukahanın ve kelimcilerin görüşlerine yer vermiştir. Bu eser içeriği itibarıyla kendinden sonraki eserlere kaynaklık etmiştir. Eserin çeşitli baskıları vardır: Thk. Muhammed Ahmed

⁴² Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, VIII, 253; Suyûtî, *Nazmü'l-'ikyân*, 133.

⁴³ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-lâmi'*, IV, 166;

Ebu'l-fadl İbrâhim, Dâru't-Türâs, Kahire, 1957; Bir diğerk baskısı, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007. Ayrıca Vedat Tekin tarafından, *Zerkeşî'nin el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân'ında Anlama ve Yorum* (yüksek lisans tezi, 2007, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) adıyla tez çalışması yapılmıştır.

2- Hadis ve Hadis İlimleri

- *el-İcâbe li-irâdi me'stedrakethü 'Â'işe 'ale's-sahâbe*

Zerkeşî'nin hadis alanında en meşhur eserlerinden biri olan bu çalışma hadis alanında önemli bir konuma sahiptir. Eserde Hz. Aişe'nin diğerk sahâbilerle rivayet ve yorum açısından yönelttiği eleştiriler yer almaktadır. Ayrıca müellif bu eserinde, rivayetleri Kur'an ve Sünnet'e arzederek, akıl ve mantık gibi bazı kriterler kullanarak değerlendirmiştir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk, Sa'îd el-Efgânî, Mektebetü'l-İslâmiyye, Dimaşk 1939; Beyrut, 1970. Ayrıca eseri Bünyamin Erul, bazı ek bilgiler ile Türkçeye çevirerek okuyucunun hizmetine sunmuştur. Otto Yayınları, Ankara, 2012.

- *el-Mu'teber fi tahrîci ehâdisi'l-Minhâc ve'l-Muhtasar*

Zerkeşî'nin, Kâdî Beyzâvî'nin (v. 685/1286) *Minhâcü'l-vüsûl* ve İbnü'l-Hâcib'in (v. 646/1249) *Muhtasarü'l-Münteha* isimli eserlerindeki hadislerin tahririni yaptığı eserdir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Dâru'l-Erkam, Kuveyt, 1984.

- *en-Nüket 'alâ Mukaddimeti İbni's-Salâh – en-Nüket 'alâ 'Ulûmi'l-hadîs*

İbnü's-Salâh'ın *'Ulûmü'l-hadîs* ve *el-Mukaddime* isimleriyle bilinen meşhur hadis usulü eseri üzerine, Zerkeşî tarafından yazılan şerhtir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Zeynelabidin b. Muhammed Bilâ Ferîc, Mektebetü Edvâi's-Selef, Riyad, 1998.

- *en-Nüket 'ale'l-'Umde fi'l-ahkâm – Şerhu'l-'Umde*

Zerkeşî, bir tahriç kitabı niteliğinde olan bu eserini, Abdülgani el-Makdisi'nin *'Umdetü'l-ahkam* isimli eserinde yer alan hadisleri incelemek için kaleme almıştır. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Süleyman b. Abdurrahman, Hediyetü'l-'Arifin, Riyad, 1935.

- *et-Tezkira fi'l-ehâdisi'l-müştehirâ- el-Le'âli'l-mensûra fi'l-ehâdisi'l-meşhûra*

Zerkeşî bu eserinde, halk arasında hadis diye dolaşan rivayetleri sened ve metin açısından değerlendirmiştir. Türünün ilk örneklerinden sayılan ve Suyûtî'nin de *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehra* adıyla ihtisar ettiği bu eserin baskıları şöyledir: Thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986; Bir diğer baskısı Dâru'l-Kütübi'l-Âliyye, Beyrut, 1986.

- *et-Tenkih li-elfâzi'l-Câmi'i's-sahîh*

Zerkeşî'nin Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine yaptığı bir çalışmadır. Bu çalışmada müellif eserde geçen ve anlaşılması zor olan kavramları açıklamıştır. Üzerine birçok şerh ve çalışmalar yapılan *et-Tenkih*'in baskısı şu şekildedir: Thk. Yahyâ b. Muhammed, Mektebetü'l-Rüşd, Riyad, 2003.

- *ez-Zehebü'l-ibrîz fi tahrîci ehâdîsi Fethi'l-'azîz*

Zerkeşî'nin, Abdülkerîm er-Râfî el-Kazvîni'nin (v. 623/1226) *Fethu'l-'azîz fi Şerhi'l-Vecîz* isimli eserinde geçen hadisleri değerlendirdiği eseridir. Yazma eser olarak Topkapı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed 482 numarada kayıtlıdır.

3- Tarih ve Biyografi

- *Ukûdu'l-cumân alâ Vefayâtü'l-a'yân*

Zerkeşî'nin tarih alanındaki bilgisini ön plana çıkartan bu eser, Zerkeşî tarafından İbn Hallikân'ın *Vefayâtü'l-a'yân* isimli eserine zeyl olarak kaleme alınmış bir biyografik eserdir. Yazma eser olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4434 numarada kayıtlıdır.

4- Dil ve Edebiyat

- *Şerhu Kasîdeti'l-bürde*

Zerkeşî'nin bu eseri, şiir ve edebiyat alanında yazılmış ve İmam Bûsirî'ye ait olan *Kasîde-i Bürde*'nin şerhidir. Yazma eser olarak Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt 3542 numarada kayıtlıdır.

- *et-Tezkiretü'n-nahviyye*

Zerkeşî tarafından dil bilimi konusunda yazılan önemli bir eserdir. Müellif bu eserinde dil ile ilgili birçok konuyu açıklamıştır. Yazma eser olarak Köprülü Kütüphanesi, Fâzıl Ahmed Paşa 1458 numarada kayıtlıdır.

5- Tevhid ve Kelam

- *Luktatü'l-'aclân ve bülletü'z-zamân*

Zerkeşî'nin özellikle kelam ilmine ait olan ve farklı ilimlerden de bahsettiği önemli eserlerindedir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Cemâleddin el-Kâsımî, Matbaatü Medrese, Kahire, 1908. Ayrıca yazma eser olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4715 ve Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli 3767 numaralarda görülmektedir.

- *Ma'nâ lâ ilâhe illallah*

Zerkeşî'nin tevhid ilmine dair bir eseridir. Bu eserde Kelime-i Tevhid'i incelemiş ve açıklamıştır. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Ali Muhyiddin Ali Karadâğî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1986.

6- Fıkıh ve Fıkıh İlimleri

- *el-Bahrü'l-muhît fî usûli'l-fikh*

Zerkeşî, usûlü fikha hâkimiyetini gösterdiği bu eserini telif ederken dört Sünnî mezheple birlikte Mu'tezile ve Şîî gibi mezheplere ait eserlerden istifade etmiştir. Bu eserinde tefsir, kelam ve hadis şerhlerine ayrıca İmam Şâfiî'nin (v. 204/820) görüşlerine atıflarda bulunmuştur. Eserin çeşitli baskıları vardır: Thk. Abdulkâdir Abdullah el-Ânî, Vizâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1992; Bir diğer baskısı thk. Muhammed Tâmir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.

- *ed-Dibâc fî tavzihi'l-Minhâc*

Nevevî'nin *Minhâc*'ı üzerine yazılan bir haşiyedir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Osman Mahmud Gazâl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

- *el-Gurerü's-sâfir fî mâ yahtâcü ileyhi'l-müsâfir*

Zerkeşî'nin bu eserinin konusu yolculukla ilgili hükümler ve yolculuk adabıyla ilgili esaslardır. Eserin baskısı ise şu şekildedir: Thk. Abdurrahman el-Muslihî, Mühennedi'n-Necdî, Beyrut, 2011.

- *Habâya 'z-zevâyâ*

Zerkeşî Şafîî fikhına ait olan bu eserini, er-Râfî'nin *el-Vecîz şerhu Fethu'l-'azîz* ve Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn* isimli eserlerinden ihtisar ederek oluşturmuştur. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Abdulkâdir Abdullah el-Ânî, Vezârtu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1982.

- *Hâdimü'r-Râfî 'î ve'r-Ravza*

Zerkeşî en hacimli eserlerinden biri olan bu eserini, Râfî'nin *Fethu'l-'azîz* ve Nevevî'nin *Ravzatü't-tâlibîn* isimli eserlerinde bulunan kapalı meseleleri açıklığa kavuşturmak için kaleme almıştır. Yazma eser olarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Ahmed 672'de görülmektedir.

- *İ'lâmü's-sâcid fi ahkâmi'l-mesâcid*

Mescidlerle ilgili hükümlerden bahsedilen bu eserde Zerkeşî, Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksâ ve diğer mescitlerle ilgili fikhî hükümleri incelemiştir. Eserin çeşitli baskıları vardır: Thk. Ebü'l-Vefâ Mustafa el-Merâgî, Vezârtu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Mısır, 1996; Bir diğer baskısı thk. Eymen Sâlih Şabân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

- *Selâsilü'z-zeheb*

Zerkeşî, usûlü fıkha hâkimiyetini gösterdiği bir diğer eseri olan *Selâsilü'z-zeheb*'de fıkıh usulündeki ihtilaflı konuları ve bunların sebeplerini incelemiştir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Muhammed el-Muhtar b. Muhammed el-Emîn eş-Şenkâtî, Cemû'l-Hukûku Mahfûza, Medine, 2002.

- *Şerhu'l-Vecîz li'l-Gazzâli*

Gazzâli'nin (v. 505/1111) *el-Vecîz* isimli fıkıh eserinin şerhi olan bu eser yazma eser olarak Zâhiriyye Kütüphanesi, Fıkhu Şâfî 2392'de görülmektedir.

- *Tekmiletü Şerhi'l-Minhâc*

Hocası İsnevî'nin Nevevî'ye ait olan *Minhâcü't-tâlibîn* üzerine yazdığı *Kâfi'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc* isimli şerhin yarım kalan kısmını tamamladığı bir eseridir. Yine Zerkeşî'ye ait olan ve bu eserin özeti mahiyetinde olan eser ise yukarda bahsettiğimiz *ed-Dibâc* adlı eserdir. Yazma eser olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye 507'de görülmektedir.

- *Teşnîfü'l-mesâmi' bi-Cem'i'l-cevâmi'*

Tâceddin es-Sübkî'nin eseri üzerine yapılan bu şerh bir mukaddime ve yedi bölümden oluşmaktadır. Eserin çeşitli baskıları vardır: Thk. Seyyid Abdulazîz, Abdullah Rebî', Mektebü Kurtuba, Kahire, 1998; Bir diğer baskısı, thk. Musa b. Ali Musa Fakîhî, Matbaa-i Temeddün, Kahire, 1913.

- *et-Tirâzu'l-Müzehheb fi Kavâidi'l-Mezheb*

Zerkeşî, bir nevi fıkıh terimler sözlüğü hüviyetinde olan bu eserinde, fıkıh konularını alfabetik sıraya göre açıklamıştır. Yazma eser olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa 662 numarada kayıtlıdır.

- *Zehrü'l-'arîş fi tahrîmi'l-haşîş*

Zerkeşî bu eserinde, kenevirden yapılan esrar kullanımının fikhî hükmünü ele almış, ayrıca İslam dünyasında ortaya çıkışını; insan aklına, beden sağlığına ve ahlaka karşı olumsuz etkilerini incelemiştir. Eserin baskısı şu şekildedir: Thk. Seyyid Ahmed Ferec, Dâru'l-Vefâ, Mısır, 1990.

7- el-Mensûr fi'l-kavâ'id

Fıkıhın farklı on alt dalında eserler telif edildiğini belirten Zerkeşî, bunların arasında en faydalı ve yetiştirici olanının usul ve furû'a dair genel kuralları bir araya

getiren, kapsayıcı ve tamamlayıcı özellikleriyle ictihad mertebesine ulaşmaya katkı sağlayan kavâid kitapları olduğunu söylemektedir.⁴⁴ Bu bağlamda kavâid külliyyatı, İslami ilimler arasında önemli bir yere sahiptir. Tefsir, hadis ve fikhın farklı alanlarında birçok eser kaleme alan Zerkeşî, kavâid alanında da türünün ilk örneği olarak, hem alfabetik hem de kapsayıcı olarak *el-Mensûr*'u telif etmiştir.

el-Kavâid fi'l-Fıkh, el-Kavâid fi'l-Furû', el-Kavâid ve'z-Zavâbit fi'l-Fıkh, el-Kavâid ve'z-Zevâid şeklinde değişik adlarla geçen eserin "*el-Mensûr fi'l-Kavâid*" adı altında, Teysîr Faik Ahmed Mahmud tahkiki ile Vizârâtü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye tarafından Kuveyt'te 1985 yılında basımı gerçekleştirilmiştir. Çalışmamıza esas aldığımız baskı bu baskıdır. Ayrıca Muhammed Hasan tahkiki ile Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, şeklinde farklı bir baskısı da mevcuttur.

Zerkeşî eserinin mukaddimesinin peşi sıra fıkıh ilminin tanımını, çeşitlerini - usûl, fûrû', fikhî sorular, kavâid ve hiyel gibi fikhın alt dallarını-, kâidelerini ve diğer ilimlerle olan münasebetini ele almıştır. Kâidelerin sıralanmasında alfabetik sırayı takip etmiş ve ilk önce elif-be-te ve müteakip harf sırasına göre kaideleri serdetmiştir. Kitabın sonunda da kâideler başlığı altında hususi kaideri de zikrederek⁴⁵ eserini itmam etmiştir.

Zerkeşî, eserinde alfabetik sıraya göre kâide, dâbit ve usûl kâidelerini tespit ederken fıkıh ve kavâid ile ilişkisi olan alt meseleleri de incelemiştir.⁴⁶ Ele aldığı kâideleri delillendirmekten ziyade fûrû'dan birçok örnek aktararak fer'î meseleler ile irtibatını kurmaya çalışmış ve yeri geldikçe incelediği kâidenin istisnalarına değinmiştir.⁴⁷

Geniş mezhep birikimine sahip olan Zerkeşî, mezhep içi ihtilaflı konularda, kâideleri soru kalıbı ile ele almış; çoğunlukla bunlar ile ilgili görüşünü açıklamıştır.⁴⁸

⁴⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 71.

⁴⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 392.

⁴⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 47; I 73; I 81.

⁴⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 95; I, 135; I, 147.

⁴⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 50.

Başta hadisler olmak üzere, çoğu zaman ibare ve ifadelerde icaz ve ihtisâra başvurmuştur.

el-Mensûr hakkında tespit ettiğimiz bu hususlar bir kâide eseri olması ile ilgilidir. Fakat hadis ilmi açısından incelenecek olursa, müellif usul ve furû dalının kâide ve terimlerini alfabetik sırayla derlediği bu kapsamlı eserinde kâidelere istişhad olarak tekrarları hariç 120 rivayet zikretmiştir. Rivayetleri zikrederken farklı yöntemler kullanmıştır. Kullandığı yöntemlerin özelliklerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Zikrettiği rivayetlerin biri hariç⁴⁹ hepsinin hadis olduğunu bizzat ifade etmiştir.
- 2- Hiçbir rivayette senedin tamamını zikretmemiştir.
- 3- Bazı rivayetlerde senedde bulunan sahabi ravinin ismini söylemiştir. Örnek:

Zerkeşî istişhad olarak kullandığı bir rivayeti belirtirken **حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ الْوَلَاءِ لِحَمَّةٍ** ⁵⁰ **كُلْحَمَةِ النَّسَبِ** (İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Velâ nesep gibi bir tür yakınlık bağıdır.*”) diyerek İbn Hibbân'da geçen sahabi ravisi İbn Ömer olan şu rivayeti kullanmıştır:

أَخْبَرَنَا أَبُو يَعْلَى، قَالَ: فُرِيَ عَلَى بَشْرِ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " الْوَلَاءُ لِحَمَّةٍ كُلْحَمَةِ النَّسَبِ، لَا يُبَاعُ، وَلَا يُوهَبُ." ⁵¹

Bize Ebû Ya‘lâ – Bişr b. el-Velîd – Ya‘kub b. İbrahim – Ubeydullah b. Ömer – Abdullah b. Dînâr – İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Velâ nesep gibi bir tür yakınlık bağıdır. Satılamaz ve hibe edilemez.*”

- 4- Bazı yerlerde rivayetin geçtiği eserin ismini belirtmiştir. Örnek:

⁴⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 382.

⁵⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 291.

⁵¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 325 (4950).

Müslim’de geçen bir rivayeti delil olarak kullandığını şu ifadeyle söylemiştir:

فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تُصِبْهُ⁵²

(Müslim’in *Sahîh*’inde geçen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şehitliği gönülden arzu eden bir kimseye, şehit olmasa bile şehitlik (sevabı) verilir.”

Hadis Zerkeşî’nin belirttiği üzere Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تُصِبْهُ."⁵³

Bize Şeybân b. Ferrûh – Hammâd b. Seleme – Sâbit – Enes b. Mâlik’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; :“Şehitliği gönülden arzu eden bir kimseye, şehit olmasa bile şehitlik (sevabı) verilir.”

5- Nadir de olsa hem rivayetin geçtiği eseri, hem de sahabi ravisini birlikte almıştır. Örnek:

Zerkeşî, Tirmizî’de İbn Abbâs rivayeti olarak geçen bir hadisi delil olarak kullandığını şu ifadeyle söylemiştir:

وَفِي التِّرْمِذِيِّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَعْتَدَ بِحَيْضَةٍ⁵⁴

(Tirmizî’de geçen; İbn Abbâs’dan (r.a.) rivâyete göre: Sâbit b. Kays’ın karısı Rasûlullah (s.a.v.), zamanında kocasından hul yoluyla (bir bedel karşılığında) boşanmıştı. Peygamber (s.a.v.) ona bir hayızlık süre iddet beklemesini emretmişti.)

Bu rivayet Zerkeşî’nin belirttiği gibi Tirmizî’nin *Sünen*’inde İbn Abbâs olarak şu şekilde geçmektedir:

⁵² Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 404.

⁵³ Müslim, *İmâre*, 46 (1908).

⁵⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 307.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَعْتَدَ بِحَيْضَةٍ"⁵⁵

Bize Muhammed b. Abdurrahim el-Bağdâdî – Ali b. Bahr – Hişâm b. Yûsuf – Ma‘mer – ‘Amr b. Müslim – ‘Ikrima – İbn Abbâs’ dan (r.a.) rivâyete göre: Sâbit b. Kays’ın karısı Rasûlullah (s.a.v.), zamanında kocasından hul yoluyla (bir bedel karşılığında) boşanmıştı. Peygamber (s.a.v.) ona bir hayızlık süre iddet beklemesini emretmişti.

6- Delil olarak sunduğu hadisin genelde metninin bir kısmını bire bir aynı lafız ile zikretmiştir. Örnek:

Zerkeşî’nin delil olarak sunduğu *شَاةٌ لَحْمٌ*⁵⁶ (“*Senin bu kestiğin koyunun (kurban edilen bir koyun değil), (vakti gelmeden kestiğin için) yalnız eti yenilmek üzere (kesilmiş) bir koyun olmuştur.*”) lafzı Buhârî’de aynı şekilde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: ضَحَى خَالٌ لِي يُقَالُ لَهُ: أَبُو بُرْدَةَ، قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ: شَاةٌ لَحْمٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ عِنْدِي دَاجِنًا جَدَعَةً مِنَ الْمَعَزِ، قَالَ: ادْبَحْهَا وَلَنْ تَصْلُحَ لِعَيْرِكَ، ثُمَّ قَالَ: " مَنْ دَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَدْبَحُ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ دَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَقَدْ تَمَّ نُسْكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ."⁵⁷

Bize Müsedded – Hâlid b. Abdullah el-Vâsîfî – Mutarrif – ‘Âmir – Berâ b. ‘Âzib şöyle demiştir: Benim Ebû Burde denilen dayım kurbanını bayram namazından evvel kesti. Rasûlullah (s.a.v.) ona: “*Senin bu kestiğin koyunun (kurban edilen bir koyun değil), (vakti gelmeden kestiğin için) yalnız eti yenilmek üzere (kesilmiş) bir koyun olmuştur*” buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah (s.a.v.) yanımda besili bir dişi çebiç var dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “*Sen o dişi çebiçi kurban et, lakin senden başkası için bu kurban edilmeye elverişli olmaz*” buyurdu. Sonra devam edip: “*Her kim kurbanını bayram*

⁵⁵ Tirmizî, Talâk, 10 (1185).

⁵⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 114.

⁵⁷ Buhârî, Udhiyye, 8 (5556); Ebû Dâvud, Udhiyye, 5 (2801).

namazından evvel keserse, o ancak kendisi için kesmiş olur. Her kim namazdan sonra keserse, kurbanını ifa etmiş olur ve Müslümanların sünnetine isabet etmiş olur” buyurdu.

7- Kimi zaman rivayetin benzer lafzını kullanmıştır. Örnek:

58 **فَإِنْ مَسَّهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا** Zerkeşî'nin delil olarak aldığı “Nikahlanan kişi o kadınla cinsel ilişkiye girerse kadın için mehir verilmesi gerekir.”) lafzı Tirmizî’de benzer bir lafızla şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا، فَإِنْ اسْتَجْرُوا فَالْإِسْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ." 59

Bize İbnü Ebî ‘Ömer – Süfyan b. ‘Uyeyne – İbn Cüreyc – Süleymân b. Mûsâ – Zührî – ‘Urve – Hz. Aişe’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Hangi kadına velisinin izni olmaksızın nikâh kıyılırsa onun nikâhı batıldır, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Şayet bu izinsiz nikâhlanan kişi o kadınla beraber olursa kadın için mehir verilmesi gerekir. Bu kadının velileri işi halledemeyip ihtilafa düşerlerse, yetkili devlet adamı bu tür velisi olmayan kimselerin velisidir.”

8- Bazen hadisin muhtevasını zikretmiştir. Örnek:

Zerkeşî'nin ifade ettiği **حَدِيثُ بَوْلِ الْأَعْرَابِيِّ فِي الْمَسْجِدِ لَمَّا نَهَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ** (Bir bedevinin mescide bevlini yaptığı sırada onu azarlamaktan Hz. Peygamber’in (s.a.v.) nehyettiği rivayet.) lafzı Buhârî’de geçen şu rivayetin muhteva olarak rivayetidir:

58 Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 273.

59 Tirmizî, *Nikâh*, 15 (1102).

60 Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 349.

حَدَّثَنَا خَالِدٌ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ: "جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ فَزَجَرَهُ النَّاسُ، فَنَهَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذُنُوبٍ مِنْ مَاءٍ، فَأَهْرِيقَ عَلَيْهِ."⁶¹

Bize Hâlid – Süleyman – Yahyâ b. Sa‘îd – Enes b. Mâlik’den (r.a.) işittim şöyle dedi: Bir bedevi gelip mescidin bir tarafına işedi. İnsanlar onu azarladılar. Peygamber’de (s.a.v.) azarlayanları nehyetti. Bedevi işemesini bitirince, Peygamber (s.a.v.) büyük – yahut dolu- bir kova su istedi de, bu su sidiğin üzerine döküldü.

9- Hadise işaret etmiş, atıfta bulunmuştur. Örnek:

Zerkeşî eserinin bir yerinde **حَدِيثُ الْإِسْرَاءِ**⁶² (İsra hadisi) diyerek Buhârî’de geçen şu meşhur İsrâ hadisine işaret etmiştir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ: "أَتَيْتِ لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ بِإِيلِيَاءَ بَقْدَحِينَ مِنْ حَمْرٍ، وَلَبِنٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا، ثُمَّ أَخَذَ اللَّبْنَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَاكَ لِلْفِطْرَةِ، وَلَوْ أَخَذْتَ الْحَمْرَ، غَوَتْ أُمَّتُكَ"⁶³

Bize Ebû el-Yemân - Şu‘ayb – Zührî – Sa‘îd b. el-Müseyyeb – Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; İsrâ gecesi İliyâ mescidinde Rasulullah’a (s.a.v.) birinde şarap, diğerinde süt bulunan iki kâse getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle bir baktıktan sonra süt kâsesini tercih etti. Bunun üzerine Cebrâîl: “*Seni, insanın yaratılış gayesine uygun olana yönlendiren Allah’a hamd olsun. Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi.*” dedi

Zerkeşî’nin bahsettiğimiz bu eserlerinin dışında kaynaklarda ona nispet edilen farklı eserlerin olduğu da görülmektedir.⁶⁴ Fakat Zerkeşî’nin matbu olan veya yazma olan tüm eserlerinin tespiti ve daha geniş bilgi için ayrı bir çalışmanın yapılması gereklidir.

⁶¹ Buhârî, Vudû, 58 (221).

⁶² Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 263.

⁶³ Buhârî, Kitâbü’l-Eşribe, I (5576).

⁶⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Zerkeşî, *el-Bahrü’l-muhît*, I, 10; *Selâsilü’z-Zeheb*, 40; *Teşnîfü’l-mesâmi*, I, 53; Menderes Gürkan, “Zerkeşî”, *DİA*, XLIV, 289.

Bu bölüm de Zerkeşî'nin hayatından, yetiştiği ilmî ortamdan, hocalarından ve talebelerinden bahsettik. Araştırmamız neticesinde, dönemin ilim merkezlerinden biri olan Mısır'da yetişen müellif, bu ortamdan ziyadesiyle etkilenmiş, meşhur âlimlerden muhtelif ilimler tahsil etmiştir. Daha çok fıkıh ilmiyle ön plana çıksa da hadis ilminde de derin bilgiye sahip olduğunu anlıyoruz. Aynı zamanda geniş ilmî birikimine ve farklı alanlarda eserlere sahip olarak dönemine iz bırakan âlimlerin arasına girdiğini görüyoruz.

Şimdi bahsimize konu olan *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eserdeki hadislerin değerlendirmesine geçelim.

İKİNCİ BÖLÜM

***EL-MENSÛR Fİ'L-KAVÂ'İD'*DE YER ALAN HADİSLERİN TAHRÎCİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ**

Zerkeşî, döneminin önemli âlimlerinden dersler olarak tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilim dallarında otorite halini almış ve çeşitli eserler telif etmiştir. *el-Mensûr* da bu eserlerden biridir. Ayrıca müellifimiz hadis eserleri bölümünde tanıttığımız üzere bazı eserlerdeki hadislerin sened ve metin değerlendirmesini yaparak tahric türü eserler ortaya koymuştur. Biz de türünün ilk örneği olan kâide eseri, *el-Mensûr*'da geçen hadislerin değerlendirmesini yapacağız.

Zerkeşî rivayetleri eserine alırken önceki bölümde işaret ettiğimiz yöntemleri kullanmıştır. Yani rivayetleri alırken sened ve metnin tamamını almamıştır. Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünde eserde geçen rivayetlerin hadis eserlerindeki yerlerini ve senedlerini tespit etmeye çalışacağız. Aslı kaynaklardaki yerlerini belirterek, senedlerde geçen ravilerin -cerh ve ta'dil imamlarından istifade ederek- değerlendirmesini yapacağız. Rivayetleri, Zerkeşî'nin eserindeki sıraya göre değil kendimizce bir sınıflandırma yaparak değerlendirmeye çalışacağız. Bölümün sonunda elde ettiğimiz bulguları tablolar halinde sunarak hadisleri değerlendirme kısmını neticelendireceğiz.

A. RİVAYETLERİN TAHRİCİ

el-Mensûr fi'l-kavâ'id'i incelerken tespit ettiğimiz ve değindiğimiz üzere, Zerkeşî hadisleri eserine alırken dört yöntem kullanmıştır. Bizde hadisleri tasnif ederken bu yöntemden istifade ederek bir sınıflandırma yapacağız. Neticede rivayetleri; aynı lafızla, benzer lafızla, muhteva ile ve işaret edilen rivayetler olmak üzere dört başlıkta inceleyeceğiz. Ayrıca beşinci başlıkta da tekrar edilen rivayetleri vereceğiz.

1. Aynı Lafızla Zikredilen Rivayetler

1.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَبُّ حَامِلٍ فَفَقِيهِ غَيْرَ فَفِيهِ⁶⁵

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Fıkıh (kaynağı olan hadisleri) ezberleyen bazı kişiler vardır ki, fıkıhçı değildirler.”

Eserimizdeki bu hadis metninin birebir aynı lafızı İbn Mâce’de dört farklı tarikle geçmektedir. Bunlardan üç rivayet, ilerde bahsedeceğimiz üzere, senedlerinde zayıf raviler bulundurmasından dolayı *zayıf* hadis türünden rivayetler olduğu, diğer rivayetin ise bir ravisinin *sû’u’l-hıfz*⁶⁶ sahibi olmasından dolayı *hasen* hadis olduğu ortaya çıkmaktadır. Şimdi *isnadı hasen* olan rivayetin tüm ravilerinin ve zayıf olarak değerlendirdiğimiz diğer rivayetlerdeki zayıf ravilerin değerlendirilmesine geçelim;

İsnadı *hasen* olan rivayet İbn Mâce’de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا
لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادِ أَبِي هُبَيْرَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، قَالَ، قَالَ
رَسُولُ اللَّهِ " نَصَرَ اللَّهُ أَمْرًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَّغَهَا، فَرُبَّ حَامِلٍ فَفَقِيهِ غَيْرَ فَفِيهِ، وَرُبَّ حَامِلٍ فَفَقِيهِ إِلَى مَنْ
هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ."⁶⁷

Bize Muhammed b. Abdillan b. Nümeyr⁶⁸ –

⁶⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, I, 68.

⁶⁶ *Sû’u’l-hıfz*: Ravinin, hadis rivayetinde yanlışları doğrularından çok olacak derecede, hafızasının zayıf olması. Bu durum, ravinin cerh sebeplerinden biridir. (Bkz. Aydın, *Hadis İslaharı Sözlüğü*, s. 289)

⁶⁷ İbn Mâce, Sünne, 18 (230).

⁶⁸ Muhammed b. Abdillan b. Nümeyr’den (v. 234/849), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Fuzayl vardır. Onun hakkında ‘İclî (v. 261/875) ve Nesâî, (v. 303/915) sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtim (v. 277/890), sika ve hadisiyle *ihricâc* edilir demiştir. İbn Hibbân (v. 354/965), *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiş ve hakkında, *hafız ve mutkûn* olarak değerlendirme yapmıştır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 307; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 85; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 566-570; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 191; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 282. (*Ihricâc*, *Yuhteccu*: Hadisi delil olarak kullanmak, delil olarak ileri sürmek. Bkz. Aydın, *Hadis İslaharı Sözlüğü*, s. 129), (*Mutkûn*: Hadis öğrenim ve öğretiminde ciddi davranan, işini sağlam tutan, güvenilir ravi, âlim. Bkz. Aydın, *Hadis İslaharı Sözlüğü*, s. 237)

Ali b. Muhammed⁶⁹ – Muhammed b. Fudayl⁷⁰ – Leys b. Ebî Süleym⁷¹ – Yahyâ b. Abbâd Ebî Hübeyra el-Ensârî⁷² – Babası (‘Abbâd b. Şeybân)⁷³ – Zeyd b. Sâbit’den (r.a.)⁷⁴ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah, benim sözümü iştirip de (başkasına) tebliğ eden kişinin yüzünü ağartsın. Nice fikhî (bilgi içeren hadisleri) ezberleyen kişiler vardır ki, fikhçi değillerdir. Nice fikhî bilgi sahibi kimse de, onu (bilgisi) kendilerinden daha kuvvetli fikhçilere (hadisleri) iletebilirler.”

⁶⁹ Ali b. Muhammed el-Kûfî’den (v. 233/848), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Fuzayl vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 202; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 467; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXI, 120-122; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 46; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 378.

⁷⁰ Muhammed b. Fuzayl el-Kûfî’den (v. 195/811), Ali b. Muhammed el-Kûfî ve Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Ebî Süleym vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’in (v. 233/848), *sika* demiştir. Ebû Hâtim, *hasenu’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *leyse bihi be’s* yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân “*Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 57; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 442; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXVI, 293-298; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 211; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 405. (*Hasenu’l-hadis*: Ta’dilin, Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 112), (*Leyse bihi be’s*: Ta’dilin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, yazılı ve araştırılır/incelenir. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 163)

⁷¹ Leys b. Ebî Süleym’den (v. 138/755), Muhammed b. Fuzayl hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Abbâd b. Şeybân el-Ensârî vardır. Onun hakkında Zehebî, bazıları onun rivayetleri ile *ihdicâc* etmiş, fakat *sû’u’l-hıfz* sahibi birisi, değerlendirmesinde bulunmuştur. Yahyâ b. Ma’in, *zayıf* ve *yukteb hadîsuh* olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim, *zaîfu’l-hadis* ve *muztaribu’l-hadis* olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIV, 279-287; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 465. (*Yukteb hadîsuh*: Sehâvî’ye göre ta’dilin altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 332), (*Zayıfu’l-hadis*: Zehebî’ye göre cerhin beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 337), (*Muztaribu’l-hadis*: Cerhin Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Bkz. Aydınli, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 242)

⁷² Yahyâ b. Abbâd b. Şeybân el-Ensârî’den (v. 121/739), Leys b. Ebî Süleym hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Abbâd b. Şeybân el-Ensârî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân “*Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 172; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 521; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXI, 390-393; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 368; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 234.

⁷³ ‘Abbâd b. Şeybân el-Ensârî’den (v. 207/64?) Yahyâ b. Abbâd b. Şeyban el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zeyd b. Sâbit vardır. Bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XIV, 127; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, V, 95.

⁷⁴ Zeyd b. Sâbit (v. 45/665), hayatı için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, III, 22.

Şu‘ayb el-Arnâvût İbn Mâce’yi tahkik ettiği çalışmasında, rivayet hakkında “bu hadis tarikleri itibarı ile *sahîhtir*. Bu senedi ise Leys b. Ebî Süleym’den dolayı *zayıftır*” demiştir. Elbânî ise hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁷⁵

Rivayetin senedi muttasıl olsa da senedindeki Leys b. Ebî Süleym hakkında dipnotta da işaret edildiği üzere, *sû’u’l-hıfz* değerlendirilmesi yapılması ve *muztaribu’l-hadîs* ve *yukteb hadîsuh* kabul edilmesiyle rivayetimizin *hasen* bir rivayet olduğu görülmektedir.

Zayıf rivayetlerin senedleri de şu şekildedir:

Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr – Babası (Abdullâh b. Nümeyr) – Muhammed b. İshâk – Adüsselâm – Zührî – Muhammed b. Cübeyr b. Mut‘im – Babası (Cübeyr b. Mut‘im)⁷⁶

Bu seneddeki Abdüselâm b. Ebî el-Cenûb hakkında, Ebû Zür‘a *zayıf* ve Ebû Hâtim *metruku’l-hadîs*⁷⁷ değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla bu raviden dolayı bu rivayetin senedi zayıftır.⁷⁸

Ali b. Muhammed – Ya‘lâ – Hişâm b. Ammâr – Saîd b. Yahyâ – Muhammed b. İshâk – Zührî – Muhammed b. Cübeyr b. Mut‘im – Babası (Cübeyr b. Mut‘im)⁷⁹

⁷⁵ Bkz. İbn Mâce, Sünne, 18 (230), (Muhakkik Şu‘ayb el-Arnâvût’un rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme); Elbânî, *Sahîhu ve Daîfu İbn Mâce*, I, 94.

⁷⁶ İbn Mâce, Sünne, 18 (231); Menâsik, 76 (3056)

⁷⁷ *Metruku’l-hadîs*: Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan ravi. Böyle bir ravi, Zehebî ve Sehâvî’ye göre cerhin üçüncü, Irâkî’ye göre ikinci mertebesindedir. Bu ravi İbn Hacer’in *Takrîb*’teki tertibine göre onuncu sıradadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. (Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 181)

⁷⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 45; İbn Cevzî, *ed-Duafâ ve’l-Metrukîn*, II, 106; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 63; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 315.

⁷⁹ İbn Mâce, Sünne, 18 (231).

Bu seneddeki Muhammed b. İshâk, *sika* olmakla birlikte bazı âlimlerce cerhedilmiştir. Onun hakkında Yahyâ b. Maîn, hem *sika* hem de *leyse bi'l-kaviyy*⁸⁰ demiştir. Nesâî, *leyse bi'l-kaviyy*, demiştir.⁸¹

Muhammed b. İbrâhim ed-Dımaşkî – Mübeşşir b. İsmâil el-Halebî – Mu‘ân b. Rifâ‘a – Abdulvehhâb b. Buhtî el-Mekkî – Enes b. Mâlik⁸²

Bu seneddeki Muhammed b. İbrâhim ed-Dımaşkî, *metruku'l-hadis* ve *za'îfun cidden* denilerek cerhedilmiştir.⁸³

Netice olarak İbn Mâce, Sünne, 18'de yer alan (230 numaralı) rivayetteki ravilerin tümünün *sika* olduğu fakat Leys b. Ebî Süleym'in adalet yönünden cerhedilmesi söz konusu olmasa da, zabt yönünden eleştirilmesi sebebiyle bu rivayetin *hasen* olduğuna kanaat getirdik. Ayrıca diğer üç tarikdeki ravilerden bazılarının cerh ve ta'dil imamlarınca cerh edilmiş olması bu rivayetlerin isnâdlarının *zayıf* olduğunu göstermektedir.

Rivayetimiz mana olarak aynı, fakat lafız açısından farklı olarak *Kütüb-i sitte* ve diğer hadis kaynaklarında da geçmektedir.⁸⁴

2.

حَدِيثُ شَاتِكَ شَاةٌ لَحْمٍ⁸⁵

“*Senin bu kestiğin koyunun (kurban edilen bir koyun değil), (vakti gelmeden kestiğin için) yalnız eti yenilmek üzere (kesilmiş) bir koyun olmuştur.*” hadisi.

⁸⁰ *Leyse bi'l-kaviyy*: Cerhin, Zehebî ve Irâkî'ye göre beşinci, Sehâvî'ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. (Bkz. Aydın, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 163)

⁸¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 191-194; İbn Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrukîn*, III, 40; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 424; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 38-46.

⁸² İbn Mâce, Sünne, 18 (236).

⁸³ Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 324; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 14.

⁸⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 467 (21590); Ebu Davud, *İlim*, 10 (3660); Tirmizî, *İlim*, 39 (2656).

⁸⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 114.

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh'inde* iki farklı sened ve metinle geçmektedir. Bu iki tarikten Ebû Dâvûd'un *Sünen'inde* geçen sened ve metinle aynı olan rivayeti değerlendireceğiz ve diğer rivayete de işaret edeceğiz.

Rivayet *Sahîh'de Kitâbu'l-udhiye'de* şu sened ve metinle geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: ضَحَى خَالَ لِي يُقَالُ لَهُ: أَبُو بُرْدَةَ، قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ: شَاتِكَ شَاةٌ لَحْمٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ عِنْدِي دَاجِنًا جَدَعَةً مِنَ الْمَعَزِ، قَالَ: ادْبَحْهَا وَلَنْ تَصْلِحَ لِعَيْرِكَ، ثُمَّ قَالَ: " مَنْ دَبَّحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَدْبَحُ لِنَفْسِهِ، وَمَنْ دَبَّحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ، وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ." ⁸⁶

Bize Müsedded⁸⁷ – Hâlid b. Abdullah el-Vâsîti⁸⁸ – Mutarrif⁸⁹ – Âmir⁹⁰ – Berâ b. Âzib⁹¹ şöyle demiştir: Benim Ebû Burde denilen dayım kurbanını bayram namazından evvel kesti. Rasûlullah (s.a.v.) ona: “*Senin bu kestiğın koyunun (kurban edilen bir koyun değil), (vakti gelmeden kestiğın için) yalnız eti yenilmek üzere (kesilmiş) bir koyun olmuştur*” buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah (s.a.v.) yanımda besili bir dişi çebiç var

⁸⁶ Buhârî, Udhıyye, 8 (5556); Ebû Dâvud, Udhıyye, 5 (2801).

⁸⁷ Müsedded b. Müserhed el-Esedî'den (v. 228/842), Buhârî ve Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hâlid b. Abdillan et-Tahhân vardır. Onun hakkında 'İclî, Ebû Hâtım ve Nesâî, *sika* bir ravi demişlerdir. Yahyâ b. Ma'în ise *sadûk* olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 438; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 200; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 443-447; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 256; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 107.

⁸⁸ Hâlid b. Abdullah el-Vâsîti'den (v. 182/798), Müsedded b. Müserhed el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mütarrif b. Tarîf el-Hârisî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtım, *sika* ve *sahîhu'l-hadîs* demiştir. Tirmizî ve Nesâî, *sika* hükmünü vermişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 340; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 267; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 99-103; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 366; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, 128. (*Sahîhu'l-hadîs*: Hadisle amel etmeye, özellikle hadisten öğrendiklerini uygulamaya gayret eden kimse. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 163)

⁸⁹ Mütarrif b. Tarîf el-Hârisî'den (v. 142/759), Hâlid b. Abdullah el-Vâsîti hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Âmir b. Şerâhîl eş-Şe'bi vardır. Onun hakkında Ebû Hâtım, 'İclî ve Ahmed b. Hanbel, *sika* demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 313; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 493; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 62-66; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 269; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 172

⁹⁰ 'Âmir b. Şerâhîl eş-Şe'bi'den (v. 102/720), Mütarrif b. Tarîf el-Hârisî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Berâ b. Âzib el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* ve *yuhteccü bi-hadîsih* demiştir. 'İclî ise onun kırk sekiz sahabeden hadis aldığını belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 322; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 185; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 28-40; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 522; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 65-69.

⁹¹ Berâ b. 'Azib el-Ensârî (v. 71/690), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, I, 384.

dedi. Rasûlullah (s.a.v.): “*Sen o dişi çebiçi kurban et, lakin senden başkası için bu kurban edilmeye elverişli olmaz*” buyurdu. Sonra devam edip: “*Her kim kurbanını bayram namazından evvel keserse, o ancak kendisi için kesmiş olur. Her kim namazdan sonra keserse, kurbanını ifa etmiş olur ve Müslümanların sünnetine isabet etmiş olur*” buyurdu.

Rivayet farklı bir sened ve metinle Buhârî’nin başka bir babında da geçmektedir. Müslim’de ise, ravilerden Müsedded yerine Yahyâ b. Yahyâ ve **تلك شاتك شاة لحم** yerine **تلك شاة لحم** geçmektedir. Ayrıca Nesâî’de de farklı sened ve metinle geçmektedir.⁹²

Şu‘ayb el-Arnâvût Ebû Dâvud’u tahkik ettiği çalışmasında, bu rivayet hakkında *isnadı sahih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Elbânî de hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁹³

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

3.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَأْفُونَ بَعْدِي أَثَرَةً⁹⁴

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Şübhesiz ki, sizler benden sonra bir takım kayırmalarla karşılaşacaksınız.*”

Hadisimiz Buhârî’nin *Sahîh*’inde üç yerde geçmektedir. Biz bunlardan birini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet *Sahîh*’in *Menâkibu’l-Ensâr* bölümünde şu sened ve metinle geçmektedir:

⁹² Bkz. Buhârî, ‘Îdeyn, 5 (955); Müslim, Udhiyye, 35 (1961); Nesâî, Salâtü’l-‘Îdeyn, 19 (1581).

⁹³ Bkz. Ebû Dâvud, Udhiyye, 5 (2801), (Muhakkik Şu‘ayb el-Arnâvût’un rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme); Elbânî, *Sahîhu ve Zaîfu Ebî Dâvud*, II, 186.

⁹⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 210.

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ هِشَامٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْأَنْصَارِ: إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثْرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي، وَمَوْعِدُكُمْ الْحَوْضُ.⁹⁵

Bize Muhammed b. Beşşâr⁹⁶ – Gunder⁹⁷ – Şu‘be⁹⁸ – Hişâm⁹⁹ – Enes b. Mâlik (r.a.)¹⁰⁰ şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensâr’a: “Şübhesiz ki, sizler benden sonra bir takım kayırmalarla karşılaşacaksınız. Bununla beraber sizler bana kavuşuncaya kadar sabrediniz. Sizin bana kavuşma yeriniz (Kevser) havuzudur.”

Rivayetimiz farklı sened-metinle ve benzer sened-metinle, Buhârî’nin diğer iki babında olmak üzere Müslim ve Nesâî’de de geçmektedir.¹⁰¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁵ Buhârî, Menâkibu’l-Ensâr, 8 (3793).

⁹⁶ Muhammed b. Beşşâr b. Osman el-Basrî’den (v. 252/866), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ca‘fer el-Hüzelî vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 214; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIV, 511-519; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 159; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 70.

⁹⁷ Muhammed b. Ca‘fer el-Hüzelî’den (v. 193/809), Muhammed b. Beşşâr b. Osman el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 221; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 50; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 5-9; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 96.

⁹⁸ Şu‘be b. el-Haccâc’dan (v. 160/777), Muhammed b. Ca‘fer el-Hüzelî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişâm b. Zeyd b. Enes vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *imâmü’l-mutkîn* demiştir. ‘İclî ise, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 338.

⁹⁹ Hişâm b. Zeyd b. Enes’den (v. ?), Şu‘be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Enes b. Mâlik vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 58; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 502; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 204; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 336; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 39.

¹⁰⁰ Enes b. Mâlik (v. 93/712), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi’s-sahâbe*, I, 71.

¹⁰¹ Bkz. Buhârî, Menâkibu’l-Ensâr, 8 (3792); Meğâzî, 56 (4330); Müslim, İmâre, 11 (1845); Nesâî, Âdâbu’l-Kudâ, 4 (5383).

4.

فِي شَرْحِ مُسْلِمٍ فِي حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ كَانَ إِذَا قَامَ لَهُ رَجُلٌ عَنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ¹⁰²

Müslim'in *Sahîh*'inde geçen rivayette: İbn Ömer kendisi için biri yerinden kalkarsa oraya oturmazmış.

Zerkeşî'nin belirttiği gibi bu rivayet Müslim'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ تَمَّ يَجْلِسُ فِي مَجْلِسِهِ "، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا قَامَ لَهُ رَجُلٌ عَنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ.¹⁰³

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe¹⁰⁴ – Abdu'l-A'lâ¹⁰⁵ – Ma'mer¹⁰⁶ – ez-Zührî¹⁰⁷ – Sâlim¹⁰⁸ –

¹⁰² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 212.

¹⁰³ Müslim, Cenâiz, 23 (957).

¹⁰⁴ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdu'l-E'lâ b. Abdu'l-A'lâ b. Muhammed vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 160; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 34-42.

¹⁰⁵ Abdu'l-A'lâ b. Abdu'l-E'lâ b. Muhammed'den (v. 189/805), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma'mer b. Râşid vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 28; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 130; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 359; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 96.

¹⁰⁶ Ma'mer b. Râşid'den (v. 154/771), Abdu'l-A'lâ b. Abdu'l-E'lâ b. Muhammed hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 243.

¹⁰⁷ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Ma'mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâlim b. Abdullah el-'Adevî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 445-451.

¹⁰⁸ Sâlim b. Abdullah el-'Adevî'den (v. 106/725), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 145-153; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 436.

İbn Ömer'den (r.a.)¹⁰⁹ rivayet edildiğine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Sakin biriniz din kardeşini yerinden kaldırıp, sonra onun yerine oturmasın.*” İbn Ömer kendisi için biri yerinden kalkarsa oraya oturmazmış.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

5.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى مُوسَى ¹¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Allah'ın rahmeti bize ve Musâ'ya olsun.*”

Bu rivayet Müslim'in *Sahih*'inde çok uzun bir metinle geçmektedir. Biz yalnızca konumuzu ilgilendiren kısmı ele alacağız.

Rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الْقَيْسِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَقَبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: حَدَّثَنَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ... عِنْدَ هَذَا الْمَكَانِ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى مُوسَى لَوْلَا أَنَّهُ عَجَل لَرَأَى الْعَجَبَ، وَلَكِنَّهُ أَخَذَتْهُ مِنْ صَاحِبِهِ ذَمَامَةً. ¹¹¹

Bize Muhammed b. Abdu'l-A'lâ el-Kaysî¹¹² –

¹⁰⁹ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

¹¹⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 214.

¹¹¹ Müslim, *Fedâil*, 46 (2380).

¹¹² Muhammed b. Abdu'l-A'lâ es-San'ânî'den (v. 245/860), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Mu'tebir b. Süleymân et-Teymî vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 16; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 104; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 581-583; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 191; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 289.

el-Mu'tebir b. Süleymân et-Teymî¹¹³ – Babası (Süleymân b. Tarhân)¹¹⁴ – Rakabe¹¹⁵ – Ebû İshâk¹¹⁶ – Sa'îd b. Cübeyr¹¹⁷ – İbn Abbâs (r.a.)¹¹⁸ – Ubey b. K'ab (r.a.),¹¹⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) bu yerde şöyle buyurdu: “Allah’ın rahmeti bize ve Musâ’ya olsun! Eğer acele etmeseydi şaşılacak şeyler görecekti. Lakin o arkadaşından utandı.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, Ebû Dâvud’da da geçmektedir.¹²⁰

Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût hadis hakkında *isnadi sahîhtir*, demiştir.¹²¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim’in *Sahîh*’inde yer

¹¹³ el-Mu'tebir b. Süleymân et-Teymî'den (v. 187/803), Muhammed b. Abdu'l-A'lâ es-San'ânî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleymân b. Tarhân et-Teymî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 402; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 521; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 250-255; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 279; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 227.

¹¹⁴ Süleymân b. Tarhân et-Teymî'den (v. 143/761), el-Mu'tebir b. Süleymân et-Teymî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Rakabe b. Meskale el-Kûfî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 300; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 5-12; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 461; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 201.

¹¹⁵ Rakabe b. Meskale el-Kûfî'den (v. 129/747), Süleymân b. Tarhân et-Teymî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Amr b. Abdullah b. 'Ubeyd Ebû İshâk vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 522; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 311; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 219-220; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 398; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 286.

¹¹⁶ 'Amr b. Abdullah b. 'Ubeyd Ebû İshâk'dan (v. 126/744), Rakabe b. Meskale el-Kûfî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. Cübeyr el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, I, 147; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 177; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 102-113; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 82; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 63.

¹¹⁷ Sa'îd b. Cübeyr el-Esedî'den (v. 95/714), 'Amr b. Abdullah b. 'Ubeyd Ebû İshâk hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında Ebû Kâsım (v. 224/838), *sika*, *imam ve hüccet* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 275; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 358-375; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 11.

¹¹⁸ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1699; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 154.

¹¹⁹ Ubey b. K'ab b. Kays (v. 22/642), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, I, 214; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 262; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, I, 180.

¹²⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Hurûf, 1 (3984).

¹²¹ Bkz. Ebû Dâvud, Hurûf, 1 (3984).

almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

6.

فِي الْحَدِيثِ كُلِّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ¹²²

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Her bid‘at dalalettir.*”

Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا خَطَبَ أَحْمَرَتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ، حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ، يَقُولُ: " صَبَّحَكُمْ وَمَسَاكُمْ "، وَيَقُولُ: " بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، وَيُقْرَنُ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى "، وَيَقُولُ: " أَمَا بَعْدُ فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ "، ثُمَّ يَقُولُ: " أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ دِينًا أَوْ ضِيَاعًا فَلِيَ وَعَلَى " .¹²³

Bize Muhammed b. el-Müsennâ¹²⁴ – Abdulvahhâb b. Abdülmecîd¹²⁵ – Cafer b. Muhammed¹²⁶ –

¹²² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 217.

¹²³ Müslim, Cuma, 13 (867)

¹²⁴ Muhammed b. el-Müsennâ el-‘Anezî’den (v. 252/866), Müslim ve İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulvahhâb b. Abdülmecîd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sahîhu'l-hadis* ve *sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 359-365; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 214; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 425.

¹²⁵ Abdulvahhâb b. Abdülmecîd'den (v. 194/810), Muhammed b. el-Müsennâ el-‘Anezî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Cafer b. Muhammed vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* demekle birlikte hayatının son zamanlarında hadisleri karıştırdığı, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn S‘ad ise *sika* idi ve bazı zayıflıklar var, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 132; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 503; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 674; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 449.

¹²⁶ Cafer b. Muhammed'den (v. 148/765), Abdulvahhâb b. Abdülmecîd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn vardır. Onun hakkında İbn S‘ad ve Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtim ise, *sika* demiş ve onun gibilerden sorulmaz, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 487; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 131; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 74-97; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 295; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 103.

Muhammed b. Ali¹²⁷ – Câbir b. Abdullah¹²⁸ şöyle rivayette bulunmuştur: Resûlullah (s.a.v.) hutbe okudu mu gözleri kızarır, sesi yükselir ve hiddeti artardı. Hatta bir orduyu uyaran kimse gibi konuşurdu. Şöyle buyurmuştu: (düşman) akşama sabaha size baskın yapacak diyen (ordu kumandanı) gibi olur ve şehâdet parmağı ile orta parmağını yan yana getirerek: “*Ben kıyamete şunlar (ın bir birine olan yakınlığı) gibi yakın (bir zamanda) gönderildim.*” Ve şöyle devam ederdi: “*Bundan sonra (malûmunuz olsun ki) sözün en hayırlısı Allah'ın kitabıdır. İrşadların en hayırlısı da Muhammed'in irşadıdır. İşlerin en kötüsü de, sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Her bid'at dalâlettir.*” Sonra “*Ben, her mü'mine kendi nefinden ileriyim. Bir kimse (ölürken) mal bırakırsa o mal onun yakınlarına aittir. Fakat borç veya çoluk çocuk bırakırsa (onun ifası, çocuklarının gözetilmesi) bana ait ve benim üzerimedir.*” buyururlardı.

Rivayet Ebû Davud ve Nesâî'de farklı sened ve lafızlarla İbn Mâce'de ise aynı lafız fakat farklı sened ile geçmektedir.¹²⁹

Suyûtî hadise *sahîh* hükmünü vermiştir. Elbânî de *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹³⁰

Sonuç olarak rivayetimizin senedinin *muttasıl*, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat Abdulvahhâb b. Abdülmecîd'in adalet olarak bir sıkıntısı olmasa da hayatının sonlarında muhtemelen yaşlılığın verdiği durumdan dolayı hadisleri karıştırdığı için zabt yönünden eleştirilmesi bu rivayeti *hasen* olarak değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ancak hadis münekkitlerinin bu rivayete *sahîh* hükmünü vermeleri ve Müslim'in *Sahîh*'inde yer alması onun Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğunu göstermektedir.

¹²⁷ Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn'den (v. 118/736), Cafer b. Muhammed hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Câbir b. Abdullah vardır. Onun hakkında İbn S'ad ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 26; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 348; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 136-141; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 202; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 350.

¹²⁸ Câbir b. Abdullah'ın (v. 78/697), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, II, 529; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 443; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, I, 222.

¹²⁹ Bkz. İbn Mâce, *Sünne*, 7 (45); Ebu Davud, *Sünne* 6 (4607); Nesâî, *Salâtü'l-İdeyn*, 22 (1578).

¹³⁰ Bkz. Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, I, 100; Elbânî, *Sahîhu ve Daîfü et-Tergîb ve't-Terhîb*, I, 128.

7.

حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ الْوَلَاءِ لُحْمَةً كُلُّحْمَةِ النَّسَبِ¹³¹

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Velâ, nesep gibi bir tür akrabalık bağıdır.*”

Müellifimiz bu hadisi eserine alırken İbn Ömer rivayeti diye belirtmiştir. Ve rivayet İbn Ömer tariki ile İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde ve Hâkim'in *Müsredrek*'inde geçmektedir. Biz bu iki rivayeti de değerlendireceğiz.

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde rivayet şu şekildedir:

أَخْبَرَنَا أَبُو يَعْلَى، قَالَ: فَرِيٌّ عَلَى بَشْرِ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " الْوَلَاءُ لُحْمَةٌ كُلُّحْمَةِ النَّسَبِ، لَا يُبَاعُ، وَلَا يُوهَبُ."¹³²

Bize Ebû Ya'lâ¹³³ – Bişr b. el-Velîd¹³⁴ – Ya'kub b. İbrahim¹³⁵ – Ubeydullah b. Ömer¹³⁶ –

¹³¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 291.

¹³² İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 325 (4950).

¹³³ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'den (v. 307/919), İbn Hibbân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Bişr b. el-Velîd el-Kindî vardır. Onun hakkında Darâkutnî, İbn Nukta (v. 629/1231) ve Zehebî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 55; İbn Nukta, *et-Takyîd*, I, 163; Mücteba Uğur, “Ebû Ya'lâ el-Mevsilî”, *DİA*, X, 258-259.

¹³⁴ Bişr b. el-Velîd el-Kindî'den (v. 238/853), Ebû Ya'lâ el-Mevsilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yakub b. İbrahim Ebû Yûsuf el-Kâdî vardır. Onun hakkında Darâkutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 143; Zehebî, *Mizânü'l-î'tidâl*, I, 326; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzan*, II, 316.

¹³⁵ Yakub b. İbrahim Ebû Yûsuf el-Kâdî'den (v. 182/798), Bişr b. el-Velîd el-Kindî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî'nin olduğunu tespit edemedik. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *ehl-i rey* arasında ondan daha fazla hadis rivayet eden ve daha *sika* olanını görmedim, yorumunu yapmıştır. Ebû Hâtim, *yukteb hadîsuh* yorumunda bulunmuştur. Nesâî, *sika* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 201; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 645; Zehebî, *Mizânü'l-î'tidâl*, IV, 447; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzan*, VIII, 518. (*Ehl-i rey*: En büyük özenlerini ayet ve hadislerden, kıyas ve benzeri yollarla genel esaslar belirlemeye ve, ortaya çıkan meseleleri, ayet ve hadislerin zahiri manaları yanında bu esaslara göre halletmeye veren âlimler. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 62)

¹³⁶ Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî (v. 143/760), Yakub b. İbrahim Ebû Yûsuf el-Kâdî'nin kendisinden hadis rivayet ettiğini tespit edemedik. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Dînâr el-Kureyşî vardır. Onun

Abdullah b. Dînâr¹³⁷ – İbn Ömer'den (r.a.)¹³⁸ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Velâ, nesep (mirasta hak sahibi kılan) gibi bir tür akrabalık bağıdır. Satılamaz ve hibe edilemez.*”

Ayrıca rivayetimiz Hâkim'in *Müsredrek*'inde aynı lafız ve şu senedle geçmektedir;

Ebû Abbâs Muhammed b. Ya'kub – Rabî' b. Süleymân – Şâfî' – Muhammed b. Hasen – Ebû Yûsuf – Abdullah b. Dînâr – İbn Ömer.¹³⁹

Hakim, bu rivayet hakkında *isnadı sahîh* hükmünü vermiş Zehebî herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Fakat Yahyâ b. Ma'în ravilerden Muhammed b. Hasen'i yalancılıkla itham etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a da onun *cehmî* olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁰

Bu rivayet hakkında Suyûtî sened zikretmeden *sahîh* hükmünü vermiştir.¹⁴¹

Rivayetlerin senedleri ile ilgili rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre İbn Hibbân rivayetindeki Ya'kub b. İbrahim Ebû Yûsuf ile Ubeydullah b. Ömer arasında hoca talebe ilişkisi tespit edilememiştir. Dolayısıyla rivayetin sendinde bir inkita (kopukluk) olduğu görülmektedir. Fakat Ebû Yûsuf hadisten ziyade fıkıh ilminde meşhur olduğu için ve rical kitaplarında kendisiyle ilgili bilginin az olmasından dolayı Ubeydullah b. Ömer'den rivayette bulunması muhtemeldir. Zira Ebû Yûsuf ile ilgili rical kitaplarında, çok kişiden rivayette bulunmuştur ve *ehl-i rey* arasında en fazla rivayette bulunan biridir,

hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 326; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 63; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 124-130; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 685; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 38.

¹³⁷ Abdullah b. Dînâr el-Kureyşî'den (v. 127/745), Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 46; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 10; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 471-475.

¹³⁸ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

¹³⁹ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 341.

¹⁴⁰ Bkz. İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzan*, VII, 62.

¹⁴¹ Bkz. Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, II, 575.

gibi değerlendirmeler yapılmış fakat hadis rivayet ettiği ravi isimleri fazla zikredilmemiştir. Bu nedenle sened hakkında kesin bir sonuç elde edemedik. Diğer senedle ilgili ise şunu söyleye biliriz: her ne kadar Hâkim rivayetine *sahîh* hükmünü verse de ravilerinden Muhammed b. Hasen hakkında ciddi cerh durumundan dolayı bu tarihin *zayıf* olduğu sonucuna varılmıştır.

8.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَاعِزٍ لَعَلَّكَ قَبَّلْتَ أَوْ لَمَسْتِ¹⁴²

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Mâ'iz'e şöyle söylemiştir: "Belki sen o kadını öptün yahud elinle elleyip okşadın?"

Bu rivayetin birebir aynı lafzı ve benzer lafızları, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde birçok yerde geçmektedir. Ayrıca Buhârî ve Ebû Dâvud'da da farklı lafızlarla yer almaktadır. Biz bunlardan lafız olarak bizim metnimizle aynı olan Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinden birini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِمٍ، عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِمَاعِزِ بْنِ مَالِكٍ، حِينَ أَتَاهُ، فَأَقْرَّ عِنْدَهُ بِالزَّانَا، قَالَ: " لَعَلَّكَ قَبَّلْتَ أَوْ لَمَسْتِ؟ "، قَالَ: لَا، قَالَ: " فَنَكَّتْهَا؟ "، قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ.¹⁴³

Bize Muhammed Yezîd¹⁴⁴ – Cerîr b. Hâzim¹⁴⁵ –

¹⁴² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 362.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 32 (2129).

¹⁴⁴ Yezîd b. Hârûn b. Zâzî'den (v. 206/821), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Cerîr b. Hâzim b. Zeyd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ali b. el-Medîni, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 295; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXII, 261-269; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 391; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 366.

¹⁴⁵ Cerîr b. Hâzim b. Zeyd'den (v. 170/787), Yezîd b. Hârûn b. Zâzî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ya'lâ b. Hakîm es-Sekafî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 504; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 144; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 524-530; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 291; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 69.

Ya‘lâ b. Hakîm¹⁴⁶ – ‘Ikrimê¹⁴⁷ – İbn Abbâs (r.a.)¹⁴⁸ şöyle demiştir: M‘âiz b. Mâlik, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelip zina suçunu itirâf ettiği zaman Peygamber (s.a.v.) (ondan birkaç defa yüz çevirdikten, deli ve sarhoş olup olmadığını araştırdıktan sonra) ona: “Belki sen o kadını öptün yahud elinle elleyip okşadın?” buyurdu. M‘âiz: Hayır, dedi. Rasûlullah (a.s.v.): “Onunla cinsel ilişkiye girdin mi?” M‘âiz: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Mâ‘iz’in recmedilmesini emretti.

Rivayetimiz Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inin farklı yerlerinde olmak üzere Buhârî ve Ebû Dâvud’da da farklı metin ve senedlerle de yer almaktadır.¹⁴⁹

Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Buhârî’in şartlarına göre *isnadı sahîhtir*, değerlendirmesini yapmıştır.¹⁵⁰

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

9.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِيٍّ مُسْلِمٍ إِلَّا عَنْ طَيِّبِ نَفْسٍ مِنْهُ¹⁵¹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman bir kişinin malını, rızası olmadığı sürece yemek helal değildir.”

¹⁴⁶ Ya‘lâ b. Hakîm es-Sekafî’den (v. ?), Cerîr b. Hâzim b. Zeyd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Ikrimê Mevlâ İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Zür‘a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 303; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 653; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 383-384; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 397; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 401.

¹⁴⁷ ‘Ikrimê Mevlâ İbn Abbâs’dan (v. 104/722), Ya‘lâ b. Hakîm es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Sa‘îd ve ‘Ukaylî (v. 322/934), *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 229; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 264-291; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 33; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 263.

¹⁴⁸ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 154.

¹⁴⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 155 (2310); 253 (2433); 375 (2617); Buhârî, Hudûd, 28 (6824); Ebû Dâvud, Hudûd, 24 (4427).

¹⁵⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 32 (2129).

¹⁵¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 377.

Bu rivayet Dârakutnî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْفَضْلُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَنْصُورِ الرَّبِيعِيِّ جَارُ الْبَعْرَانِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي حُرَّةَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ عَمِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا عَنْ طَيِّبِ نَفْسٍ."¹⁵²

Bize Ebû'l-Abbâs el-Fadl b. Ahmed b. Mansûr ez-Zübeydî – Abdu'l-'Alâ b. Hammâd – Hammâd b. Seleme – Ali b. Zeyd b. Cüd'ân – Ebû Hurra er-Rakâşî – Amcası'ndan (Hanîfe Ammi Ebî Hurra) (r.a.) rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman bir kişinin malını, rızası olmadığı sürece yemek helal değildir.”

Rivayetimiz benzer sened ve farklı bir metinle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.¹⁵³

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, ravilerden Ali b. Zeyd'in zayıf bir ravi olmasından dolayı *isnadı zayıf*, hükmünü vermiştir. Muhakkik Elbânî hadise *sahîh* hükmünü vererek şu değerlendirmeyi yapmıştır: Ravilerden Ebû Hurra er-Rakâşî'yi Yahyâ b. Ma'în *zayıf*, Ebû Dâvud'u ise *sika* olarak kabul etmiştir. Bu rivayetteki asıl zayıf olan ravi Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'dır. Fakat onun hadisiyle istişhad edilir ve kendisinden sonrakilerle hadisi kuvvetlendirilir.¹⁵⁴

Rical kitaplarından yaptığımız araştırmalara göre, rivayetin senedindeki ravilerden Ali b. Zeyd b. Cüd'ân hakkında, Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, *zayıf* değerlendirmesinde bulmuşlardır. 'İclî ve Ebû Zür'a, *leyse bi kavî* demişlerdir.¹⁵⁵ Ayrıca diğer ravi Ebû Hurra er-Rakâşî hakkında, Yahyâ b. Ma'în *zayıf* demiştir. Ebû Dâvud ise *sika* olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁶

¹⁵² Dârakutnî, *Sünenü 'd-Dârakutnî*, III, 424 (2886).

¹⁵³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 299 (20695).

¹⁵⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 299 (20695); Elbânî, *İrvâ 'ü'l-galîl*, V, 279.

¹⁵⁵ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 439.

¹⁵⁶ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 456.

Rivayetin senedi ile ilgili rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre, Ebû'l-Abbâs el-Fadl b. Ahmed b. Mansûr ez-Zübeydî ve Abdu'l-'Alâ b. Hammâd arasında hoca-talebe ilişkisi tespit edemedik. Dolayısıyla rivayetin senedinde bir kopukluk olduğu görülmektedir. Ayrıca rivayette yer alan Ali b. Zeyd b. Cüd'ân ve Ebû Hurra er-Rakâşî isimli raviler hakkındaki eleştiriler de göz önüne alındığında, rivayetin *zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

10.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ¹⁵⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “İki kişiden başkasına gıpta edilmez.”

Hadisimiz Buhârî'nin *Sahîh*'inde altı yerde geçmektedir. Biz bunlardan birini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet *Sahîh*'in *Kitâbu'l-İlim* bölümünde şu sened ve metinle geçmektedir:

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَلَى غَيْرِ مَا حَدَّثَنَاهُ الزُّهْرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ قَيْسَ بْنَ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ، رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَسَلَّطَ عَلَى هَلَكْتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا."¹⁵⁸

Bize Hümejdî¹⁵⁹ – Süfyân¹⁶⁰ – İsmâil b. Ebî Hâlid¹⁶¹ –

¹⁵⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 404.

¹⁵⁸ Buhârî, *İlim*, 15 (73).

¹⁵⁹ Abdullah b. Zübeyr Ebû Bekr Hümejdî'den (v. 219/834) Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Onun hakkında İbn Hacer, *sika imam* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, III, 212; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 512-515; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 552; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 216.

¹⁶⁰ Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'den (v. 198/814), Abdullah b. Zübeyr el-Hümejdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâil b. Ebî Hâlid el-Becelî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika* ve *hüccet*, demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise *sika*, *hüccet* ve *hafız imandır*, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 117.

¹⁶¹ İsmâil b. Ebî Hâlid el-Becelî'den (v.146/763), Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Kays b. Ebî Hâzım el-Becelî vardır. Onun hakkında Ya'kûb b.

Kays b. Ebî Hâzım¹⁶² – Abdullah b. Mes‘ûd’dan (r.a.)¹⁶³ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “İki kişiden başkasına gıpta olmaz; (onlar) Allah tarafından kendisine mal verilip de hak yolunda o malı harcamaya musallat kılınan kimse ve Allah tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse”.

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle, Buhârî’nin diğer beş babında olmak üzere Müslim, İbn Mâce ve Tirmizî’de de geçmektedir.¹⁶⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

11.

فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تُصِبْهُ¹⁶⁵

Müslim’in *Sahîh*’inde geçen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şehitliği gönülden arzu eden bir kimse, şehit olmasa bile ona sevabı (şehitlik) verilir.”

Bu rivayet Zerkeşî’nin belirttiği üzere Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

Şeybe, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 174; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 19; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 69-76; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 291.

¹⁶² Kays b. Ebî Hâzım el-Becelî’den (v. 84/703), İsmâil b. Ebî Hâlid el-Becelî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes‘ûd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 102; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 307; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIV, 11-16; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 138; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 386.

¹⁶³ Abdullah b. Mes‘ûd’un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 129.

¹⁶⁴ Bkz. Buhârî, *Zekât*, 5 (1409); Fazâilü’l-Kur‘ân, 20 (5026); Ahkâm, 3 (7141); ‘Îtisâm, 13 (7316); Tevhîd, 45 (7529); Müslim, *Salâtü’l-Müsâfirîn*, 47 (815-816); İbn Mâce, *Zühd*, 22 (4208-4209); Tirmizî, *el-Birru ve’s-Sılatü an Rasûlillah*, 24 (1936).

¹⁶⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, I, 404.

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ طَلَبَ الشَّهَادَةَ صَادِقًا أُعْطِيَهَا وَلَوْ لَمْ تُصِبْهُ."¹⁶⁶

Bize Şeybân b. Ferrûh¹⁶⁷ – Hammâd b. Seleme¹⁶⁸ – Sâbit¹⁶⁹ – Enes b. Mâlik'den (r.a.)¹⁷⁰ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; “Şehitliği gönülden arzu eden bir kimse, şehit olmasa bile ona sevabı (şehitlik) verilir.”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

12.

فِي الْحَدِيثِ وَدِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ¹⁷¹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Allah yolunda öldürülüp (sonra) diriltilmemi, ondan sonra öldürülüp (tekrar) diriltilmemi... isterim.”

Bu rivayetin aynısı Buhârî'nin *Sahîh* 'inde üç farklı sened ve metinle geçmektedir. Bu üç tarikten Kütüb-i-Sitte eserlerinden Nesâî'nin *Sünen* 'inde geçen metinle aynı olan rivayeti değerlendireceğiz ve diğer rivayetlere de işaret edeceğiz.

¹⁶⁶ Müslim, İmâre, 46 (1908).

¹⁶⁷ Şeybân b. Ferrûh'dan (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Seleme b. Dinâr vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür'a, *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 357; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 598-601; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 491; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 374.

¹⁶⁸ Hammâd b. Seleme b. Dinâr'dan (v. 167/784), Şeybân b. Ferrûh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâbit b. Eslem el-Bünânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât* 'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 216; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 253-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 11.

¹⁶⁹ Sâbit b. Eslem el-Bünânî'den (v. 127/745), Hammâd b. Seleme b. Dinâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Enes b. Mâlik vardır. Onun hakkında 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 449; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 342-349; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 281; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 2.

¹⁷⁰ Enes b. Mâlik (v. 93/712), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, I, 71.

¹⁷¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 404.

Rivayet *Sahîh*'nin *Kitâbu'l-Cihâd* bölümünde şu sened ve metinle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْلَا أَنَّ رِجَالًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَطِيبُ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي، وَلَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُهُمْ عَلَيْهِ مَا تَخَلَّفْتُ عَنْ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ، ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ، ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ. " 172

Bize Ebû el-Yemân¹⁷³ – Şu‘ayb¹⁷⁴ – ez-Zührî¹⁷⁵ – Sa‘îd b. el-Müseyyeb¹⁷⁶ – Ebû Hüreyre (r.a.)¹⁷⁷ şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber’den (s.a.v.) işittim şöyle buyurdular: “ *Neşsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kendilerini üzerine bindirebileceğim binekler bulamamam halinde cihad yolunda benim arkamda kalmalarına gönülleri bir türlü razı olmayacak (ve bundan çok üzülecek) bir takım mümin kimseler mevcut olmasaydı, ben Allah yolunda gazaya çıkan hiçbir seriyyeden (cihad müfrezesine katılmaktan) geri kalmazdım. Yine neşsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra*

¹⁷² Buhârî, Cihâd, 7 (2797).

¹⁷³ Hâkim b. Nâf’i Ebû el-Yemân’dan (v. 221/836), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* ve *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 129; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 441.

¹⁷⁴ Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî’den (v. 162/778), Hâkim b. Nâf’i Ebû el-Yemân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 344; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 438; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 516-520; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 351.

¹⁷⁵ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî’den (v. 124/741), Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söyler. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 445-451.

¹⁷⁶ Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî (v. 92/710), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sâlih* ve *fakih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, *sika* demiştir. Zehebî, *sika*, *hüccet* ve *fakih* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 59; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 273; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 66-75; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 444; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 84.

¹⁷⁷ Ebû Hüreyre (v. 57/676), Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, VII, 199.

öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülmemi ne kadar çok isterdim.”

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle, Buhârî'nin diğer iki babında olmak üzere Müslim ve Nesâî'de de geçmektedir.¹⁷⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

13.

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ¹⁷⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Allah'dan afiyeti isteyin.*”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde aynı sened ve farklı metinlelerle geçmektedir. Bu iki rivayetten uzun olanını inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inin *Cihâd* bölümünde şu sened ve metinle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَكَانَ كَاتِبًا لَهُ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَقَرَأْتُهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا أَنْتَظَرَ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ خَطِيبًا، قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ، ثُمَّ قَالَ: " اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ، وَمُجْرِيَ السَّحَابِ، وَهَازِمِ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ، وَأَنْصُرْنَا عَلَيْهِمْ"¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Bkz. Buhârî, İmân, 26 (36); Temennî, 1 (7226); Müslim, İmâre, 28 (1876); Nesâî, Cihâd, 3 (3098); 30 (3152).

¹⁷⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 405.

¹⁸⁰ Buhârî, Cihâd, 112 (2966).

Bize Abdullah b. Muhammed¹⁸¹ – Mu‘âviye b. Ömer¹⁸² – Ebû İshâk¹⁸³ – Mûsâ b. ‘Ukbe¹⁸⁴ – Sâlim Ebî en-Nadr¹⁸⁵ – Abdullah b. Ebî Evfâ’nın (r.a.)¹⁸⁶ kendisine yazarak gönderdiği rivayeti okuduğunu belirtmiştir. O yazılı metinde şöyle denilmektedir; Rasûlullah’ın (s.a.v.) düşmanla karşılaştığı bir gününde beklediğini, sonra tâ güneş (batıya) meylettiği zamana kadar aralarında ayağa kalkarak: “*Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin! Allah’dan afiyeti isteyin! Onlarla karşılaştığınız zaman da sabredin! Bilin ki, cennet kılıçların gölgeleri altındadır.*” Sonra Peygamber (s.a.v.) (tekrar): “*Ey kitabı indiren, bulutu hareket ettiren ve hizibleri bozguna uğratan Allah’ım! Onları hezimete uğrat ve bizi onlar üzerine muzaffer kıl.*” dedi.

Rivayetimiz aynı sened ve kısa bir metinle Buhârî’nin başka bir babında da geçmektedir. Müslim’de farklı sened ve metinle, ayrıca Ebû Dâvud’da da benzer sened ve aynı metinle geçmektedir.¹⁸⁷

¹⁸¹ Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh’dan (v. 229/844), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mu‘âviye b. Ömer b. el-Mühelleb vardır. Onun hakkında Ebû Hâtîm, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 162; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 354; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 59-61; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 9.

¹⁸² Mu‘âviye b. Ömer b. el-Mühelleb’den (v. 214/829), Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 386; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 167; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 207-210; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 276; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 210.

¹⁸³ İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris’den (v. 185/801), Mu‘âviye b. Ömer b. el-Mühelleb hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mûsâ b. ‘Ukbe b. Ebî ‘Ayyâş vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, II, 128; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 23; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 167-170; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 220; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 151.

¹⁸⁴ Mûsâ b. ‘Ukbe b. Ebî ‘Ayyâş’dan (v. 141/758), İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâlim b. Ebî Ümeyye el-Kureyşî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 154; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 404; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 115-122; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 306; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 360.

¹⁸⁵ Sâlim b. Ebî Ümeyye el-Kureyşî’den (v. 129/746), Mûsâ b. ‘Ukbe b. Ebî ‘Ayyâş hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ebî Evfâ vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 179; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 407; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 127-130; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 421; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 431.

¹⁸⁶ Abdullah b. Ebî Evfâ (v. 87/706), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1592; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 317; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 38.

¹⁸⁷ Bkz. Buhârî, *Temennî*, 8 (7237); Müslim, *Cihâd*, 6 (1742); Ebû Dâvud, *Cihâd*, 96 (2631).

Şu‘ayb el-Arnâvût Ebû Dâvud’u tahkik ettiği çalışmasında, bu rivayet hakkında *sahih* ve *isnadı kavî* değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁸⁸

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

14.

فِي الْحَدِيثِ الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى
عَلَى اللَّهِ¹⁸⁹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Gerçekten zeki ve akıllı kişi, nefsinin kötü arzularına hâkim olup ölümden sonrası için çalışandır. Aciz kişi ise, nefsinin her türlü arzu ve isteklerine uyararak hayatını devam ettirip, Allah’tan olmayacak şeyleri temenni eden kişidir.”

Bu rivayet Tirmizî’nin *Sünen*’inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكَيْعٍ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ
بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ ضَمْرَةَ
بِنِ حَبِيبٍ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ
لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ."¹⁹⁰

Bize Süfyân b. Vekî‘ – İsâ b. Yûnus – Ebû Bekr b. Ebî Meryem – Abdullah b. Abdirrahman – Amr b. ‘Avn – İbnü’l-Mubârek – Ebû Bekr b. Ebî Meryem – Damra b. Habîb – Şeddâd b. Evs’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Gerçekten zeki ve akıllı kişi, nefsinin kötü arzularına hâkim olup ölümden

¹⁸⁸ Bkz. Ebû Dâvud. Cihâd, 96 (2631).

¹⁸⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 407.

¹⁹⁰ Tirmizî, *Sıfatü’l-Kıyâme ve’r-Rekâik ve’l-Vera’* 25 (2459).

sonrası için çalışandır. Aciz kişi ise, nefsinin her türlü arzu ve isteklerine uyarak hayatını devam ettirip, Allah'tan olmayacak şeyleri temenni eden kişidir.”

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *zayıf* hükmünü vermiştir.¹⁹¹

Ebû Zür'a, hadisin senedindeki ravilerden Süfyân b. Vekî'in, yalancılıkla itham edildiğini söylemiştir.¹⁹² Ayrıca diğer ravi Ebû Bekr b. Ebî Meryem hakkında, Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim, Nesâî ve Dâraketnî, *zayıf* demişlerdir. Ebû Zür'a'da onun *zayıf* ve *münkeru'l-hadîs*¹⁹³ olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴ Dolayısıyla rivayetimizdeki bu ravilerin cerh edilmiş olmalarından dolayı hadisin *isnadının zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

15.

لِحَدِيثِ عَامِلِ أَهْلِ خَيْبَرَ¹⁹⁵

Hiz. Peygamber (s.a.v.): Hayber halkı ile anlaşma yapmıştır.

Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inin *Müsâkât* bölümünde aynı lafız ve farklı senedle iki yerde geçmektedir. Biz bunlardan birini inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Rivayet Müslim'de şu şekilde geçmektedir:

وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُعْمَيْرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامِلَ أَهْلِ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا خَرَجَ مِنْهَا مِنْ زَرْعٍ، أَوْ ثَمَرٍ.¹⁹⁶

Bize İbn Nümejr¹⁹⁷ –

¹⁹¹ Bkz. Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme ve'r-Rekâik ve'l-Vera' 25 (2459).

¹⁹² Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 202.

¹⁹³ *Münkeru'l-hadîs*: Cerhin, Zehebî göre beşinci, Irâkî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir şîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. (Bkz. Aydın, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 212)

¹⁹⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 109-110.

¹⁹⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 412.

¹⁹⁶ Müslim, *Müsâkât*, 1 (1551).

¹⁹⁷ Muhammed b. Abdillâh b. Nümejr'den (v. 234/849), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında babası Abdillâh b. Nümejr vardır. Onun hakkında 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtim, *sika* ve hadisiyle *ihcâc* edilir, demiştir. İbn Hibbân,

Babası (Abdullah)¹⁹⁸ – Ubeydullah¹⁹⁹ – Nâfi²⁰⁰ – Abdullah b. Ömer (r.a.)²⁰¹ rivayet etti ki; Hz. Peygamber (s.a.v.), Hayber halkı ile arazilerinden çıkan ekin veya meyvenin yarısını vermeleri (esasına göre) anlaşma yapmıştır.

Rivayetimiz benzer sened ve metinle, Müslim'in aynı babında olmak üzere Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de geçmektedir.²⁰²

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da, hadis hakkında *isnadı sahîh*, demiştir.²⁰³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

Kitâbu's-Sikât'ında onu zikretmiş ve hakkında, *hafız ve mutkîn* olarak değerlendirme yapmıştır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 307; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 85; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 566-570; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 191; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 282.

¹⁹⁸ Abdullah b. Nümeyr'den (v. 199/815), Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 186; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 60; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 225-229; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 604; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 57.

¹⁹⁹ Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî'den (v. 143/760), Abdullah b. Nümeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 326; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 63; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 124-130; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 685; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 38.

²⁰⁰ Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), Ubeydullah b. Ömer el-'Adevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 412.

²⁰¹ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

²⁰² Bkz. Müslim, *Müsâkât* 1 (1551); İbn Mâce, *Ruhûn*, 14 (2467); Ebû Dâvud, *Buyu'*, 35 (3408); Tirmizî, *Ahkâm*, 41 (1383).

²⁰³ Bkz. Ebû Dâvud, *Buyu'*, 35 (3408); Tirmizî, *Ahkâm*, 41 (1383).

16.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَظَّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ²⁰⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şeytanın senden nasibi işte budur”

Bu rivayet Müslim’in *Sahih*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْعِلْمَانِ، فَأَخَذَهُ فَصَرَ عَهْ، فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ، فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ، فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عِلْقَةً، فَقَالَ: هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ، ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءِ زَمْزَمَ، ثُمَّ لَامَهُ، ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ، وَجَاءَ الْعِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ يَعْني ظَنْرَهُ، فَقَالُوا: إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ، فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَفِعُ اللَّوْنِ، قَالَ أَنَسٌ: وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ الْمَخِيطِ فِي صَدْرِهِ²⁰⁵

Bize Şeybân b. Ferrûh²⁰⁶ – Hammâd b. Seleme²⁰⁷ – Sâbit el-Bünânî²⁰⁸ – Enes b. Mâlik’den (r.a.)²⁰⁹ rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.v.) (küçüklüğünde) çocuklarla oynarken Cebrâil (a.s.) gelerek onu tutmuş ve yere yatırarak kalbini yarmış; kalbini çıkararak ondan bir kan pıhtısı almış ve Peygamber’e (s.a.v.) hitaben: Şeytanın senden nasibi işte budur, demiş. Sonra kalbini altın bir tasın içinde zemzem suyu içinde zemzem suyu ile yıkamış ve kapamış sonrada yerine iade etmiş. (Oradaki) çocuklar

²⁰⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 414.

²⁰⁵ Müslim, İman, 74 (162).

²⁰⁶ Şeybân b. Ferrûh’dan (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Seleme b. Dinâr vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür’a, *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 357; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XII, 598-601; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 491; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 374.

²⁰⁷ Hammâd b. Seleme b. Dinâr’dan (v. 167/784), Şeybân b. Ferrûh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâbit b. Eslem el-Bünânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, III, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 216; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, VII, 253-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 11.

²⁰⁸ Sâbit b. Eslem el-Bünânî’den (v. 127/745), Hammâd b. Seleme b. Dinâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Enes b. Mâlik vardır. Onun hakkında İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, II, 449; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, IV, 342-349; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 281; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 2.

²⁰⁹ Enes b. Mâlik (v. 93/712), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, I, 71.

koşarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) annesine yani sütannesine gelerek, Muhammed'i öldürdüler demişler. Sonra onu rengi uçmuş bir halde karşılamışlar. Enes: ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) göğsünde iğnenin eserini görürdüm demiştir.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

17.

- حَدِيثٌ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ
- فِي قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

210

“Her kim Ramazan orucunu inanarak ve mükâfatını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş günahları mağfiret olunur.” hadisi.

Diğer bir hadisinde yine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim de inanarak ve sevabını ancak Allah'tan umarak Kadir Gecesi'nde kalkar ibadet ederse, onun geçmiş günahları mağfiret olunur.”

Zerkeşî'de aynı sayfada fakat farklı yerlerde geçen hadisler, Buhârî'nin *Sahîh*'inde aynı metin içinde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَفِظْنَاهُ وَإِنَّمَا حَفِظَ مِنَ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا
وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. "

211

²¹⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 416.

²¹¹ Buhârî, *Fazlü Leyleti'l-Kadr*, 1 (2014).

Bize Ali b. Abdullah²¹² – Süfyân²¹³ – Zührî²¹⁴ – Ebû Seleme²¹⁵ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)²¹⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Ramazan orucunu inanarak ve mükâfatını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş (küçük) günahları mağfiret olunur. Her kim de inanarak ve sevabını ancak Allah'tan umarak Kadir Gecesi'nde kalkar ibadet ederse, onun geçmiş günahları mağfiret olunur.”

Rivayetimiz farklı sened ve aynı metinle, Müslim ve Ebû Dâvud'da da geçmektedir.²¹⁷

Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında *isnadi sahîhtir*, demiştir.²¹⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

²¹² Ali b. Abdullah b. Ca'fer'den (v. 234/849), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Ali b. Abdullah birçok raviden rivayette bulunmuştur. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sıdk ehli dendir*, demiştir. Ebû Hâtim ise, insanlar arasında hadis ve *ilel* ilmiyle biliniyordu, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 193; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 369; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 5-35; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 349.

²¹³ Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'den (v. 198/814), Ali b. Abdullah b. Ca'fer hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika* ve *hüccet*, demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer, *sika*, *hüccet* ve *hafız imandır*, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 117

²¹⁴ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. 'Avf ez-Zührî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 445-451.

²¹⁵ Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. 'Avf ez-Zührî'den (v. 94/712), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür'a, *sika* ve *imam*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 370-376; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115.

²¹⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe*, VII, 199.

²¹⁷ Bkz. Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn ve-Kasrihâ*, 25 (760); Ebû Dâvud, *Salât*, 316 (1372).

²¹⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Salât*, 316 (1372).

18.

حَدِيثُ مَنْ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ²¹⁹

“Her kim benim şu abdest alışıma, tarzında abdest alıp, sonra içlerinden kendi nefsiyle konuşmayarak (yani kendini zihnen hatıralar ve hayaller ile işgal etmeksizin) iki rekat namaz kılsa, onun geçmiş günahları mağfiret edilir.” hadisi.

Bu rivayetin benzeri, Buhârî'nin *Sahîh* 'inde iki yerde, Müslim'in *Sahîh* 'inde bir yerde ve Ebû Dâvud'un *Sünen* 'inde de bir yerde, benzer sened ve metinlerle geçmektedir. Bunlardan Buhârî'de geçen bir rivayeti değerlendireceğiz ve diğer rivayetlere de işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh* 'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَرِيدٍ، عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ دَعَا بِوَضُوءٍ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ مِنْ إِنَائِهِ فَعَسَلَهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ أَدَخَلَ يَمِينَهُ فِي الْوَضُوءِ، ثُمَّ تَمَضَّمْضَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْثَرَ، ثُمَّ عَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثًا، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ عَسَلَ كُلَّ رِجْلٍ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، وَقَالَ: " مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غُفِرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. "²²⁰

Bize Ebû el-Yemân²²¹ - Şu‘ayb²²² – Zührî²²³ -

²¹⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 416.

²²⁰ Buhârî, *Vudû*, 28 (164).

²²¹ Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân'dan (v. 221/836), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 129; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 441.

²²² Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî'den (v. 162/778), Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât* 'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 344; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 438; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 516-520; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 351.

²²³ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Atâ b. Yezîd el-Leysî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât* 'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn

‘Atâ b. Yezîd²²⁴ – Humrân²²⁵ – Osmân b. ‘Affân’ı (r.a.)²²⁶ şu halde görmüştür: Osmân abdest suyu istedi. Müteakiben su kabından ellerinin üzerine üç kere su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı. Burnuna su verip çıkardı. Sonra yüzünü üç kere ve ellerini dirseklere kadar üç kere yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra her bir ayağı üçer defa yıkadı. Sonra söyle dedi: ben Hz. Peygamber’i (s.a.v.) benim abdest aldığı şekilde, abdest alırken gördüm. O: “*Her kim benim şu abdest alışım, tarzında abdest alıp, sonra içlerinden kendi nefsiyle konuşmayarak (yani kendini zihnen hatıralar ve hayaller ile işgal etmeksizin) iki rekât namaz kılarsa, Allah onun geçmiş günahlarını mağfiret eder*” buyurdu.

Rivayetimiz benzer sened ve metinle, Buhârî’nin aynı bölümün de olmak üzere Müslim ve Ebû Dâvud’da da geçmektedir.²²⁷

Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, hadis hakkında *isnadı sahîh*, demiştir.²²⁸

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 445-451.

²²⁴ ‘Atâ b. Yezîd el-Leysî’den (v. 105/724), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Humrân b. Ebân vardır. Onun hakkında Ali b. el-Medînî (v. 234/848) ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 338; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 200; *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 123-125; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 217.

²²⁵ Humrân b. Ebân’dan (v. 75/695), ‘Atâ b. Yezîd el-Leysî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Osmân b. ‘Affân vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Yahyâ b. Ma’în Medîne ehl-i tâbi’înlerinden ve muhaddislerindendir, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 265; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 179; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 301-306; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 24.

²²⁶ Osmân b. ‘Affân (v. 35/656), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, I, 58; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 445; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 139- *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 223.

²²⁷ Bkz. Buhârî, *Vudû*, 24 (159); Müslim, *Tahâret*, 3 (226); Ebû Dâvud, *Tahâret*, 48 (106).

²²⁸ Bkz. Ebû Dâvud, *Tahâret*, 48 (106).

19.

فِي الْحَدِيثِ النَّدْمُ تَوْبَةً²²⁹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “(Günahtan) pişmanlık duymak bir tövbedir.”

Bu rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزْرِيِّ، عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ
ابْنِ مَعْقِلٍ، قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَلَى عَبْدِ اللَّهِ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "
النَّدْمُ تَوْبَةٌ "، فَقَالَ لَهُ أَبِي: أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " النَّدْمُ تَوْبَةٌ "؟ قَالَ:
نَعَمْ.²³⁰

Bize Hişâm b. Ammâr²³¹ – Süfyân²³² –Abdulkerîm el-Cezerî²³³ – Ziyâd b. Ebî Meryem²³⁴ – İbn Ma'kil²³⁵ - babam (Ma'kil) ile birlikte Abdullah'ın (r.a.)²³⁶ yanına

²²⁹ Zerkeşi, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 421.

²³⁰ İbn Mâce, *Zühd*, 30 (4252).

²³¹ Hişâm b. Ammâr ed-Dimeşki'den (v. 245/860), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 66; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 233; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 242-254; Zehebî, *el-Kâşif*, 2, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 51.

²³² Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'den (v. 198/814), Hişâm b. Ammâr ed-Dimeşki hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika* ve *hüccet*, demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise *sika*, *hüccet* ve *hafız imandır*, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 117.

²³³ Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî'den (v. 127/745), Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ziyâd b. Ebî Meryem el-Cezerî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, 'İclî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 58; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 252-257; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 661; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 373.

²³⁴ Ziyâd b. Ebî Meryem el-Cezerî'den (v.?), Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ma'kil vardır. Onun hakkında 'İclî, tâbi'ındendir ve *sikadır*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 260; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 510-514; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 412; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 384.

²³⁵ Abdullah b. Ma'kil'den (v. 88/707), Ziyâd b. Ebî Meryem el-Cezerî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes'ûd vardır. Onun hakkında 'İclî, tâbi'ındendir ve *sikadır*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 169; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 35; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 169-170; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 40.

²³⁶ Abdullah b. Mes'ûd'un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, IV, 129.

gittiğimiz de onun şöyle dediğini işittim: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: “(Günahtan) pişmanlık duymak bir tövbedir.” Bunun üzerine babam (Ma‘kil) Abdullah’a (İbn Mes‘ûd), sen bizzat Hz. Peygamber’den (s.a.v.) “(Günahtan) pişmanlık duymak bir tövbedir” hadisini işittin (mi)? dedi. Abdullah’da (İbn Mes‘ûd) evet, diye cevap verdi.

Rivayetimiz aynı sened ve metinle ve farklı senedle Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçmektedir. Ayrıca İbn Hibbân’ın *Sahîh*’inde de geçmektedir.²³⁷

Senedi ve metni aynı olan rivayet hakkında, İbn Mâce’nin ve Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, *sahih* hadis ve ravilerinden Abdulkerim el-Cezerî hakkındaki ihtilaftan dolayı *isnadı hasendir*, demiştir. Metni aynı fakat senedi farklı olan rivayet hakkında ise, *sahîh* hadis ve *isnadı kavîdir*, demiştir.²³⁸

Her ne kadar Şu‘ayb el-Arnâvût, bu rivayetteki Abdulkerim el-Cezerî hakkında iltifal olduğundan bahsetsede rical kitaplarından yaptığımız araştırmaya göre neredeyse tüm rical alimleri bu ravinin *sika* bir ravi olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir. Netice olarak rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla rivayetin de *sahih* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

20.

وَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَنْ رَأَاهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ هَذِهِ مَشِيَّةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ إِلَّا فِي

هَذَا الْمَوْضِعِ²³⁹

Hz. Peygamber kibirli bir şekilde yürüyen kimse hakkında şöyle buyurmuştur: “Bu öyle bir yürüyüş ki, savaş durumları dışında bu şekilde yürümek Allah’ı kızdırır.”

Bu rivayet Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-Keb’ir*’inde şöyle yer almaktadır:

²³⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 37 (3567); İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 377 (612).

²³⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 37 (3567); VII, 113; İbn Mâce, *Zühd*, 30 (4252).

²³⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 26.

حَدَّثَنَا مَسْعَدَةُ بْنُ سَعْدِ الْعَطَّارِ الْمَكِّيُّ، وَأَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَنبَرِ الْبَصْرِيِّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرْمُطِيُّ، مِنْ وَلَدِ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ يَعْقُوبَ الْعُتْمَانِيُّ، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ التَّيْمِيُّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَالِدِ بْنِ سِمَاكِ بْنِ خَرِشَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ أَبَا دُجَانَةَ يَوْمَ أُحُدٍ أَعْلَمَ بِعَصَابَةِ حَمْرَاءَ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُخْتَالٌ فِي مِثْيَتِهِ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ، فَقَالَ: " إِنَّهَا مِثْيَةٌ يُبْعِضُهَا اللَّهُ إِلَّا فِي هَذَا الْمَوْضِعِ ".²⁴⁰

Bize Mes‘ade b. Sa‘d el-‘Attâr el-Mekkî – Ahmed b. İbrahim b. ‘Anberi’l-Basrî – İbrahim b. el-Münzir – Muhammed b. Abdillâh el-Kurmutî – Osman b. Ya‘kub el-‘Osmânî – Muhammed b. Talha et-Teymî – Hâlid b. Süleyman b. Abdillâh b. Hâlid b. Simâk b. Haraşe – Babası (Süleyman b. Abdullâh) – Dedesi (Hâlid b. Simâk) – Ebû Dücâne, Uhud günü kırmızı bir sarıkla kendisine bir bayrak yaptı. Hz. Peyhamber (s.a.v.) ona baktı; O iki saf arasında kibirli bir şekilde yürüyor idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Bu öyle bir yürüyüş ki, savaş durumları dışında bu şekilde yürümek Allah’ı kızdırır.*”

Heysemî bu rivayet hakkında, ravileri arasında bilmediğim raviler vardır, demiştir.²⁴¹

Raviler arasında bulunan, Mes‘ade b. Sa‘d el-‘Attâr el-Mekkî, Ahmed b. İbrahim b. ‘Anberi’l-Basrî- Süleyman b. Abdullâh ve Hâlid b. Simâk hakkında rical kitaplarında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla Heysemî’nin de belirttiği gibi raviler arasında *mechûlu’l-ayn* olanlar olduğu için bu rivayetin senedinin *zayıf* olduğu görülmektedir.

21.

وَفِي الْحَدِيثِ لَا تُتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّمَا لَكَ الْأُولَى²⁴²

“(Yabancı kadınlara) peş peşe bakma; çünkü senin için sadece ilk bakışın bağışlanmıştır.” hadisi.

²⁴⁰ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, VII, 123.

²⁴¹ Bkz. Heysemî, *Mecma‘u’z-zavâ‘id*, VI, 157;

²⁴² Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ‘id*, II, 34.

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي رَبِيعَةَ، عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، رَفَعَهُ
قَالَ: " يَا عَلِيُّ، لَا تُتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ." ²⁴³

Bize Ali b. Hucr²⁴⁴ – Şerîk²⁴⁵ – Ebû Rabî'a²⁴⁶ – İbn Büreyde²⁴⁷ – Babası (Büreyde b. el-Husayb)²⁴⁸ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ali'ye (r.a.) hitaben şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “*Ey Ali, yabancı kadınlara bir bakışına hemen bir bakış daha katma; çünkü önceki bakış senin için bağışlanmış ise de sonraki bakış senin için (bağışlanmış) değildir.*”

Bu rivayet ayrıca Kütüb-i Sitte eserlerinden, Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde aynı metin ve benzer senedle yer almaktadır.²⁴⁹

Tirmizî bu hadise *hasen garib* hükmünü vermiş ve bu rivayeti Şerîk tarikinden başka şekilde bilmiyoruz, demiştir. Bununla birlikte, Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî

²⁴³ Tirmizî, Edeb, 28 (2777).

²⁴⁴ Ali b. Hucr es-Sa'dî'den (v. 244/858), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şerîk b. Abdullah el-Kâdî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 183; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 355-361; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 293.

²⁴⁵ Şerîk b. Abdullah el-Kâdî'den (v. 177/793), Ali b. Hucr es-Sa'dî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Rabî'a el-İyâdî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 365; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 462-474; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 333.

²⁴⁶ Ebû Rabî'a el-İyâdî'dan (v. ?), Şerîk b. Abdullah el-Kâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Büreyde vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim ise, *munkeru'l-hadis* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 109; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIII, 305-307; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 425; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 94.

²⁴⁷ Abdullah b. Büreyde'den (v. 115/733), Ebû Rabî'a el-İyâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında babası Büreyde b. el-Husayb vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 13; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 16; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIV, 328-332; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 157.

²⁴⁸ Büreyde b. el-Husayb (v. 63/682), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, I, 430; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 53; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyizi's-sahabe*, I, 151.

²⁴⁹ Bkz. Ebû Dâvud, Nikâh, 43 (2149).

de hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Ayrıca Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da bu rivayet için *hasen li gayrihî*, demiştir.²⁵⁰

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat raviler arasında bulunan Ebû Rabî'a'dan dolayı bu rivayetin *hasen* olduğunu hükmü ortaya çıkmaktadır.

22.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا، لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ²⁵¹

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse onun hakkında bir kötülük günahı yazılmaz.”

Bu rivayetin birebir aynı lafzı Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde birçok yerde geçmektedir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde de benzer lafızlarla yer almaktadır. Biz bunlardan lafız olarak bizim metnimizle aynı olan Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinden birini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا، كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ، فَإِنْ عَمِلَهَا، كُتِبَتْ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ وَسَبْعِ أَمْثَالِهَا، فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا، كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا، لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمِلَهَا، كُتِبَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةً، فَإِنْ لَمْ يَعْمَلْهَا، لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ."²⁵²

Bize Muhammed b. Ca'fer²⁵³ – Hişâm²⁵⁴ –

²⁵⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Nikâh, 43 (2149); Tirmizî, Edeb, 28 (2777).

²⁵¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 35.

²⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 123 (7196).

²⁵³ Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî'den (v. 193/809), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişâm b. Hassân el-Ezdî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 221; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 50; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 5-9; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 96.

²⁵⁴ Hişâm b. Hassân el-Ezdî'den (v. 148/765), Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika*

Muhammed²⁵⁵ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)²⁵⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Allah bunu yapılmış bir iyilik olarak kaydeder. Şayet bir kimse iyilik yapmak ister sonra da onu yaparsa, Allah o iyiliği on mislinden başlayıp yedi yüz misliyle, hatta kat kat fazlasıyla yazar. Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse onun hakkında bir günah yazılmaz. Şayet kötülük yapmak ister sonra da onu yaparsa, Allah o fenalığı sadece bir günah olarak yazar.*”

Rivayetimiz Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inin farklı yerlerinde olmak üzere Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde benzer metin ve farklı senedlerle de yer almaktadır.²⁵⁷

Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *isnadı sahîh*, demiştir.²⁵⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

23.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسِنْفَيْهِمَا، فَأَلْقَاتِلِ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ (قيل)
(يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا الْقَاتِلِ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ)²⁵⁹

“İki Müslüman kılıçlarıyla karşılaştıkları zaman ölen de, öldüren de ateştedir.”

Ben: Ya Rasûlullah, öldüren böyledir amma ölene ne oluyor? diye sordum. Rasûlullah: “Ölen de arkadaşını öldürmeye hırslı idi” buyurdu.

değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 54; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 566; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 181-192; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 336; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 34.

²⁵⁵ Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî’den (v. 110/729), Hişâm b. Hassân el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma’in, Ahmed b. Hanbel ve İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 280; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 348; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 344-354; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 178; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 214.

²⁵⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, VII, 199.

²⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 315 (2519); XV, 188 (9325); XVI, 285 (10466); Buhârî, *Rikâk*, 31 (6491); Müslim, *İman*, 59 (130).

²⁵⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 123 (7196).

²⁵⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 36.

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde aynı metin ve sened ile şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ وَيُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: دَهَبْتُ لِأَنْصُرَ هَذَا الرَّجُلَ فَلَقَيْتَنِي أَبُو بَكْرَةَ، فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ؟ قُلْتُ: أَنْصُرُ هَذَا الرَّجُلَ، قَالَ: ارْجِعْ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلِ وَالْمَقْتُولِ فِي النَّارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا الْقَاتِلُ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ." 260

Bize Abdurrahman b. Mübârek²⁶¹ – Hammâd b. Zeyd²⁶² – Eyyûb²⁶³ – Yûnus²⁶⁴ – el-Hasen²⁶⁵ – el-Ahnef b. Kays²⁶⁶ şöyle demiştir: Ben (Ali ile Mu‘âviye arasındaki Sıffin

²⁶⁰ Buhârî, İman, 22 (31); Diyât, 2 (6875).

²⁶¹ Abdurrahman b. Mübârek el-‘Aysî’den (v. 228/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Zeyd el-Ezdî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 292; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 380; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 382-384; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 263.

²⁶² Hammâd b. Zeyd el-Ezdî’den (v. 179/795), Abdurrahman b. Mübârek el-‘Aysî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Eyyûb b. Ebî Temîme vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în şu değerlendirmede bulunmuştur; “Şeyhler arasında Hammâd b. Zeyd gibi hadisleri iyi ezberleyen başka birini görmedim.” Ebû Hâtim’de şöyle demiştir; “Basra’da ondan daha fakihini görmedim.” İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 138; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 217; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 239; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 9.

²⁶³ Eyyûb b. Ebî Temîme’den (v. 131/749), Hammâd b. Zeyd el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hasen b. Yesâr el-Basrî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, I, 133; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 53; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 457-463; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 260; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 397.

²⁶⁴ Yûnus b. ‘Ubeyd b. Dinâr’dan (v. 139/756), Hammâd b. Zeyd el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hasen b. Yesâr el-Basrî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 242; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 647; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 517-533; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 442.

²⁶⁵ Hasen b. Yesâr el-Basrî’den (v. 110/729), Eyyûb b. Ebî Temîme ve Yûnus b. ‘Ubeyd b. Dinâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Ahnef b. Kays b. Mu‘âviye vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 40; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 122; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VI, 95-126; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 322; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 270.

²⁶⁶ el-Ahnef b. Kays b. Mu‘âviye’den (v. 67/687), Hasen b. Yesâr el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nüfey‘ b. el-Hâris es-Sekafî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 55; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 282-287; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 229; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 191.

harbi sırasında) şu adama (Ali b. Ebû Tâlib'e) yardım etmek için gidiyordum. Ebû Bekre²⁶⁷ kavuştum da: Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ben: Şu adama yardım edeceğim! Dedim. O bana şöyle dedi: Haydi geri dön! Çünkü ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: "İki Müslüman kılıçlarıyla karşılaştıkları zaman ölen de, öldüren de ateştedir." Ben: Ya Rasûlullah, öldüren böyledir amma ölene ne oluyor? diye sordum. Rasûlullah: "Ölen de arkadaşını öldürmeye hırslı idi" buyurdu.

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.²⁶⁸

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir.²⁶⁹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

24.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَوَطَّأُ حَامِلًا حَتَّى تَضَعَ²⁷⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Gebe olan (esir) kadınla (çocuğunu) dünyaya getirinceye kadar cinsi münasebette bulunulamaz."

Bu rivayet Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şöyle yer almakatadır:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ، عَنْ قَيْسِ بْنِ وَهَبٍ، عَنْ أَبِي الْوَدَّاعِ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، وَرَفَعَهُ، أَنَّهُ قَالَ فِي سَبَايَا أَوْطَاسٍ: " لَا تَوَطَّأُ حَامِلًا حَتَّى تَضَعَ، وَلَا غَيْرُ ذَاتِ حَمْلٍ حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً."²⁷¹

²⁶⁷ Nüfey' b. el-Hâris es-Sekafî (v. 51/671), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetu's-Sahabe*, V, 2680; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 5; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, VI, 252.

²⁶⁸ Bkz. Müslim, Fiten, 4 (2888); İbn Mâce, Fiten, 11 (3964); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem, 29 (4121).

²⁶⁹ Bkz. Nesâî, Tahrîmu'd-Dem, 29 (4121).

²⁷⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 78.

²⁷¹ Ebû Dâvud, Nikâh, 44 (2157).

Bize Amr b. ‘Avn²⁷² – Şerîk²⁷³ – Kays b. Vehb²⁷⁴ – Ebû el-Veddâk²⁷⁵ – Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.a.)²⁷⁶ merfu’ olarak rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Evtâs esirleri hakkında şöyle buyurmuştur: “*Gebe olan (esir) kadınla (çocuğunu) dünyaya getirinceye kadar cinsi münasebette bulunulamaz. Gebe olmayan (esir alınmış) kadınla da bir defa hayız görünceye kadar cinsi münasebette bulunulamaz.*”

Rivayetimiz aynı sened ve metinle Dârimî’nin *Sünen*’inde de geçmektedir.²⁷⁷

Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, hadis hakkında *sahîh li gayrihî*²⁷⁸ ve ravilerden Şerîk’in *sû’u’l-hıfz* olmasından dolayı, rivayetin *isnadının zayıf* olduğunu söylemiştir. Ayrıca Hâkim *el-Müsredrek* isimli eserinde bu rivayeti aynı sened ile zikretmiş ve Müslim’in şartına göre bu rivayet *sahihtir*, yorumunda bulunmuştur.²⁷⁹

Sonuç olarak, rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Her ne kadar rivayetimiz Şu‘ayb el-Arnâvût’un belirttiği üzere Şerîk’ten dolayı *sahîh li gayrihî* olsa da, Şerîk hakkında

²⁷² Amr b. ‘Avn b. Evs ‘den (v. 225/840), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şerîk b. Abdullah el-Kâdî vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 252; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 485; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 177-180; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 85; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 86.

²⁷³ Şerîk b. Abdullah el-Kâdî’den (v. 177/793), Amr b. ‘Avn b. Evs hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Kays b. Vehb el-Hemdânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 365; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 462-474; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 333.

²⁷⁴ Kays b. Vehb el-Hemdânî’den (v. ?), Şerîk b. Abdullah el-Kâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Cebr b. Nevf el-Hemdânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 104; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 314; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIV, 86-88; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 142; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 405.

²⁷⁵ Cebr b. Nevf el-Hemdânî’den (v. ?), Kays b. Vehb el-Hemdânî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 532; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 117; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IV, 495-496; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 289; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 60.

²⁷⁶ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahabe*, III, 85.

²⁷⁷ Bkz. Dârimî, *Sünenü’d-Dârimî*, III, 1474;

²⁷⁸ *Sahîh li gayrihî*: Ravilerinden birinin zabtının tam olmaması gibi, bir eksikliği sebebiyle sahih olmayan, ancak bu eksikliği başka bir rivayetle giderilerek sahih derecesine çıkan hadis. (Bkz. Aydın, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 270)

²⁷⁹ Bkz. Ebû Dâvud, *Nikâh*, 44 (2157); Hâkim, *Müstedrek*, II, 195.

dipnotta verdiğimiz rical âlimlerinin genelini yaptığı *sika* değerlendirmeleri ve Hâkim'in hadis hakkında verdiği hüküm göz önünde bulundurulduğunda, rivayetin *sahîh* bir rivayet olduğunu düşünmekteyiz.

25.

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ صَدَقْتَ الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ²⁸⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman, Müslümanın (din) kardeşidir.

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde geçmektedir. Rivayetlerin senedi aynı şekilde ve metinlerin biri kısa biri daha uzun olarak yer almaktadır. Biz bunlardan uzun olanını çalışmamıza aldık.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ سَالِمًا أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَخْبَرَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلَمُهُ، وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ."²⁸¹

Bize Yahyâ b. Bukeyr²⁸² – el-Leys²⁸³ – ‘Ukayl²⁸⁴ –

²⁸⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 93.

²⁸¹ Buhârî, *Mezâlim*, 3 (2442); İkrâh, 7 (6951).

²⁸² Yahyâ b. Abdullah b. Bukeyr'den (v. 231/846), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî vardır. Kendisi, *sika* olan ravilerden ve *sika* olan raviler de ondan rivayette bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 165; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 262; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 401-403; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 369; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 237.

²⁸³ Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî'den (v. 175/792), Yahyâ b. Abdullah b. Bukeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Ukayl b. Hâlid ‘Ukayl vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, ‘İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 459.

²⁸⁴ ‘Ukayl b. Hâlid ‘Ukayl'den (v. 144/760), Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir.

İbn Şihâb²⁸⁵ - Sâlim²⁸⁶ - Abdullah b. Ömer'den (r.a.)²⁸⁷ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman, Müslümanın (din) kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikeye atmaz. Kim din kardeşinin bir ihtiyacının karşılanması için çalışır çabalarsa, Allah'da onun ihtiyacını karşılar. Her kim (dünyada) bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse bu sebeple Allah ondan kıyamet gününün sıkıntısını giderir. Her kim (dünyada) bir Müslümanın kusurunu gizlerse Allah'da kıyamet gününde onu(n kusurunu) gizler.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de geçmektedir.²⁸⁸

Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de geçen rivayet hakkında, bu eserlerin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, ravilerden Süveyde'nin oğlunun *meçhûlu'l-hâl* olmasından dolayı bu rivayetin *isnadının zayıf*, olduğunu söylemiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî ise Tirmizî'de geçen rivayete *sahîh* hükmünü vermiştir.²⁸⁹

Sonuç olarak Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de geçen rivayetlerin senedlerinde bulunan bir ravinin *meçhûlu'l-hâl* olmasından dolayı *isnadının zayıf* olduğu görülmektedir. Fakat Buhârî'de geçen rivayetlerin senedinin muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in

Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 43; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 305; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 242-245; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 32; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 255.

²⁸⁵ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), 'Ukayl b. Hâlid 'Ukayl hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâlim b. Abdullah el-'Adevî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 445-451.

²⁸⁶ Sâlim b. Abdullah el-'Adevî'den (v. 106/725), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 305; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 145-153; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 436.

²⁸⁷ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

²⁸⁸ Bkz. Müslim, Bir, 15 (2580); İbn Mâce, Keffârât, 14 (2119); Ebû Dâvud, Eymân, 8 (3206); Tirmizî, Hudûd, 3 (1426).

²⁸⁹ Bkz. İbn Mâce, Keffârât, 14 (2119); Ebû Dâvud, Eymân, 8 (3206); Tirmizî, Hudûd, 3 (1426).

Sahîh'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

26.

حَدِيثُ عَائِشَةَ إِذَا أَحَدَتْ أَحَدَكُمْ فَلْيَأْخُذْ عَلَى أَنْفِهِ وَلْيَنْصَرِفْ وَلْيَتَوَضَّأْ²⁹⁰

Hiz. Aişe'den (r.a.) rivayetle Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Birinizin namazda abdesti bozulursa hemen burnunu tutsun sonrada ayrılsın ve abdest alsın.*”

Bu rivayet Zerkeşî'nin de ifade ettiği üzere Hâkim'in *Müstedrek*'inde Hiz. Aişe rivayeti olarak geçmektedir.

Bu rivayet Hâkim'in *Müstedrek*'inde şu sened ve metinle yer almaktadır:

وَحَدَّثَنَا هُ إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ الشَّعْرَانِيُّ، ثنا جَدِّي، ثنا نُعَيْمُ بْنُ حَمَادٍ، ثنا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَحَدَتْ أَحَدَكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَأْخُذْ بِأَنْفِهِ وَلْيَنْصَرِفْ وَلْيَتَوَضَّأْ " .²⁹¹

Bize İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl eş-Şe‘rânî – Dedesi (Fazl b. Muhammed) – Nu‘aym b. Hammâd – el-Fazl b. Mûsâ - Hişâm b. ‘Urve – Babası (‘Urve b. ez-Zübeyr) – Hiz. Aişe'den (r.a.)²⁹² rivayet edildiğine göre; Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Birinizin namazda abdesti bozulursa hemen burnunu tutsun sonrada ayrılsın ve abdest alsın.*”

Rivayetimiz bundan başka, farklı sened ve benzer metinlerle Hâkim'in *Müstedrek* isimli eserinde üç yerde ve Ebû Dâvud'da da geçmektedir.²⁹³

²⁹⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 95.

²⁹¹ Hâkim, *Müstedrek*, I, 184.

²⁹² Hiz. Aişe (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü's-Sahabe*, VI, 3208; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, VIII, 139.

²⁹³ Hâkim, *Müstedrek*, I, 184; I, 260; Ebû Dâvud, *Salât*, 230 (1114).

Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, *Sünen*'de geçen hadis hakkında *isnadı sahîh*, demiştir. Elbânî de bu rivayete *sahîh* hükmünü vermiştir.²⁹⁴

Zerkeşî'nin belirttiği rivayette bulunan raviler, İsmâîl b. Muhammed b. el-Fazl eş-Şe'rânî ve Dedesi (Fazl b. Muhammed) isimli raviler hakkında rical kitaplarında bilgi bulunmaması ve dolayısıyla bu ravilerin *meçhûlu'l-hâl* olmasından dolayı bu rivayetin *isnadının zayıf* olduğu görülmektedir. Ayrıca diğer ravi Nu'aym b. Hammâd hakkında Nesâî, *zayıf*, İbn Hibbân ise rivayetlerinde *hata* ve *vehm* bulunduğunu söylemiştir.²⁹⁵ Fakat gerek *Müstedrek*'deki farklı sened ve metinle gelen rivayet gerek Ebû Dâvud'daki rivayetlerin *isnadlarının sahîh* olmaları bu rivayetimizin *sahîh li gayrihî* olduğunu göstermektedir.

27.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَجَمَلُوا²⁹⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah Yahudiler’e lanet etsin! Onlara (gerek meyte, gerek gayrisi olsun) yağlar haram kılındı da onlar bu yağları erittiler.”

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ
عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَاتَلَ اللَّهُ فُلَانًا أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَعَنَ اللَّهُ
الْيَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَجَمَلُوا فَبَاعُوهَا."²⁹⁷

Bize Ali b. Abdullah²⁹⁸ –

²⁹⁴ Ebû Dâvud, *Salât*, 230 (1114); Elbânî, *Sahîhu ve Zaifu Ebî Dâvud*, I, 306.

²⁹⁵ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIX, 476.

²⁹⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 96.

²⁹⁷ Buhârî, *Enbiyâ*, 50 (3460).

²⁹⁸ Ali b. Abdullah b. Ca'fer'den (v. 234/849), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Ali b. Abdullah birçok raviden rivayette bulunmuştur. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sıdk ehli'dendir*, demiştir. Ebû Hâtim ise, insanlar arasında hadis ve *ilel* ilmiyle bilinirdi, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 193; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 369; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 5-35; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 349.

Süfyân²⁹⁹ – Amr³⁰⁰ – Tâvus³⁰¹ – İbn Abbâs (r.a.)³⁰² şöyle demiştir: Ben Ömer'den (r.a.)³⁰³ işittim şöyle, diyordu: Allah falan kimseyi kahretsin! O Peygamber'in (s.a.v.): “Allah Yahudiler’e lanet etsin! Onlara (gerek meyte, gerek gayrisi olsun) yağlar haram kılındı da onlar bu yağları erittiler ve sattılar” buyurduğunu bilmiyor mu?

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metin ile Müslim ve İbn Mâce’de de geçmektedir.³⁰⁴

İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût hadis hakkında, isnadı *sahîhtir*, demiştir.³⁰⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

28.

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُعْرِغْ

²⁹⁹ Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî’den (v. 198/814), Ali b. Abdullah b. Ca’fer hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Amr b. Dinâr el-Mekkî vardır. Onun hakkında İbn Sa’id, *sika* ve *hüccet* demiştir. ‘İclî’de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise, *sika*, *hüccet* ve *hafız imandır*, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 117.

³⁰⁰ Amr b. Dinâr el-Mekkî’den (v. 126/), Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Tâvus b. Keysân el-Yemânî vardır. Onun hakkında Ebû Zür’a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 231; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 167; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXII, 5-12; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 75; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 28.

³⁰¹ Tâvus b. Keysân el-Yemânî’den (v. 106/725), Amr b. Dinâr el-Mekkî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’in ve Ebû Zür’a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 500; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 391; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XIII, 357-374; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 512; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, V, 8.

³⁰² Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XV, 154.

³⁰³ Hz. Ömer’in (v. 23/644) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXI, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, IV, 155.

³⁰⁴ Bkz. Müslim, *Musâkat*, 13 (1582); İbn Mâce, *Eşribe*, 7 (3383).

³⁰⁵ Bkz. İbn Mâce, *Eşribe*, 7 (3383).

³⁰⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 107.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Şöyle buyurmuştur: “Allah kulunun tevbesini can boğaza gelmediği sürece kabul eder.”

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde Şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا إِبرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عِيَّاشِ الْحِمَاصِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُعْرِغْ".³⁰⁷

Bize İbrâhım b. Ya'kub³⁰⁸ – Ali b. Ayyâş el-Hımsî³⁰⁹ – Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân³¹⁰ – Babası (Sâbit b. Sevbân)³¹¹ – Mekhûl³¹² – Cübeyr b. Nüfeyr³¹³ – İbn

³⁰⁷ Tirmizî, De'avât, 99 (3537).

³⁰⁸ İbrahim b. Ya'kub es-Sa'dî'den (v. 259/874), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Ayyâş el-Hımsî vardır. Onun hakkında Nesâi ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 148; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 81; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 244-248; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 227; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 181.

³⁰⁹ Ali b. Ayyâş el-Hımsî'den (v. 210/825), İbrahim b. Ya'kub es-Sa'dî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân vardır. Onun hakkında 'İclî, Nesâi ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 199; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 460; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 81-87; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 45; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 368.

³¹⁰ Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân'dan (v. 165/782), Ali b. Ayyâş el-Hımsî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâbit b. Sevbân vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în *leyse bihi be's*, demiştir. Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâi ise, *leyse bi sika*, değerlendirmesini yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 219; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 92; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 12-19; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 150.

³¹¹ Sâbit b. Sevbân'dan (v. ?), Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mekhûl eş-Şâmî Ebû Abdillâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 449; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 125; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 349-351; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 281; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 4.

³¹² Mekhûl eş-Şâmî Ebû Abdillâh'dan (v. 112/731), Sâbit b. Sevbân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 407; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 446; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 464-474; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 289.

³¹³ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik'den (v. 80/700), Mekhûl eş-Şâmî Ebû Abdillâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 512; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 111; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 509-511; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 290; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 64.

Ömer'den (r.a.)³¹⁴ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah kulunun tevbesini can boğaza gelmediği sürece kabul eder.”

Bu rivayet ayrıca İbn Mâce'nin *Sünen*'inde aynı metin ve benzer senedle yer almaktadır.³¹⁵

Tirmizî bu hadise *hasen garib* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Ayrıca İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da İbn Mâce'deki rivayet hakkında, Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân'dan dolayı *isnadı hasendir*, demiştir.³¹⁶

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat raviler arasında bulunan, Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân hakkında gerek Şu'ayb el-Arnâvût'un yaptığı değerlendirme, gerek dipnotta belirttiğimiz rical âlimlerinin değerlendirmeleri, bu rivayetin *hasen* hükmünde bir rivayet olduğunu ortaya koymaktadır.

29.

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ³¹⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim bile bile benim üzerimden yalan uydurursa ateşteki yerine hazırlansın”.

Mütevâtir hükmünde olan bu rivayet Kütüb-i Sitte'nin -Nesâî hariç- tümünde, benzer metin ve farklı senedlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan rivayetlerden birini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

³¹⁴ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

³¹⁵ Bkz. İbn Mâce, *Zühd*, 30 (4253).

³¹⁶ Bkz. İbn Mâce, *Zühd*, 30 (4253); Tirmizî, *De'avât*, 99 (3537).

³¹⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 117.

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْمُغِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنْ كَذَبَا عَلِيٌّ لَيْسَ كَكَذِبِ عَلِيٍّ أَحَدٍ مِنْ كَذِبِ عَلِيٍّ مُتَعَمِّدًا، فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ " 318

Bize Ebû Nu‘aym³¹⁹ – Sa‘îd b. ‘Ubeyde³²⁰ – Ali b. Rabîa³²¹ – el-Müğüre (r.a.)³²² şöyle demiştir: Ben Peygamber’den (s.a.v.) işittim, şöyle buyuruyordu: “Benim ağzımdan yalan söylemek, başka bir kimsenin ağzından yalan söylemek gibi değildir. Her kim bile bile benim ağzımdan yalan uydurursa ateşteki yerine hazırlansın”. el-Müğüre dedi ki: Ben yine Peygamber’den (s.a.v.) işittim: “Herhangi ölüye feryâd ve figânla ağlanırsa, kendisine yapılan bu feryâd ve figân sebebiyle azâblandırılır” buyuruyordu.

Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî bu rivayet hakkında, *sahih-mütevâtir* değerlendirmesini yapmıştır. Bununla birlikte, İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da bu hadise *mütavâtir*, demiştir.³²³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin,

³¹⁸ Buhâri, Cenâiz, 33 (1291).

³¹⁹ Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn’den (v. 218/833), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. ‘Ubeyde et-Tâî vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 61; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 319; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 197-219; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 122; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 270.

³²⁰ Sa‘îd b. ‘Ubeyde et-Tâî’den (v. ?), Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Rabîa b. Nezle vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 46; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 366; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 549-550; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 441; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 62.

³²¹ Ali b. Rabîa b. Nezle’den (v. ?), Sa‘îd b. ‘Ubeyde et-Tâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Müğüre b. Şu‘be vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 185; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 160; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 431-433; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 39; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 321.

³²² Müğüre b. Şu‘be (v. 50/670), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, V, 2582; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 369; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 131.

³²³ Bkz. İbn Mâce, Sünne, 4 (30); Tirmizî, İlim, 8 (2659).

Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

30.

الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ حَدِيثٌ صَحِيحٌ³²⁴

Sahîh bir hadisinde Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Satın alınan maldan elde edilen menfaat ve gelir, (sorumluluk ve risk üstlenen) satın alan kimseye aittir.*”

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، وَأَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُنَيْبٍ، عَنْ مَخْلَدِ بْنِ خُفَّافٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْخَرَجَ بِالضَّمَانِ."³²⁵

Bize Muhammed b. el-Müsennâ³²⁶ – Osmân b. ‘Ömer³²⁷ – Ebû ‘Âmir el-‘Akadî³²⁸ – İbn Ebî Zî’b³²⁹ –

³²⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 119.

³²⁵ Tirmizî, *Buyû*, 53 (1285).

³²⁶ Muhammed b. el-Müsennâ el-‘Anezî'den (v. 252/866), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Osmân b. ‘Ömer b. Fâris ve Abdulmelik Ebû ‘Âmir el-‘Akadî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sahîhu'l-hadîs ve sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 359-365; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 214; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 425.

³²⁷ Osmân b. ‘Ömer b. Fâris'den (v. 209/824), Muhammed b. el-Müsennâ el-‘Anezî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ebî Zî'b vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 159; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 451; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 461-464; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 11; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 142.

³²⁸ Abdulmelik Ebû ‘Âmir el-‘Akadî'den (v. 204/819), Muhammed b. el-Müsennâ el-‘Anezî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ebî Zî'b vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 359; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 388; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 364-369; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 39; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 409.

³²⁹ Muhammed b. Ebî Zî'b'den (v. 159/776), Osmân b. ‘Ömer b. Fâris ve Abdulmelik Ebû ‘Âmir el-‘Akadî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mahled b. Hufâf vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Ya'kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 313; İbn Hibbân,

Mahled b. Hufâf³³⁰ – ‘Urve³³¹ – Hz. Aişe’den (r.a.)³³² rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle hüküm verdi: “*Satın alınan maldan elde edilen menfaat ve gelir, (sorumluluk ve risk üstlenen) satın alan kimseye aittir.*”

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Tirmizî’nin diğer bir babında olmak üzere Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.³³³

Tirmizî bu hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da *isnadı hasendir*, demiştir. Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *hasen* bir hadis olarak değerlendirmiştir.³³⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat raviler arasında bulunan, Mahled b. Hufâf hakkında gerek Şu‘ayb el-Arnâvût’un ve Elbânî’nin yaptığı değerlendirmeler, gerekse dipnotta belirttiğimiz rical alimlerinin değerlendirmeleri, bu rivayetin *hasen* hükmünde bir rivayet olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

31.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ، وَالنَّسْيَانَ³³⁵

Kitâbu’s-Sikât, VII, 390; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 630-643; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 194; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 303.

³³⁰ Mahled b. Hufâf’dan (v. ?), Muhammed b. Ebî Zî’b hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, ondan Muhammed b. Ebî Zî’b’den başkası hadis rivayet etmemiştir, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Adî (v. 365/976), ondan bu hadis dışında bir hadis bilmiyoruz, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 347; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 505; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 337-338; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 249; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 74.

³³¹ ‘Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm’dan (v. 94/713), Mahled b. Hufâf hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hz. Aişe vardır. Onun hakkında İbn S‘ad, *sika, fakih, âlim ve kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 194; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 11-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 18; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 180.

³³² Hz. Aişe (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, VI, 3208; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VIII, 139.

³³³ Bkz. İbn Mâce, *Ticârât*, 43 (2243); Ebû Dâvud, *Buyû’*, 73 (3510); Tirmizî, *Buyû’*, 53 (1286); Nesâî, *Buyû’*, 15 (4490).

³³⁴ Bkz. Ebû Dâvud, *Buyû’* 73 (3510); Tirmizî, *Buyû’*, 53 (1285); Nesâî, *Buyû’*, 15 (4490).

³³⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 122.

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şey (in günahını Allah) affeylemiştir.*”

Bu rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمَصِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ
ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ، وَالنَّسْيَانَ، وَمَا
اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ."³³⁶

Bize Muhammed b. el-Musaffâ el-Hımsî³³⁷ – el-Velîd b. Müslim³³⁸ – el-Evzâî³³⁹ – ‘Atâ³⁴⁰ – İbn Abbâs’dan (ra)³⁴¹ rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ümmetimin yanılmasını, unutmasını ve zorlandığı şey (in günahını) Allah affeylemiştir.*”

Şu‘ayb el-Arnâvût İbn Mâce’yi tahkik ettiği çalışmasında, rivayet hakkında *sahih* hükmünü vermiştir.³⁴²

³³⁶ İbn Mâce, Talâk, 16 (2045).

³³⁷ Muhammed b. el-Musaffâ el-Hımsî’den (v. 246/861), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Velîd b. Müslim el-Kuraşî’ vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sâlih*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 104; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 100; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 465; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 222; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 460.

³³⁸ Velîd b. Müslim el-Kuraşî’den (v. 194/810), Muhammed b. el-Musaffâ el-Hımsî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Amr el-Evzâî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, ‘İclî, Ya’kûb b. Şeybe ve Ebû Zür’a *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 16; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 222; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 86-99; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 355; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 151.

³³⁹ Abdurrahman b. Amr el-Evzâî’den (v. 157/774), Velîd b. Müslim el-Kuraşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 266; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 62.

³⁴⁰ ‘Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh’dan (v. 114/733), Abdurrahman b. Amr el-Evzâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma’in ve Ebû Zür’a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 330; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 198; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 69-85; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 21; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 199.

³⁴¹ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 154.

³⁴² Bkz. İbn Mâce, Talâk, 16 (2045).

Bu rivayet benzer lafız ve farklı bir senedle İbn Mâce'nin aynı babında da geçmektedir.³⁴³ Fakat senedde bulunan ravilerden Ebû Bekr el-Hüzelî hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, *leyse bi sika*, yorumunda bulunmuşlardır.³⁴⁴ Dolayısıyla bu raviden dolayı bu rivayet zayıftır.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

32.

وَفِي الْحَدِيثِ مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضِ قَوْمٍ بغيرِ إِذْنِهِمْ، فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ³⁴⁵

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Her kim sahibinden izinsiz bir kimsenin toprağını ekerse, ona ekinden bir şey yoktur, sadece yaptığı masraflar kendisine ödenir.”

Bu rivayet Tirmizî ve Ebû Dâvud'un *Sünen*'lerinde, aynı sened ve metinlerle şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّخَعِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضِ قَوْمٍ بغيرِ إِذْنِهِمْ، فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ."³⁴⁶

Bize Kuteybe³⁴⁷ – Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî³⁴⁸ –

³⁴³ Bkz. İbn Mâce, Talâk, 16 (2043).

³⁴⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 160.

³⁴⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 185.

³⁴⁶ Ebû Dâvud, Bûyu', 33 (3403); Tirmizî, Ahkâm, 29 (1366).

³⁴⁷ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Tirmizî ve Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şerîk b. Abdillâh el-Kâdî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

³⁴⁸ Şerîk b. Abdillâh el-Kâdî'den (v. 177/793), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Amr b. Abdillâh b. 'Ubeyd Ebû İshâk vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 365; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 462-474; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 333.

Ebû İshâk³⁴⁹ – ‘Atâ³⁵⁰ – Râfi‘ b. Hadîc’den (r.a.)³⁵¹ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Her kim sahibinden izinsiz bir kimsenin toprağını ekerse ona ekinden bir şey yoktur, sadece yaptığı masraflar kendisine ödenir.*”

Tirmizî bu rivayete *hasen-garib* hükmünü vermiştir. Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî, hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da, hadis hakkında *sahîh*, demiştir.³⁵²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

33.

قَدْ صَحَّ: اشفَعُوا تُوجَرُوا وَلِيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ³⁵³

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; “*Siz de (bu işin meydana gelmesi için bana) delalet ediniz, ecre nail olursunuz. Gerçi Allah, Peygamber’inin dili üzerine (yani onun niyaz ve şefaati üzerine) ne dilerse onu yerine getirir.*”

Bu rivayet Kütüb-i Sitte’den İbn Mâce haricinde diğer eserlerin tümünde, birden fazla yerde benzer sened ve metinlerde yer almaktadır. Biz Buhârî’nin *Sahîh*’inde geçen rivayetlerden birini inceleyeceğiz.

³⁴⁹ ‘Amr b. Abdullah b. ‘Ubeyd Ebû İshâk’dan (v. 126/744), Şerîk b. Abdullah el-Kâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, I, 147; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 177; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 102-113; Zehebî, *el-Kâşîf*, II, 82; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 63.

³⁵⁰ ‘Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh’dan (v. 114/733), Amr b. Abdullah b. ‘Ubeyd Ebû İshâk hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma‘în ve Ebû Zür‘a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 330; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 198; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 69-85; Zehebî, *el-Kâşîf*, II, 21; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 199.

³⁵¹ Râfi‘ b. Hadîc el-Ensârî (v. 74/694), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, II, 1044; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IX, 22; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahabe*, II, 186.

³⁵² Bkz. Dâvud, Bûyu‘, 33 (3403); Tirmizî, Ahkâm, 29 (1366).

³⁵³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 248.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ طَلَبَتْ إِلَيْهِ حَاجَةٌ، قَالَ: اشْفَعُوا تُوجَرُوا، وَيَقْضِي اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ."³⁵⁴

Bize Mûsâ b. İsmâîl³⁵⁵ – Abdu'l-Vâhid³⁵⁶ – Ebû Bürde b. Abdillâh b. Ebî Bürde³⁵⁷ – Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ³⁵⁸ – Babası'ı (Abdullah b. Kays) (r.a.)³⁵⁹ şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) kendisine bir dilenci geldiğinde yahud kendisinden herhangi bir hacet istenildiğinde bize: “Siz de (bu işin meydana gelmesi için bana) yardım ediniz, ecre nail olursunuz. Gerçi Allah, Peygamber'inin dili üzerine (yani onun niyaz ve şefaati üzerine) ne dilerse onu yerine getirir” buyurdu.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin,

³⁵⁴ Buhârî, Zekât, 21 (1432).

³⁵⁵ Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî'den (v. 223/837), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdu'l-Vâhid b. Ziyâd vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 136; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 160; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 21-26; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 301; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 333.

³⁵⁶ Abdu'l-Vâhid b. Ziyâd'dan (v. 176/792), Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Bureyd b. Abdillâh b. Ebî Burde vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 20; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 123; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 450-454; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 672; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 434.

³⁵⁷ Bureyd b. Abdillâh b. Ebî Burde'den (v. ?), Abdu'l-Vâhid b. Ziyâd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 426; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 116; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 50-51; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 431.

³⁵⁸ Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî'den (v. 104/722), Bureyd b. Abdillâh b. Ebî Burde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 325; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 187; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 66-71; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 407; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XII, 18.

³⁵⁹ Abdullah b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 50/670), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1749; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 446; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, IV, 119.

Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

34.

لَا وَصِيَّةَ لِرِوَارِثٍ³⁶⁰

Miras alana vasiyet yoktur.

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، وَهَنَّادٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا شُرْحُبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيُّ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ: " إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ أَعْطَى لِكُلِّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، فَلَا وَصِيَّةَ لِرِوَارِثِ الْوَالِدِ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرِ وَحِسَابِهِمْ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ النَّبِيعَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا "، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: وَلَا الطَّعَامَ، قَالَ: " ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا. " ثُمَّ قَالَ: " الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مُرْدُودَةٌ، وَالذَّيْنُ مُقْضِيٌّ، وَالزَّرْعِيمُ غَارِمٌ. " ³⁶¹

Bize Ali b. Hucr³⁶² – Heddâd³⁶³ – İsmâîl b. Ayyâş³⁶⁴ – Şürahbîl b. Müslim el-Havlânî³⁶⁵ –

³⁶⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 382.

³⁶¹ Tirmizî, *Vesâyâ*, 5 (2120).

³⁶² Alî b. Hucr es-Sa'dî'den (v. 244/858), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 183; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 355-361; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 293.

³⁶³ Heddâd b. es-Serî b. Mus'ab'dan (v. 243/857), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *saduk* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî *sika* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 119; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 246; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 311-313; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 339; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 70.

³⁶⁴ İsmâîl b. Ayyâş b. Süleym'den (v. 181/797), Alî b. Hucr es-Sa'dî ve Heddâd b. es-Serî b. Mus'ab hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şürahbîl b. Müslim el-Havlânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Ya'kûb b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 191; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 163-181; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 248; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 321.

³⁶⁵ Şürahbîl b. Müslim el-Havlânî'den (v. 121/739), İsmâîl b. Ayyâş b. Selîm hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Ümâme Sudey b. 'Aclân vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve 'İclî,

Ebû Ümâme el-Bâhilî'den (r.a.)³⁶⁶ rivayete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah'dan (s.a.v.) işittim veda haccındaki hutbesinde şöyle buyurdu: “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir, dolayısıyla miras alana vasiyet yoktur. Çocuk yatağın sahibi olan erkek veya efendinindir. Zina edenin hakkı mirastan mahrum edilmektir veya taşlanarak öldürülmektir. Ve onların hesabı (sevap, ceza, bağışlanma) Allah'a aittir. Her kim babasından başkasına intisab ederse yani başka birine babam budur derse veya bir köle sahibinin dışında başka birisinin efendisi olduğunu iddia ederse kıyamete kadar Allah'ın laneti (yani rahmetinden uzak kalması) onun üzerinedir. Kadın kocasının evinde ancak kocasının izniyle harcamada bulunabilir.” Bu esnada ey Allah'ın Rasûlü! Kadın kocasının evinden bir fakire yiyecek de mi veremez? denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), “Esasen mallarımızın en değerlisi odur, buyurdu. Sonra şöyle devam etti: Ödünç alınan her şey ödenecektir. Ödünç olarak (sütünden istifade edilmesi için) verilen hayvan, sahibine geri verilecektir. Her türlü borçta mutlaka ödenecektir. Kefil olan da, borç ödenmezse o borcu ödeyecektir.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle, Tirmizî'nin aynı bölümünde olmak üzere, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.³⁶⁷

Tirmizî bu rivayet hakkında *hasen-sahih* hükmünü vermiştir. Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, hadis hakkında *sahih*, demiştir. Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahih* bir hadis olarak değerlendirmiştir.³⁶⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz, *isnadı sahih* bir rivayettir.

sika değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 340; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 363; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 430-431; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 483; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 325.

³⁶⁶ Ebû Ümâme Sudey b. 'Aclân (v. 86/706), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1526; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 158; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, III, 240.

³⁶⁷ Bkz. İbn Mâce, *Vesâyâ*, 6 (2713); Ebû Dâvud, *Vesâyâ* (2870); Tirmizî, *Vesâyâ*, 5 (2121); Nesâî, *Vesâyâ*, 5 (3641).

³⁶⁸ Bkz. İbn Mâce, *Vesâyâ*, 6 (2713); Ebû Dâvud, *Vesâyâ* (2870); Tirmizî, *Vesâyâ*, 5 (2120); Nesâî, *Vesâyâ*, 5 (3641).

35.

فِي قَوْلِهِ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا³⁶⁹

Hız. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “(Ayı) gördüğünüz zaman oruç tutun.”

Bu rivayetin benzeri Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَفْطِرُوا لَهُ."³⁷⁰

Bize Yahyâ b. Bukeyr³⁷¹ – el-Leys³⁷² – ‘Ukayl³⁷³ – İbn Şihâb³⁷⁴ – Sâlim b. Abdillâh b. Ömer³⁷⁵ – İbn Ömer'den (r.a.)³⁷⁶ rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber

³⁶⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 382.

³⁷⁰ Buhârî, Savm, (1900).

³⁷¹ Yahyâ b. Abdillâh b. Bukeyr'den (v. 231/846), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî vardır. Kendisi, *sika* olan ravilerden ve *sika* olan raviler de ondan rivayette bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 165; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 262; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 401-403; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 369; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 237.

³⁷² Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî'den (v. 175/792), Yahyâ b. Abdillâh b. Bukeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ukayl b. Hâlid 'Ukayl vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 459.

³⁷³ 'Ukayl b. Hâlid 'Ukayl'den (v. 144/760), Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 43; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 242-245; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 32; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 255.

³⁷⁴ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), 'Ukayl b. Hâlid 'Ukayl hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâlim b. Abdillâh el-'Adevî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 445-451.

³⁷⁵ Sâlim b. Abdillâh el-'Adevî'den (v. 106/725), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 145-153; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 436.

³⁷⁶ Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyizi's-sahâbe*, IV, 107.

(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ayı gördüğünüz zaman oruç tutun; onu tekrar gördüğünüz zaman bayram yapın. Şayet hava bulutlu olursa ayın miktarını hesap edin.”

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle, Müslim ve Nesâî’de de geçmektedir.³⁷⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

36.

وَاسْتَنْبَطَ ابْنُ حِبَّانٍ فِي صَحِيحِهِ مِنْ قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ

فَاعِلِهِ³⁷⁸

İbn Hibbân *Sahîh*’inde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şu sözünü zikretmiştir: “Her kim bir hayra delalet ederse, ona da hayrı yapanın ecri kadar ecir verilir.”

Bu rivayet Zerkeşî’nin belirttiği gibi İbn Hibbân’ın *Sahîh*’inde şu şekilde geçmektedir:

أَخْبَرَنَا أَبُو يَعْلَى، حَدَّثَنَا أَبُو حَيْثَمَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَزْمٍ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَبْدَعُ بِي، فَاحْمِلْنِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَيْسَ عِنْدِي "، فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا أَدُلُّهُ عَلَى مَنْ يَحْمِلُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ، فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ

فَاعِلِهِ³⁷⁹.

Bize Ya‘lâ³⁸⁰ –

³⁷⁷ Bkz. Müslim, Savm, 2 (1080-1081); Nesâî, Sıyâm, 11 (2123).

³⁷⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ‘id*, II, 421.

³⁷⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 554 (1668).

³⁸⁰ Ebû Ya‘lâ el-Mevsîlî’den (v. 307/919), İbn Hibbân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Züheyr b. Harb b. Şeddâd vardır. Onun hakkında Darâkutnî, İbn Nukta (v. 629/1231) ve Zehebî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. İbn Hibbân,

Ebû Hayseme³⁸¹ – Muhammed b. Hâzim³⁸² – el-A‘meş³⁸³ – Ebû Amr eş-Şeybânî³⁸⁴ – Ebû Mes‘ûd el-Ensârî (r.a.)³⁸⁵ şöyle demiştir: Bir adam Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek, benim hayvanım helak oldu; bana bir binek hayvanı ver! dedi. Efendimiz (s.a.v.): “*Bende yok!*” buyurdu. Bunun üzerine (başka) bir adam: Ya Resûlâllah! (s.a.v.) Ben ona binek hayvanı verecek kimseyi gösteririm! dedi. Resûlüllah (s.a.v.) “*Her kim bir hayra delalet ederse ona da hayrı yapanın eciri kadar ecir verilir.*” buyurdular.

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvud’da da geçmektedir.³⁸⁶

İbn Hibbân ve Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, İbn Hibbân’da geçen rivayet için Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *isnadı sahîh*, Ebû Dâvud’da geçen rivayet için de *isnadı sahîh*, demiştir. Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî de rivayete *sahîh* hükmünü vermiştir.³⁸⁷

Kitâbu’s-Sikât, VIII, 55; İbn Nukta, *et-Takyîd*, I, 163; Mücteba Uğur, “Ebû Ya‘lâ el-Mevsilî”, *DİA*, X, 258-259.

³⁸¹ Züheyr b. Harb b. Şeddâd’dan (v. 234/848), Ebû Ya‘lâ el-Mevsilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Hâzim et-Temîmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 591; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 256; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IX, 402-406; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 407; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 342.

³⁸² Muhammed b. Hâzim et-Temîmî’den (v. 194/810), Züheyr b. Harb b. Şeddâd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Mihrân el-A‘meş vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, ‘İclî, Ya‘kub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 246; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 441; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 123-133; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 167; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 137.

³⁸³ Süleyman b. Mihrân el-A‘meş’den (v. 148/765), Muhammed b. Hâzim et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘d b. İyâs Ebû Amr eş-Şeybânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 146; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 302; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 76-91; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 464; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 222.

³⁸⁴ Sa‘d b. İyâs Ebû Amr eş-Şeybânî’den (v. 95/714), Süleyman b. Mihrân el-A‘meş hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Mes‘ûd el-Ensârî el-Bedrî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Yahyâ b. Ma‘în ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 78; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 258-260; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 428; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 468.

³⁸⁵ Ebû Mes‘ûd el-Ensârî el-Bedrî (v. 39/659), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, IV, 2147; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 287; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 252.

³⁸⁶ Bkz. Müslim, İmâre, 38 (1893); Ebû Dâvud, Edeb, 123 (5129); Tirmizî, İlim, 14 (2671).

³⁸⁷ Bkz. Ebû Dâvud, Edeb, 123 (5129); Tirmizî, İlim, 14 (2671); İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 554 (1668).

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

37.

وَسُئِلَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ فَقَالَ إِيْمَانٌ بِاللَّهِ قِيلَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قِيلَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ:

حَجٌّ مَبْرُورٌ³⁸⁸

Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu. Hiz. Peygamber (s.a.v.): "Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmektir" buyurdu. Ondan sonra hangisidir? denildi. Hiz. Peygamber (s.a.v.): "Allah yolunda cihad etmektir" buyurdu. Ondan sonra hangisidir? denildi. "Mebrûr (yani makbul olmuş, içine günah ve riya karışmamış) hacdır" buyurdu.

Bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinden İbn Mâce haricinde diğeri eserlerin tümünde, birden fazla yerde benzer ve farklı sened-metinlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alanlardan birini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ، قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: حَجٌّ مَبْرُورٌ."³⁸⁹

Bize Abdulazîz b. Abdillâh³⁹⁰ – İbrâhîm b. Sa'd³⁹¹ –

³⁸⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 421.

³⁸⁹ Buhârî, Hac, 4 (1519).

³⁹⁰ Abdulazîz b. Abdillâh el-Üveys'den (v. ?), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbrâhîm b. Sa'd Ebû İshâk el-Medenî vardır. Onun hakkında Ya'kub b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 387; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 396; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 160-163; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 345.

³⁹¹ İbrâhîm b. Sa'd Ebû İshâk el-Medenî'den (v. 183/799), Abdulazîz b. Abdillâh el-Üveys hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 101; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 7; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 88-93; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 212; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 121.

ez-Zührî³⁹² – Sa‘îd b. el-Müseyyeb³⁹³ – Ebû Hüreyre (r.a.)³⁹⁴ şöyle demiştir: Hz. Peygamber’e (s.a.v.) amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah’a ve Rasûlü’ne iman etmektir” buyurdu. Ondan sonra hangisidir? denildi. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah yolunda cihad etmektir” buyurdu. Ondan sonra hangisidir? denildi. “Mebrûr (yani makbul olmuş, içine günah ve riya karışmamış) hacdır” buyurdu.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

38.

وَقَدْ أَخْرَجَ النَّسَائِيُّ سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ³⁹⁵

Nesâî’nin tahriç ettiği bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Bir dirhemin değeri sevapça yüzbin dirhemin değerini geçer.”

Bu rivayet Zerkeşî’nin belirttiği gibi Nesâî’nin *Sünen*’inde şu şekilde geçmektedir:

أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجَلَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، وَالْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ "، قَالُوا: وَكَيْفَ؟

³⁹² Muhammed b. Şihâb ez-Zührî’den (v. 124/741), İbrâhîm b. Sa‘d Ebû İshâk el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, *sika* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 445-451.

³⁹³ Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî’den (v. 92/710), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sâlih* ve *fakih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, *sika* demiştir. Zehebî, *sika*, *hüccet* ve *fakih* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 59; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 273; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 66-75; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 444; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 84.

³⁹⁴ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, VII, 199.

³⁹⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 423.

قَالَ: " كَانَ لِرَجُلٍ دِرْهَمَانِ تَصَدَّقَ بِأَحَدِهِمَا، وَأَنْطَلَقَ رَجُلٌ إِلَى عُرْضِ مَالِهِ فَأَخَذَ مِنْهُ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ فَتَصَدَّقَ بِهَا."³⁹⁶

Bize Kuteybe³⁹⁷ – el-Leys³⁹⁸ – İbn ‘Aclân³⁹⁹ – Sa‘îd b. Ebî Sa‘îd⁴⁰⁰ – el-Ka‘kâ‘⁴⁰¹ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁴⁰² rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir dirhemin değeri sevapça yüzbin dirhemin değerini geçer.” Oradakiler bu nasıl olur? dediler. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bir adamın iki dirhemi olsa bir dirhemini tasadduk etse; diğer adamın da pek çok malı olmuş olsa da ondan alıp yüz bin dirhemini infak etse durum nasıl olur? Bir düşünün!”

Rivayetimiz benzer sened ve metinle, Nesâî’nin aynı bölümünde olmak üzere İbn Hibbân’da da geçmektedir.⁴⁰³

³⁹⁶ Nesâî, Zekât, 49 (2527).

³⁹⁷ Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî’den (v. 240/855), Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 358.

³⁹⁸ Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî’den (v. 175/792), Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. ‘Aclân vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 459.

³⁹⁹ Muhammed b. ‘Aclân’dan (v. 148/765), Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. Ebî Sa‘îd Keysân vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Yakub b. Şeybe, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 49; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 386; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 101-108; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 200; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 341.

⁴⁰⁰ Sa‘îd b. Ebî Sa‘îd Keysân’dan (v. 123/740), Muhammed b. ‘Aclân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Ka‘kâ‘ b. Hakîm el-Medenî vardır. Onun hakkında Ebû Zür‘a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtîm, *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 57; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 284.

⁴⁰¹ el-Ka‘kâ‘ b. Hakîm el-Medenî’den (v. ?), Sa‘îd b. Ebî Sa‘îd Keysân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel ve Dârimî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 136; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 323; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 623-624; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 138; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 383.

⁴⁰² Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

⁴⁰³ Bkz. Nesâî, Zekât, 49 (2528); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 135 (3347).

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî, rivayeti *hasen* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, İbn Hibbân'ın tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, raviler arasında bulunan İbn 'Aclân'ın *sadûk* olmasının dolayı rivayete *hasen* hükmünü vermiştir.⁴⁰⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat Şu'ayb el-Arnâvût İbn 'Aclân'dan dolayı rivayetin *hasen* bir rivayet olduğunu belirtmiştir. Lakin bizim yaptığımız araştırma sonucunda-dipnotta zikrettiğimiz üzere, ravi hakkında bir cerhin olmadığı ve rical âlimlerinin genelinin onun hakkında sika değerlendirmesinde bulunması, rivayetin *sahih* bir rivayet olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

39.

فِي الْحَدِيثِ طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ⁴⁰⁵

İbn Mâce'nin rivayet ettiği: “İlim öğrenmek her Müslüman üzerine farzdır.” hadisi.

Zerkeşî'nin belirttiği gibi bu rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ شَنْظِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ، وَوَأَضِعِ الْعِلْمَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمَقْلَدِ الْخَنَازِيرِ الْجَوْهَرَ، وَاللُّؤْلُؤَ، وَالذَّهَبَ. " ⁴⁰⁶

Bize Hişâm b. 'Ammâr – Hafs b. Süleymân – Kesîr b. Şinzîr – Muhammed b. Sîrîn – Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İlim öğrenmek her Müslüman üzerine farzdır. Ehil olmayan insanlara ilim öğreten kimse, domuzların buynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.”

⁴⁰⁴ Bkz. Nesâî, Zekât, 49 (2528); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 135 (3347).

⁴⁰⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 34.

⁴⁰⁶ İbn Mâce, *Sünne*, 17 (224).

İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, ravilerden Hafs b. Süleymân hakkında *metrûku'l-hadîs* değerlendirmesini yapmıştır.⁴⁰⁷

Ebû Hâtim, ravilerden Hafs b. Süleymân hakkında, *metrûku'l-hadîs* yorumunda bulunmuştur. Bununla birlikte Yahyâ b. Ma'în, Dârimî ve Nesâî, *leyse bi sika*, demişlerdir.⁴⁰⁸ Dolayısıyla bu ravinin cerh edilmiş olmasından dolayı rivayetin *isnadının zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

40.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَغْلِيلِ مَسْحِهِ عَلَى الْخُفَّيْنِ إِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ⁴⁰⁹

Mestler üzerine mesh yapmanın gerekçesi ile ilgili Hz. Peyhamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ben ayaklarımı temiz oldukları halde (yani abdestli iken) onların içine soktum.”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahih*'inde aynı sened ve Zerkeşî'nin metnini kapsayacak şekilde biri kısa biri uzun olarak iki yerde geçmektedir. Biz bunlardan uzun olan metni nakledeceğiz.

Hadisimiz Buhârî'nin *Sahih*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي سَفَرٍ، فَقَالَ: أَمَعَكَ مَاءٌ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَنَزَلَ عَن رَاحِلَتِهِ فَمَشَى حَتَّى تَوَارَى عَنِّي فِي سَوَادِ اللَّيْلِ، ثُمَّ جَاءَ، فَأَفْرَعْتُ عَلَيْهِ الْإِدَاوَةَ، فَغَسَلْتُ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ، وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ، فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا حَتَّى أَخْرَجَهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْجُبَّةِ، فَغَسَلْتُ ذِرَاعَيْهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ أَهْوَيْتُ لِأَنْزَعِ خُفَّيْهِ، فَقَالَ: دَعُهُمَا، فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ، فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا."⁴¹⁰

⁴⁰⁷ Bkz. İbn Mâce, Sünne, 17 (224).

⁴⁰⁸ Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII, 10-15.

⁴⁰⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 188.

⁴¹⁰ Buhârî, Libâs, 11 (5799).

Bize Ebû Nu‘aym⁴¹¹ – Zekerıyyâ⁴¹² – Âmir⁴¹³ – ‘Urve b. el-Mugîre⁴¹⁴ – Babası (Mugîre b. Şu‘be) (r.a.)⁴¹⁵ öyle demiştir: Ben bir seferde bir gece Peygamber’le (s.a.v.) birlikte idim. Bana: “*Yanında su var mı?*” diye sordu. Ben: Evet var, dedim. Bunun üzerine bineğinden indi de gecenin karanlığı içinde benden iyice gizleninceye kadar yürüdü. Sonra geldi. Ben O’na kaptan su döktüm, O da yüzünü ve ellerini yıkadı. Üzerinde yünden yapılmış bir cübbe vardı. Peygamber (s.a.v.) kollarını ondan dışarıya çıkarmaya muktedir olamadı. Nihayet kollarını cübbenin aşağı tarafından çıkardı da, öyle yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra ben mestlerini çıkarmak için ellerimi uzattım. “*Onları bırak! Çünkü ben ayaklarımı temiz oldukları halde (yani abdestli iken) onların içine soktum*” buyurdu, ve mestleri üzerine meshetti.

Bu rivayet Buhârî’de *Vudû* bölümünde aynı sened ve kısa bir metinle de yer almaktadır. Ayrıca Müslim’de de benzer sened ve aynı lafızla geçmektedir.⁴¹⁶

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin,

⁴¹¹ Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn’den (v. 218/833), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekerıyyâ b. Ebî Zâide vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtım, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 61; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 319; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 197-219; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 122; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 270.

⁴¹² Zekerıyyâ b. Ebî Zâide’den (v. 147/764), Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Âmir b. Şerâhîl eş-Şe‘bî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 593; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 334; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IX, 359-363; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 405; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 329.

⁴¹³ Âmir b. Şerâhîl eş-Şe‘bî’den (v. 102/720), Zekerıyyâ b. Ebî Zâide hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Urve b. Müğire b. Şu‘be vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* ve *yuhteccü bi-hadîsîh* demiştir. ‘İclî ise onun kırk sekiz sahabeden hadis aldığını belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 322; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 185; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 28-40; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 522; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, V, 65-69.

⁴¹⁴ ‘Urve b. Müğire b. Şu‘be’den (v. 90/709), Âmir b. Şerâhîl eş-Şe‘bî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Müğire b. Şu‘be vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 195; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 37-39; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 19; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 189.

⁴¹⁵ Müğire b. Şu‘be (v. 50/670), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, V, 2582; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 369; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi’s-sahâbe*, VI, 131.

⁴¹⁶ Bkz. Buhârî, *Vudû*, 49 (206); Müslim, *Tahâret*, 22 (274).

Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

41.

وَقَدْ أَشَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الثَّلَاثَةِ بِقَوْلِهِ صَدَقَةٌ لَا تَبَاعُ وَلَا تُوهَبُ وَلَا تُورَثُ⁴¹⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Şu sözüyle  Őeyze işaret etti: “*Sadakanın, aslı satılmaz, hibe olunmaz, miras edilmez.*

Bu rivayet Nesâî'nin *Sünen*'inde Şu Şekilde geçmektedir:

أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ وَهُوَ ابْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ، قَالَ: أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِحَيِّبٍ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَصَبْتُ أَرْضًا لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَنْفَسَ عِنْدِي، فَكَيْفَ تَأْمُرُ بِهِ؟ قَالَ: "إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا، وَتَصَدَّقْتَ بِهَا، فَتَصَدَّقَ بِهَا عَلَى أَنْ لَا تَبَاعَ، وَلَا تُوهَبَ، وَلَا تُورَثَ فِي الْفُقَرَاءِ، وَالْقُرْبَى، وَالرَّقَابِ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالضَّيْفِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، وَيُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ"⁴¹⁸

Bize Humeyd b. Mes'ade⁴¹⁹ – Yezîd b. Zray⁴²⁰ – İbn 'Avn⁴²¹ – Nâfi⁴²² –

⁴¹⁷ Zerkeşi, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 232.

⁴¹⁸ Nesâî, Hayl, 29 (3599).

⁴¹⁹ Humeyd b. Mes'ade b. el-Mübârek'den (v. 244/859), Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yezîd b. Zürey' Eb Mu'âviye vardır. Onun hakkında Eb Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Eb Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 229; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 197; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII, 395-397; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 355; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 49.

⁴²⁰ Yezîd b. Zürey' Eb Mu'âviye'den (v. 182/798), Humeyd b. Mes'ade b. el-Mübârek hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. 'Avn el-Basrî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Eb Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 263; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXII, 124-130; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 325.

⁴²¹ Abdullah b. 'Avn el-Basrî'den (v. 151/768), Yezîd b. Zürey' Eb Mu'âviye hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Eb Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Eb Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 130; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 3; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 394-401; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 346.

⁴²² Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), Abdullah b. 'Avn el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn

İbn Ömer (r.a.)⁴²³ şöyle demiştir: Ömer, Hayber’de bir araziye nail oldu. Akabinde Peygamber’e (s.a.v.) geldi ve: Ben mal olarak ondan daha iyisini asla elde etmediğim bir araziye sahib oldum. Bana bu mal ile ilgili nasıl emredersin? dedi. Peygamber (s.a.v.): “İstersen aslını vakfedersin mahsulünü de tasadduk edersin. O araziyi, aslı satılamaz, hibe olunamaz, miras edilemez surette fakirlere, yakın akrabalara, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, Allah yolunda savaşan mücahidlere, misafirlere ve yolculara harcanmak üzere tahsis edersin. Bununla beraber bu vakıf arazinin işlerini yürütmeyi üzerine alan kimseye, mal biriktirip mülk edinici olmayarak, bunun gelirinden marûf suretle yemesi yahud dostuna yedirmesinde günah yoktur.” buyurdu.

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metin ile Nesâî’nin aynı bölümünde ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde de geçmektedir.⁴²⁴

Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir. Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da rivayet hakkında, Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *isnadı sahih*, demiştir.⁴²⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahih* bir rivayettir.

42.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَفْرِيطَ فِي النَّوْمِ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ⁴²⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Uyku halinde kusur yoktur, kusur uyanıkkendir.”

Bu rivayet birebir aynı lafız ile Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde geçmektedir. Ayrıca Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’de de farklı sened ve metinlerle yer almaktadır. Biz

Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 412.

⁴²³ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

⁴²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 253 (6078); Nesâî, Hayl, 29 (3601).

⁴²⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 253 (6078); Nesâî, Hayl, 29 (3599).

⁴²⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 247.

bunlardan lafız olarak bizim metnimizle aynı olan Ebû Dâvud'un rivayetini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحِ الْأَنْصَارِيِّ، حَدَّثَنَا أَبُو قَتَادَةَ، " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ لَهُ، فَمَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمِلْتُ مَعَهُ، فَقَالَ: انْظُرْ، فَقُلْتُ: هَذَا رَاكِبٌ، هَذَا رَاكِبَانِ، هَوْلَاءِ ثَلَاثَةٌ، حَتَّى صِرْنَا سَبْعَةً، فَقَالَ: احْفَظُوا عَلَيْنَا صَلَاتِنَا يَغْنِي صَلَاةَ الْفَجْرِ، فَضْرِبَ عَلَى آذَانِهِمْ فَمَا أَيْقَظُهُمْ إِلَّا حَرُّ الشَّمْسِ، فَقَامُوا فَسَارُوا هُنَيْئَةً ثُمَّ نَزَلُوا فَتَوَضَّؤُوا وَأَدَّنَ بِلَالٌ فَصَلَّوْا رَكْعَتِي الْفَجْرِ ثُمَّ صَلَّوْا الْفَجْرَ وَرَكِبُوا، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: قَدْ فَرَطْنَا فِي صَلَاتِنَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ لَا تَفْرِيطُ فِي النَّوْمِ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقِظَةِ، فَإِذَا سَهَا أَحَدُكُمْ عَنْ صَلَاةٍ، فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَذُكُرُهَا وَمِنَ الْغَدِ لِلْوَقْتِ " .⁴²⁷

Bize Kuteybe Mûsâ b. İsmâîl⁴²⁸ – Hammâd⁴²⁹ – Sâbit el-Bünânî⁴³⁰ – Abdullah b. Rebâh el-Ensârî⁴³¹ – Ebû Katâde'den (r.a.)⁴³² nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir yolculukta idi, birden yoldan ayrıldı; onunla birlikte ben de ayrıldım. “*Bak bakalım (kimseyi görüyor musun)?*” buyurdu. Biz yedi kişi oluncaya kadar, bu bir süvari, bu ikisi

⁴²⁷ Ebû Dâvud, Salât, 11 (437).

⁴²⁸ Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî'den (v. 223/837), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Seleme b. Dinâr vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 136; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 160; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 21-26; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 301; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 333.

⁴²⁹ Hammâd b. Seleme b. Dinâr'dan (v. 167/784), Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâbit b. Eslem el-Bünânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 216; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 253-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 11.

⁴³⁰ Sâbit b. Eslem el-Bünânî'den (v. 127/745), Hammâd b. Seleme b. Dinâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Rebâh el-Ensârî vardır. Onun hakkında 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 449; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 342-349; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 281; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 2.

⁴³¹ Abdullah b. Rebâh el-Ensârî'den (v. 90/709), Sâbit b. Eslem el-Bünânî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Katâde Hâris b. Rib'î el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 52; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 27; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 487-488; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 206.

⁴³² Ebû Katâde Hâris b. Rib'î el-Ensârî (v. 54/674), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 194; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 155.

iki süvari, bunlar üç süvari... diyerek saydım. Sabah namazını kastederek; “*Bize namazımızı yani sabah namazını geçirtmeyiniz.*” buyurdu. Uyuyakaldılar ve ancak güneşin hararetiyle uyanabildiler. Uyanır uyanmaz hemen kalktılar ve birazcık yürüdüler. Biraz sonra konaklayıp abdest aldılar. Bilâl ezan okudu ve önce sabah namazının iki rekat (sünnet)ini, sonra da farzını kılıp (hayvanlarına) bindiler. Ashâb, birbirine: Namazımızda kusur yaptık, diyorlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.): “*Uyku halinde (irade dışı namazı geçirmek) kusur yoktur, kusur uyanırken (namazın) geçirilmesindedir. Biriniz namazı unutursa hatırladığı zaman kılsın, ertesi günde ise (onu) vaktinde kılsın*” buyurdular.

Rivayetimiz farklı-benzer sened ve metinlerle, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁴³³

Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût hadis hakkında *isnadı sahîhtir*, demiştir. Tirmizî ve Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁴³⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

43.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ⁴³⁵

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ameller niyetlere göredir.*”

Bu rivayet bilinen meşhur niyet hadisinin baş kısmıdır. Hadisin tamamı, Hız. Ömer’den (r.a.) gelen tarikla, şu lafız ve isnadla, Buhârî’nin *Sahîh*’inde şöyle geçmektedir:

⁴³³ Bkz. Müslim, Mesâcid, 55 (681); İbn Mâce, Mevâkît, 10 (698); Tirmizî, Mevâkît, 18 (177); Nesâî, Mevâkît, 53 (615).

⁴³⁴ Bkz. İbn Mâce, Mevâkît, 10 (698); Tirmizî, Mevâkît, 18 (177); Nesâî, Mevâkît, 53 (615).

⁴³⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, III, 288.

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصِ اللَّيْثِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الْمِنْبَرِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهَجَرْتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ." 436

Bize Abdullah b. Zübeyr el-Hümejdî⁴³⁷ - Süfyân⁴³⁸ - Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî⁴³⁹ - Muhammed b. İbrahîm et-Teymî⁴⁴⁰ - Alkame b. Vakkâs el-Leysî⁴⁴¹ - Ömer b. Hattâb (r.a)⁴⁴² minberdeyken ondan işittim, şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ameller ancak niyetlere göredir ve herkese ancak niyet ettiği şeyin (karşılığı) vardır. Kimin hicreti, elde edeceği bir dünyalık yahut nikâhlayacağı bir kadın için ise, onun hicreti de hicret ettiği şeyedir.”

⁴³⁶ Buhâri, Bedü'l-Vahy, 1 (1).

⁴³⁷ Abdullah b. Zübeyr Ebû Bekr Hümejdî'den (v. 219/834) Buhâri hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Onun hakkında İbn Hacer, *sika* ve *imam* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, III, 212; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIV, 512-515; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 552; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 216.

⁴³⁸ Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'den (v. 198/814), Abdullah b. Zübeyr el-Hümejdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika* ve *hüccet*, demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise *sika*, *hüccet* ve *hafız iman* yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 117.

⁴³⁹ Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî'den (v. 144/760), Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî vardır. Yahyâ b. Ma'in, İclî, Ebû Hâtîm, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, *sika* bir ravi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 346-358; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 221.

⁴⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî'den (v. 119/735), Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Alkame b. Vakkâs el-Leysî vardır. Yahyâ b. Ma'in, Ya'kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 381; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 6-7.

⁴⁴¹ Alkame b. Vakkâs el-Leysî'den (v. 86/705), Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ömer b. Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Ma'in ve Nesâî, *sika* olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 209; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 313; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 35; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 375.

⁴⁴² Hz. Ömer'in (v. 23/644) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXI, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, IV, 155.

Bu rivayetin Müslim, İbn Mâce ve Ebû Davud'daki metninde **فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ** lafzı ziyade olarak bulunmaktadır.⁴⁴³

Bu rivayet *müttefekun aleyh* tir. Ve bir çok kaynakta geçmektedir.⁴⁴⁴ Bu rivayet hakkında Irakî (v. 806/1405), *müttefekun aleyh*, hükmünü vermiştir. Şu'ayb el-Arnâvût *isnadı sahih* demiştir.⁴⁴⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

44.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَقَهَا وَلَدَهَا⁴⁴⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Onu, oğlu (İbrahim) âzad etti.”

Bu rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ يَغْنِي النَّهْشَلِيُّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: ذُكِرَتْ أُمُّ إِبْرَاهِيمَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "أَعْتَقَهَا وَلَدَهَا"⁴⁴⁷

Bize Ahmed b. Yûsuf – Ebû Âsım – Ebû Bekr en-Nehşeli – Hüseyin b. Abdullah – İkrime – İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) huzurunda (oğlu) İbrahim'in annesi (Mâriye) den söz edildi. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Onu, oğlu (İbrahim) âzad etti.” buyurdu. (Yani cariye olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) ile evlenen Mâriye (r.a.)

⁴⁴³ Bkz. Müslim, İmâre, 45 (1907); Ebu Davud, Talak 11 (2201); İbn Mâce, Niyet, 26 (4227).

⁴⁴⁴ Bkz. Müslim, İmâre, 155 (1907); İbn Mâce, Niyet, 26 (4227); Ebu Davud, Talak 11 (2201).

⁴⁴⁵ Bkz. Irâkî, *el-Muğni*, I, 363; Ebu Davud, Talak 11 (2201); İbn Mâce, Niyet, 26 (4227).

⁴⁴⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 348.

⁴⁴⁷ İbn Mâce, 'Itk, 2 (2516).

annemiz, Hz. Pergamber'den (s.a.v.) çocuk dünyaya getirdiğinden cariye olmaktan azad edilmiş oldu.)

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle Dârakutnî ve Müstedrek'de de geçmektedir.⁴⁴⁸

İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, ravilerden Hüseyin b. Abdullah *zayıf* ve rivayetinin *isnadı çok zayıf*, değerlendirmesini yapmıştır.

449

Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtim, rivayetinin tüm tariklerinde bulunan, ravilerden Hüseyin b. Abdullah hakkında, *zayıf*, değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bununla birlikte Nesâî, *leyse bi sika* ve *metrûk*, demiştir.⁴⁵⁰ Dolayısıyla bu ravinin cerh edilmiş olmasından dolayı hadisin *isnadının zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

45.

فِي حَدِيثِ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ⁴⁵¹

Vâil b. Hucr'dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) secde ettiği zaman secdede parmaklarını birleştirdi.

Bu rivayet Zerkeşî'nin de ifade ettiği üzere Vâil b. Hucr rivayeti ile Hâkim'in *Müstedrek*'inde şöyle geçmektedir.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَمَّادٍ الْعَدَلِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَبَّارِيُّ، ثنا الْحَارِثُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخَازِنِيُّ، ثنا هُشَيْمٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُنَيْبٍ، عَنْ عُلْفَمَةَ بْنِ وَائِلٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ " إِذَا سَجَدَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ"⁴⁵².

⁴⁴⁸ Bkz. Dârakutnî, *Sünenü'd-Dârakutnî*, V, 231 (4233); Hâkim, *Müstedrek*, II, 12.

⁴⁴⁹ Bkz. İbn Mâce, 'Itk, 2 (2516).

⁴⁵⁰ Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 383-385.

⁴⁵¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 365.

⁴⁵² Hâkim, *Müstedrek*, I, 227.

Bize Ali b. Hamşâz el-‘Adl – Ahmed b. Ali el-Ebbâr – el-Hâris b. Abdullah el-Hâzin – Hüseyim – ‘Âsım b. Küleyb – ‘Alkame b. Vâil – Babası (Vâil b. Hucr) (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) secde ettiği zaman secdede parmaklarını birleştirirdi.

Rivayetimiz benzer sened ve farklı metinlerle İbn Hibbân ve Dârakutnî’de de geçmektedir.⁴⁵³

Hâkim bu rivayet hakkında, Müslim’in şartına göre *sahihtir*, yorumunda bulunmuştur. Heysemî ise, *isnadı hasen* demiştir. Ayrıca İbn Hibbân ve Dârakutnî’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da rivayet hakkında, *isnadı hasen* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁵⁴

Rical âlimlerinin yaptığı değerlendirmelere bakıldığında bu rivayetin *hasen* bir rivayet olduğu görülmektedir.

46.

فِي شَرْحِ الْبُخَارِيِّ فِي كِتَابِ الصُّلْحِ فِي قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ
وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ⁴⁵⁵

Buhârî’nin *Sulh* bölümündeki bir hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bu oğlum (torunum Hasan) seyid (efendidir). Belki de Allah, bu torunumu iki büyük Müslüman cemaatin anlaşmasına vesile kılar.”

Zerkeşî’nin belirttiği gibi bu rivayet Buhârî’nin *Sahih*’inde çok uzun bir metinle geçmektedir. Biz yalnızca konumuzu ilgilendiren kısmı ele alacağız.

Rivayet Buhârî’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ فَقَالَ الْحَسَنُ:
وَلَقَدْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرَةَ، يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ

⁴⁵³ Bkz. İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 247 (1920); Dârakutnî, *Sünenü’ d-Dârakutnî*, II, 138 (1283).

⁴⁵⁴ Bkz. İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 247 (1920); Dârakutnî, *Sünenü’ d-Dârakutnî*, II, 138 (1283); Hâkim, *Müstedrek*, I, 227; Heysemî, *Mecma’ u’z-zavâ’id*, VI, 157.

⁴⁵⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, III, 395.

إِلَى جَنْبِهِ، وَهُوَ يُقْبَلُ عَلَى النَّاسِ مَرَّةً وَعَلَيْهِ أُخْرَى، وَيَقُولُ: إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.⁴⁵⁶

Bize Abdullah b. Muhammed⁴⁵⁷ – Süfyân⁴⁵⁸ – Ebû Mûsâ⁴⁵⁹ – el-Hasan⁴⁶⁰ – Ebû Bekr'den (r.a.)⁴⁶¹ aktarıldığına göre, şöyle demiştir: Hz. Peygamber'i (s.a.v.) minberde gördüm, Hasan'da yanında idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir cemaate birde torununa bakarak şöyle diyordu: “*Bu oğlum (torunum Hasan) seyid (efendidir). Belki de Allah, bu torunumu iki büyük Müslüman cemaatin anlaşmasına vesile kılar.*”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, Nesâî'de de geçmektedir.⁴⁶²

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁴⁶³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer

⁴⁵⁶ Buhârî, Sulh, 9 (2704).

⁴⁵⁷ Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh'dan (v. 229/844), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 162; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 354; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 59-61; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 9.

⁴⁵⁸ Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'den (v. 198/814), Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsrâîl b. Mûsâ Ebû Mûsâ el-Basrî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika ve hüccet*, demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise *sika, hüccet ve hafız imandır*, yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 117.

⁴⁵⁹ İsrâîl b. Mûsâ Ebû Mûsâ el-Basrî'den (v./), Süfyân b. 'Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hasen b. Yesâr el-Basrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 79; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 514-26; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 241; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 261.

⁴⁶⁰ Hasen b. Yesâr el-Basrî'den (v. 110/729), İsrâîl b. Mûsâ Ebû Mûsâ el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nüfey' b. el-Hâris es-Sekafî vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 40; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 122; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 95-126; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 322; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 270.

⁴⁶¹ Nüfey' b. el-Hâris es-Sekafî (v. 51/671), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, V, 2680; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 5; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyizi's-sahabe*, VI, 252.

⁴⁶² Bkz. Nesâî, Cuma, 27 (1410).

⁴⁶³ Bkz. Nesâî, Cuma, 27 (1410).

almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

47.

وَفِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخْصَةً، كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى عَزَائِمُهُ⁴⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) sahih bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Allah azîmetlerinin yapılmasından hoşnut olduğu gibi, ruhsatlarının yapılmasından da hoşnut olur.”

Bu rivayet İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde şu şekilde geçmektedir:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ مَوْلَى ثَقِيفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَزِيَّةَ، عَنْ حَزْبِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخْصَةً، كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى عَزَائِمُهُ."⁴⁶⁵

Bize Muhammed b. İshâk b. İbrahim⁴⁶⁶ – Kuteybe b. Sa'îd⁴⁶⁷ – Abdülazîz b. Muhammed⁴⁶⁸ – 'Umâre b. Gaziiye⁴⁶⁹ –

⁴⁶⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 396.

⁴⁶⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 333 (3568).

⁴⁶⁶ Muhammed b. İshâk b. İbrahim b. Mihrân es-Sekafî'den (v. 313/925), İbn Hibbân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim ve Hatîb el-Bağdâdî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 196; Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, II, 56; Zehebî, *Târihu'l-İslam*, XXIII, 462.

⁴⁶⁷ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), İbn Hibbân ve Muhammed b. İshâk b. İbrahim b. Mihrân es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdülazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 358.

⁴⁶⁸ Abdülazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd'den (v. 186/802), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Umâre b. Gaziiye b. el-Hâris vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 116; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 187-194; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 658; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 353.

⁴⁶⁹ 'Umâre b. Gaziiye b. el-Hâris'den (v. 140/757), Abdülazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Harb b. Kays el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 368; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 260; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 258-261; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 54; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 422.

Harb b. Kays⁴⁷⁰ – Nâfi⁴⁷¹ – İbn Ömer (ra)⁴⁷² rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah azîmetlerinin yapılmasından hoşnut olduğu gibi, ruhsatlarının yapılmasından da hoşnut olur.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde de geçmektedir.⁴⁷³

İbn Hibbân ve *Müsned*’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, İbn Hibbân’da geçen rivayet için *isnadı kavî*, *Müsned*’de geçen rivayet için de *sahîh*, demiştir. Elbânî de bu rivayete *sahîh* hükmünü vermiştir.⁴⁷⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

2. Benzer Lafızla Zikredilen Rivayetler

1.

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَالْمُسْلِمِينَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ

475

Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslüman ve Yahudilerden karışık bir topluluğa uğradı da onlara selam verdi.

⁴⁷⁰ Harb b. Kays el-Medenî’den (v. ?), ‘Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer vardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 249; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 230.

⁴⁷¹ Nâfi‘ Mevlâ İbn Ömer’den (v. 116/734), Harb b. Kays el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Yahyâ b. Ma’in, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 412.

⁴⁷² Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi’s-sahâbe*, IV, 107.

⁴⁷³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 107 (5866).

⁴⁷⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 107 (5866); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 333 (3568); Elbânî, *Sahîhu ve Daîfü et-Tergîb ve’t-Terhîb*, I, 617.

⁴⁷⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 133.

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ
أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مَرَّ بِمَجْلِسٍ فِيهِ أَخْلَاطٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ
فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ. " 476

Bize Yahyâ b. Mûsâ⁴⁷⁷ – Abdurrezzâk⁴⁷⁸ – Ma‘mer⁴⁷⁹ – ez-Zühri⁴⁸⁰ – ‘Urve⁴⁸¹ –
Üsâme b. Zeyd (r.a.)⁴⁸² şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslüman ve
Yahudilerden karışık bir topluluğa uğradı da onlara selam verdi.

Rivayetimiz benzer sened ve farklı metinlerle Buhârî ve Müslîm'de de
geçmektedir.⁴⁸³

⁴⁷⁶ Tirmizî, İsti'zân, 13 (2702).

⁴⁷⁷ Yahyâ b. Mûsâ Ebû Zekeriyâ el-Belhî'den (v. 240/855), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a, Nesâî ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 188; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 267; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 6-9; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 377; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 289.

⁴⁷⁸ Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' den (v. 211/826), Yahyâ b. Mûsâ Ebû Zekeriyâ el-Belhî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma'mer b. Râşid vardır. Onun hakkında 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve İbn Adî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 38; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 412; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 52-62; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 651; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 310.

⁴⁷⁹ Ma'mer b. Râşid'den (v. 154/771), Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zühri vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 243.

⁴⁸⁰ Muhammed b. Şihâb ez-Zühri'den (v. 124/741), Ma'mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Urve b. Zübeyr b. el-'Avvâm vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 445-451.

⁴⁸¹ 'Urve b. Zübeyr b. el-'Avvâm'dan (v. 94/713), Muhammed b. Şihâb ez-Zühri hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Üsâme b. Zeyd b. Hârîse vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika*, *fakih*, *âlim* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 194; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 11-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 18; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 180.

⁴⁸² Üsâme b. Zeyd b. Hârîse (v. 54/674), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, I, 224; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 338; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe*, I, 202.

⁴⁸³ Buhârî, Merdâ, 15 (5663); Müslim, Cihâd, 40 (1798).

Tirmizî bu hadise *hasen-sahîh* hükmünü vermiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁴⁸⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

2.

فِي الْحَدِيثِ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَعْقُدُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ ثَلَاثًا. فَإِذَا صَلَّى أَنْحَلَتْ عُقْدَهُ كُلَّهَا⁴⁸⁵

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Sizin herhangi biriniz uyuyunca şeytan onun boyun köküne üç düğüm bağlar. O kimse uyanıp namaz kılarsa bütün düğümler çözülür.”

Bu rivayet lafız farklılıklarıyla Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " يَعْقُدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ، إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ كُلَّ عُقْدَةٍ عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ، فَإِنِ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنِ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنِ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانَ."⁴⁸⁶

Bize Abdullah b. Yûsuf⁴⁸⁷ – Mâlik⁴⁸⁸ – Ebû ez-Zinâd⁴⁸⁹ –

⁴⁸⁴ Bkz. Tirmizî, İsti'zân, 13 (2702).

⁴⁸⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 142.

⁴⁸⁶ Buhâri, Teheccüd, 12 (1142).

⁴⁸⁷ Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ'î'den (v. 218/833), Buhâri hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mâlik b. Enes el-Asbahî vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 333-336; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 610; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 86.

⁴⁸⁸ Mâlik b. Enes el-Asbahî'den (v. 179/795), Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ'î hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû ez-Zinâd Abdullah b. Zekvân el-Kureyşî vardır. Onun hakkında İbn S'ad (v. 230/845) ve Yahyâ b. Ma'in, *sika* demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 91-120; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 234; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 5.

⁴⁸⁹ Ebû ez-Zinâd Abdullah b. Zekvân el-Kureyşî'den (v. 130/748), Mâlik b. Enes el-Asbahî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec el-Medenî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ebû Hâtim ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 49; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 6; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIV, 478-480; İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib*, 244.

el-A‘rac⁴⁹⁰ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁴⁹¹ rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin herhangi biriniz uyuyunca şeytan onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğüme, senin üzerinde uzun bir gece vardır (rahat uyu telkinini) vurur. O kimse, uyanıp Allah’ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılırsa bir düğüm daha çözülür. Artık o kimse, düğümü çözülmüş, gönlü hoş ve neşeli olarak sabaha girer. Fakat (Allah’ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa), gönlü kirli ve uyuşuk halde sabaha girer.”

Rivayet farklı sened ve benzer bir lafız ile Buhârî’nin başka bir babında olmak üzere Müslim, Ebû Davud ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁴⁹²

Bu rivayet hakkında Irâkî, Ebû Hüreyre tarikiyle gelen rivayet için *müttefekun aleyh* demiştir. Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût *isnadı sahihtir*, demiştir. Elbânî de hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁴⁹³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahih* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

3.

فِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ اِبْدَأُ بِنَفْسِكَ ثُمَّ بِمَنْ تَعُولُ⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec el-Medenî’den (v. 117/735), Ebû ez-Zinâd Abdullah b. Zekvân el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn S‘ad ve ‘İclî, *sika* demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 107; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 467-471; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 647; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 290.

⁴⁹¹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

⁴⁹² Bkz. Buhârî, Bedu’l-Halk, 11 (3269); Müslim, Salâtü’l-Müsâfirîn, 28 (776); İbn Mâce, İkâmetü’s-Salavât, 174 (1329); Ebû Dâvud, Salât, 306 (1306).

⁴⁹³ Bkz. Irâkî, *el-Muğnî*, I, 336; Ebû Dâvud, Salât, 306 (1306), (Muhakkik Şu‘ayb el-Arnâvût’un rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme); Elbânî, *Sahîhu ve Za‘ifu Ebî Dâvud*, I, 357.

⁴⁹⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ‘id*, I, 214.

Sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Önce kendi ihtiyaçlarını sonra ailenin ihtiyaçlarını gider.”

Bu rivayet Müslim’in *Sahih*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: أَعْتَقَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عُذْرَةَ عَبْدًا لَهُ عَنْ دُبَيْرٍ، فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " أَلَيْكَ مَالٌ غَيْرُهُ؟ "، فَقَالَ: لَا، فَقَالَ: " مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي؟ " فَأَشْتَرَاهُ نَعِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَوِيُّ بِثَمَانٍ مِائَةِ دِرْهَمٍ، فَجَاءَ بِهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: " اِبْدَأْ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا، فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ، فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ، فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ، فَهَكَذَا وَهَكَذَا يَقُولُ، فَبَيْنَ يَدَيْكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ " .⁴⁹⁵

Bize Kuteybe b. Sa‘îd⁴⁹⁶ – Leys⁴⁹⁷ – Muhammed b. Rumh – el-Leys – Ebû ez-Zübeyr⁴⁹⁸ – Câbir (r.a.)⁴⁹⁹ şöyle demiştir: Benû ‘Uzre kabilesinden bir adam, kölesi için ölümünden sonra hür olsun vasiyetinde bulunmuştu. Bu Allah Resûlü’nün (s.a.v.) kulağına geldi. Efendimiz (s.a.v.), adama: “*Senin o kölenin mülkiyetinden başka varlığın var mı?*” diye sordu. Adam “Hayır” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.): “*Bu köleyi benden satın alacak var mı?*” diye sordu. Nu‘aym b. Abdullah el-‘Adevî onu sekiz yüz dirheme satın aldı. Sekiz yüz dirhemi Efendimize (s.a.v.) verdi. Efendimiz de (s.a.v.) parayı kölenin sahibine teslim etti. Sonra: “*Öncelikle kendi ihtiyaçlarını gör sonra*

⁴⁹⁵ Müslim, Zekât, 13 (997).

⁴⁹⁶ Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî’den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 358.

⁴⁹⁷ Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî’den (v. 175/792), Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 459.

⁴⁹⁸ Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr’den (v. 126/744), Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Câbir b. Abdullah vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 74; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 351; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXVI, 402-410; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 216; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 440.

⁴⁹⁹ Câbir b. Abdullah’ın (v. 78/697), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, II, 529; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, IV, 443; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, I, 222.

kalanını tasadduk et yine artarsa ailene harca yine artarsa yakın akrabalarına harca onlardan da artar ise şuraya buraya harca diyerek eliyle sağa sola işaret etti.” buyurdu.

Rivayetimiz benzer sened ve metinle, Nesâî’de de geçmektedir.⁵⁰⁰

Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁵⁰¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim’in *Sahîh*’inde yer almasından da rivayetin Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

4.

فِي الْحَدِيثِ مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا⁵⁰²

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Bizi aldatan bizden değildir.*”

Bu rivayet Müslim’in *Sahîh*’inde *Kitâbü’l İman*’da iki farklı lafız ve senedle yer almaktadır. Biz bu iki rivayetten hem uzun olanını hem de sened ve metin olarak benzeri Tirmizî’de geçen rivayeti inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Hadisimiz Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle geçmektedir:

وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي يُؤُوبَ، وَقَتَيْبَةُ، وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ.

قَالَ ابْنُ أَبِي يُؤُوبَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ، عَنْ أَبِيهِ.

⁵⁰⁰ Bkz. Nesâî, Zekât, 60 (2546); Buyû’, 84 (4652).

⁵⁰¹ Bkz. Nesâî, Zekât, 60 (2546); Buyû’, 84 (4652).

⁵⁰² Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 268.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَرَّ عَلَى صُبْرَةٍ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا، فَقَالَ: " مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ "، قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: " أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَمَا يَرَاهُ النَّاسُ؟ مَنْ عَشَّ، فَلَيْسَ مِنِّي " ⁵⁰³

Bize Yahyâ b. Eyyûb⁵⁰⁴ – Kuteybe⁵⁰⁵ – İbn Hucr⁵⁰⁶ – İsmâîl b. Cafer⁵⁰⁷ – el-‘Alâ⁵⁰⁸ – Babası (Abdurrahman b. Ya‘kub)⁵⁰⁹ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁵¹⁰ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) bir ekin yığına uğramış ve elini onun içine daldırılmış da parmaklarına ıslaklık dokunmuş. Bunun üzerine: “*Ey ekin sahibi bu ne?*” buyurmuş. Ekin sahibi: Ona yağmur isabet etti ya Rasulullah demiş. Rasulullah (s.a.v.): “ *O (ıslak) kısmı insanlar görsün diye ekinin üstüne koysaydın ya? Aldatan benden değildir.*” buyurmuşlar.

⁵⁰³ Müslim, İman, 43 (102); Tirmizî, Büyü‘, 74 (1315).

⁵⁰⁴ Yahyâ b. Eyyûb Ebû Zekerıyyâ’dan (v. 234/849), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn S‘ad, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtım, *sadûk* demıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 128; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 264; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 238-242; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 362; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 188.

⁵⁰⁵ Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî’den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtım ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 358.

⁵⁰⁶ Alî b. Hucr es-Sa‘dî’den (v. 244/858), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 183; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 355-361; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 293.

⁵⁰⁷ İsmâîl b. Cafer el-Ensârî’den (v. 180/796), Yahyâ b. Eyyûb Ebû Zekerıyyâ, Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî ve Alî b. Hucr es-Sa‘dî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-‘Alâ b. Abdurrahman el-Cehnî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür‘a (v. 264/877) ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 162; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 44; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 56-60; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 287.

⁵⁰⁸ el-‘Alâ b. Abdurrahman b. Ya‘kub el-Cühenî’den (v. 132/750), İsmâîl b. Cafer el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Ya‘kub el-Cühenî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtım, *sâlih ve sika* olan ravilerden rivayette bulunduğunu söylemiştir. Nesâî, *leyse bihi be’s* demıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 357; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 247; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 520-524; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 105; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 186.

⁵⁰⁹ Abdurrahman b. Ya‘kub el-Cühenî’den (v. ?), el-‘Alâ b. Abdurrahman b. Ya‘kub el-Cühenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İclî ve Ebû Hâtım, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Nesâî, *leyse bihi be’s* demıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 301; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 108; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 18-20; *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 301.

⁵¹⁰ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahabe*, VII, 199.

Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde *Kitâbü'l İman* bölümünün başka bir yerinde farklı sened ve kısa bir metinle yer almaktadır. Ayrıca İbn Mâce'de de farklı sened ve *لَعَلَّكَ غَشَّيْتَهُ* ziyadesiyle geçmektedir.⁵¹¹

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁵¹²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

5.

بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ مَسَّهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا⁵¹³

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Nikahlanan kişi o kadınla cinsel ilişkiye girerse kadın için mehir verilmesi gerekir.”

Bu rivayetin benzeri Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا، فَإِنْ اسْتَجْرُوا فَالْأَسْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ."⁵¹⁴

Bize İbnü Ebî ‘Ömer⁵¹⁵ – Süfyân b. ‘Uyeyne⁵¹⁶ –

⁵¹¹ Müslim, İman, 43 (101); İbn Mâce, Ticâret, 36 (2225).

⁵¹² Tirmizî, Buyû‘, 74 (1315).

⁵¹³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 273.

⁵¹⁴ Tirmizî, Nikâh, 15 (1102).

⁵¹⁵ Muhammed b. Yahyâ b. Ebî ‘Ömer’den (v. 243/857), Müslim ve Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 124; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 98; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 639-642; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 518.

⁵¹⁶ Süfyân b. ‘Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî’den (v. 198/814), Muhammed b. Yahyâ b. Ebî ‘Ömer hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbn Cüreyc el-Mekkî vardır. Onun hakkında İbn Sa’îd, *sika*

İbn Cüreyc⁵¹⁷ – Süleymân b. Mûsâ⁵¹⁸ – Zührî⁵¹⁹ – ‘Urve⁵²⁰ – Hz. Aişe’den (r.a.)⁵²¹ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Hangi kadına velisinin izni olmaksızın nikâh kıyılırsa onun nikâhı batıldır, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Şayet bu izinsiz nikâhlanan kişi o kadınla beraber olursa kadın için mehir verilmesi gerekir. Bu kadının velileri işi halledemeyip ihtilafa düşerlerse, yetkili devlet adamı bu tür velisi olmayan kimselerin velisidir.*”

Bu rivayet hakkında Tirmizî şu değerlendirmede bulunmuştur; Bu hadis *hasendir*. Yahyâ b. Sa‘îd el-Ensârî, Yahyâ b. Eyyûb ve Süfyân es-Sevrî ve pek çok hadis hafızı İbn Cüreyc’den bu hadisin benzerini rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁵²²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Netice olarak rivayetin isnâdının *sahih* olduğu anlaşılmaktadır.

ve *hüccet* demıştır. ‘İclî’de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hacer ise *sika*, *hüccet* ve *hafız imam* yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 177-189; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 117.

⁵¹⁷ İbn Cüreyc el-Mekkî’den (v. 150/767), Süfyân b. ‘Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleymân b. Musa el-Kureyşî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlihu’l-hadîs* yorumunu yapmıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 358; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 93; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 338-353; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 402.

⁵¹⁸ Süleymân b. Musa el-Kureyşî’den (v.115-119/733), İbn Cüreyc el-Mekkî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Dârimî (v. 280/894), *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 141; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 379; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 92-97; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 347.

⁵¹⁹ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî’den (v. 124/741), Süleymân b. Musa el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, *sika* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî’de birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 445-451.

⁵²⁰ ‘Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm’dan (v. 94/713), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hz. Aişe vardır. Onun hakkında İbn Sa‘ad, *sika*, *fakih*, *âlim* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, *sika* demıştır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 194; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 11-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 18; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 180.

⁵²¹ Hz. Aişe (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, VI, 3208; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VIII, 139.

⁵²² Tirmizî, *Nikâh*, 15 (1102).

6.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَهُ خَشْيَةً أَنْ يَسْتَقْبِلَهُ⁵²³

Hız Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Alışveriş bozulması maksadıyla taraflardan birinin kötü niyetle alım satım yerinden ayrılması caiz değildir.”

Bu rivayetin tamamı aynı sened ve metinle, Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî’de şöyle geçmektedir:

أَخْبَرَنَا بِدَلِّكَ فُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَقَرَّرَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفْقَةً خِيَارٍ، وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَ صَاحِبَهُ خَشْيَةً أَنْ يَسْتَقْبِلَهُ " .⁵²⁴

Bize Kuteybe b. Sa‘îd⁵²⁵ – Leys b. Sa‘îd⁵²⁶ – İbn ‘Aclân⁵²⁷ – Amr b. Şu‘ayb⁵²⁸ – Babası (Şu‘ayb b. Muhammed)⁵²⁹ –

⁵²³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 368.

⁵²⁴ Ebû Dâvud, *Buyû'* 53 (3456); Tirmizî, *Buyû'*, 26 (1247); Nesâî, *Buyû'*, 11 (4483).

⁵²⁵ Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî’den (v. 240/855), Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 358.

⁵²⁶ Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî’den (v. 175/792), Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. ‘Aclân vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 459.

⁵²⁷ Muhammed b. ‘Aclân’dan (v. 148/765), Leys b. Sa‘îd b. Abdîrrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Yakub b. Şeybe, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 49; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 386; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 101-108; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 200; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 341.

⁵²⁸ Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî’den (v. 118/736), Muhammed b. ‘Aclân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika*, *yukteb hadîsuh* ve imamlar ondan rivayette bulunmuşlardır, değerlendirmesini yapmıştır. Ebû Zür‘a’da, *sika* olanlar ondan rivayette bulunmuşlardır, demiştir. ‘İclî ve Nesâî, *sika* olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 238; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 64-75; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 48.

⁵²⁹ Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî’den (v. ?), Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Amr b. ‘Âs vardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu *sika* tâbî’inler arasında zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 351; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*,

Dedesî (Amr b. ‘Âs)’dan (r.a.)⁵³⁰ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Alıcı ve satıcı birbirinden ayrıluncaya kadar, alışverişi yapıp yapmamakta serbesttirler. Ancak (belli bir süreye kadar) muhayyer olarak alışveriş yapmışlarsa belirttikleri zamana kadar muhayyerlik devam eder. Alışveriş bozulması maksadıyla taraflardan birinin kötü niyetle alım satım yerinden ayrılması caiz değildir. Helal olmaz.”

Bu rivayetin Ebû Davud ve Nesâî’deki metnin de **البيعان** yerine **المتبايعان** lafzı bulunmaktadır.

Tirmizî bu hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da *isnadı hasendir*, demiştir. Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *hasen* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁵³¹

Netice olarak rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravileri güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat bazı münekkidler Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî’den dolayı rivayetin *hasen* bir rivayet olduğunu iddia etmişlerdir. Lakin bizim yaptığımız araştırma sonucunda ravi hakkında kayda değer bir cerhin olmadığı ve rical alimlerinin genelinin onun hakkında *sika* değerlendirmesinde bulunması rivayetin *sahih* bir rivayet olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Zira Yahyâ b. Sa‘îd’de ravi hakkında, *sika* olanlardan rivayette bulunmuştur. *Sika* ravilerden rivayette bulunan da *sika* ve *yühteccü bih*’dir, yorumunu yapmıştır.⁵³²

7.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنْ أُصِيبَ زَيْدٌ فَجَعَفَرٌ فَإِنْ أُصِيبَ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ⁵³³

VI, 437; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 534-536; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 488; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 356.

⁵³⁰ Abdullah b. Amr b. ‘Âs (v. 63/683), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 357; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 111.

⁵³¹ Bkz. Tirmizî, *Buyû*’, 26 (1247); Ebû Dâvud, *Buyû*’ 53 (3456); Nesâî, *Buyû*’, 11 (4483).

⁵³² Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 67.

⁵³³ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, I, 371.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Öyle buyurmuştur: “Eğer Zeyd öldürölürse Cafer komutandır. Cafer de öldürölürse Abdullah b. Revâha komutandır.”

Bu rivayetin benzeri Buhârî'nin *Sahîh*'inde Öyle yer almaktadır:

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا مُعِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرٌ، وَإِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ." قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنْتُ فِيهِمْ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ، فَأَلْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلِ، وَوَجَدْنَا مَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتِسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ.⁵³⁴

Bize Ahmed b. Ebî Bekr⁵³⁵ – Muğîre b. Abdurrahmân⁵³⁶ – Abdullah b. Sa'îd⁵³⁷ – Nâfi'⁵³⁸ – Abdullah b. Ömer (r.a.)⁵³⁹ Öyle demiştir; Hız. Peygamber (s.a.v.) Mûte gazvesinde Zeyd b. Hârise'yi kumandan tayin etti ve Öyle buyurdu:

“Eğer Zeyd öldürölürse Cafer komutandır. Cafer de öldürölürse Abdullah b. Revâha komutandır.”

⁵³⁴ Buhârî, Meğâzî, 44 (4261).

⁵³⁵ Ahmed b. Ebî Bekr el-Medenî'den (v. 242/857), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muğîre b. Abdurrahman el-Mahzûmî vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 43; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 21; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 278-281; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 191; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 20.

⁵³⁶ Muğîre b. Abdurrahman el-Mahzûmî'den (v. 186/802), Ahmed b. Ebî Bekr el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Sa'îd b. Ebî Hind vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Yakub b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 225; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 466; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 381-384; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 286; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 264.

⁵³⁷ Abdullah b. Sa'îd b. Ebî Hind'den (v. 147/764), Muğîre b. Abdurrahman el-Mahzûmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 70; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 12; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 37-40; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 558; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 239.

⁵³⁸ Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), Abdullah b. Sa'îd b. Ebî Hind hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in, 'İclî ve Nesât, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 412.

⁵³⁹ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

Abdullah b. Ömer, bu gazvede ben de mücahidler içinde bulundum. Biz Cafer b. Ebî Tâlib'i (şehîd edildikten sonra) aradık da, onu şehidler arasında bulduk. Onun bedeninde doksan küsur süngü ve ok yarası tesbîtt ettik.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

8.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً⁵⁴⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ben Allah’a günde yetmiş defa tövbe ediyorum.”

Bu rivayetin benzeri Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " وَاللَّهِ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً."⁵⁴¹

Bize Ebû el-Yemân⁵⁴² – Şu‘ayb⁵⁴³ – ez-Zührî⁵⁴⁴ –

⁵⁴⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 413.

⁵⁴¹ Buhârî, *Da'avât*, 3 (6307).

⁵⁴² Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân'dan (v. 221/836), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 129; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 441.

⁵⁴³ Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî'den (v. 162/778), Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 344; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 438; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 516-520; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 351.

⁵⁴⁴ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71;

Ebû Seleme b. Abdirrahman⁵⁴⁵ – Ebû Hüreyre (r.a.)⁵⁴⁶ şöyle dedi: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini işittim: “ *Allah'a yemin olsun ki, ben Allah'a günde yetmişden fazla istiğfar ve tövbe ediyorum.* ”

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinle, Tirmizî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁵⁴⁷

Tirmizî bu hadise *sahîh* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da *isnadı sahihtir*, demiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁵⁴⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

9.

حَدِيثٌ مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ حَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ⁵⁴⁹

“*Kim Allah rızası için hac yapar ve yaptığı hac süresince her türlü kötü sözden ve (haram olan) amellerden kaçınırsa, o kimse günahlarından sıyrılıp, anasının onu doğurduğu günkü gibi tertemiz dönmüş olur.*” hadisi.

Bu rivayetin benzeri, Buhârî'nin *Sahîh*'inde üç yerde, Müslim'in *Sahîh*'inde iki yerde Tirmizî'nin *Sünen*'inde bir yerde, Nesâî'nin *Sünen*'inde bir yerde ve İbn Mâce'nin

İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 445-451.

⁵⁴⁵ Ebû Seleme b. Abdirrahman b. 'Avf ez-Zührî'den (v. 94/712), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür'a, *sika* ve *imam*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 370-376; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XII, 115.

⁵⁴⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

⁵⁴⁷ Bkz. İbn Mâce, *Edeb*, 57 (3816); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 48 (3259).

⁵⁴⁸ Bkz. İbn Mâce, *Edeb*, 57 (3816); Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 48 (3259).

⁵⁴⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 416.

Sünen'inde de bir yerde, benzer sened ve metinlerle geçmektedir. Bunlardan Buhârî'de geçen bir rivayeti değerlendireceğiz ve diğer rivayetlere de işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahih*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا سَيَّارُ أَبُو الْحَكَمِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرُفْثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ."⁵⁵⁰

Bize Âdem⁵⁵¹ – Şu'be⁵⁵² – Seyyâr Ebû el-Hakem⁵⁵³ – Ebâ Hâzim⁵⁵⁴ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁵⁵⁵ işittim şöyle dedi: ben Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: “*Kim Allah rızası için hac yapar ve yaptığı hac süresince her türlü kötü sözden ve (haram olan) amellerden kaçınırsa, o kimse günahlarından sıyrılıp, anasının onu doğurduğu günkü gibi tertemiz dönmüş olur.*”

⁵⁵⁰ Buhârî, Hac, 4 (1521).

⁵⁵¹ Âdem b. Ebî İyâs'dan (v. 220/835), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu'be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 268; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 134; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 301-307; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 196.

⁵⁵² Şu'be b. el-Haccâc'dan (v. 160/777), Âdem b. Ebî İyâs hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Seyyâr Ebû el-Hakem vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *imâmü'l-mutkîn* demiştir. İclî ise *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 338.

⁵⁵³ Seyyâr Ebû el-Hakem'den (v. 122/740), Şu'be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Selmân Ebî Hâzim el-Eşce'î vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed bi Hanbel ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 254; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 421; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 313-315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 291.

⁵⁵⁴ Selmân Ebî Hâzim el-Eşce'î'den (v. 100/719), Seyyâr Ebû el-Hakem hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 297; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 333; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 259-260; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 140.

⁵⁵⁵ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Buhârî'nin aynı bölümünde iki yerde olmak üzere Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁵⁵⁶

Elbânî, Tirmizî'deki rivayet için *hasen-sahih* hükmünü, Nesâî'deki rivayet için ise, *sahih* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da *isnadı sahihtir*, demiştir.⁵⁵⁷

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

10.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتْ الْكَبَائِرُ⁵⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Büyük günahlardan sakınıldığı sürece onların arasında işlenen (küçük) günahlara keffarettir.”

Bu rivayetin benzeri Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ. كُلُّهُمْ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ مَوْلَى الْحَرَقَةِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الصَّلَاةُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ، كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ، مَا لَمْ تُغَشَّ الْكَبَائِرُ."⁵⁵⁹

Bize Yahyâ b. Eyyûb⁵⁶⁰ -

⁵⁵⁶ Bkz. Buhârî, Cezâü's-Sayd, 9 (1819); 10 (1820); Müslim, Hac, 79 (1350); İbn Mâce, Menâsik, 3 (2889); Tirmizî, Hac, 2 (811); Nesâî, Hac, 4 (2627).

⁵⁵⁷ Bkz. İbn Mâce, Menâsik, 3 (2889); Tirmizî, Hac, 2 (811); Nesâî, Hac, 4 (2627).

⁵⁵⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, .

⁵⁵⁹ Müslim, Tahâret, 5 (233).

⁵⁶⁰ Yahyâ b. Eyyûb Ebû Zekeriyâ'dan (v. 234/849), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn S'ad, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-*

Kuteybe b. Sa'îd⁵⁶¹ - Alî b. Hucr⁵⁶² - İsmâîl⁵⁶³ - el-'Alâ b. Abdurrahman b. Ya'kûb⁵⁶⁴ - Babası (Abdurrahman b. Ya'kûb)⁵⁶⁵ - Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁵⁶⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Beş vakit namazı ve Cuma namazlarını eda etmek, büyük günah işlenmediği sürece onların aralarındaki (küçük) günahlara kefarettir.”

Rivayetimiz benzer metinlerle Müslim'in aynı bölümünde olmak üzere diğer Kütüb-i Sitte eserlerinde Tirmizî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁵⁶⁷

Tirmizî bu hadise *hasen-sahîh* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁵⁶⁸

cerh ve't-ta'dîl, IX, 128; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 264; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 238-242; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 362; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 188.

⁵⁶¹ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁵⁶² Alî b. Hucr es-Sa'dî'den (v. 244/858), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 183; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 355-361; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 293.

⁵⁶³ İsmâîl b. Cafer el-Ensârî'den (v. 180/796), Yahyâ b. Eyyûb Ebû Zekerıyyâ, Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî ve Alî b. Hucr es-Sa'dî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-'Alâ b. Abdurrahman el-Cehnî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 162; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 44; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 56-60; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 287.

⁵⁶⁴ el-'Alâ b. Abdurrahman b. Ya'kûb el-Cühenî'den (v. 132/750), İsmâîl b. Cafer el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Ya'kûb el-Cühenî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlih ve sika* olan ravilerden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 357; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 247; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 520-524; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 105; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 186.

⁵⁶⁵ Abdurrahman b. Ya'kûb el-Cühenî'den (v. ?), el-'Alâ b. Abdurrahman b. Ya'kûb el-Cühenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 301; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 108; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 18-20; *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 301.

⁵⁶⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 199.

⁵⁶⁷ Bkz. Müslim, *Tahâret*, 5 (233); İbn Mâce, *Tahâret*, 106 (598); Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât*, 48 (214).

⁵⁶⁸ Bkz. Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât*, 48 (214);

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

11.

حَدِيثُ الَّذِي قَبِلَ الْمَرْأَةُ ثُمَّ نَدِمَ فَأَخْبَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ صَلَاةَ الْعَصْرِ كَفَّرَتْ

عَنْهُ⁵⁶⁹

Adamın birisi bir kadını öptü ve pişman olup Nebi (s.a.v.)'e bunu haber verince Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*İkindi namazı buna keffarettir.*”

Zerkeşî'nin zikrettiği bu rivayetin orijinali, Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde, Müslim'in *Sahîh*'inde bir yerde ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde de bir yerde, benzer sened ve aynı metinlerle geçmektedir. Bunlardan Buhârî'de geçen bir rivayet lazfen diğerleriyle birebir aynı olduğu için onu değerlendireceğiz ve diğer rivayetlere de işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ هُوَ ابْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ النَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِنْ امْرَأَةٍ قُبْلَةً، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَأَنْزَلَتْ عَلَيْهِ: "وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفَا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ" قَالَ الرَّجُلُ: أَلَيْ هَذِهِ؟ قَالَ: "لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي."⁵⁷⁰

Bize Müsedded⁵⁷¹ – Yezîd b. Zürey⁵⁷² –

⁵⁶⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 419.

⁵⁷⁰ Buhârî, *Tefsîr*, 6 (4687).

⁵⁷¹ Müsedded b. Müserhed el-Esedî'den (v.228/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yezîd b. Zürey' Ebû Mu'âviye vardır. Onun hakkında 'İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* bir ravi demişlerdir. Yahyâ b. Ma'in ise *sadûk* olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 438; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 200; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 443-447; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 256; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 107.

⁵⁷² Yezîd b. Zürey' Ebû Mu'âviye'den (v. 182/798), Müsedded b. Müserhed el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Tarhân et-Teymî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu

Süleyman et-Teymî⁵⁷³ – Ebû Osman⁵⁷⁴ – İbn Mes‘ûd’dan (r.a.)⁵⁷⁵ rivayet edildiğine göre: Bir adam bir kadını öpmüş ve ardından Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek bunu kendisine anlatmış. Bunun üzerine: “*Namazı gündüzün iki tarafında ve gecenin bazı saatlerinde dosdoğru kıl! Şüphesiz ki, iyilikler kötülükleri giderir. Bu ibret alanlara bir hatırlatmadır*” (Hud suresi,114) ayet-i kerimesi nazil oldu. Adam: Bu bana mı mahsus ya Rasûlullah (s.a.v.), dedi? Rasûl-i Ekrem: “*Ümmetimden onunla amel edenlere*” buyurdular.

Rivayetimiz Buhârî’nin Mevâkîtü’s-Salât bölümünde, **لَمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي** yerine **لَجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ** şeklinde, Müslim ve Tirmizî’de ise birebir aynı metinle geçmektedir.⁵⁷⁶

Müellifimiz Zerkeşî’nin aldığı rivayette namaz vakti, Salâtü’l-Asr olarak geçmektedir. Fakat hadis kaynaklarında geçen rivayetlerde ise genel namaz vakti olarak yer almıştır. Müfessirler, bu ayet hakkında açıklama yaparken, buradaki “*Namazı gündüzün iki tarafında*” cümlesinde ki namazdan kasıtın ikindi namazı olduğu, değerlendirmesini yapmışlardır.⁵⁷⁷ Dolayısıyla Zerkeşî kitabına bu rivayeti, muhtemelen bu görüşe göre almıştır.

Tirmizî bu hadise *hasen-sahîh* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî de *sahîh*, demiştir.⁵⁷⁸

zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 263; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 124-130; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 325.

⁵⁷³ Süleyman b. Tarhân et-Teymî’den (v. 143/761), Yezîd b. Zürey‘ Ebû Mu‘âviye hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Osman en-Nehdî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 300; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 5-12; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 461; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 201.

⁵⁷⁴ Ebû Osman en-Nehdî’den (v. 95/714), Süleyman b. Tarhân et-Teymî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes‘ûd vardır. Onun hakkında İbn Hirâş (v.104/722), Ali b. el-Medîni ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 283; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 75; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 424-430; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 277.

⁵⁷⁵ Abdullah b. Mes‘ûd’un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 129.

⁵⁷⁶ Bkz. Buhârî, Mevâkîtü’s-Salât, 4 (226); Müslim, Tevbe, 7 (2763); İbn Tirmizî, Tefsîr, 12 (3114).

⁵⁷⁷ Bkz. Ebû Cafer en-Nehhâs, *Me‘âni’l-Kur‘ân*, III, 385; Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, IV, 198.

⁵⁷⁸ Bkz. İbn Tirmizî, Tefsîr, 12 (3114).

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

12.

وَصَدَقَةَ الْفِطْرِ طَهْرَةَ لِلصَّائِمِ مِنْ لُغْوِهِ وَرَفْتِهِ الْوَاقِعِ فِي رَمَضَانَ كَمَا جَاءَ فِي الْحَدِيثِ⁵⁷⁹

Bir hadiste belirtildiğine göre “Fıtır sadakası, Ramazanda oruçlunun işlediği faydasız söz ve fiillerin pisliğinden temizlenmesi için kefarettir.”

Bu rivayet Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الدَّمَشَقِيُّ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّمْرَقَنْدِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو يَزِيدَ الْخَوْلَانِيُّ وَكَانَ شَيْخَ صِدْقٍ وَكَانَ ابْنُ وَهْبٍ يَرْوِي عَنْهُ، حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ مُحَمَّدُ الصَّدْفِيُّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ طَهْرَةَ لِلصَّائِمِ مِنَ الْلُغْوِ وَالرَّفْتِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ، مَنْ آدَاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ آدَاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ."⁵⁸⁰

Bize Mahmud b. Hâlid ed-Dımaşkî⁵⁸¹ – Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkandî⁵⁸² – Mervân⁵⁸³ -

⁵⁷⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 431.

⁵⁸⁰ Ebû Dâvud, *Zekât*, 17 (1609).

⁵⁸¹ Mahmud b. Hâlid ed-Dimeşkî'den (v. 249/), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mervân b. Muhammed b. Hasân el-Esedî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 292; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 202; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 295-297; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 245; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 61.

⁵⁸² Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkandî'den (v. 255/), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mervân b. Muhammed b. Hasân el-Esedî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* ve zamanının imamıdır, demiştir. İbn Hibbân, *huffâz ve mutkîn*, değerlendirmesinde bulunmuş ve *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 99; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 364; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 210-217; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 294.

⁵⁸³ Mervân b. Muhammed b. Hasân el-Esedî'den (v. 210/), Mahmud b. Hâlid ed-Dimeşkî ve Abdullah b. Abdirrahman es-Semerkandî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Yezîd el-Havlânî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim ve Zehebî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 275; İbn Hibbân,

Ebû Yezîd el-Havlânî⁵⁸⁴ - Seyyâr b. Abdîrrahman⁵⁸⁵ – ‘Ikrimî⁵⁸⁶ – İbn Abbâs’dan (r.a.)⁵⁸⁷ rivayete göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) oruçluyu işlediği faydasız söz ve fiillerin pisliğinden temizlemek için ve fakirlere de yiyecek olması için fitır zekatını vacip kıldı. Kim, bayram namazından önce bunu verirse bu kabul edilmiş bir zekattır. Kim de bunu bayram namazından sonra verirse, normal bir sadaka yerine geçer.

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metinle, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde de geçmektedir.⁵⁸⁸

Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, seneddeki ravilerden Ebû Yezîd el-Havlânî ve Seyyâr b. Abdîrrahman’ın *sadûk* olmalarından dolayı bu hadis hakkında *isnadı hasen*, demiştir.⁵⁸⁹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat ravilerden Ebû Yezîd el-Havlânî ve Seyyâr b. Abdîrrahman’ın *sadûk* kabul edilmeleri sebebiyle bu rivayetin *hasen* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

Kitâbu’s-Sikât, IX, 179; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 398-403; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 254; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 95.

⁵⁸⁴ Ebû Yezîd el-Havlânî’den (v.?), Mervân b. Muhammed b. Hasân el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Seyyâr b. Abdîrrahman es-Sadeffî vardır. Onun hakkında *sadûk şeyh* değerlendirilmesinde bulunmuşlardır. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 407; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 472; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XII, 279.

⁵⁸⁵ Seyyâr b. Abdîrrahman es-Sadeffî’den (v. 126/), Ebû Yezîd el-Havlânî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Ikrimî Mevlâ İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Ebû Zür‘a, *lâ be’sî bih*, demiştir. Ebû Hâtîm, *şeyh* değerlendirilmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 256; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 335; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 310-311; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 291. (*Lâ be’sî bih*: Ta’dîlin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/incelenir. Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 1159)

⁵⁸⁶ ‘Ikrimî Mevlâ İbn Abbâs’dan (v. 104/722), Seyyâr b. Abdîrrahman es-Sadeffî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ebû Hâtîm, Nesâî, İbn Sa’îd ve ‘Ukaylî (v. 322/934), *sika* değerlendirilmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 229; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 264-291; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 33; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 263.

⁵⁸⁷ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 154

⁵⁸⁸ Bkz. İbn Mâce, *Zekât*, 21 (1827).

⁵⁸⁹ Bkz. İbn Mâce, *Zekât*, 21 (1827); Ebû Dâvud, *Zekât*, 17 (1609).

13.

مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ طِبٌّ يَضْمَنْ وَإِنْ أَصَابَ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ⁵⁹⁰

Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Daha önce tabiblik (yani tedavi bilgisi) olmadığı halde tedavi işine girişen, hastayı tedavi etse bile zâmindir (yani verdiği zararı ödemekle mükelleftir).*”

Rivayetimiz Zerkeşî'nin ifade ettiği gibi Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de ve ayrıca Nesâî'de de geçmektedir. Biz bunlardan müellifin işaret ettiği ve zikrettiği lafız ile aynı olan İbn Mâce'deki rivayeti inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَرَاشِدُ بْنُ سَعِيدِ الرَّمْلِيِّ، قَالَا: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ تَطَبَّبَ، وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ طِبٌّ قَبْلَ ذَلِكَ، فَهُوَ ضَامِنٌ. "⁵⁹¹

Bize Hişâm b. Ammâr⁵⁹² – Râşid b. Sa'îd er-Remlî⁵⁹³ – Velîd b. Müslim⁵⁹⁴ – İbn Cüreyc⁵⁹⁵ –

⁵⁹⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 18.

⁵⁹¹ İbn Mâce, *Tıb*, 16 (3466).

⁵⁹² Hişâm b. Ammâr ed-Dimeşkî'den (v. 245/860), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Velîd b. Müslim el-Kuraşî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 66; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 233; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 242-254; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 51.

⁵⁹³ Râşid b. Sa'îd er-Remlî'den (v. 243/858), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Velîd b. Müslim el-Kuraşî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 488; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 12-13; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 226.

⁵⁹⁴ Velîd b. Müslim el-Kuraşî'den (v. 194/810), Hişâm b. Ammâr ed-Dimeşkî ve Râşid b. Sa'îd er-Remlî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbn Cüreyc el-Mekkî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Ebû Zür'a *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 16; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 222; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 86-99; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 355; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 151.

⁵⁹⁵ İbn Cüreyc el-Mekkî'den (v. 150/767), Velîd b. Müslim el-Kuraşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Amr b. Şu'ayb el-Kureysi vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlihu'l-hadîs* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân

Amr b. Şu‘ayb⁵⁹⁶ – Babası (Şu‘ayb b. Muhammed)⁵⁹⁷ – Dedesi’nden (Abdullah b. Amr) (r.a.)⁵⁹⁸ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Daha önce tabiblik (yani tedavi bilgisi) olmadığı halde tedavi işine girişen, hastayı tedavi etse bile zâmindır (yani verdiği zararı ödemekle mükelleftir).*”

Hadisimizin yer aldığı eserlerdeki senedlerde ilk iki ravi hariç diğerleri aynı ravilerdir. Ebû Dâvud’daki rivayette **وَلَمْ يُعْلَمَ** yerine **لَا يُعْلَمَ** şeklinde geçmektedir. Nesâî’deki lafız ise İbn Mâce ile aynıdır.⁵⁹⁹

Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût bu rivayet için *hasen li ğayrihi*,⁶⁰⁰ demiştir. Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî ise hadise *hasen* hükmünü vermiştir.⁶⁰¹

Netice olarak rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravileri güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat bazı münekkidler Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî’den dolayı rivayetin *hasen* bir rivayet olduğunu iddia etmişlerdir. Lakin bizim yaptığımız araştırma sonucunda ravi hakkında kayda değer bir cerhin olmadığı ve rical âlimlerinin genelinin onun hakkında *sika* değerlendirmesinde bulunması rivayetin *sahih* bir rivayet olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Zira Yahyâ b. Sa‘îd’de ravi hakkında, *sika* olanlardan rivayette bulunmuştur. *Sika* ravilerden rivayette bulunan da *sika* ve *yühteccü*

Kitâbu’s-Sikât’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 358; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 93; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XVIII, 338-353; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VI, 402.

⁵⁹⁶ Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî’den (v. 118/736), İbn Cüreyc el-Mekkî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika*, *yukteb hadîsuh* ve imamlar ondan rivayette bulunmuşlardır, değerlendirmesini yapmıştır. Ebû Zür‘a’da, *sika* olanlar ondan rivayette bulunmuşlardır, demiştir. ‘İcî ve Nesâî, *sika* olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 238; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXII, 64-75; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 48.

⁵⁹⁷ Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî’den (v. ?), Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Amr b. ‘Âs vardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu *sika* tâbi‘inler arasında zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 351; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 437; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XII, 534-536; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 488; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 356.

⁵⁹⁸ Abdullah b. Amr b. ‘Âs (v. 63/683), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XV, 357; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 111.

⁵⁹⁹ Bkz. Ebû Dâvud, *Diyât*, 24(4586); Nesâî, *Kasâme*, 40 (4830).

⁶⁰⁰ *Hasen li ğayrihi*: Aslında zayıf olan ancak zayıflık sebebi muhtelif yollarla giderilen, böylece başka rivayetlerin desteğiyle *hasen* derecesine yükselen hadis. (Bkz. Aydın, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 111)

⁶⁰¹ Bkz. İbn Mâce, *Tıb*, 16 (3466); Ebû Dâvud, *Diyât*, 24(4586); Nesâî, *Kasâme*, 40 (4830).

bih'dir, yorumunu yapmıştır.⁶⁰² Ayrıca ravilerden Râşid b. Sa'îd er-Remlî hakkında yapılan *sadûk* değerlendirmesinden dolayı rivayetin hasen olduğu iddia edilebilir. Ancak İbn Mâce, rivayeti Velîd b. Müslim'den, Râşid b. Sa'îd er-Ramlî dışında Hişam b. 'Ammâr'dan da almıştır. Ve Hişam b. 'Ammâr'da *sika* bir ravidir.

14.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَتَكَلَّمْ أَوْ تَعْمَلْ

به⁶⁰³

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Gerçekten Allah, ümmetimin söylemediği ya da yapmadığı sürece kalbinden geçirdiği şeyleri bağışlamıştır.”

Zerkeşî'nin zikrettiği bu rivayet, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde birbirine yakın sened ve metinlerle yer almaktadır. Biz bunlardan Buhârî'de geçen bir rivayeti değerlendirip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ أَوْ تَتَكَلَّمْ."⁶⁰⁴

Bize Müslim b. İbrahim⁶⁰⁵ – Hişam⁶⁰⁶ –

⁶⁰² Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 67.

⁶⁰³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 33.

⁶⁰⁴ Buhârî, *Talâk*, 11 (5269).

⁶⁰⁵ Müslim b. İbrahim el-Ezdî'den (v. 222/837), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişam b. Ebî Abdillâh ed-Destuvâî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 180; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 157; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 487-492; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 257; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 121.

⁶⁰⁶ Hişam b. Ebî Abdillâh ed-Destuvâî'den (v. 152/769), Müslim b. İbrahim el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Katâde b. Di'âme b. Katâde vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 59; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 569; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 215-222; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 43.

Katâde⁶⁰⁷ – Zürâre b. Evfâ⁶⁰⁸ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁶⁰⁹ rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Gerçekten Allah, ümmetimin söylemediği ya da yapmadığı sürece kalbinden geçirdiği şeyleri bağışlamıştır.”

Rivayet benzer sened ve lafız ile Buhârî'nin diğer iki babında olmak üzere Müslim, Ebû Davud ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁶¹⁰

Bu rivayet hakkında, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, *isnadi sahihtir*, demiştir.⁶¹¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

15.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَرَكَ حَقًّا فَلِوَرَثَتِهِ⁶¹²

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her kim mal bırakırsa, o mal ölenin mirasçılara aittir.”

⁶⁰⁷ Katâde b. Di'âme b. Katâde'den (v. 117/735), Hişâm b. Ebî Abdullah ed-Destuvâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zürâre b. Evfâ vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 133; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 321; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 498-516; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 134; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 351.

⁶⁰⁸ Zürâre b. Evfâ'dan (v. 93/712), Katâde b. Di'âme b. Katâde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 603; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 266; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 339-341; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 402; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 322.

⁶⁰⁹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 199.

⁶¹⁰ Bkz. Buhârî, *Itk*, 6 (2528); İman, 15 (6664); Müslim, İman, 58 (127); İbn Mâce, *Talâk*, 14 (2040); Ebû Dâvud, *Talâk*, 15 (2209).

⁶¹¹ Bkz. İbn Mâce, *Talâk*, 14 (2040); Ebû Dâvud, *Talâk*, 15 (2209).

⁶¹² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 55.

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde aynı metin ve sened ile şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ، وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلِإِنَائِنَا."⁶¹³

Bize Ebû el-Velîd⁶¹⁴ – Şu‘be⁶¹⁵ – ‘Adî b. Sâbit⁶¹⁶ – Ebî Hâzim⁶¹⁷ - Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁶¹⁸ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim mal bırakırsa, o mal ölenin mirasçılarına aittir. Her kim de borç ve (bakıma muhtaç) aile bırakırsa bunun (gözetilmesi ise) bize ait olur.”

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁶¹⁹

⁶¹³ Buhârî, İstikrâz, 11 (2398); Ferâiz, 25 (6763).

⁶¹⁴ Hişâm b. Abdulmelik el-Bâhilî’den (v. 227/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 65; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 571; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 226-231; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 45.

⁶¹⁵ Şu‘be b. el-Haccâc’dan (v. 160/777), Hişâm b. Abdulmelik el-Bâhilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Adî b. Sâbit el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *imâmü’l-mutkîn* demiştir. ‘İclî ise *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 338.

⁶¹⁶ ‘Adî b. Sâbit el-Ensârî’den (v. 116/734), Şu‘be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Selmân Ebî Hâzim el-Eşce‘î vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 2; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 270; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 522-534; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 15; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 165.

⁶¹⁷ Selmân Ebî Hâzim el-Eşce‘î’den (v. 100/719), ‘Adî b. Sâbit el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 297; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 333; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 259-260; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 140.

⁶¹⁸ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

⁶¹⁹ Bkz. Müslim, Ferâiz, 4 (1619); İbn Mâce, Sadekât, 13 (2416); Ebû Dâvud, Harâc, 15 (2955-2956); Nesâî, Cenâiz, 67 (1962).

Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût, hadis hakkında *isnadı sahîh*, demiştir. Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁶²⁰

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

16.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً بِكُمْ فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا⁶²¹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah bazı şeyleri size merhamet ederek açıklamamıştır. O açıklanmayan hususları araştırmayın."

Bu rivayet Dârakutnî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ الْأَزْرَقِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدَ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ فَرَائِضَ، فَلَا تُضَيِّعُوهَا، وَحَرَّمَ حُرْمَاتٍ، فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَحَدَّ حُدُودًا، فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ، فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا. "⁶²²

Bize el-Kâsım b. İsmâîl el-Mehâmilî⁶²³ – Ya'kub b. İbrâhîm⁶²⁴ –

⁶²⁰ Bkz. İbn Mâce, *Sadekât*, 13 (2416); Ebû Dâvud, *Harâc*, 15 (2955-2956); Nesâî, *Cenâiz*, 67 (1962).

⁶²¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 71.

⁶²² Dârakutnî, *Sünenü'd-Dârakutnî*, V, 325 (4396).

⁶²³ el-Kâsım b. İsmâîl Ebû 'Ubeyd el-Mehâmilî'den (v. 323/), Dârakutnî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ya'kub b. İbrâhîm b. Kesîr b. Zeyd ve Muhammed b. Hassân el-Ezrak vardır. Onun hakkında Zehebî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XIV, 457; Zehebî, *Târihu'l-İslam*, XXIV, 135.

⁶²⁴ Ya'kub b. İbrâhîm b. Kesîr b. Zeyd'den (v. 252/866), el-Kâsım b. İsmâîl Ebû 'Ubeyd el-Mehâmilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İshâk b. Yûsuf el-Ezrak'ı tespit edemedik. Onun hakkında Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 202; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 286; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 311-315; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 393; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 381.

Muhammed b. Hassân el-Ezrak⁶²⁵ – İshâk el-Ezrak⁶²⁶ – Dâvud b. Ebî Hind⁶²⁷ – Mekhûl⁶²⁸ – Ebû Se‘lebe el-Huşenî’den (r.a.)⁶²⁹ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ bir takım farzları emretmiştir, onları yerine getirin. Bir takım şeyleri haram kılmıştır, onları çiğnemeyin. Bir takım sınırlar koymuştur, onları aşmayın. Allah bazı şeyleri unutmaksızın size merhamet olsun diye açıklamamıştır. O açıklanmayan hususları araştırmayın.”

Rivayetimiz benzer sened ve metinlelerle Dârakutnî’nin *Sünen*’inde bir kez daha ve Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sında da geçmektedir.⁶³⁰

Rivayetin senedi ile ilgili rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre, tüm ravilerinin sika olduğunu tespit ettik. Fakat İshâk b. Yûsuf el-Ezrak ile Ya‘kub b. İbrâhîm b. Kesîr b. Zeyd ve Muhammed b. Hassân el-Ezrak - İshâk b. Yûsuf el-Ezrak ile Dâvud b. Ebî Hind arasında hoca-talebe ilişkisi tespit edemedik. Dolayısıyla rivayetin senedinde iki yerde kopukluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Netice olarak rivayetin senedinin *isnadının* inkita sebebiyle *zayıf* olduğu görülmektedir.

⁶²⁵ Muhammed b. Hassân el-Ezrak’dan (v. 257/871), el-Kâsım b. İsmâil Ebû ‘Ubeyd el-Mehâmilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İshâk b. Yûsuf el-Ezrak’ı tespit edemedik. Onun hakkında Ebû Hâtım ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VII, 238; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 129; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 52-54; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 164; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 112.

⁶²⁶ İshâk b. Yûsuf el-Ezrak’dan (v. 195/811), Ya‘kub b. İbrâhîm b. Kesîr b. Zeyd ve Muhammed b. Hassân el-Ezrak’ın hadis rivayet ettiğini tespit edemedik. Ayrıca hadis aldığı kimseler arasında Dâvud b. Ebî Hind’i de tespit edemedik. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, II, 238; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 52; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 496-500; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 257.

⁶²⁷ Dâvud b. Ebî Hind’den (139/756), İshâk b. Yûsuf el-Ezrak’ın hadis rivayet ettiğini tespit edemedik. Hadis aldığı kimseler arasında Mekhûl eş-Şâmî Ebû Abdillâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî, Ebû Hâtım ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, III, 411; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 278; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VIII, 461-467; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 382; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 204.

⁶²⁸ Mekhûl eş-Şâmî Ebû Abdillâh’dan (v. 112/731), Dâvud b. Ebî Hind hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Se‘lebe el-Huşenî vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 407; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 446; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 464-474; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 289.

⁶²⁹ Ebû Se‘lebe el-Huşenî (v. 75/695), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, II, 619; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIII, 167.

⁶³⁰ Bkz. Dârakutnî, *Sünenü’d-Dârakutnî*, V, 537 (4814); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 21 (19725).

17.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعِ الْجَمْعِ بِالْدَّرَاهِمِ ثُمَّ اشْتَرِ بِالْدَّرَاهِمِ جَنْبِيًّا⁶³¹

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Cem ‘ denilen adi hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla cenîb nev‘i hurma satın al.*”

Bu rivayet benzer sened ve metinlerle Buhârî'nin *Sahîh*'inde üç yerde ve Müslim'in *Sahîh*'inde bir yerde geçmektedir. Biz bunlardan birini inceyeyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرَ فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنْبِيٍّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَكُلْ تَمْرَ خَيْبَرَ هَكَذَا؟ قَالَ: لَا، وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَفْعَلْ، بِعِ الْجَمْعِ بِالْدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَغِ بِالْدَّرَاهِمِ جَنْبِيًّا."⁶³²

Bize Kuteybe⁶³³ - Mâlik⁶³⁴ - Abdulmecîd b. Süheyl b. Abdirrahmân⁶³⁵ -

⁶³¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 94.

⁶³² Buhârî, *Buyu'*, 89 (2202).

⁶³³ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mâlik b. Enes el-Asbahî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 358.

⁶³⁴ Mâlik b. Enes el-Asbahî'den (v. 179/795), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulmecîd b. Süheyl b. Abdirrahmân vardır. Onun hakkında İbn Sa'ad ve Yahyâ b. Ma'in, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 91-120; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 234; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 5.

⁶³⁵ Abdulmecîd b. Süheyl b. Abdirrahmân'dan (v. ?), Mâlik b. Enes el-Asbahî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Nesâî, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 64; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 136; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 269-271; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 380.

Sa'îd b. el-Müseyyeb⁶³⁶ - Ebû Sa'îd el-Hudrî (r.a.)⁶³⁷ ve Ebû Hüreyre (r.a.)⁶³⁸ şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kimseyi Hayber üzerine zekat amiri tayin etti. Sonra bu kişi Hayber'den cenîb (denilene iyi) cins hurma ile geldi. Rasûlullah (s.a.v.): “Hayber’in bütün hurmaları böyle midir?” diye sordu. O kişi: Vallahi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bir sâ'ı (adi hurmanın) iki sâ'ı ile; yine iki sâ' iyi hurmayı üç sâ'ı-adi hurma ile alıp değiştiririz, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: “Böyle yapma! Cem' denilen adi hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla cenîb nev'i hurma satın al” buyurdu.

Rivayetimiz benzer sened ve metin ile Buhârî'nin başka iki babında olmak üzere Müslim ve Nesâî'de de geçmektedir.⁶³⁹

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁶⁴⁰

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

18.

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِصَدَقَةٍ فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ⁶⁴¹

⁶³⁶ Sa'îd b. el-Müseyyeb el-Medenî'den (v. 92/710), Abdulmecîd b. Süheyl b. Abdîrahmân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa'îd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında 'İclî, *sâlih* ve *fakih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, *sika* demiştir. Zehebî, *sika*, *hüccet* ve *fakih* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 59; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 273; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 66-75; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 444; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 84.

⁶³⁷ Ebû Sa'îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, III, 85.

⁶³⁸ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

⁶³⁹ Bkz. Buhârî, *Vekâlet*, 3 (2303); Megâzî, 39 (4245); Müslim, *Musâkat*, 18 (1593); Nesâî, *Buyu'*, 41 (4553).

⁶⁴⁰ Bkz. Nesâî, *Buyu'*, 41 (4553).

⁶⁴¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 172.

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bu (şekilde namazı kısaltmak,) Allah’ın, size tesadduk eylediği bir sadakadır. Binaenaleyh siz, onun sadakasını kabul edin”

Bu rivayet Müslim’in *Sahih*’inde şu şekilde yer almaktadır:

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْآخَرُونَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عَمَّارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَابِيهِ، عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمِيَّةَ، قَالَ: قُلْتُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ " لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الْدِّينَ كَفَرُوا"، فَقَدْ أَمِنَ النَّاسُ، فَقَالَ: عَجِبْتُ مِمَّا عَجِبْتَ مِنْهُ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: "صَدَقَ، تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ، فَأَقْبَلُوا صَدَقَتَهُ."

642

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe⁶⁴³ – Ebû Kureyb⁶⁴⁴ – Züheyr b. Harb⁶⁴⁵ – İshâk b. İbrâhîm⁶⁴⁶ – Abdullah b. İdrîs⁶⁴⁷ –

⁶⁴² Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn*, I (686).

⁶⁴³ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. İdrîs b. Yezîd vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 160; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 34-42.

⁶⁴⁴ Muhammed b. el-'Alâi b. Kureyb'den (v. 248/862), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. İdrîs b. Yezîd vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 52; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 105; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 243-248; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 208; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 385.

⁶⁴⁵ Züheyr b. Harb b. Şeddâd'dan (v. 234/848), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. İdrîs b. Yezîd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 591; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 256; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 402-406; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 407; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 342.

⁶⁴⁶ İshâk b. İbrâhîm b. Mehled'den (v. 238/853), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. İdrîs b. Yezîd vardır. Onun hakkında Ya'kûb b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sika* ve imamlardan biridir, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 209; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 115; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 373-388; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 233; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 216.

⁶⁴⁷ Abdullah b. İdrîs b. Yezîd'den (v. 192/808), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Muhammed b. el-'Alâi b. Kureyb, Züheyr b. Harb b. Şeddâd ve İshâk b. İbrâhîm b. Mehled hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbn Cüreyc el-Mekkî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 8; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 59; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 293-300; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 144.

İbn Cüreyc⁶⁴⁸ – İbn Ebî Ammâr⁶⁴⁹ – Abdullah b. Bâbeyh⁶⁵⁰ – Ya‘lâ b. Ümeyye‘den (r.a.)⁶⁵¹ naklen rivayet etti; dediler. Ya‘lâ şöyle demiştir: Ömer b. Hattâb’a dedim ki: (Allah) : “Eğer (sefer esnasında) kâfirlerin, size fenalık yapacağından endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir vebal yoktur” (Nisa Suresi, 101) (buyuruyor). Şimdi insanlar emniyettedir. (O hâlde niçin seferde namazı kısa kılıyoruz?) Ömer, şu cevabı verdi: Bu senin şaştığın şeye ben de şaştım da, onu Resûlullah’a (s.a.v.) sordum: “*Bu, Allah’ın, size tesadduk eylediği bir sadakadır. Binaenaleyh siz, onun sadakasını kabul edin*” buyurdular.

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁶⁵²

Tirmizî ve Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da hadis hakkında *isnadı sahîhtir*, demiştir.⁶⁵³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim’in *Sahîh*’inde yer

⁶⁴⁸ İbn Cüreyc el-Mekkî’den (v. 150/767), Abdullah b. İdrîs b. Yezîd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Abdullah b. Ebî Ammâr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlihu’l-hadîs* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 358; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 93; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 338-353; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 402.

⁶⁴⁹ Abdurrahman b. Abdullah b. Ebî Ammâr’dan (v. ?), İbn Cüreyc el-Mekkî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Bâbâh el-Mekkî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Ebû Zür‘a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 249; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 66; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 229-234; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 213.

⁶⁵⁰ Abdullah b. Bâbâh el-Mekkî’den (v. ?), Abdurrahman b. Abdullah b. Ebî Ammâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ya‘lâ b. Ümeyye vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sâlihu’l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 12; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 13; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 320-322; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, V, 152.

⁶⁵¹ Ya‘lâ b. Ümeyye (v. 47/668), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 378; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 353.

⁶⁵² Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 73 (1065); Ebû Dâvud, *Salâtü’s-Sefer*, 269 (1199); Tirmizî, *Tefsîru’l-Kur‘ân*, 5 (3034); Nesâî, *Taksîru’s-Salât*, 1 (1433).

⁶⁵³ Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 73 (1065); Ebû Dâvud, *Salâtü’l-Musâfirîn*, 269 (1199); Tirmizî, *Tefsîru’l-Kur‘ân*, 5 (3034); Nesâî, *Taksîru’s-Salât*, 1 (1433).

almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

19.

هَزَلُ النِّكَاحِ جِدُّ الْحَدِيثِ⁶⁵⁴

“*Nikâhın şakası ciddidir.*” hadisi.

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَرْدَكَ الْمَدَنِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ
ابْنِ مَاهَكَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " ثَلَاثٌ جِدُّنَّ جِدًّا، وَهَزَلُهُنَّ
جِدُّ النِّكَاحِ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ."⁶⁵⁵

Bize Kuteybe⁶⁵⁶ – Hâtim b. İsmâîl⁶⁵⁷ – Abdurrahman b. Erdeke el-Medenî⁶⁵⁸ –
'Atâ⁶⁵⁹ – İbn Mâhek⁶⁶⁰ –

⁶⁵⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 236.

⁶⁵⁵ Tirmizî, *Talâk*, 9 (1184).

⁶⁵⁶ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hâtim b. İsmâîl el-Medenî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁶⁵⁷ Hâtim b. İsmâîl el-Medenî'den (v. 186/802), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Habîb b. Erdeke el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 258; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 210; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 187-190; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 300; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 128.

⁶⁵⁸ Abdurrahman b. Habîb b. Erdeke el-Medenî'den (v. ?), Hâtim b. İsmâîl el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh vardır. Onun hakkında Nesâî, *münkeru'l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 226; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 77; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 52-53; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 159.

⁶⁵⁹ 'Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh'dan (v. 114/733), Abdurrahman b. Habîb b. Erdeke el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yûsuf b. Mâhek el-Mekkî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zûr'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 330; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 198; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 69-85; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 21; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 199.

⁶⁶⁰ Yûsuf b. Mâhek el-Mekkî'den (v. 113/731), 'Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim,

Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁶⁶¹ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Üç şey vardır ki ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir; Nikâh, Talak ve Ric'at.”

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metinlerle Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁶⁶²

Tirmizî bu hadise *hasen-garib* hükmünü vermiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût ise her iki senedde, raviler arasında bulunan Abdurrahman b. Habîb b. Erdeke hakkındaki ihtilaflardan dolayı rivayetlere, *hasen li gayrihî*, demiştir.⁶⁶³

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat üç rivayetin de senedlerinde bulunan, Abdurrahman b. Habîb b. Erdeke hakkında gerek Şu'ayb el-Arnâvût ve Elbânî'nin yaptığı değerlendirme, gerek dipnotta belirttiğimiz rical alimlerinin değerlendirmeleri, bu rivayetin *hasen li gayrihî* hükmünde bir rivayet olduğunu ortaya çıkmaktadır.

20.

الْحَدِيثُ الصَّحِيحُ لَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا⁶⁶⁴

Sahîh bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kişi koku ve ses duymadığı sürece abdest almak için mescidden dışarı çıkmasın.”

Bu rivayetin birebir aynı lafzı Tirmizî'nin *Sünen*'inde geçmektedir. Ayrıca Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de farklı sened ve metinlerle yer almaktadır.

Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil, IX, 229; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 549; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXII, 451-454; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 421.

⁶⁶¹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 199.

⁶⁶² Bkz. İbn Mâce, Talâk, 13 (2039); Ebû Dâvud, Talâk, 9 (2194).

⁶⁶³ Bkz. İbn Mâce, Talâk, 13 (2039); Ebû Dâvud, Talâk, 9 (2194); Tirmizî, Talâk, 9 (1184).

⁶⁶⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 288.

Biz bunlardan lafız olarak bizim metnimizle aynı olan Tirmizî'nin rivayetini inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَوَجَدَ رِيحًا بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ فَلَا يَخْرُجُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا."⁶⁶⁵

Bize Kuteybe⁶⁶⁶ – Abdulazîz b. Muhammed⁶⁶⁷ – Süheyl b. Ebî Sâlih⁶⁶⁸ – Babası (Zekvân Ebû Sâlih)⁶⁶⁹ –Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁶⁷⁰ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden mescidde (namaz için) bulunan bir kimse, iki kalçası arasından bir hareket sezerse koku ve ses duymadığı sürece abdest almak için mescidden dışarı çıkmasın.”

⁶⁶⁵ Tirmizî, Tahâret, 56 (75).

⁶⁶⁶ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 358.

⁶⁶⁷ Abdulazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd'den (v. 186/802), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süheyl b. Ebî Sâlih vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 116; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 187-194; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 658; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 353.

⁶⁶⁸ Süheyl b. Ebî Sâlih'den (v. 138/756), Abdulazîz b. Muhammed b. 'Ubeyd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekvân Ebû Sâlih vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 246; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 417; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 223-228; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 471; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 263.

⁶⁶⁹ Zekvân Ebû Sâlih'den (v. 101/720), Süheyl b. Ebî Sâlih hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 450; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 221; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 513-517; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 386; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 219.

⁶⁷⁰ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de geçmektedir. Buhârî, Müslim, Ebû Davud ve İbn Mâce'deki metinde **فَلَا يَخْرُجُ** yerine **لَا يَنْصَرِفُ** kelimesi bulunmaktadır.⁶⁷¹

Tirmizî bu hadise *hasen-sahîh* hükmünü vermiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁶⁷²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

21.

وَفِي التِّرْمِذِيِّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَعْتَدَّ بِحَيْضَةٍ⁶⁷³

Tirmizî'de geçen; İbn Abbâs'dan (r.a.) rivâyete göre: Sâbit b. Kays'ın karısı Rasûlullah (s.a.v.), zamanında kocasından hul yoluyla (bir bedel karşılığında) boşanmıştı. Peygamber (s.a.v.) ona bir hayızlık süre iddet beklemesini emretmişti.

Bu rivayet Zerkeşî'nin belirttiği gibi Tirmizî'nin *Sünen*'inde İbn Abbâs rivayeti ile şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ امْرَأَةً ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَعْتَدَّ بِحَيْضَةٍ"⁶⁷⁴

⁶⁷¹ Bkz. Buhârî, Vudû, 4 (137); 34 (177); Müslim, Hayz, 26 (361-362); İbn Mâce, Tahâret, 74 (514); Ebû Dâvud, Tahâret, 66 (176-177);

⁶⁷² Bkz. Tirmizî, Tahâret, 56 (75).

⁶⁷³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 307.

⁶⁷⁴ Tirmizî, Talâk, 10 (1185).

Bize Muhammed b. Abdurrahim el-Bağdâdî⁶⁷⁵ – Ali b. Bahr⁶⁷⁶ – Hişâm b. Yûsuf⁶⁷⁷ – Ma‘mer⁶⁷⁸ – ‘Amr b. Müslim⁶⁷⁹ – ‘Ikrima⁶⁸⁰ – İbn Abbâs’dan (r.a.)⁶⁸¹ rivâyete göre: Sâbit b. Kays’ın karısı Rasûlullah (s.a.v.), zamanında kocasından hul yoluyla (bir bedel karşılığında) boşanmıştı. Peygamber (s.a.v.) ona bir hayızlık süre iddet beklemesini emretmişti.

Bu rivayet Tirmizî’nin aynı bölümünde farklı sened ve metinle tekrar yer almaktadır.⁶⁸²

Tirmizî bu hadise *hasen-garib* hükmünü vermiştir. Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁶⁸³

⁶⁷⁵ Muhammed b. Abdurrahim b. Ebî Züheyr el-Bağdâdî’den (v. 255/869), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Bahr el-Bağdâdî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 9; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 132; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 5-8; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 195; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 311.

⁶⁷⁶ Ali b. Bahr el-Bağdâdî’den (v. 234/849), Muhammed b. Abdurrahim b. Ebî Züheyr el-Bağdâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişâm b. Yûnus es-San‘ânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî, Ebû Hâtim ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 176; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 468; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 325-328; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 35; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 584.

⁶⁷⁷ Hişâm b. Yûnus es-San‘ânî’den (v. 197/812), Ali b. Bahr el-Bağdâdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma‘mer b. Râşid vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 70; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 232; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 265-268; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 338; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 57.

⁶⁷⁸ Ma‘mer b. Râşid’den (v. 154/771), Hişâm b. Yûnus es-San‘ânî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Amr b. Müslim el-Cündî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 243.

⁶⁷⁹ ‘Amr b. Müslim el-Cündî’den (v. ?), Ma‘mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Ikrima Mevlâ İbn Abbâs vardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 259; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 217; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 243-517; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 88; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 104.

⁶⁸⁰ ‘Ikrima Mevlâ İbn Abbâs’dan (v. 104/722), ‘Amr b. Müslim el-Cündî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Sa‘îd ve ‘Ukaylî (v. 322/934), *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 229; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 264-291; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 33; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 263.

⁶⁸¹ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 154

⁶⁸² Bkz. Tirmizî, Talâk, 10 (1185).

⁶⁸³ Bkz. Tirmizî, Talâk, 10 (1185).

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin isnadı *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

22.

جاء: الصَّلَاةُ أَوَّلُ الْوَقْتِ رِضْوَانُ اللَّهِ⁶⁸⁴

Hz. Peygamber'den (s.a.v) şu rivayet gelmiştir: “*Namazın ilk vakitte kılınması Allah'ın rızasını kazandırır.*”

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ الْوَلِيدِ الْمَدَنِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رِضْوَانُ اللَّهِ، وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ."⁶⁸⁵

Bize Ahmed b. Menî' - Ya'kûb b. el-Velîd el-Medenî – Abdullah b. Ömer – Nâfi' – İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Namazın ilk vakitte kılınması, Allah'ın rızasını kazandırır. Son vaktinde kılmak ise Allah'ın affına sebeptir.*”

Tirmizî bu rivayet hakkında *garib*, demiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *mevzu'* hükmünü vermiştir.⁶⁸⁶

Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, hadisin senedindeki ravilerden Ya'kûb b. el-Velîd el-Medenî hakkında, *leyse bi sika*, değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtim, *münkeru'l-hadîs*, olduğunu belirtmiştir. Dârakutnî ise *zayıf*, demiştir.⁶⁸⁷ Dolayısıyla rivayetimizdeki bu ravinin şiddetli cerh edilmiş olmasından dolayı hadisin *isnadının zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁸⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 368.

⁶⁸⁵ Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât*, 15 (172).

⁶⁸⁶ Bkz. Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât*, 15 (172).

⁶⁸⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 372-374.

23.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مَا كَانَ يَعْمَلُ صَاحِحًا مُقِيمًا⁶⁸⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir kul hasta olduğu yahut yolculuk ettiği zaman, mukîm iken, Allah, (o kimse) sıhhatte iken işlemekte olduğu ibadetin sevabını verir.”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا الْعَوَّامُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَبُو إِسْمَاعِيلَ السَّكْسَكِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ وَاصْطَحَبَ هُوَ وَيَزِيدُ بْنُ أَبِي كَبْشَةَ فِي سَفَرٍ، فَكَانَ يَزِيدُ يَصُومُ فِي السَّفَرِ، فَقَالَ لَهُ: أَبُو بُرْدَةَ سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى مَرَارًا، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا مَرَضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَاحِحًا."⁶⁸⁹

Bize Metar b. el-Fazl⁶⁹⁰ – Yezîd b. Hârûn⁶⁹¹ – el-‘Avvâm⁶⁹² – İbrâhîm Ebû İsmâîl es-Seksekî⁶⁹³, ben Ebû Burde'den⁶⁹⁴ işittim. O bir seferde Yezîd b. Ebû Kebşe ile

⁶⁸⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 377.

⁶⁸⁹ Buhârî, *Cihâd*, 134 (2996).

⁶⁹⁰ Metar b. el-Fazl el-Mervezî'den (v. 251/865), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yezîd b. Hârûn b. Zâzî vardır. Onun hakkında İbn Hacer, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 189; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 57-58; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 269; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 128; *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 170.

⁶⁹¹ Yezîd b. Hârûn b. Zâzî'den (v. 206/821), Metar b. el-Fazl el-Mervezî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Avvâm b. Havşeb b. Yezîd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ali b. el-Medîni, ‘İclî ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 295; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 261-269; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 391; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 366.

⁶⁹² ‘Avvâm b. Havşeb b. Yezîd'den (v. 148/765), Yezîd b. Hârûn b. Zâzî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbrâhîm b. Abdurrahman b. İsmâîl es-Seksekî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 22; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 298; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 427-430; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 100; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 163.

⁶⁹³ İbrâhîm b. Abdurrahman b. İsmâîl es-Seksekî'den (v. ?), ‘Avvâm b. Havşeb b. Yezîd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî vardır. Onun hakkında Nesâî, *yükteb hadîsuh*, demiştir. İbn Hacer, *sadûk* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 111; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 13; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 132-133; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 31; *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 138.

⁶⁹⁴ Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî'den (v. 104/722), Bureyd b. Abdillâh b. Ebî Burde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullâh b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî vardır. Onun hakkında İbn

görüştüyordu. (Yolculukta da oruç tutmak alışkanlığında olan) Yezîd bu seferde de oruçlu idi. Ebû Burde ona: Ben Ebû Mûsâ'dan (babam)⁶⁹⁵ çok kere şöyle derken işittim: Rasûlullah (s.a.v.): “*Bir kul hasta olduğu yahut yolculuk ettiği zaman, mukîm iken, sıhhatte iken işlemekte olduğu ibadetin sevabı, o gazi ve o hasta lehine yazılır*” buyurdu.

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metin ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.⁶⁹⁶

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Buhârî'nin şartlarına göre *isnadı sahihtir*, değerlendirmesini yapmıştır.⁶⁹⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

24.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ عَشْرٌ حَسَنَاتٍ⁶⁹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kur'ân okuyan kimseye, okuduğu her harf için on sevap vardır.*”

Bu rivayet Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde, Zerkeşî'deki metne çok benzer bir şekilde yer alıyor. Ayrıca Dârimî'nin *Sünen*'inde de farklı bir lafızla geçmektedir. Biz bu iki rivayetide inceleyeceğiz.

Bu rivayet Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Keb'ir*'inde şöyle geçmektedir:

Hirâş, İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 325; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 187; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 66-71; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 407; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XII, 18.

⁶⁹⁵ Abdullah b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî (v. 50/670), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1749; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 446; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 119.

⁶⁹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 457 (19679).

⁶⁹⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 457 (19679).

⁶⁹⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 416.

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّبَرِيُّ، أَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: " مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ آيَةٌ عَشْرٌ حَسَنَاتٍ، وَلَا أَقُولُ: الْمِ عَشْرٌ وَلَكِنَّ أَلْفَ وَوَلَامٌ وَمِيمٌ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً."⁶⁹⁹

Bize İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî– Abdurrezzâk – Ma‘mer – Abdulkirim el-Cezerî – Ebû ‘Ubeyde – İbn Mes‘ûd (r.a.) şöyle demiştir: “*Kur‘ân okuyan kimseye, okuduğu ayetin her harfi için on sevab vardır. Ben Elif-Lâm-Mim’e karşılık on seevap demiyorum, fakat Elif, Lâm ve Mim’e, otuz sevap vardır.*”

Bu rivayette geçen ravilerler İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî haricindekileri daha önce sika olarak değerlendirmişti. Fakat rical kitaplarından yaptığımız araştırmaya göre İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî hakkında fazla bir bilgiye ulaşamadık. Sadece İbn Hacer *Lisânü’l-Mîzan* isimli eserinde, İshâk b. İbrâhîm ed-Deberî’nin Abdurrezzâk’tan çok küçükken rivayette bulunduğunu ayrıca bu rivayeti aldığını ve rivayetlerinin *münker* olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Dârakutnî, Hâkim rivayeti hakkında bu konuda hilaf görmedim, yorumunu yapmıştır.⁷⁰⁰

Dârimî’nin *Sünen*’inde geçen rivayet ise şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ قَبِيصَةُ، أَنبَأَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: " تَعَلَّمُوا هَذَا الْقُرْآنَ، فَإِنَّكُمْ تُوجَرُونَ بِتِلَاوَتِهِ بِكُلِّ حَرْفٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ، أَمَا أَنِّي لَا أَقُولُ بِ (الم)، وَلَكِنَّ بِالْفِ، وَوَلَامٍ، وَمِيمٍ، بِكُلِّ حَرْفٍ عَشْرَ حَسَنَاتٍ."⁷⁰¹

Bize Ebû ‘Âmir Kamîsa⁷⁰² – Süfyân⁷⁰³ –

⁶⁹⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, IX, 493.

⁷⁰⁰ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzan*, II, 37.

⁷⁰¹ Dârimî, *Sünenü’l-Dârimî*, IV, 2084;

⁷⁰² Kamîsa b. ‘Ukbe b. Muhammed’den (v. 215/830), Dârimî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süfyân b. Sa‘îd es-Sevrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, sika değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 126; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 21; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 481-489; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 133; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 347.

⁷⁰³ Süfyân b. Sa‘îd es-Sevrî’den (v. 161/777), Kamîsa b. ‘Ukbe b. Muhammed hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. es-Sâib es-Sekafî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ya‘kub b. Şeybe, *emîru’l-mü’minin fi’l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 222; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 401; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 154-169; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 449; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 111.

‘Atâ b. es-Sâib⁷⁰⁴ – Ebû el-Ehves⁷⁰⁵ – Abdullah (r.a.)⁷⁰⁶ şöyle demiştir: “*Bu Kur‘ân ’ı öğreniniz. Çünkü size, onu okumadan dolayı her bir harfe karşılık on sevap verilecektir. Şunu iyi bilin ki, ben Elif-Lâm-Mim’e karşılık değil, fakat Elif, Lâm ve Mim’e, yani her bir harfe karşılık on sevap olacağını söylüyorum.*”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu rivayet, *isnadı sahîh* bir rivayettir.

25.

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَجَعَلَ لِلَّذِي يَقْرَأَهُ
وَيَتَتَعَنُّ فِيهِ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ أَجْرَانِ⁷⁰⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kur‘ân -ı Kerim’de maharetli olan (mü’min), Allah’a itaatkar ve saygın meleklerle beraberdir. Okuyuşunda güçlük çekerek ve ayet ile kelimeleri tekrarlamak suretiyle (yani okuyuşunda pişkin olmayarak) okuyan (müslümana) iki misli sevab vardır.*”

Bu rivayet Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَبْرِيِّ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، قَالَ ابْنُ عُيَيْدٍ: حَدَّثَنَا
أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

(*Emîru’l-mü’minin fi’l-hadîs*: Hadis ilmindeki derin vukufu ve liyakati sebebiyle bu ilimde önder sayılan âlim, muhaddis. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s. 65)

⁷⁰⁴ ‘Atâ b. es-Sâib es-Sekaffî’den (v. 136/753), Süfyân b. Sa’îd es-Sevrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Avf b. Mâlik Ebû el-Ehves vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 332; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 251; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 86-93; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 22; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 203.

⁷⁰⁵ Avf b. Mâlik Ebû el-Ehves’den (v. 90/709), ‘Atâ b. es-Sâib es-Sekaffî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes’ûd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 14; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 274; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 445-447; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 101; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 169.

⁷⁰⁶ Abdullah b. Mes’ûd’un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fi’l-temyîzi’s-sahâbe*, IV, 129.

⁷⁰⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 418.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ، وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعَفَّ فِيهِ
وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ، لَهُ أَجْرَانِ." ⁷⁰⁸

Bize Kuteybe b. Sa'îd⁷⁰⁹ – Muhammed b. 'Ubeyd el-Ğuberî⁷¹⁰ – Abû 'Avâne⁷¹¹ – Katâde⁷¹² – Zürâre b. Evfâ⁷¹³ – Sa'd b. Hişâm⁷¹⁴ – Aişe'den (r.a.)⁷¹⁵ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân -ı Kerim'i okumada maharetli olan (mü'min), Allah'a itâatkar ve saygın meleklerle beraberdir. Okuyuşunda güçlük çekerek ve ayet ile kelimeleri tekrarlamak suretiyle (yani okuyuşunda pişkin olmayarak) okuyan (müslümana) iki misli sevab vardır."

⁷⁰⁸ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 38 (798).

⁷⁰⁹ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Veddâh b. Abdullah Ebû 'Avâne vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁷¹⁰ Muhammed b. 'Ubeyd el-Ğuberî'den (v. 238/853), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Veddâh b. Abdullah Ebû 'Avâne vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 11; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 89; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 60-61; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 198; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 329.

⁷¹¹ el-Veddâh b. Abdullah Ebû 'Avâne'den (v. 176/792), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî ve Muhammed b. 'Ubeyd el-Ğuberî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Katâde b. Di'âme b. Katâde vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 40; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 562; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 441-449; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 116.

⁷¹² Katâde b. Di'âme b. Katâde'den (v. 117/735), el-Veddâh b. Abdullah Ebû 'Avâne hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zürâre b. Evfâ vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 133; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 321; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 498-516; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 134; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 351.

⁷¹³ Zürâre b. Evfâ'dan (v. 93/712), Katâde b. Di'âme b. Katâde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'd b. Hişâm b. 'Âmir el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 603; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 266; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 339-341; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 402; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 322.

⁷¹⁴ Sa'd b. Hişâm b. 'Âmir el-Ensârî'den (v. ?), Zürâre b. Evfâ hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hz. Aişe vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 96; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 294; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 307-309; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 430; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 483.

⁷¹⁵ Hz. Aişe (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, VI, 3208; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 227; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VIII, 139.

Rivayetimiz benzer sened ve metinle, İbn Mâce'de de geçmektedir.⁷¹⁶

İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da hadis hakkında *sahîh*, demiştir.⁷¹⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

26.

قَالَ خَيْرُ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ⁷¹⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlı ameliniz namazdır.”

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: الْوَلِيدُ بْنُ الْعِزَّارِ أَخْبَرَنِي، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنَا صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ وَأَشَارَ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ، هَذِهِ الدَّارُ، قَالَ: " سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا، قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: ثُمَّ بَرُّ الْوَالِدَيْنِ، قَالَ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي بِهِمْ وَلَوْ اسْتَرَدَدْتُهُ لَزَادَنِي."⁷¹⁹

Bize Ebû el-Velîd Hişâm b. Abdilmelik⁷²⁰ – Şu'be⁷²¹ –

⁷¹⁶ Bkz. İbn Mâce, Edeb, 52 (3779).

⁷¹⁷ Bkz. İbn Mâce, Edeb, 52 (3779).

⁷¹⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 421.

⁷¹⁹ Buhârî, *Mevâkîtü's-Salât*, 5 (527).

⁷²⁰ Hişâm b. Abdilmelik el-Bâhilî'den (v. 227/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu'be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 65; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 571; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 226-231; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 45.

⁷²¹ Şu'be b. el-Haccâc'dan (v. 160/777), Hişâm b. Abdilmelik el-Bâhilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Velîd b. el-'Ayzâr el-Kûfî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *imâmü'l-mutkîn* demiştir. 'İclî ise *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir.

el-Velîd b. el-‘Ayzâr⁷²² – Ebû Amr eş-Şeybânî’den⁷²³ işittim, şöyle diyordu: Abdullah (r.a.)⁷²⁴ evini işaret ederek, bize şu evin sahibi haber verdi şöyle dedi: Ben Peygamber’e (s.a.v.): Amellerin hangisi Allah’a daha sevimlidir? diye sordum. Peygamber (s.a.v.): “*Vaktinde kılınan namazdır*” buyurdu. Abdullah (r.a.) dedi ki: Sonra hangisi? dedim. Peygamber (s.a.v.): “*Sonra ana-babaya iyilik etmek*” buyurdu. Abdullah (r.a.) dedi ki: Sonra hangisi? dedim, Peygamber (s.a.v.): “*Allah yolunda cihat etmek*” buyurdu. İbn Mes‘ûd: Bunları bana Rasûlullah (s.a.v.) söyledi. Daha fazlasını sorsaydım, yine bana haber verecekti, dedi.

Rivayetimiz aynı sened ve benzer bir lafız ile Buhârî’nin başka bir babında, benzer sened ve metinlerle Müslim ve Nesâî’de de geçmektedir.⁷²⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

27.

وَفِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ لَنْ يَتَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِمِثْلِ أَدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ⁷²⁶

Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 338

⁷²² el-Velîd b. el-‘Ayzâr el-Kûfî’den (v. ?), Şu‘be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘d b. İyâs Ebû Amr eş-Şeybânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 10; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 491; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 64-65; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 353; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 145.

⁷²³ Sa‘d b. İyâs Ebû Amr eş-Şeybânî’den (v. 95/714), el-Velîd b. el-‘Ayzâr el-Kûfî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes‘ûd vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Yahyâ b. Ma‘în ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 78; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 258-260; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 428; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 468.

⁷²⁴ Abdullah b. Mes‘ûd’un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 129.

⁷²⁵ Bkz. Buhârî, *Edeb*, I (5970); Müslim, *İman*, 36 (85); Nesâî, *Mevâkîf*, 51 (610).

⁷²⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 423.

Sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: “Allah: Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan birşeyle yaklaşamaz.”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde uzun bir metinle şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ قَالَ: "مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَادَنِي لِأُعِذَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ، وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاعَتَهُ

727”.

Bize Muhammed b. Osman b. Kerâme⁷²⁸ – Hâlid b. Mehled⁷²⁹ – Süleymân b. Bilâl⁷³⁰ – Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Nemir⁷³¹ – ‘Atâ⁷³² –

⁷²⁷ Buhârî, Rikâk, 38 (6502).

⁷²⁸ Muhammed b. Osman b. Kerâme el-‘İclî’den (v. 254/868), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hâlid b. Mehled vardır. Onun hakkında Ebû Hâtîm, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VIII, 25; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 117; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXVI, 91-97; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 200; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 338.

⁷²⁹ Hâlid b. Mehled’den (v. 213/828), Muhammed b. Osman b. Kerâme el-‘İclî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* yorumunda bulunmuştur. Ebû Hâtîm, *yukteb hadîsuh* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Dâvud ise, *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, III, 354; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, VIII, 164-167; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 368; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 116.

⁷³⁰ Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî’den (v. 177/793), Hâlid b. Mehled hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Nemir vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 103; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 388; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXVI, 372-376; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 457; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 175.

⁷³¹ Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Nemir’den (v. 140/757), Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, *sika-kesîru’l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuştur. Yahyâ b. Ma’în ve Nesâî, *leyse bihi be’s*, demişlerdir. Ayrıca Nesâî, *leyse bi’l-kavî*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IV, 363; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 360; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XII, 475-477; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 337.

⁷³² ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî’den (v. 94/713), Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Nemir hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în, Ebû Zür’a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm,

Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁷³³ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah şöyle buyurdu: Her kim benim veli kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harb ilan ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan birşeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaştırmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum (ve bu organlarıyla meydana gelmesini arzu ettiği bütün dileklerini veririm). Benden birşey isterse muhakkak onu kendisine veririm. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum. Ben yapmayı dilediğim hiçbirşey hakkında, ölümden hoşlanmayan müminin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Ben de kuluma hoş gelmeyen şeyi istemem.”

Bu rivayet aynı sened ve metinle İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde de geçmektedir.⁷³⁴

İbn Hibbân'ın tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût bu rivayet hakkında, *garîbun cidden*, değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷³⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat İbn Hibbân'daki rivayet hakkında, Şu'ayb el-Arnâvût'un yaptığı değerlendirme ve raviler arasında bulunan Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Nemir hakkında dipnotta belirttiğimiz rical alimlerinin değerlendirmeleri göz önünde bulundurulduğunda, bu rivayetin *hasen* hükmünde bir rivayet olduğu ortaya çıkmaktadır.

28.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ دَعَا رَجُلًا بِالْكَفْرِ، أَوْ قَالَ: عَدُوَّ اللَّهِ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ، إِلَّا جَازَ

عَلَيْهِ⁷³⁶

Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dîl, VI, 338; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 199; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 125-127; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 25; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 217.

⁷³³ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

⁷³⁴ Bkz. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 58 (347).

⁷³⁵ Bkz. İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 58 (347).

⁷³⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 91.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Biri, bir kimseyi kâfir diye çağırır veya düşman olmadığı halde ona Allah’ın düşmanı derse, sözü kendi aleyhine döner.*”

Bu rivayet Müslim’in *Sahih*’inde şöyle yer almaktadır:

وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْمُعَلَّمِ،
عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لغيرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ، إِلَّا كَفَرَ، وَمَنْ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ
فَلَيْسَ مِنَّا، وَلَيْتَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، وَمَنْ دَعَا رَجُلًا بِالْكَفْرِ، أَوْ قَالَ: عَدُوُّ اللَّهِ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ، إِلَّا حَارَ
عَلَيْهِ." 737

Bize Abdussamed⁷³⁸ – Babası (Abdolvâris b. Sa‘îd)⁷³⁹ – Hüseyin el-Mu‘allim⁷⁴⁰ –
İbn Büreyde⁷⁴¹ – Yahyâ b. Ya‘mer⁷⁴² – Ebû el-Esved⁷⁴³ –

⁷³⁷ Müslim, İman, 27 (61).

⁷³⁸ Abdussamed b. Abdolvâris b. Sa‘îd b. Zekvân’dan (v. 206/821), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdolvâris b. Sa‘îd b. Zekvân vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk ve sâlihu’l-hadîs* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 50; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 414; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 99-102; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 653; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 327.

⁷³⁹ Abdolvâris b. Sa‘îd b. Zekvân’dan (v. 180/796), Abdussamed b. Abdolvâris b. Sa‘îd b. Zekvân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hüseyin b. Zekvân el-Mu‘allim vardır. Onun hakkında İbn Sa‘âd, Ebû Zür‘a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 75; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 140; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 478-484; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 673; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 441.

⁷⁴⁰ Hüseyin b. Zekvân el-Mu‘allim’den (v. 145/761), Abdolvâris b. Sa‘îd b. Zekvân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Büreyde vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 52; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 206; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VI, 372-374; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 332; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 338.

⁷⁴¹ Abdullah b. Büreyde’den (v. 115/733), Hüseyin b. Zekvân el-Mu‘allim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında babası Yahyâ b. Ya‘mer el-Basrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 13; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 16; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 328-332; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, V, 157.

⁷⁴² Yahyâ b. Ya‘mer el-Basrî’den (v. 89/708), Abdullah b. Büreyde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zâlim b. Amr Ebû el-Esved ed-Dîlî vardır. Onun hakkında Ebû Zür‘a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 196; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 523; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 53-55; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 379; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 305.

⁷⁴³ Zâlim b. Amr Ebû el-Esved ed-Dîlî’den (v. 69/689), Yahyâ b. Ya‘mer el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Zer el-Gıfarî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim,

Ebû Zer'den (r.a.)⁷⁴⁴ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bile bile babasından başkasının oğlu olduğunu iddia eden bir adam, kâfir olur. Biri, kendinin olmayan bir şeyi (benim diye) iddia ederse o kimse bizden değildir. O, cehennemde oturacağı yere hazır olsun! Ve biri, bir kimseyi kâfir diye çağırır veya düşman olmadığı halde ona Allah'ın düşmanı derse, sözü kendi aleyhine döner.*”

Rivayetimiz benzer sened ve metinle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.⁷⁴⁵

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre *isnadı sahîh*, demiştir.⁷⁴⁶

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

29.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ لِأَخِيهِ كَافِرٌ فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدَهُمَا⁷⁴⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bir adam kardeşine hitaben: Ya kâfir! dediği zaman, bu sıfat ikisinden birine döner.*”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde farklı sened ve metinle geçmektedir. Biz bu iki rivayetten birini inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Hadisimiz Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl, IV, 503; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 400; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 37-39; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 408; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XII, 10.

⁷⁴⁴ Ebû Zer el-Ğifârî (v. 32/653), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rîfetü's-Sahabe*, II, 557; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, VII, 60.

⁷⁴⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 369 (21465).

⁷⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 369 (21465).

⁷⁴⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 92.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ
يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِأَخِيهِ يَا كَافِرُ فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا " ⁷⁴⁸

Bize Muhammed⁷⁴⁹ – Ahmed b. Sa‘îd⁷⁵⁰ – Osman b. Ömer⁷⁵¹ – Ali b. el-Mübârek⁷⁵² – Yahyâ b. Ebî Kesîr⁷⁵³ – Ebû Seleme⁷⁵⁴ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁷⁵⁵ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Bir adam kardeşine hitaben: *Ya kâfir! dediği zaman, bu sıfat ikisinden birine döner.*”

⁷⁴⁸ Buhârî, Edeb, 73 (7103).

⁷⁴⁹ Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh en-Nîsâbü’den (v. 258/872), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Osmân b. ‘Ömer b. Fâris vardır. Onun hakkında Ebû Hâtîm, Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 125; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 115; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 617-631; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 229; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 511.

⁷⁵⁰ Ahmed b. Sa‘îd ed-Dârimî’den (v. 253/867), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Osmân b. ‘Ömer b. Fâris vardır. Onun hakkında İbn Sa‘îd, *sika* ve *mutkan* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 53; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, I, 314-317; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 195; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 31.

⁷⁵¹ Osmân b. ‘Ömer b. Fâris’den (v. 209/824), Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh en-Nîsâbü’ ve Ahmed b. Sa‘îd ed-Dârimî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. el-Mübârek el-Basrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 159; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 451; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 461-464; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 11; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 142.

⁷⁵² Ali b. el-Mübârek el-Basrî’den (v. ?), Osmân b. ‘Ömer b. Fâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 203; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 213; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXI, 111-114; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 45; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 375.

⁷⁵³ Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî’den (v. 129/747), Ali b. el-Mübârek el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. ‘Avf ez-Zührî vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 142; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 591; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 504-511; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 268.

⁷⁵⁴ Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. ‘Avf ez-Zührî’den (v. 94/712), Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa‘îd, *sika* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür‘a, *sika* ve *imam*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIII, 370-376; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XII, 115.

⁷⁵⁵ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

Bu rivayet bundan başka, Buhârî'nin aynı bölümünde farklı sened ve metinle yer almaktadır. Ayrıca Müslim ve Tirmizî'de de farklı sened ve lafızlarla geçmektedir.⁷⁵⁶

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

30.

فِي الْحَدِيثِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخْصَةٌ كَمَا تُؤْتَى عَزَائِمُهُ⁷⁵⁷

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Allah, azmetleri ile amel edilmesini sevdiği gibi, ruhsatlarıyla da amel edilmesini sever.”

Bu rivayetin benzeri Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَرْيَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخْصَةٌ، كَمَا يُكْرَهُ أَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَتُهُ."⁷⁵⁸

Bize Kuteybe b. Sa'îd⁷⁵⁹ – Abdulazîz b. Muhammed⁷⁶⁰ – ‘Umâre b. Gaziyye⁷⁶¹ –

⁷⁵⁶ Bkz. Buhârî, Edeb, 73 (7104); Müslim, İman, 26 (60); Tirmizî, İman, 16 (2637).

⁷⁵⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 158.

⁷⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 107 (5866).

⁷⁵⁹ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulazîz b. Muhammed b. ‘Ubeyd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁷⁶⁰ Abdulazîz b. Muhammed b. ‘Ubeyd'den (v. 186/802), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 116; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 187-194; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 658; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 353.

⁷⁶¹ ‘Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris'den (v. 140/757), Abdulazîz b. Muhammed b. ‘Ubeyd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 368; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 260; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 258-261; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 54; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 422.

Nâfi⁷⁶² – İbn Ömer'den (r.a.)⁷⁶³ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah, kendisine isyan edilip günah işlenmesinden ne kadar nefret ederse, (kullarına) birtakım ruhsatları ile amel edilmesinden o kadar hoşlanır.”

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metin ile yine *Müsned*'in aynı bölümünde ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde geçmektedir.⁷⁶⁴

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, *sahih* değerlendirmesini yapmıştır.⁷⁶⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

31.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ غَصَبَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ طَوْقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ⁷⁶⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim haksız yere bir karış araziyi işgal ederse, kıyamet günü o araziyi yedi kat yerin dibiyle (halka halinde) onun boynuna geçirilir.”

Bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde dört farklı sened ve metinle yer almaktadır. Biz bu dört rivayetten, Zerkeşî'nin zikrettiği metine lafzen en yakın olanını inceleyeceğiz.

Hadisimiz Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

⁷⁶² Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), 'Umâre b. Gazîyye b. el-Hâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kişiler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 412.

⁷⁶³ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

⁷⁶⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 112 (5873); İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 69 (354).

⁷⁶⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 107 (5866).

⁷⁶⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, III, 225.

حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ
عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ أَنَّهُ خَاصَمْتَهُ أَرَوَى فِي حَقِّ زَعَمْتِ أَنَّهُ انْتَقَصَهُ لَهَا إِلَى مَرْوَانَ، فَقَالَ: سَعِيدٌ أَنَا أَنْتَقِصُ
مِنْ حَقِّهَا شَيْئًا أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ أَخَذَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا
فَأَنَّهُ يُطَوَّفُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ." ⁷⁶⁷

Bize ‘Ubeyd b. İsmail⁷⁶⁸ – Ebû Üsâme⁷⁶⁹ – Hişâm⁷⁷⁰ – Babası (‘Urve b. ez-Zübeyr)⁷⁷¹ – Sa‘îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl’den (r.a.)⁷⁷² nakledildiğine göre, Ervâ isimli bir kadın Sa‘îd b. Zeyd’i, tarla hususunda hakkını ihlal ettiğini zannetmesinden dolayı Mervan’a şikayet etmiş. Bunun üzerine Sa‘îd b. Zeyd: Ben onun hakkından bişey mi gasbettim? Ben Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şöyle dediğine şahit oldum: “*Kim haksız yere bir karış araziyi işgal ederse, kıyamet günü o araziyi yedi kat yerin dibiyle (halka halinde) onun boynuna geçirilir.*”

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle Buhârî’de üç yerde olmak üzere Müslim ve Tirmizî’de de geçmektedir.⁷⁷³

⁷⁶⁷ Buhâri, Bedu’l-Halk, 2 (3198).

⁷⁶⁸ ‘Ubeyd b. İsmâil el-Kuraşî’den (v. 250/864), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Üsâme b. Zeyd vardır. Onun hakkında Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 402; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 433; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 186-187; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 688; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 59.

⁷⁶⁹ Hammâd b. Üsâme b. Zeyd’den (v. 201/816), ‘Ubeyd b. İsmâil el-Kuraşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 132; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 222; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 217-224; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 348; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 2.

⁷⁷⁰ Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm’dan (v. 145/761), Hammâd b. Üsâme b. Zeyd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ya‘kub b. Şeybe ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 63; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 502; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 232-241; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 48.

⁷⁷¹ Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm’dan (v. 94/713), Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl vardır. Onun hakkında İbn S‘ad, *sika*, *fakih*, *âlim* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 194; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 11-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 18; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 180.

⁷⁷² Sa‘îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl (v. 50/670), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, I, 140; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 446; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, III, 96.

⁷⁷³ Bkz. Buhâri, Mezâlim, 13 (2452-2453); Bedu’l-Halk, 2 (3195); Müslim, Müsâkât, 30 (1611); Tirmizî, Diyât, 22 (1418).

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

32.

قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُمْ عَنْ شَيْءٍ

فَاجْتَنِبُوهُ⁷⁷⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiği nispetle onu yapınız. Yasakladığım şeyden de (mutlaka) kaçınız.”

Bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَرُونِي مَا تَرَكَتُمْ، فَإِنَّمَا هَلَاكُ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِسُؤَالِهِمْ، وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ، فَإِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتَبِعُوهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، وَإِذَا نَهَيْتُمْ عَنْ أَمْرٍ فَاجْتَنِبُوهُ."⁷⁷⁵

Bize Vekî⁷⁷⁶ – Hammâd⁷⁷⁷ – Muhammed b. Ziyâd⁷⁷⁸ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁷⁷⁹ rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “ (Dini konularda

⁷⁷⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 397.

⁷⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 484 (9780).

⁷⁷⁶ Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Sufyân'dan (v. 196/811), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Seleme b. Dinâr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 37; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 562; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 462-484; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 350; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 123.

⁷⁷⁷ Hammâd b. Seleme b. Dinâr'dan (v. 167/784), Vekî' b. el-Cerrâh Ebû Sufyân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ziyâd Ebû el-Hâris el-Medenî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 216; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 253-269; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 11.

⁷⁷⁸ Muhammed b. Ziyâd Ebû el-Hâris el-Medenî'den (v. ?), Hammâd b. Seleme b. Dinâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 257; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 372; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 217-219; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 172; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 169.

⁷⁷⁹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

anlattıklarımı) söylediğim gibi bırakın. Çünkü sizden öncekiler, peygamberlerine çok soru sordukları ve onlar üzerinde de ayrılığa düştükleri yüzünden helak olup gitmişlerdir. Size bir şeyi emrettiğimde gücünüz yettiği nispetle onu yapınız. Yasakladığım şeyden de (mutlaka) kaçınınız.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle Buhârî ve Müslim’de de geçmektedir.⁷⁸⁰ Hadisleri tespit ederken, metod olarak Kütüb-i Sitte’deki sıhhat derecesini esas aldık. Fakat bu rivayet Buhârî ve Müslim’de geçmesine rağmen biz *Müsned*’de geçen hadisi inceledik. Çünkü Buhârî’deki rivayette bulunan İsmâîl b. Abdullah b. Üveys hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *zayıfu’l-akl*, değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî’de *zayıf*, demiştir. Müslim’deki rivayette bulunan Harmele b. Yahyâ et-Tücîbî hakkında ise Ebû Hâtim, *lâ yühteccü bih* değerlendirmesini yapmıştır. İbn Adî ise, *zayıf* demiştir.⁷⁸¹ Dolayısıyla bu raviler cerh edildiğinden dolayı *sahih* olan *Müsned* rivayetini esas almayı uygun gördük.

Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Müslim’in şartlarına göre *isnadı sahîh*, demiştir.⁷⁸²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

3. Muhteva İle Zikredilen Rivayetler

1.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْفَقِيرِ الَّذِي مَاتَ مِنْ أَهْلِ الصَّفَّةِ وَخَلَفَ دِينَارَيْنِ "كَيْتَّةٌ

مِنْ نَارٍ"⁷⁸³.

Hız. Peygamber (s.a.v.), Suffe ehlinde vefat eden ve geride miras olarak iki dinar bırakan bir fakir hakkında şöyle buyurmuştur, “Vücudunu ateşle dağılayacak iki dinar bırakmıştır.”

⁷⁸⁰ Bkz. Buhârî, İ’tisâm, 2, (7288); Müslim, Fedâil, 37 (1337).

⁷⁸¹ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 127; V, 550.

⁷⁸² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 484 (9780).

⁷⁸³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 146.

Bu rivayetin benzerleri Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yedi farklı yerde geçmektedir.⁷⁸⁴ Bu rivayetlerin dördü İbn Mes'ûd'dan ikisi Ebû Hüreyre'den ve biri de Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Biz eserimizdeki rivayete mana ve lafız olarak en yakın olan İbn Mes'ûd rivayetlerinden birinin senedini inceleyeceğiz;

Hadis Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا يُونُسُ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: تُوْفِيَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ، فَوَجَدُوا فِي شِمْلَتِهِ دِينَارَيْنِ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ فَقَالَ: " كَيْتَانِ " ⁷⁸⁵

Bize Yûnus⁷⁸⁶ – Hammâd b. Zeyd⁷⁸⁷ – Âsım⁷⁸⁸ – Ebû Vâil⁷⁸⁹ – Abdullah İbn Mes'ûd'un⁷⁹⁰ şöyle dediğini nakletmiştir: Suffe ehlinde bir adam vefat etmişti ve örtüsünde iki dinar buldular ve bu durum Hz Peygamber'e (s.a.v.) söylediler. O da şöyle dedi: "*Vücudunu dağılayacak iki dinar bırakmıştır.*"

⁷⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 175 (788); VI, 394 (3844); VII, 56 (3943); VII, 101 (3994); VII, 377 (4367); XV, 333 (9538); XVI, 253 (10400).

⁷⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 377 (4367).

⁷⁸⁶ Yûnus b. Muhammed b. Müslim'den (v. 207/822), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Zeyd el-Ezdî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ya'kûb b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Ebû Hâtım, *sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 247; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 289; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 541; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 404; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 447.

⁷⁸⁷ Hammâd b. Zeyd el-Ezdî'den (v. 179/795), Yûnus b. Muhammed b. Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Âsım b. Behdele el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în şu değerlendirmede bulunur; "Şeyhler arasında Hammâd b. Zeyd gibi hadisleri iyi ezberleyen başka birini görmedim." Ebû Hâtım'de şöyle demiştir; "Basra'da ondan daha fakihini görmedim." İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 138; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 217; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 239; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 9.

⁷⁸⁸ Âsım b. Behdele el-Esedî'den (v. 127/745), Hammâd b. Zeyd el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şekîk b. Seleme Ebû Vâil el-Esedî vardır. Onun hakkında 'İcli, Ebû Hatim ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 340; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 256; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 473; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 39.

⁷⁸⁹ Şekîk b. Seleme Ebû Vâil el-Esedî'den (v. 82/701), Âsım b. Bedele el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes'ûd vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 381; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 354; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 553; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 489; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 361.

⁷⁹⁰ Abdullah b. Mes'ûd'un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 129.

Heysemî rivayet hakkında, ‘Âsım çoğu yerde sika olarak değerlendirilmiş olup ‘Âsım dışındaki raviler *ricâlü’s-sahîh*’tir, demiştir. *Müsned* muhakkiki Şu‘ayb el-Arnâvût, hadisin *isnad*ının, ‘Âsım’ dan dolayı *hasen* olduğunu, ‘Âsım dışında diğer ricalin *Şeyhayn*’ın ricali olduğunu belirtmiştir. Elbânî ise hadisin *hasen sahih* olduğunu söylemiştir.⁷⁹¹

Biz bu hadisin ravileri hakkında rical kitaplarından yaptığımız araştırmaya göre tüm ravilerinin *sika* olduğu sonucuna ulaştık. Fakat raviler arasındaki ‘Âsım hakkında bazı değerlendirmelerden dolayı hadis muhakkikleri bu rivayetin *hasen* olduğu yorumlarını yapmışlardır. Netice olarak rivayetimiz, senedi muttasıl olmakla birlikte *hasen* hadis mertebesindedir.

2.

حَدِيثُ بَوْلِ الْأَعْرَابِيِّ فِي الْمَسْجِدِ لَمَّا نَهَاَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ زَجْرِهِ⁷⁹²

Bir bedevinin mescide bevlini yaptığı sırada onu azarlayanları Hz. Peygamber’in (s.a.v.) nehyettiği rivayet.

Zerkeşî’nin muhtevasını ifade ettiği bu hadisin tamamı Buhârî’nin *Sahîh*’inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا خَالِدٌ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ: "جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ فَرَجَرَهُ النَّاسُ، فَنَهَاَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذُنُوبٍ مِنْ مَاءٍ، فَأَهْرَيْقَ عَلَيْهِ."⁷⁹³

Bize Hâlid⁷⁹⁴ –

⁷⁹¹ Bkz. Heysemî, *Mecma’u’z-zavâ’id*, X, 417; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 377 (4367), (Muhakkik Şu‘ayb el-Arnâvût’un rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme); Elbânî, *Sahîhu ve Daîfü et-Tergîb ve’t-Terhîb*, I, 555.

⁷⁹² Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 349.

⁷⁹³ Buhârî, *Vudû*, 58 (221).

⁷⁹⁴ Hâlid b. Mehled’den (v. 213/828), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* yorumunda bulunmuştur. Ebû Hâtim, *yukteb hadîsuh* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Dâvud ise, *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-*

Süleyman⁷⁹⁵ – Yahyâ b. Sa‘îd⁷⁹⁶ – Enes b. Mâlik’den (r.a.)⁷⁹⁷ işittim şöyle dedi: Bir bedevi geldi de mescidin bir tarafına işedi. İnsanlar onu azarladılar. Peygamber’de (s.a.v.) azarlayanları bundan nehyetti. Bedevi işemesini bitirince, Peygamber (s.a.v.) büyük – yahut dolu- bir kova su istedi de, bu su sidiğin üzerine döküldü.

Bu rivayet Buhârî’nin *Sahîh*’inin başka bir yerinde, Müslim’in *Sahîh*’inde ve Nesâî’nin *Sünen*’inde farklı bir sened ve metinle yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ravilerden Hâlid hariç aynı sened ve farklı bir metinle geçmektedir.⁷⁹⁸

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

3.

لِنَهْيِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الشَّرِيكِ حَتَّى يَغْرِضَ عَلَى شَرِيكِه لِيَأْخُذَهُ أَوْ يَدْرَ⁷⁹⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v.) ortağın kendi payını, (satın alması için) ortağına arz edip, o da ya (satın) alıp yahut terk etmedikçe, (kendi hissesini) satmasını nehyetmiştir.

Bu rivayet Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

cerh ve't-ta'dil, III, 354; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VIII, 164-167; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 368; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 116.

⁷⁹⁵ Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî’den (v. 177/793), Hâlid b. Mehled hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sa‘îd b. Kays el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 103; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 388; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 372-376; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 457; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 175.

⁷⁹⁶ Yahyâ b. Sa‘îd b. Kays el-Ensârî’den (v. 144/760), Süleyman b. Bilâl el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Enes b. Mâlik vardır. Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, onun *sika* bir ravi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 346-358; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 221.

⁷⁹⁷ Enes b. Mâlik (v. 93/712), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe*, I, 71.

⁷⁹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 467 (21590); Müslim, Tahâret, 30 (285); Nesâî, Miyâh, 2 (30).

⁷⁹⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 367.

وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ: أَنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ
 بَنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَرِكٍ فِي أَرْضٍ أَوْ رِبْعٍ أَوْ
 حَائِطٍ لَا يَصْلُحُ أَنْ يَبِيعَ حَتَّى يَغْرَضَ عَلَى شَرِيكِهِ، فَيَأْخُذَ أَوْ يَدَعَ، فَإِنْ أَبِي فَشَرِيكُهُ أَحَقُّ بِهِ حَتَّى
 يُؤَدِّنَهُ. " 800

Bize Ebû et-Tâhir⁸⁰¹ – İbn Vehb⁸⁰² – İbn Cüreyc⁸⁰³ – Ebû ez-Zübeyr⁸⁰⁴ – Câbir
 b. Abdillâh'dan (r.a.)⁸⁰⁵ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle
 buyurmuştur: “Şuf'a hakkı yere, yurda veya bahçeye ait her ortalıkta vardır. (Ortağın
 diğer) ortağına arzedip o da ya (satın) alıp yahut terk etmedikçe (o malını başkasına)
 satışı muteber değildir. Bunu yapmazsa kendisine haber verinceye kadar (diğer) ortağı o
 malı (satın) almaya en layık kimsedir.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle Kütüb-i Sitte eserlerinden Tirmizî'de de
 geçmektedir.⁸⁰⁶

⁸⁰⁰ Müslim, Müsâkât, 28 (1608).

⁸⁰¹ Ahmed b. 'Amr b. Abdillâh Ebû et-Tâhir'den (v. 250/864), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı
 kimseler arasında Abdillâh b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika*
 değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân,
Kitâbu's-Sikât, VIII, 29; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 415-417; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 200; İbn Hacer, *Tehzîbu't-
 Tehzib*, I, 64.

⁸⁰² Abdillâh b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî'den (v. 197/812), Ahmed b. 'Amr b. Abdillâh Ebû et-Tâhir
 hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İbn Cüreyc el-Mekkî vardır. Onun hakkında Yahyâ b.
 Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında
 onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 189; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII,
 346; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 277-287; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 71.

⁸⁰³ İbn Cüreyc el-Mekkî'den (v. 150/767), Abdillâh b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir.
 Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr vardır. Onun hakkında Yahyâ b.
 Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlihu'l-hadis* yorumunda bulunmuştur. İbn
 Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 358; İbn
 Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 93; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 338-353; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI,
 402.

⁸⁰⁴ Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr'den (v. 126/744), İbn Cüreyc el-Mekkî hadis rivayet etmiştir.
 Hadis aldığı kimseler arasında Câbir b. Abdillâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Yakub b. Şeybe
 ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz.
 İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 74; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 351; Mizzî, *Tehzîbu'l-
 Kemâl*, XXVI, 402-410; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 216; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 440.

⁸⁰⁵ Câbir b. Abdillâh'ın (v. 78/697), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, II, 529; Mizzî,
Tehzîbu'l-Kemâl, IV, 443; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, I, 222.

⁸⁰⁶ Bkz. Tirmizî, *Buyû'*, 71 (1312).

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.⁸⁰⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

4.

لَمَّا أَخْبَرَ عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ التَّوْبَةَ تَجُبُّ مَا قَبْلَهَا⁸⁰⁸

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verilmiştir: "Tövbe, tövbe etmeden önce işlenen günahları siler."

Zerkeşî'nin zikrettiği bu rivayet birebir lafız olarak hadis kaynaklarında geçmese de aynı manayı ifade eden meşhur bir rivayet hadis kitaplarında geçmektedir.

Rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّقَاشِيُّ، حَدَّثَنَا وَهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ."⁸⁰⁹

Bize Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî⁸¹⁰ – Muhammed b. Abdillâh er-Rakâşî⁸¹¹ –

⁸⁰⁷ Bkz. Tirmizî, Buyû', 71 (1312).

⁸⁰⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 427.

⁸⁰⁹ İbn Mâce, Zühd, 30 (4250).

⁸¹⁰ Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî'den (v. 253/867), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Abdillâh er-Rakâşî vardır. Onun hakkında İbn Sa'îd, *sika* ve *mutkân* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 53; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, I, 314-317; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 195; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 31.

⁸¹¹ Muhammed b. Abdillâh er-Rakâşî'den (v. 219/834), Ahmed b. Sa'îd ed-Dârimî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Vüheyb b. Hâlid b. 'Aclân vardır. Onun hakkında 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 73; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 551-554; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 190; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 277.

Vüheyb b. Hâlid⁸¹² – Ma‘mer⁸¹³ – Abdulkerim⁸¹⁴ – Ebû ‘Ubeyde b. Abdillâh⁸¹⁵ – Babası’ndan (Abdullah b. Mes‘ûd) (r.a.)⁸¹⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Günahından tövbe eden kimse hiç günah işlememiş kimse gibidir.*”

Rivayetimiz aynı metin ve üç farklı sened ile Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sında da geçmektedir.⁸¹⁷

Şu‘ayb el-Arnâvût İbn Mâce’yi tahkik ettiği çalışmasında, rivayet hakkında ricalleri *sikadır*, fakat ravilerinden Vüheyb b. Hâlid’den dolayı bu hadis *hasendir*, demiştir.⁸¹⁸

Biz bu hadisin ravileri hakkında rical kitaplarından yaptığımız araştırmaya göre tüm ravilerinin *sika* olduğu sonucuna ulaştık. Fakat raviler arasındaki Vüheyb b. Hâlid hakkında bazı değerlendirmelerden dolayı Şu‘ayb el-Arnâvût bu rivayetin *hasen* bir rivayet olduğu söylemiştir. Fakat bizim yaptığımız araştırma sonucunda rical âlimlerinin genelinin bu ravi hakkında yaptığı değerlendirmeler *sika* olduğudur. Yani ravi *sika* bir ravidir. Ve dolayısıyla rivayetin de *sahih* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

⁸¹² Vüheyb b. Hâlid b. ‘Aclân’dan (v. 165/782), Muhammed b. Abdillâh er-Rakâşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma‘mer b. Râşid vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, ‘İclî ve Ebû Hâtîm, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 34; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 560; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 164-168; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 358; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 169.

⁸¹³ Ma‘mer b. Râşid’den (v. 154/771), Vüheyb b. Hâlid b. ‘Aclân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 243.

⁸¹⁴ Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî’den (v. 127/745), Ma‘mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Âmir b. Abdillâh b. Mes‘ûd Ebû ‘Ubeyde vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî, Ebû Zür‘a, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 58; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 252-257; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 661; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 373.

⁸¹⁵ ‘Âmir b. Abdillâh b. Mes‘ûd Ebû ‘Ubeyde’den (v. 82/701), Abdulkerîm b. Mâlik el-Cezerî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes‘ûd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 403; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 561; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 61-63; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, V, 75.

⁸¹⁶ Abdullah b. Mes‘ûd’un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 129.

⁸¹⁷ Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 259-260 (20561-20562-20563).

⁸¹⁸ Bkz. İbn Mâce, *Zühd*, 30 (4250).

5.

كَصَوْمِ عَرَفَةَ فَإِنَّهُ رَافِعٌ لِدُنُوبِ السَّنَةِ الْمَاضِيَةِ وَدَافِعٌ لِدُنُوبِ السَّنَةِ الْمُسْتَقْبَلَةِ كَمَا ثَبَتَ بِهِ

الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ⁸¹⁹

Sahih bir hadis de şöyle buyurulmuştur: “Arefe günü orucu. Çünkü Arefe günü tutulacak oruc önceki ve sonraki bir senenin günahlarını kaldırır.”

Zerkeşî'nin zikrettiği bu rivayetin benzeri Müslim'in *Sahih*'inde çok uzun bir metinle geçmektedir. Biz yalnızca konumuzu ilgilendiren ve sened-metin olarak aynı Tirmizî ile metin olarak aynı İbn Mâce'de geçen kısmı ele alacağız.

Rivayet Müslim'in *Sahih*'inde şöyle yer almaktadır:

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَفُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ، قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَيَّالَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْبُدٍ الزَّمَانِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِيَامُ يَوْمِ عَرَفَةَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ، وَالسَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ."⁸²⁰

Bize Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî⁸²¹ - Kuteybe b. Sa'îd⁸²² – Hammâd⁸²³ –

⁸¹⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 431.

⁸²⁰ Müslim, *Sıyâm*, 36 (1162); İbn Mâce, *Sıyâm*, 40 (1730); Tirmizî, *Sıyâm*, 46 (749).

⁸²¹ Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî'den (v. 226/841), Tirmizî ve Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Zeyd el-Ezdî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve Nesâî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 197; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 261; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXII, 31-37; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 378; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 296.

⁸²² Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Zeyd el-Ezdî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁸²³ Hammâd b. Zeyd el-Ezdî'den (v. 179/795), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî ve Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Gaylân b. Cerîr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în şu değerlendirmede bulunmuştur; “Şeyhler arasında Hammâd b. Zeyd gibi hadisleri iyi ezberleyen başka birini görmedim.” Ebû Hâtim'de şöyle demiştir; “Basra'da ondan daha fakihini görmedim.” İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 138; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 217; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII, 239; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 9.

Gaylân⁸²⁴ – Abdullah b. Ma‘bed ez-Zemânî⁸²⁵ – Ebû Katâde’den (r.a.)⁸²⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Arefe günü tutulacak oruca önceki ve sonraki senenin günahlarına Allah’ın keffaret kılacağını ümid ederim.*”

Tirmizî bu hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî ise *sahîh*, demiştir. Ayrıca İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da, hadis hakkında *isnadı sahîh*, demiştir.⁸²⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim’in *Sahîh*’inde yer almasından da rivayetin Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

6.

فِي الْحَدِيثِ أَنَّ النَّوَافِلَ جَوَابٌ لِلْفَرَائِضِ⁸²⁸

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Nafileler farzlardaki eksiklikleri giderir.*”

Zerkeşî’nin belirttiği bu rivayet Tirmizî’nin *Sünen*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنِي قَتَادَةُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ خُرَيْثِ بْنِ قَبِيصَةَ، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيسًا صَالِحًا، قَالَ: فَجَلَسْتُ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، فَقُلْتُ: إِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِي جَلِيسًا صَالِحًا فَحَدَّثَنِي بِحَدِيثِ سَمِعْتَهُ

⁸²⁴ Gaylân b. Cerîr’den (v. 129/747), Hammâd b. Zeyd el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ma‘bed ez-Zemânî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VII, 52; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 291; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 130-132; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 118; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 253.

⁸²⁵ Abdullah b. Ma‘bed ez-Zemânî’den (v. 90/709), Gaylân b. Cerîr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Katâde Hâris b. Rib’î el-Ensârî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 173; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 43; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 168; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 40.

⁸²⁶ Ebû Katâde Hâris b. Rib’î el-Ensârî (v. 54/674), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 194; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahâbe*, VII, 155.

⁸²⁷ Bkz. İbn Mâce, *Sıyâm*, 40 (1730); Tirmizî, *Sıyâm*, 46 (749).

⁸²⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 8.

مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَنِي بِهِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنْ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَيُكَمَّلُ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ " .⁸²⁹

Bize Ali b. Nasr b. Ali el-Cehdamî⁸³⁰ – Sehl b. Hammâd⁸³¹ – Hemmâm⁸³² – Katâde⁸³³ – el-Hasen⁸³⁴ – Hüreys b. Kabîsa'dan⁸³⁵ rivâyete göre, şöyle demiştir: Medîne'ye geldiğimde şöyle dua etmişim: Allah'ım oturup sohbet edebileceğim bir arkadaş nasib et. Ebû Hüreyre'nin (r.a.)⁸³⁶ yanına sokulup Allah'tan hayırlı, sohbet edebileceğim bir kimse nasib etmesini dilemişim. Şimdi sende Rasûlullah'dan (s.a.v.) işittiğin bir hadisi bana aktar ki Allah onunla beni faydalandırsın dedim. Bunun üzerine

⁸²⁹ Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât*, 193 (413).

⁸³⁰ Ali b. Nasr b. Ali el-Cehdamî'den (v. 250/864), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sehl b. Hammâd el-Basrî vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 207; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 471; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 159-161; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 45.

⁸³¹ Sehl b. Hammâd el-Basrî'den (v. 208/823), Ali b. Nasr b. Ali el-Cehdamî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtîm, *sâlihu'l-hadîs-şeyh* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 196; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 290; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 179-181; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 469; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 249.

⁸³² Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr'dan (v. 164/782), Sehl b. Hammâd el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Katâde b. Di'âme b. Katâde vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 107; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 586; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 302-310; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 339; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 67.

⁸³³ Katâde b. Di'âme b. Katâde'den (v. 117/735), Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hasen b. Yesâr el-Basrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 133; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 321; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 498-516; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 134; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 351.

⁸³⁴ Hasen b. Yesâr el-Basrî'den (v. 110/729), Katâde b. Di'âme b. Katâde hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Kabîsa b. Hüreys el-Ensârî vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 40; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 122; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 95-126; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 322; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, II, 270.

⁸³⁵ Kabîsa b. Hüreys el-Ensârî'den (v. 67/687), Hasen b. Yesâr el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 125; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 319; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 475-476; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 132; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 345.

⁸³⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VII, 199.

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'dan (s.a.v.) işitmişim şöyle buyurmuştu: “*Kıyamet gününde kulun işlediği amellerinden ilk olarak hesaba çekileceği şey namazdır, namazı tam ve düzgün olursa başardı ve kurtuldu gitti, demektir. Namazla (ilgili hesabı) bozuk olursa tamamen zarardadır. Eğer hesabı görülen kimsenin farz namazlarında eksikliği varsa Allah şöyle diyecek: “Hele bir bakın kulumun nafîle namazları var mı? Varsa farzdan eksikliği nafîlerle tamamlayın. Böylece diğer amellerin hesabı da bu şekilde görülür.”*”

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁸³⁷

Tirmizî bu hadise *hasen garib*⁸³⁸ hükmünü vermiştir. Tirmizî ve Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da, hadis hakkında *sahîh*, demiştir.⁸³⁹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

7.

فَبَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَى جَمَلًا فِي أَنْفِهِ بُرَّةٌ مِنْ فِضَّةٍ⁸⁴⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.), burnunda gümüşten bir halka bulunan deve hediye etmiştir.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayete mana olarak en yakını, Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır.

⁸³⁷ Bkz. İbn Mâce, İkâmetü's-Salâvât, 202 (1426); Ebû Dâvud, Harâc, 148 (864); Nesâî, Salât, 9 (465).

⁸³⁸ *Hasen garib*: Bir ravinin tek başına rivayet ettiği hasen hadis. (Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılaharı Sözlüğü*, s. 112)

⁸³⁹ Bkz. İbn Mâce, İkâmetü's-Salâvât, 202 (1426); Ebû Dâvud, Harâc, 148 (864); Tirmizî, Mevâkîtü's-Salât, 193 (413); Nesâî, Salât, 9 (465).

⁸⁴⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 26.

حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ. وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْهَالِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ الْمَعْنَى، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ أَبِي نَجِيحٍ، حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " أَهْدَى عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَلًا كَانَ لِأَبِي جَهْلٍ فِي رَأْسِهِ بُرَّةٌ فِضَّةٌ "، قَالَ ابْنُ مِنْهَالٍ: " بُرَّةٌ مِنْ ذَهَبٍ "، زَادَ النُّفَيْلِيُّ: " يَغِيظُ بِذَلِكَ الْمُشْرِكِينَ. " ⁸⁴¹

Bize en-Nüfeylî⁸⁴² – Muhammed b. Seleme⁸⁴³ – Muhammed b. İshâk⁸⁴⁴ – Muhammed b. Minhâl⁸⁴⁵ - Yezîd b. Zürey⁸⁴⁶ – İbn İshâk el-Ma‘nâ⁸⁴⁷ - Abdullah Ya‘nî

⁸⁴¹ Ebû Dâvud, Menâsik, 12 (1749).

⁸⁴² Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Nüfeyl'den (v. 234/849), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Seleme b. Abdullah el-Bâhilî vardır. Onun hakkında Nesâî ve Dârekutnî *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 159; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 356; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 88-92; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 16.

⁸⁴³ Muhammed b. Seleme b. Abdullah el-Bâhilî'den (v. 191/807), Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Nüfeyl hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. İshâk b. Yesâr vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 276; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 51; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 289-292; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 175; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 193.

⁸⁴⁴ Muhammed b. İshâk b. Yesâr'dan (v. 150/767), Muhammed b. Seleme b. Abdullah el-Bâhilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah Ya'nî İbn Ebî Necîh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* ve *leyse bi hucceh* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, *sika*, demiştir. Nesâî ise, *leyse bil kavî*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 191-194; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 380; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 405-429; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 38-46.

⁸⁴⁵ Muhammed b. Minhâl et-Temîmî'den (v. 231/846), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yezîd b. Zürey' Ebû Mu'âviye vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 92; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 85; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 509-513; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 224; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 475.

⁸⁴⁶ Yezîd b. Zürey' Ebû Mu'âviye'den (v. 182/798), Muhammed b. Minhâl et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. İshâk b. Yesâr vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 263; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 124-130; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 325.

⁸⁴⁷ Muhammed b. İshâk b. Yesâr'dan (v. 150/767), Yezîd b. Zürey' Ebû Mu'âviye hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah Ya'nî İbn Ebî Necîh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* ve *leyse bi hucce* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, *sika*, demiştir. Nesâî ise, *leyse bil kavî*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 191-194; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 380; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 405-429; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 38-46.

İbn Ebî Necîh⁸⁴⁸ – Mücâhid⁸⁴⁹ – İbn Abbâs'dan (ra)⁸⁵⁰ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye yılında, hac kurbanları arasında bir de Ebû Cehil'e ait olan ve başında gümüşten bir halka bulunan kurbanlık bir deve gönderdi. (Bu hadisin diğer ravisi) İbn Minhâl (bu cümleyi) altından bir halka diye nakletti. Nüfeylî (buna bir de) 'müşrikleri bununla öfkelen diriyordu' (cümlesini) ilave etti.

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde de geçmektedir.⁸⁵¹

Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Ayrıca Şu'ayb el-Arnâvût, İbn Mâce'deki rivayet hakkında ise *ricâli sika*, demiştir.⁸⁵²

İki senedde farklı isimlerle geçen ve aynı kişiler olan Muhammed b. İshâk b. Yesâr ile İbn İshâk el-Ma'nâ, *sika* olmakla birlikte dipnotta bahsettiğimiz üzere bazı âlimlerce *hüccet* kabul edilmemiştir. Dolayısıyla rivayetimizin senedi muttasıl olmakla birlikte bu raviden dolayı hadisimizin *hasen* bir hadis olduğu görülmektedir.

8.

الْغُسْلُ مِنْ غُسْلِ الْمَيِّتِ ... عَلَى صِحَّةِ الْحَدِيثِ⁸⁵³

“Cenazeyi yıkamaktan dolayı gusletmek gerekir” hadisi.

Bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

⁸⁴⁸ Abdullah Ya'nî İbn Ebî Necîh'den (v. 131/749), Muhammed b. İshâk b. Yesâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mücâhid Sâhibu İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 203; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 5; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 215-218; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 54.

⁸⁴⁹ Mücâhid Sâhibu İbn Abbâs'dan (v. 102/720), Abdullah Ya'nî İbn Ebî Necîh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 319; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 419; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 228-235; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 240; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 42.

⁸⁵⁰ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 154.

⁸⁵¹ Bkz. İbn Mâce, *Menâsik*, 84 (3076).

⁸⁵² Bkz. İbn Mâce, *Menâsik*, 84 (3076); Ebû Dâvud, *Menâsik*, 12 (1749).

⁸⁵³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 61.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَّارِبِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مِنْ غُسْلِهِ الْغُسْلُ، وَمِنْ حَمَلِهِ الْوُضُوءُ يَغْنِي الْمَيِّتَ".⁸⁵⁴

Bize Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî eş-Şevârib⁸⁵⁵ – Abdulazîz b. el-Muhtâr⁸⁵⁶ – Süheyl b. Ebî Sâlih⁸⁵⁷ – Babası (Zekvân)⁸⁵⁸ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)⁸⁵⁹ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Cenazeyi yıkamaktan dolayı gusletmek, cenazeyi taşımaktan dolayı ise abdest almak gerekir.*”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde de geçmektedir.⁸⁶⁰

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir.⁸⁶¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahih* bir rivayettir.

⁸⁵⁴ Tirmizî, Cenâiz, 17 (993).

⁸⁵⁵ Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî eş-Şevârib'den (v. 244/858), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulazîz b. el-Muhtâr el-Ensârî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 5; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 102; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 19-21; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 196; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 316.

⁸⁵⁶ Abdulazîz b. el-Muhtâr el-Ensârî'den (v. ?), Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî eş-Şevârib hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süheyl b. Ebî Sâlih vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 393; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 115; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 195-197; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 658; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 355.

⁸⁵⁷ Süheyl b. Ebî Sâlih'den (v. 138/756), Abdulazîz b. el-Muhtâr el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekvân Ebû Sâlih vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 246; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 417; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 223-228; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 471; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 263.

⁸⁵⁸ Zekvân Ebû Sâlih'den (v. 101/720), Süheyl b. Ebî Sâlih hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 450; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 221; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 513-517; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 386; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 219.

⁸⁵⁹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 199.

⁸⁶⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Cenâiz, 39 (3161).

⁸⁶¹ Bkz. Tirmizî, Cenâiz, 17 (993).

9.

غُسْلُ الْجُمُعَةِ لِصِحَّةِ أَحَادِيثِهِ⁸⁶²

“Cuma günü gusül abdesti almak” ilgili hadislerin sahih olması sebebiyle gerekir.

Bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinin tümünde, birden fazla yerde benzer ve farklı sened-metinlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alanlardan birini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ،
عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " غُسْلُ يَوْمِ الْجُمُعَةِ
وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ."⁸⁶³

Bize Abdullah b. Yûnus⁸⁶⁴ – Mâlik⁸⁶⁵ – Safvân b. Süleym⁸⁶⁶ – ‘Atâ b. Yesâr⁸⁶⁷ –
Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.a.)⁸⁶⁸

⁸⁶² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 61.

⁸⁶³ Buhârî, Cuma, 2 (879).

⁸⁶⁴ Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ‘î’den (v. 218/833), Buhârî Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mâlik b. Enes el-Asbahî vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 333-336; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 610; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 86

⁸⁶⁵ Mâlik b. Enes el-Asbahî’den (v. 179/795), Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ‘î hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Safvân b. Süleym vardır. Onun hakkında İbn S‘ad ve Yahyâ b. Ma‘în, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 91-120; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 234; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 5.

⁸⁶⁶ Safvân b. Süleym’den (v. 132/750), Mâlik b. Enes el-Asbahî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî vardır. Onun hakkında İbn S‘ad, Ali b. el-Medînî, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 423; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 468; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 184-191; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 503; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 425

⁸⁶⁷ ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî’den (v. 94/713), Safvân b. Süleym hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Zür‘a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 338; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 199; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 125-127; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 25; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 217.

⁸⁶⁸ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fi'temyîzi's-sahabe*, III, 85.

rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Cuma günü yıkanmak her bülüğa ermiş kimseye vaciptir.*”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

10.

أَحَادِيثُ التَّشْهُدِ وَرَجَّحَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَحَادِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ⁸⁶⁹

İmam Şâfi‘î'nin tercih ettiği, teşehhüd ile ilgili İbn Abbâs rivayeti.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ بْنُ الْمُهَاجِرِ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَعَنْ طَاوُسٍ، وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ قَالَ: " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشْهُدَ، كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، فَكَانَ يَقُولُ: التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ، الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ."⁸⁷⁰

Bize Kuteybe b. Sa‘îd⁸⁷¹ – Leys – Muhammed b. Rumh b. el-Muhâcir – el-Leys⁸⁷² – Ebû ez-Zübeyr⁸⁷³ –

⁸⁶⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 143.

⁸⁷⁰ Müslim, *Salât*, 16 (403).

⁸⁷¹ Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 358.

⁸⁷² Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî'den (v. 175/792), Kuteybe b. Sa‘îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 459.

⁸⁷³ Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr'den (v. 126/744), Leys b. Sa‘d b. Abdirrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. Cübeyr el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b.

Sa'îd b. Cübeyr⁸⁷⁴ – Tâvus⁸⁷⁵ – İbn Abbâs (r.a.)⁸⁷⁶ şöyle demiştir: Rasûlüllah (s.a.v.) bize Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi teşehhüdü öğretir ve: “*et-Tahıyyâtü'l-mübârekâtü es-salavâtü't-tayyibâtü lillâhi, es-selâmü aleyke eyyühen-nebiyyü ve rahmetu'llahi ve berekâtüh es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdillahi's-sâlihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden rasûlüllah. (Bütün tâzimler, övgüler, mülkler, kavli, bedenî ve malî ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Kesin olarak bilir ve beyan ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehâdet ederim ki Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve elçisidir.)*” buyururdu.

Bu hadis İbn Abbâs rivayeti olarak Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.⁸⁷⁷

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da hadis hakkında *isnadı sahîhtir*, demiştir.⁸⁷⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

Ma'în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 74; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 351; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 402-410; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 216; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 440.

⁸⁷⁴ Sa'îd b. Cübeyr el-Esedî'den (v. 95/714), Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Tâvus b. Keysân el-Yemânî ve Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında Ebû Kâsım, *sika, imam ve hüccet* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 275; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 358-375; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 11.

⁸⁷⁵ Tâvus b. Keysân el-Yemânî'den (v. 106/725), Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 500; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 391; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 357-374; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 512; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 8.

⁸⁷⁶ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 154.

⁸⁷⁷ Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü's-Salavât*, 24 (900); Nesâî, *Tedbîk*, 100 (1171).

⁸⁷⁸ Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü's-Salavât*, 24 (900); Nesâî, *Tedbîk*, 100 (1171).

11.

الأَحَادِيثُ - يَضَعُهَا تَحْتَ الْمُسَبَّحَةِ كَأَنَّهُ عَاقِدٌ ثَلَاثًا وَخَمْسِينَ⁸⁷⁹

(Kelime-i Tevhid'i söylerken sağ elini) Arapça 53 sayısı gibi olacak şekilde bir araya getirir ve işaret parmağı ile (Allah'ın birliğine) işaret ederdi. hadisi.

Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ،
عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ إِذَا قَعَدَ فِي التَّشَهُدِ، وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى
رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى، وَعَقَدَ ثَلَاثَةً وَخَمْسِينَ، وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ."⁸⁸⁰

Bize Abd b. Hümejd⁸⁸¹ – Yûnus b. Muhammed⁸⁸² – Hammâd b. Seleme⁸⁸³ –
Eyyûb⁸⁸⁴ – Nâfi⁸⁸⁵ –

⁸⁷⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 143.

⁸⁸⁰ Müslim, *Mesâcid*, 21 (580).

⁸⁸¹ Abd b. Hümejd b. Nasr'dan (v. 249/858), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yûnus b. Muhammed b. Müslim vardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 401; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 524-527; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 676; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 455.

⁸⁸² Yûnus b. Muhammed b. Müslim'den (v. 207/822), Müslim ve Abd b. Hümejd b. Nasr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hammâd b. Zeyd el-Ezdî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ya'kûb b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 247; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 289; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 541; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 404; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 447.

⁸⁸³ Hammâd b. Zeyd el-Ezdî'den (v. 179/795), Yûnus b. Muhammed b. Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Eyyûb b. Ebî Temîme vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în şu değerlendirmede bulunur; "Şeyhler arasında Hammâd b. Zeyd gibi hadisleri iyi ezberleyen başka birini görmedim." Ebû Hâtim'de şöyle demiştir; "Basra'da ondan daha fakihini görmedim." İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 138; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 217; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 239; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 349; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 9.

⁸⁸⁴ Eyyûb b. Ebî Temîme'den (v. 131/749), Hammâd b. Zeyd el-Ezdî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, I, 133; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 53; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 457-463; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 260; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, I, 397.

⁸⁸⁵ Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), Eyyûb b. Ebî Temîme hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, 'İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 412.

İbn Ömer (r.a.)⁸⁸⁶ şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) teşehhüdde oturduğu vakit sol elini sol dizinin üzerine koyar; sağ elini de sağ dizinin üzerine koyar ve (Kelime-i Tevhid'i söylerken sağ elini) Arapça 53 sayısı gibi olacak şekilde bir araya getirir ve işaret parmağı ile (Allah'ın birliğine) işaret ederdi.

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, Tirmizî'de de geçmektedir.⁸⁸⁷

Tirmizî'nin *Sünen*'inde geçen rivayet için Tirmizî, *garib* hükmünü vermiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de bu rivayet hakkında bu şekliyle münker, demiştir.⁸⁸⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

12.

رَوَى النَّسَائِيُّ أَنَّ عَرْفَجَةَ أُصِيبَ أَنْفُهُ يَوْمَ الْكُلَّابِ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ
يَتَّخِذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ⁸⁸⁹

Nesâî'nin rivayetine göre: 'Arfece, cahiliyye döneminde Külâb savaşında burnundan yara almıştı, Hz. Peygamber (s.a.v.) ona altından burun yaptırmasını emretti.

Zerkeşî'nin ifade ettiği gibi bu rivayet Nesâî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَبَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زُرَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ
بْنُ طَرْفَةَ، عَنْ جَدِّهِ عَرْفَجَةَ بْنِ أَسْعَدَ، أَنَّهُ أُصِيبَ أَنْفُهُ يَوْمَ الْكُلَّابِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَاتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ وَرَقٍ،
فَأَنْتَنَ عَلَيْهِ، " فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَّخِذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ " ⁸⁹⁰

⁸⁸⁶ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

⁸⁸⁷ Bkz. Tirmizî, De'avât, 125 (3587).

⁸⁸⁸ Bkz. Tirmizî, De'avât, 125 (3587).

⁸⁸⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 162.

⁸⁹⁰ Nesâî, *Zînet*, 41 (5161).

Bize Muhammed b. Ma‘mer⁸⁹¹ – Habbân⁸⁹² – Selm b. Züreyr⁸⁹³ – Abdurrahman b. Tarefe⁸⁹⁴ – Dedesi ‘Arfece b. Es‘ad’dan (r.a.)⁸⁹⁵ rivayete göre, (dedesi ‘Arfece’nin); Cahiliyye döneminde Külâb savaşında burnundan yara aldığını, gümüşten burun yaptırdığını, onun koku yaptığını, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) de bunun üzerine ona altından burun yaptırmasını emrettiğini rivayet etmiştir.

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ve İbn Hibbân’ın *Sahîh*’inde de geçmektedir.⁸⁹⁶

Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî hadise *hasen* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Ahmed b. Hanbel’in tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da *Müsned*’de geçen rivayet hakkında *hasen*, demiştir.⁸⁹⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat raviler arasında bulunan, Selm b. Züreyr el-Basrî hakkında dipnotta belirttiğimiz rical âlimlerinin değerlendirmelerinden, bu rivayetin *hasen* hükmünde bir rivayet olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁸⁹¹ Muhammed b. Ma‘mer el-Basrî’den (v. ?), Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Habbân b. Hilâl el-Bâhilî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sâlih ve sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 487-237; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 467.

⁸⁹² Habbân b. Hilâl el-Bâhilî’den (v. 216/831), Muhammed b. Ma‘mer el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Selm b. Züreyr el-Basrî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, Yahyâ b. Ma‘în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 297; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 214; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, V, 328-330; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 170.

⁸⁹³ Selm b. Züreyr el-Basrî’den (v. 160/777), Habbân b. Hilâl el-Bâhilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Tarefe et-Temîmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în *zayıf*, demiştir. ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 264; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 421; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 222-226; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 450; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 130.

⁸⁹⁴ Abdurrahman b. Tarefe et-Temîmî’den (v. ?), Selm b. Züreyr el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Arfece b. Es‘ad et-Temîmî vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 91; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 191-193; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VI, 201.

⁸⁹⁵ ‘Arfece b. Es‘ad et-Temîmî (v. ?), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, IV, 2229; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 554; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, IV, 235.

⁸⁹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 344 (190006); XXXIII, 398 (20271); İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 276 (5462).

⁸⁹⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 344 (190006); XXXIII, 398 (20271); Nesâî, *Zînet*, 41 (5161).

13.

اَقْتَرَضَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَرًا وَرَدَّ بَاذِلًا⁸⁹⁸

Hız. Peygamber (s.a.v.) yeni doğmuş bir deve borç aldı ve borcunu öderken azı dişleri çıkmış (yetişkin) bir deve verdi.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde iki yerde benzer sened ve metinle geçmektedir. Biz bu iki rivayetten daha uzun olanını inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Hadisimiz Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنَا سَلْمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلْمَةَ بَيْنَتَنَا يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا تَقَاضَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَغْلَظَ لَهُ، فَهَمَّ أَصْحَابُهُ، فَقَالَ: دَعُوهُ، فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا، وَاشْتَرَوْا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ، وَقَالُوا: لَا نَجِدُ إِلَّا أَفْضَلَ مِنْ سِنِّهِ، قَالَ: " اشْتَرُوهُ فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ، فَإِنَّ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً."⁸⁹⁹

Bize Ebû el-Velîd⁹⁰⁰ – Şu'be⁹⁰¹ – Seleme b. Küheyl⁹⁰² – Ebû Seleme⁹⁰³ –

⁸⁹⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 224.

⁸⁹⁹ Buhârî, *İstikrâz*, 4 (2390).

⁹⁰⁰ Hişâm b. Abdulmelik el-Bâhilî'den (v. 227/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu'be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IX, 65; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 571; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 226-231; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 45.

⁹⁰¹ Şu'be b. el-Haccâc'dan (v. 160/777), Hişâm b. Abdulmelik el-Bâhilî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Seleme b. Küheyl Ebû Yahyâ vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *imâmü'l-mutkîn* demiştir. 'İclî ise *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 338.

⁹⁰² Seleme b. Küheyl Ebû Yahyâ'dan (v. 121/739), Şu'be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. 'Avf ez-Zührî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 170; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 317; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 313-317; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 454; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 155.

⁹⁰³ Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. 'Avf ez-Zührî'den (v. 94/712), Seleme b. Küheyl Ebû Yahyâ hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Zür'a, *sika* ve *imam*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-*

Ebû Hüreyre (r.a.)⁹⁰⁴ şöyle demiştir: Bir adam Rasûlullah'dan (s.a.v.) borcunu ödemesini istedi. Ve isteyişinde Rasûlullah'a (s.a.v.) kabalık gösterdi. Sahabileri derhal o kimseye (kavlen ve fiilen ezaya) azmettiler. Fakat Rasûlullah (s.a.v.): "*Onu serbest bırakınız. Çünkü hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır. Bu zat için bir deve satın alın da onu bu adama verin!*" buyurdu. Sahabiler: (Aradık;) bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli olandan başka deve bulamadık, dediler. Rasûlullah (s.a.v.): "*O daha kıymetli olan deveyi satın alın da, onu bu zata verin. Şübhesiz sizin hayırlınız, ödemeyi en güzel yapanınızdır*" buyurdu.

Bu rivayet bundan başka, Buhârî'nin aynı bölümünde benzer sened ve metinle yer almaktadır. Ayrıca Müslim ve Tirmizî'de de benzer sened ve lafızlarla geçmektedir.⁹⁰⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

14.

جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشُّبُهَاتَ وَسَطًا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ⁹⁰⁶

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şühheyi, haram ve helal arasında orta bir konumda kıldı.

Bu Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ، عَنْ عَامِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ، وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الْمَشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَّاعٍ يَرْعَى حَوْلَ

Sikât'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 370-376; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XII, 115.

⁹⁰⁴ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, VII, 199.

⁹⁰⁵ Bkz. Buhârî, *İstikrâz*, 13 (2401); Müslim, *Müsâkât*, 22 (1601); Tirmizî, *Buyû'*, 75 (1317).

⁹⁰⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 227.

الْحَمَى يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حَمَى، أَلَا إِنَّ حَمَى اللَّهِ فِي أَرْضِهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ.⁹⁰⁷

Bize Ebû Nu‘aym⁹⁰⁸ – Zekerıyyâ⁹⁰⁹ – ‘Âmir⁹¹⁰ – en-Nu‘mân b. Beşîr’den (r.a.)⁹¹¹ rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Ben Rasûlullah’ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "Helal belli, haram da bellidir. İkisi arasında (helal mi, haram mı belli olmayan bir takım) şübheli şeyler vardır ki, çok kimseler bunları bilmezler. Her kim şübheli şeylerden sakınırsa, ırzını da, dinini de tertemiz tutmuş olur. Her kim şübheli şeylere dalarsa, (içine girmek yasak olan) koruluk etrafında davarlarını otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet başkanının kendine mahsus bir koruluğu olur. Gözünüzü açın; Allah'ın yeryüzündeki koruluğu da haram ettiği şeylerdir. Haberiniz olsun ki, bedeninde bir lokmacık et parçası vardır ki iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. İşte o (et parçası) kalbdır".

Rivayetimiz farklı sened ve metinlerle Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁹¹²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin,

⁹⁰⁷ Buhârî, İman, 39 (52).

⁹⁰⁸ Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn’den (v. 218/833), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekerıyyâ b. Ebî Zâide vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtım, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 61; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 319; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 197-219; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 122; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 270.

⁹⁰⁹ Zekerıyyâ b. Ebî Zâide’den (v. 147/764), Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Âmir b. Şerâhîl eş-Şe‘bî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 593; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 334; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IX, 359-363; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 405; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 329.

⁹¹⁰ Âmir b. Şerâhîl eş-Şe‘bî’den (v. 102/720), Zekerıyyâ b. Ebî Zâide hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nu‘mân b. Beşîr b. Sa’d vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* ve *yuhteccü bi-hadîsîh* demiştir. ‘İclî ise onun kırk sekiz sahabeden hadis aldığını belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 322; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 185; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 28-40; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 522; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, V, 65-69.

⁹¹¹ Nu‘mân b. Beşîr b. Sa’d (v. 65/685), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, V, 2658; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 411; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 240.

⁹¹² Bkz. Müslim, *Müsâkât*, 22 (1599); İbn Mâce, *Fiten*, 14 (3984); Tirmizî, *Buyû’*, 1 (1205); Nesâî, *Adâbu’l-Kudât*, 11 (5397).

Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

15.

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَى عَلَى أَرْبَابِ الْمَوَاشِي حِفْظَهَا بِاللَّيْلِ⁹¹³

Hız Peygamber (s.a.v.); Hayvan sahiplerinin hayvanlarını (başkalarına verecekleri zarara karşı) gece korumalarına hükmetti.

Zerkeşî'nin zikrettiği bu rivayetin tamamı Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ ثَابِتِ الْمَرْزُوقِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
عَنْ حَرَامِ بْنِ مُحْيِصَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ نَافَةَ لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ دَخَلَتْ حَائِطَ رَجُلٍ، فَأُفْسِدَتْهُ " فَفَضَى
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْأَمْوَالِ حِفْظَهَا بِالنَّهَارِ، وَعَلَى أَهْلِ الْمَوَاشِي حِفْظَهَا بِاللَّيْلِ

914"

Bize Ahmed b. Muhammed b. Sâbit el-Mervezî⁹¹⁵ – Abdurrezzâk⁹¹⁶ – Ma‘mer⁹¹⁷
– ez-Zührî⁹¹⁸ –

⁹¹³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 327.

⁹¹⁴ Ebû Dâvud, *Buyû'*, 92 (3569).

⁹¹⁵ Ahmed b. Muhammed b. Sâbit el-Mervezî'den (v. 230/845), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi vardır. Onun hakkında Nesâî ve Dârakutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 433-436; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 201; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 71.

⁹¹⁶ Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'den (v. 211/826), Ahmed b. Muhammed b. Sâbit el-Mervezî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma‘mer b. Râşid vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve İbn Adî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 38; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 412; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 52-62; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 651; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 310.

⁹¹⁷ Ma‘mer b. Râşid'den (v. 154/771), Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 243.

⁹¹⁸ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Ma‘mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Harâm b. Sa‘d b. Muhayyesa vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 71; İbn Hibbân,

Harâm b. Muhayyesa⁹¹⁹ – Babası’ndan (Muhayyesa b. Mes‘ûd b. K‘ab) (r.a.)⁹²⁰ rivayet edildiğine göre; Berâ b. ‘Âzib’in devesi bir adamın bahçesine girdi ve oraya zarar verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.); bahçe sahiplerinin, bahçelerini gündüz, hayvan sahiplerinin de hayvanlarını (zarar vermemeleri için) gece korumalarına hükmetti.

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde de geçmektedir.⁹²¹

Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût, her iki rivayet hakkında ricali *sika*, değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹²²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimizin *sahîh* bir rivayet olduğu görülmektedir.

16.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَأْخُذَ مَتَاعَ صَاحِبِهِ جَادًا وَلَا هَازِلًا⁹²³

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslüman kimseye, arkadaşının malını ne ciddi olarak ne de şaka yoluyla alması helal değildir. .

Bu rivayetin benzeri Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde şu şekilde geçmektedir:

Kitâbu’s-Sikât, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 445-451.

⁹¹⁹ Harâm b. Sa’d b. Muhayyesa’dan (v. 113/731), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhayyesa b. Mes‘ûd b. K‘ab vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 281; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 184; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, V, 520-521; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 316; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 223.

⁹²⁰ Muhayyesa b. Mes‘ûd b. K‘ab (?), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, V, 2607; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 312.

⁹²¹ Bkz. İbn Mâce, *Ahkâm*, 13 (2332).

⁹²² Bkz. İbn Mâce, *Ahkâm*, 13 (2332); Ebû Dâvud, *Buyû‘*, 92 (3569).

⁹²³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 381.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذُنْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبِهِ جَادًّا وَلَا لَاعِبًا، وَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ عَصَا صَاحِبِهِ فَلْيُرِدْهَا عَلَيْهِ."⁹²⁴

Bize Abdurrezzâk⁹²⁵ – Ma‘mer⁹²⁶ - İbn Ebî Zi‘b⁹²⁷ - Abdullah b. es-Sâib⁹²⁸ - Babası (Sâib b. Yezîd) (r.a.)⁹²⁹ Dedesi’nden (Yezîd b. Sa‘îd) (r.a.)⁹³⁰ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden hiç kimse arkadaşının malını ne ciddi olarak ne de şaka yoluyla asla almasın. Sizden biri arkadaşının esasını bulsa bile, onu arkadaşına iade etsin.”

Rivayetimiz benzer sened ve ufak metin farklılıklarıyla, *Müsned*’in aynı bölümünde iki ayrı rivayet ve Hâkim’in *el-Müsredrek* isimli eserinde bir rivayet şeklinde geçmektedir.⁹³¹

⁹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 460 (17940).

⁹²⁵ Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi‘’den (v. 211/826), Ahmed b. Hanbel hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma‘mer b. Râşid vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve İbn Adî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 38; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 412; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 52-62; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 651; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 310.

⁹²⁶ Ma‘mer b. Râşid’den (v. 154/771), Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ebî Zi‘b vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ya‘kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 282; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 243.

⁹²⁷ Muhammed b. Ebî Zi‘b’den (v. 159/776), Ma‘mer b. Râşid hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. es-Sâib el-Kindî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Ya‘kûb b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 313; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 390; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 630-643; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 194; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 303.

⁹²⁸ Abdullah b. es-Sâib el-Kindî’den (v. 126/744), Muhammed b. Ebî Zi‘b hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâib b. Yezîd el-Kindî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 65; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 32; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 555-557; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 556; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 229.

⁹²⁹ Sâib b. Yezîd el-Kindî (v. 91/710), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1376; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 193; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, III, 62.

⁹³⁰ Yezîd b. Sa‘îd el-Kindî (v. ?), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, V, 2786; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 141; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 341.

⁹³¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 461 (17941-17942); Hâkim, *Müstedrek*, III, 637.

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, *isnadi sahih-ricali sika*, yorumunu yapmıştır.⁹³²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

17.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا خَرَجَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لَمْ يَزَلْ يَقْصُرُ حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ⁹³³

Hiz. Peygamber (s.a.v.) veda haccına çıkınca, Medine'ye dönünceye kadar namazları kasretmiştir (kısaltarak kılmıştır).

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Kütüb-i Sitte'nin tümünde, farklı sened ve benzer metinlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan hadisi inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: "خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ فَكَانَ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ، قُلْتُ: أَفَمْتُمْ بِمَكَّةَ شَيْئًا؟ قَالَ: أَقَمْنَا بِهَا عَشْرًا."⁹³⁴

Bize Ebû Ma'amer⁹³⁵ – Abdolvâris⁹³⁶ –

⁹³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 461 (17940).

⁹³³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 414.

⁹³⁴ Buhârî, *Taksîru's-Salât*, I (1081).

⁹³⁵ Abdullah b. Amr Ebû Ma'amer'den (v. 224/839), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdolvâris b. Sa'îd b. Zekvân vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 119; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 353; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 353-357; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 335.

⁹³⁶ Abdolvâris b. Sa'îd b. Zekvân'dan (v. 180/796), Abdullah b. Amr Ebû Ma'amer hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Ebî İshâk el-Hadramî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VI, 75; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 140; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVIII, 478-484; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 673; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 441.

Yahyâ b. Ebî İshâk⁹³⁷ – Enes (r.a.)⁹³⁸ şöyle demiştir: Biz Peygamber (s.a.v.) ile birlikte (hac niyetiyle) Medine’den Mekke’ye çıktık. Peygamber (s.a.v.) bize Medine’ye döndüğümüz zamana kadar (akşamdan başka namazları hep) ikişer rekat ikişer rekat kıldırıyordu. (Ravi Yâhya dedi ki:) Ben Enes’e: Mekke’de hiç ikaamet ettiniz mi? diye sordum. Enes: Mekke’de on gün ikamet ettik, dedi.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

18.

بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ الرَّقَابِ أَنْفُسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا وَأَعْلَاهَا تَمَنَّا⁹³⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Paraca en yüksek ve sahibleri yanında en değerli olan köleleri azat etmek (azadın), en hayırlı olanınıdır.*”

Bu rivayet Buhârî’nin *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُرَاوِحٍ، عَنْ أَبِي دَرِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ، قُلْتُ: فَأَيُّ الرَّقَابِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: أَعْلَاهَا تَمَنَّا، وَأَنْفُسُهَا عِنْدَ أَهْلِهَا، قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: تُعِينُ ضَايِعًا أَوْ تَصْنَعُ لِأَخْرَقٍ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: تَدْعُ النَّاسَ مِنَ الشَّرِّ، فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ تَصَدَّقُ بِهَا عَلَى نَفْسِكَ.⁹⁴⁰

⁹³⁷ Yahyâ b. Ebî İshâk el-Hadramî’den (v. 136/753), Abdolvâris b. Sa’îd b. Zekvân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Enes b. Mâlik vardır. Onun hakkında İbn Sa’îd ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 125; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 524; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXI, 199-643; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 361; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 177.

⁹³⁸ Enes b. Mâlik (v. 93/712), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, III, 353; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe*, I, 71.

⁹³⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 420.

⁹⁴⁰ Buhârî, *‘Itk*, 2 (2518).

Bize ‘Ubeydullah b. Mûsâ⁹⁴¹ – Hişâm b. ‘Urve⁹⁴² – Babası (‘Urve b. ez-Zübeyr)⁹⁴³ – Ebû Murâvih⁹⁴⁴ – Ebû Zer (r.a.)⁹⁴⁵ şöyle demiştir: Ben Peygamber’e (s.a.v.) hangi amel daha faziletlidir? Diye sordum. Peygamber (s.a.v.): “Allah’a iman etmek ve Allah yolunda cihad etmek” buyurdu. Ben: Esir veya kölelerin hangisi(ni azad etmek) daha faziletlidir? diye sordum. “Paraca en yüksek ve sahibleri yanında en değerli olan azad etmektir” buyurdu. Ben: Köle azad edemez isem? diye sordum. Peygamber (s.a.v.): “Fakir veya ailesinden ayrı olana yardım edersin, yahud da beceriksiz, iş bilmez kimseye iş yapıverirsin” buyurdu. Ben: Eğer bu yardımı da yapamaz isem? dedim. Peygamber (s.a.v.) “Şerr (in) den insanları serbest bırakırsın! Şübhesiz bu da kendi nefesine sadaka yapmakta olduğun bir hayırdır” buyurdu.

Rivayetimiz benzer sened ve kısa bir metin ile İbn Mâce’de de geçmektedir.⁹⁴⁶

İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, *isnadı sahîhtir*, demiştir.⁹⁴⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî’nin *Sahîh*’inde yer

⁹⁴¹ ‘Ubeydullah b. Mûsâ b. Ebî el-Muhtâr’dan (v. 219/834), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 334; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 152; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XIX, 164-170; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 687; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 50.

⁹⁴² Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm’dan (v. 145/761), ‘Ubeydullah b. Mûsâ b. Ebî el-Muhtâr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ya‘kub b. Şeybe ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 63; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 502; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXX, 232-241; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 337; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 48.

⁹⁴³ Urve b. Zübeyr b. el-‘Avvâm’dan (v. 94/713), Hişâm b. ‘Urve b. Zübeyr b. Avvâm hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Murâvih el-Ğifârî vardır. Onun hakkında İbn S‘ad, *sika*, *fakih*, *âlim ve kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, *sika*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 395; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 194; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XX, 11-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 18; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 180.

⁹⁴⁴ Ebû Murâvih el-Ğifârî (v. ?), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, VI, 3025; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXIV, 270; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 185.

⁹⁴⁵ Ebû Zer el-Ğifârî (v. 32/653), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, II, 557; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXIII, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 60.

⁹⁴⁶ Bkz. İbn Mâce, ‘Itk, 4 (2523).

⁹⁴⁷ Bkz. İbn Mâce, ‘Itk, 4 (2523).

almasından da rivayetin Buhâri'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

19.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صُورَةِ كَبْشٍ أَمْلَحٍ فَيُذْبَحُ⁹⁴⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü ölüm, alnı karalı alaca bir koç suretinde getirilir ve kesilir.”

Bu rivayetin benzeri Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحٍ، فَيُنَادِي مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيُشْرَبُونَ وَيَنْظَرُونَ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَوْهُ، ثُمَّ يُنَادِي: يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيُشْرَبُونَ وَيَنْظَرُونَ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، هَذَا الْمَوْتُ وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَوْهُ، فَيُذْبَحُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ: خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، ثُمَّ قَرَأَ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُوَ لَاءٍ فِي غَفْلَةٍ أَهْلَ الدُّنْيَا وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ."⁹⁴⁹

Bize Ömer b. Hafs b. Giyâs⁹⁵⁰ – Babası (Hafs b. Giyâs)⁹⁵¹ – el-‘Ameş⁹⁵² –

⁹⁴⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 88.

⁹⁴⁹ Buhârî, *Tefsîr*, I (4730).

⁹⁵⁰ Ömer b. Hafs b. Giyâs'dan (v. 222/837), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hafs b. Giyâs b. Talk vardır. Onun hakkında 'İclî, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 103; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 445; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 304-517; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 57; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 435.

⁹⁵¹ Hafs b. Giyâs b. Talk'dan (v. 194/810), Ömer b. Hafs b. Giyâs hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Mihrân el-A'meş vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, 'İclî, Ya'kub b. Şeybe, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 185; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 200; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 56-69; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 343; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 415.

⁹⁵² Süleyman b. Mihrân el-A'meş'den (v. 148/765), Hafs b. Giyâs b. Talk hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekvân Ebû Sâlih vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 146; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 302; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 76-91; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 464; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 222.

Ebû Sâlih⁹⁵³ – Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.a.)⁹⁵⁴ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü ölüm, alını karalı alaca bir koç suretinde getirilir. Akabinde bir nida edici: *Ey cennet ehli! diye nida eder. Cennetlikler hemen boyunlarını uzatıp başlarını ona doğru kaldırır ve ona bakarlar. Nida edici o koça işaret ederek: Sizler bunu tanıyor musunuz? der. Onlar, hepsi onu görmüş olarak: Evet tanıyoruz, bu ölümdür, derler. Bundan sonra nidacı: Ey cehennem ehli! diye nida eder. Onlar da boyunlarını uzatıp başlarını kaldırarak ona doğru bakarlar. Nidacı yine o koyunu işaret ederek: Sizler bunu tanıyor musunuz? diye sorar. Onların hepsi de koyunu görmüş oldukları halde: Evet tanıyoruz; bu, ölümdür, derler. Akabinde o boğazlanır. Bundan sonra: Ey cennet ehli! Cennette ebedi yaşayacaksınız, artık ölüm yoktur. Ey cehennem ehli! Sizler de yerinizde ebedisiniz, artık ölüm yoktur, der.” Bundan sonra Rasûlullah (s.a.v.) şu ayeti okudu: (“*Sen onları ilahi emrin yerini bulduğu vakit ile; hasret (ve pişmanlık) günü ile korkut. Onlar hala gaflet içindedirler, onlar hala iman etmiyorlar.*” (Meryem Suresi, 39).*

Rivayetimiz farklı sened ve metinle, Tirmizî’de de geçmektedir.⁹⁵⁵

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî’nin *Sahîh*’inde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

20.

حَكَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ مَنْ تَكَلَّمَ بِلَفْظَةِ التَّوْحِيدِ أُجْرِيَ عَلَيْهِ أَحْكَامُ الْمُسْلِمِينَ⁹⁵⁶

⁹⁵³ Zekvân Ebû Sâlih’den (v. 101/720), Süleyman b. Mihrân el-A‘meş hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür‘a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, III, 450; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 221; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VIII, 513-517; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 386; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 219.

⁹⁵⁴ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahabe*, III, 85.

⁹⁵⁵ Bkz. Tirmizî, *Tefsîru’l-Kur‘ân*, 20 (3156).

⁹⁵⁶ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ‘id*, III, 94.

Her kim Tevhid lafzını söylese, Hz. Peygamber (s.a.v.), o kimse hakkında Müslüman muamelesi yapılmasına hükmetmiştir.

Zerkeşî'nin bahsettiği bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

وَحَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، وَابْنُ أَبِي عُمَرَ، قَالَا: حَدَّثَنَا مَرْوَانُ (يَعْنِيانِ الْفَزَارِيَّ)، عَنْ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ، حَرَّمَ مَالَهُ، وَدَمَهُ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ ".⁹⁵⁷

Bize Süveyd b. Sa'îd⁹⁵⁸ – İbn Ebî Ömer⁹⁵⁹ – Mervân⁹⁶⁰ – Ebû Mâlik⁹⁶¹ – Babası'ndan (Târik b. Eşyem) (r.a.)⁹⁶² rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim Allah'dan başka ilah yoktur der de Allah'dan başka tapılan şeyleri inkar edip (reddederse) onun malına ve canına dokunmak haramdır. Kulların bilemeyeceği (batını) hesabı ise Allah'a kalmıştır.”

Rivayetimiz farklı sened ve metinle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçmektedir.⁹⁶³

⁹⁵⁷ Müslim, İman, 8 (23).

⁹⁵⁸ Süveyd b. Sa'îd b. Sehl'den (v. 240/855), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mervân b. Mu'âviye el-Hâris vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sadûk*, demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 240; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 247-255; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 472; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 272.

⁹⁵⁹ Muhammed b. Yahyâ b. Ebî 'Ömer'den (v. 243/857), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mervân b. Mu'âviye el-Hâris vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 124; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 98; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 639-642; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 518.

⁹⁶⁰ Mervân b. Mu'âviye el-Hâris'den (v. 193/809), Süveyd b. Sa'îd b. Sehl ve Muhammed b. Yahyâ b. Ebî 'Ömer hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'd b. Târik b. Eşyem vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ya'kub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 272; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 483; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 403-409; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 254; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 96.

⁹⁶¹ Sa'd b. Târik b. Eşyem'den (v. 140/757), Mervân b. Mu'âviye el-Hâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Târik b. Eşyem b. Mes'ûd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 86; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 294; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 269-271; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 428; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 472.

⁹⁶² Târik b. Eşyem b. Mes'ûd (v. ?), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1557; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 333; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, III, 280.

⁹⁶³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 212 (15875).

Ahmed b. Hanbel'in tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût rivayet hakkında, Müslim'in şartlarına göre *isnadı sahîh*, demiştir.⁹⁶⁴

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

21.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِمَقْلِ الدُّبَابِ⁹⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.); Sineğin içeceğe düştüğü zaman büsbütün batırılmasını emretti.

Zerkeşî'nin ifade ettiği bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُثْبَةُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ بْنُ حُنَيْنٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي شَرَابٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ، ثُمَّ لِيَنْزِعْهُ فَإِنَّ فِي إِحْدَى جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَالْآخَرَى شِفَاءٌ. " ⁹⁶⁶

Bize Hâlid b. Mehled⁹⁶⁷ – Süleymân b. Bilâl⁹⁶⁸ – ‘Utbe b. Müslim⁹⁶⁹ –

⁹⁶⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 212 (15875).

⁹⁶⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 267.

⁹⁶⁶ Buhârî, *Bed'ü'l-Halk*, 17 (3320).

⁹⁶⁷ Hâlid b. Mehled'den (v. 213/828), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Bilâl el-Kureyşi vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* yorumunda bulunmuştur. Ebû Hâtim, *yukteb hadîsuh* değerlendirmesini yapmıştır. Ebû Dâvud ise, *sadûk* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, III, 354; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 164-167; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 368; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, III, 116.

⁹⁶⁸ Süleyman b. Bilâl el-Kureyşi'den (v. 177/793), Hâlid b. Mehled hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Utbe b. Müslim et-Temîmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 103; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 388; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 372-376; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 457; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 175.

⁹⁶⁹ 'Utbe b. Müslim et-Temîmî'den (v. ?), Süleyman b. Bilâl el-Kureyşi hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Ubeyd b. Huneyn el-Medenî vardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 374; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 269; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 323-324; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 102.

‘Ubeyd b. Huneyn⁹⁷⁰ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁹⁷¹ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden birinizin içeceği içine sinek düştüğü zaman, o kişi sineğin her tarafını batırsın, sonra onu çıkarsın (atsın). Çünkü sineğin iki kanadının birisinde hastalık, diğerinde de şifâ vardır.”

Rivayetimiz farklı sened ve lafızlarla Buhârî’nin başka bir babında da olmak üzere Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.⁹⁷²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî’nin *Sahîh*’inde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

4. İşaret Edilen Rivayetler

1.

حَدِيثُ الْإِسْرَاءِ⁹⁷³

İsra hadisi.

Müellifin işaret ettiği İsrâ hadisi Buhârî’nin *Sahîh*’inde iki yerde farklı sened ve aynı metinle geçmektedir. Biz bu iki rivayetten birini inceleyip diğerine işaret edeceğiz.

Hadisimiz Buhârî’nin *Sahîh*’inde şöyle geçmektedir:

⁹⁷⁰ ‘Ubeyd b. Huneyn el-Medenî’den (v. 105/724), ‘Utbe b. Müslim et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında İbn Sa’d ve Yahyâ b. Ma’în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sâlihu’l-hadîs* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 404; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 133; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 197-200; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 689; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 63.

⁹⁷¹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu’aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

⁹⁷² Bkz. Buhârî, Tıb, 58 (5782); İbn Mâce, Tıb, 31 (3505); Ebû Dâvud, Et’ime, 48 (3844); Nesâî, Fer’a, 11 (4262).

⁹⁷³ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, I, 263.

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ: " أَتَى لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ بِإِبِلِيَاءَ بِقَدْحَيْنِ مِنْ خَمْرٍ، وَلَبَنٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِمَا، ثُمَّ أَخَذَ اللَّبَنَ، فَقَالَ جَبْرِيلُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَذَاكَ لِلْفِطْرَةِ، وَلَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ، عَوَتْ أُمَّتُكَ " 974

Bize Ebû el-Yemân⁹⁷⁵ - Şu‘ayb⁹⁷⁶ – Zührî⁹⁷⁷ – Sa‘îd b. el-Müseyyeb⁹⁷⁸ – Ebû Hüreyre’den (r.a.)⁹⁷⁹ rivayet edildiğine göre; İsrâ gecesi İliyâ mescidinde Rasulullah’a (s.a.v.) birinde şarap diğerinde süt bulunan iki kâse getirildi. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle bir baktıktan sonra süt kâsesini tercih etti. Bunun üzerine Cebrâîl: “*Seni, insanın yaratılış gayesine (fitrata) uygun olana yönlendiren Allah’a hamd olsun. Şayet içki dolu bardağı alsaydın, ümmetin sapıklığa düşerdi.*” dedi.

Bu rivayet Buhârî’de *Sûratü Benî İsrâîl* bölümünde farklı sened ve benzer metinle de yer almaktadır. Ayrıca Müslim ve Nesâî’de de farklı sened ve aynı lafızlarla geçmektedir.⁹⁸⁰

⁹⁷⁴ Buhârî, Kitâbü’l-Eşribe, I (5576).

⁹⁷⁵ Hâkim b. Nâf’i Ebû el-Yemân’dan (v. 221/836), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 129; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 441.

⁹⁷⁶ Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî’den (v. 162/778), Hâkim b. Nâf’i Ebû el-Yemân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, ‘İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 344; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 438; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 516-520; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 351.

⁹⁷⁷ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî’den (v. 124/741), Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, *sika* ve *kesîru’l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. ‘İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 445-451.

⁹⁷⁸ Sa‘îd b. el-Müseyyeb el-Medenî’den (v. 92/710), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında ‘İclî, *sâlih* ve *fakih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, *sika* demiştir. Zehebî, *sika*, *hüccet* ve *fakih* yorumunda bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 59; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 273; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 66-75; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 444; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 84.

⁹⁷⁹ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VII, 199.

⁹⁸⁰ Bkz. Buhârî, Tefsîr, 17 (4709); Müslim, Kitâbü’l-Eşribe, 10 (168); Nesâî, Kitâbü’l-Eşribe, 38 (5657).

Rivayetin senedinin, rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

2.

وَمَا أَطْلَقَهُ مِنَ الْأَذْكَارِ يَشْمَلُ التَّشَهُدَ وَفِي اسْتِحْبَابِهَا أَوْلُهُ وَجَّةٌ قَوِيٌّ لُورُودِهِ فِي حَدِيثِ رَوَاهُ
النَّسَائِيُّ وَغَيْرُهُ⁹⁸¹

Zerkeşî'nin *teşehhüd* ile ilgili işaret ettiği Nesâî rivayeti:

Bu rivayet Zerkeşî'nin belirttiği gibi Nesâî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَطَاوُسٍ، عَنْ
ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ وَكَانَ يَقُولُ: " التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ
الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ."⁹⁸²

Bize Kuteybe⁹⁸³ – Leys b. Sa'd⁹⁸⁴ – Ebû ez-Zübeyr⁹⁸⁵ –

⁹⁸¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 299.

⁹⁸² Nesâî, *Sıfatü's-Salâh*, 12 (1174).

⁹⁸³ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa'd b. Abdîrrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtîm ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 358.

⁹⁸⁴ Leys b. Sa'd b. Abdîrrahman el-Fehmî'den (v. 175/792), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 459.

⁹⁸⁵ Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr'den (v. 126/744), Leys b. Sa'd b. Abdîrrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. Cübeyr el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 74; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 351; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 402-410; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 216; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 440.

Sa'îd b. Cübeyr⁹⁸⁶ – Tâvus⁹⁸⁷ – İbn Abbâs'dan (r.a.)⁹⁸⁸ rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) bize Kur'ân öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi ve derdi ki: “*Bütün saygı, hürmet, namaz ve güzel söylerin hepsi sadece Allah'a mahsustur. Ey Peygamber (s.a.v.)! Allah'ın rahmeti, bereketi, selam ve selameti senin üzerine olsun. Yine Allah'ın selam ve saadeti bizim üzerimize ve Allah'ın; salih kullarına olsun. Ben şahidlik yaparım ki Allah'tan başka gerçek ilah yoktur. Yine şahidlik yaparım ki Muhammed (s.a.v.), Allah'ın kulu ve elçisidir.*”

Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde benzer bir sened ve aynı metinle yer almaktadır. Ayrıca Ebû Dâvud ve Tirmizî'de de aynı sened ve metinle geçmektedir.⁹⁸⁹

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da *isnadı sahihtir*, demiştir.⁹⁹⁰

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahih* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

3.

ابن عمر ... حَدِيثُ الْخَيْرِ⁹⁹¹

⁹⁸⁶ Sa'îd b. Cübeyr el-Esedî'den (v. 95/714), Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Tâvus b. Keysân el-Yemânî ve Abdullah b. Abbâs vardır. Onun hakkında Ebû Kâsım, *sika, imam ve hüccet* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 275; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 358-375; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 11.

⁹⁸⁷ Tâvus b. Keysân el-Yemânî'den (v. 106/725), Muhammed b. Müslim Ebû ez-Zübeyr hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah İbn Abbâs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 500; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 391; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 357-374; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 512; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, V, 8.

⁹⁸⁸ Abdullah b. Abbâs (v. 68/688), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 154.

⁹⁸⁹ Bkz. Müslim, *Salât*, 16 (403); Ebû Dâvud, *Salât*, 181 (974); Tirmizî, *Mevâkîtü's-Salât* 104 (290).

⁹⁹⁰ Nesâî, *Sıfatü's-Salâh*, 12 (1174), (Muhakkik Elbânî'nin rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme); Ebû Dâvud, *Salât*, 181 (974), (Muhakkik Şu'ayb el-Arnâvût'un rivayetle ilgili dipnotta yaptığı değerlendirme).

⁹⁹¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 368.

İbn Ömer (r.a.) rivayeti ile alışveriş muhayyerliği hadisi.

Müellifimiz Zerkeşî'nin işaret ettiği İbn Ömer rivayeti, Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا، عَنِ ابْنِ
عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ الْمُتَبَايِعِينَ بِالْخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا مَا لَمْ
يَتَفَرَّقَا، أَوْ يَكُونَ الْبَيْعُ خِيَارًا. " ⁹⁹²

Bize Sadaka⁹⁹³ – Abdulvahhâb⁹⁹⁴ – Yahyâ b. Sa'îd⁹⁹⁵ – Nâfi'⁹⁹⁶ – İbn Ömer'den (r.a.)⁹⁹⁷ rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça -yahut ayrılincaya kadar- alışverişleri hususunda muhayyerliğe maliktirler, yâhud (yaptıkları) alışverişte muhayyerlik olur.*”

Bu rivayet farklı bir sened ve benzer bir metinle Nesâî'de de geçmektedir.⁹⁹⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer

⁹⁹² Buhârî, Buyû', 42 (2107).

⁹⁹³ Sadaka b. el-Fazl'dan (v. 223/838), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdulvahhâb b. Abdulmecîd es-Sekafî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 434; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 321; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 144-146; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 502; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 417.

⁹⁹⁴ Abdulvahhâb b. Abdulmecîd es-Sekafî'den (v. 194/810), Sadaka b. el-Fazl hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve Ahmed b. Hanbel, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 132; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 503-508; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 674; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 449.

⁹⁹⁵ Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî'den (v. 144/760), Abdulvahhâb b. Abdulmecîd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi' Mevlâ İbn Ömer vardır. Yahyâ b. Ma'în, İclî, Ebû Hâtim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel, *sika* bir ravi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 346-358; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, XI, 221.

⁹⁹⁶ Nâfi' Mevlâ İbn Ömer'den (v. 116/734), Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în, İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 452; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 467; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 298-306; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 412.

⁹⁹⁷ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

⁹⁹⁸ Bkz. Nesâî, Buyû', 9 (4473).

almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

4.

لِحَدِيثِ الْوُضُوءِ يُكَفِّرُ الذُّنُوبَ⁹⁹⁹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Abdest günahlara keffarettir.*”

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu hadis birçok hadis kitaplarında geçmektedir. Bu rivayetlerden Tirmizî'de geçen rivayeti inceleyip diğerlerine işaret edeceğiz.

Rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى الْقَرَّازُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ.
وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَعَسَلَ وَجْهَهُ، خَرَجَتْ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ
خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنَيْهِ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ أَوْ نَحْوِ هَذَا، وَإِذَا عَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ مِنْ
يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ، أَوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ الْمَاءِ، حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيًّا مِنَ الذُّنُوبِ." ¹⁰⁰⁰

Bize İshâk b. Mûsâ el-Ensârî¹⁰⁰¹ – Ma'n b. İsâ el-Kazzâz¹⁰⁰² – Mâlik b. Enes¹⁰⁰³

– Kuteybe – Mâlik –

⁹⁹⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 415.

¹⁰⁰⁰ Tirmizî, *Tahâret*, 2 (2).

¹⁰⁰¹ İshâk b. Mûsâ el-Ensârî'den (v. 244/859), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ma'n b. İsâ el-Kazzâz vardır. Onun hakkında Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî (v. 463/1071), *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, II, 235; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 116; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 480-483; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 239; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 251.

¹⁰⁰² Ma'n b. İsâ el-Kazzâz'dan (v. 198/814), İshâk b. Mûsâ el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mâlik b. Enes el-Asbahî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 278; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 181; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 336-340; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 284; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 252.

¹⁰⁰³ Mâlik b. Enes el-Asbahî'den (v. 179/795), Ma'n b. İsâ el-Kazzâz hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süheyl b. Ebî Sâlih vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve Yahyâ b. Ma'in, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 91-120; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 234; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 5.

Süheyl b. Ebî Sâlih¹⁰⁰⁴ – Babası (Zekvân Ebû Sâlih)¹⁰⁰⁵ – Ebû Hüreyre'den (r.a.)¹⁰⁰⁶ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Müslüman veya mü'min bir kimse abdest alırken yüzünü yıkadığında gözleriyle işlediği her türlü günah, abdest suyu veya suyun son damlasıyla dökülür gider. Ellerini yıkadığında, elleriyle işlediği her günah, suyun son damlasıyla dökülür gider ve böylece günahlarından temizlenmiş olur.*”

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinle Müslim'de farklı sened ve aynı metinle Dârimî'de de geçmektedir.¹⁰⁰⁷ Bu rivayet Müslim'de geçmesine rağmen biz Tirmizî'de geçen hadisi inceledik. Çünkü Müslim'deki rivayette bulunan Süveyd b. Sa'îd hakkında Ebû Hâtim, *tedlis* yaptığını söylemiştir. Nesâî ise *sika* olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁰⁸ Dolayısıyla bu ravi cerh edildiğinden dolayı *sahih* olan Tirmizî rivayetini esas almayı uygun gördük.

Tirmizî bu hadise *sahih* hükmünü vermiştir. Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahih* bir hadis olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁰⁹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahih* bir rivayettir.

¹⁰⁰⁴ Süheyl b. Ebî Sâlih'den (v. 138/756), Mâlik b. Enes el-Asbahî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zekvân Ebû Sâlih vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 246; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 417; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 223-228; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 471; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 263.

¹⁰⁰⁵ Zekvân Ebû Sâlih'den (v. 101/720), Süheyl b. Ebî Sâlih hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Hüreyre vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 450; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 221; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VIII, 513-517; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 386; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 219.

¹⁰⁰⁶ Ebû Hüreyre (v. 57/676), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1846; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXIV, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, VII, 199.

¹⁰⁰⁷ Bkz. Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, I, 560; Müslim, Tahâret 11 (244).

¹⁰⁰⁸ Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 251.

¹⁰⁰⁹ Bkz. Tirmizî, Tahâret, 2 (2).

5.

الْجَهْلُ وَالنَّسْيَانُ يُعَدَّرُ بِهِمَا فِي حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى الْمُنْهَيَّاتُ دُونَ الْمَأْمُورَاتِ وَالْأَصْلُ فِيهِ (حَدِيثُ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ) لَمَّا تَكَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ وَلَمْ يُؤَمِّرْ بِإِعَادَةِ لَجْهَلِهِ بِالنَّهْيِ¹⁰¹⁰

Allah hakkında nehy edilen hususlarda, kişinin bilmemesi veya unutmaması mazur görülebilir. Fakat emredilen hususlarda ise, bilmemesi veya unutmaması mazur görülemez. Bu konuda asıl olan (hadisi) Mu'âviye b. Hakem'in, namazda konuşmanın nehy edilmiş olmasını bilmemesi ve namazda konuşmasından dolayı namazı iade ile emredilmemesidir.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde uzun bir metinle şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، (وَتَقَارَبَا فِي لَفْظِ الْحَدِيثِ) قَالَا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ حَجَّاجِ الصَّوَّافِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: بَيْنَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَآ تَكُلُّ أُمِّيَاءَ، مَا شَأْنُكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ؟ فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَيَّ أَفْحَادِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يَصْمَتُونَنِي، لَكِنِّي سَكَتُ، فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبِأَيْ هُوَ وَأُمِّي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ، وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ، فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي، قَالَ: " إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ، لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ."¹⁰¹¹

Bize Ebû Ca'fer Muhammed b. es-Sabbâh¹⁰¹² – Ebû Bekr b. Ebî Şeybe¹⁰¹³ –

¹⁰¹⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 19.

¹⁰¹¹ Müslim, *Mesâcid*, 7 (537).

¹⁰¹² Ebû Ca'fer Muhammed b. es-Sabbâh'dan (v. 227/842), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâil b. İbrâhîm el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, 'İclî, Ya'kûb b. Şeybe ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 289; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 78; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 388-392; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 182; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 229.

¹⁰¹³ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâil b. İbrâhîm el-Esedî vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde

İsmâîl b. İbrâhîm¹⁰¹⁴ – Haccâc es-Savvâf¹⁰¹⁵ – Yahyâ b. Ebî Kesîr¹⁰¹⁶ – Hilâl b. Ebî Meymûne¹⁰¹⁷ – ‘Atâ b. Yesâr¹⁰¹⁸ – Muâ’viye b. el-Hakem es-Sülemî (r.a.)¹⁰¹⁹ şöyle dedi: Hz. Peygamber’in (s.a.v.) arkasında namaz kılariken cemaatten biri aksırdı. Ben de hemen ‘yerhamukellah’ dedim. Cemaat bana dik dik bakmaya başladı. Bunun üzerine: Vay başıma gelenler yahu bana niye öyle bakıyorsunuz deyince de, ellerini uyluklarına vurmaya başladılar. Onların beni susturmaya çalıştıklarını görünce kızdım; ama yine de sustum. Anam, babam Rasûl-i Ekrem’e feda olsun. Ne ondan önce ne de ondan sonra kendisinden daha iyi bir öğretici görmedim. Vallahi beni ne azarladı ne dövdü ne de sövdü. Namaz kıldırıp bitirince bana: “*Bu ibadetin adı namazdır. Namaz kılariken dünya kelamı konuşulmaz. Çünkü namaz tesbih, tekbir ve Kur’ân okumaktan ibarettir*” dedi

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle, Ebû Dâvud’un ve Nesâî’nin *Sünen*’lerinde de geçmektedir.¹⁰²⁰

bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 160; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 34-42.

¹⁰¹⁴ İsmâîl b. İbrâhîm el-Esedî’den (v. 193/809), Ebû Ca’fer Muhammed b. es-Sabbâh ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 153; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 101; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 23-33; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 153; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 275.

¹⁰¹⁵ Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf’dan (v. 143/761), İsmâîl b. İbrâhîm el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în, Ebû Zür’a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 166; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, V 442-444; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 203.

¹⁰¹⁶ Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî’den (v. 129/747), Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hilâl b. Ebî Meymûne vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 142; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 591; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 504-511; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 268.

¹⁰¹⁷ Hilâl b. Ebî Meymûne’den (v. 113/732), Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *şeyh ve yukteb hadisuh*, demiştir. Dârekutnî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 76; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 505; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 343-344; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 342; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 82.

¹⁰¹⁸ ‘Atâ b. Yesâr el-Hilâlî’den (v. 94/713), Hilâl b. Ebî Meymûne hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muâ’viye b. el-Hakem es-Sülemî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’în, Ebû Zür’a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 338; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 199; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 125-127; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 25; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 217.

¹⁰¹⁹ Muâ’viye b. el-Hakem es-Sülemî (v.?), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 170; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, VI, 111.

¹⁰²⁰ Bkz. Ebû Dâvud, *Salât*, 170 (930); Nesâî, *Sehv*, 20 (1218).

Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût hadis hakkında *isnadı sahihtir*, demiştir. Bununla birlikte, Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî de hadise *sahih* hükmünü vermiştir.¹⁰²¹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

6.

وَحَدَّثَ (يَعْلَى بن أُمَيَّة) حَيْثُ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَزْعِ الْجُبَّةِ عَنِ الْمُحْرِمِ وَنَهَى
يَأْمُرُهُ بِفِدْيَةِ لِحْيَتِهِ¹⁰²²

Ya'lâ b. Ümeyye hadisinde, Hz. Peyhamber (s.a.v.) ihramlı iken cübbe giyen kişiden cübbesini çıkarmasını emretti ve cehlinden dolayı fidyeye vermesini emretmedi.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَطَاءِ،
عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ: " رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيًّا قَدْ أَحْرَمَ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ، فَأَمَرَهُ أَنْ
يَنْزِعَهَا."¹⁰²³

Bize Kuteybe¹⁰²⁴ - Abdullah b. İdrîs¹⁰²⁵ -

¹⁰²¹ Bkz. Ebû Dâvud, Salât, 170 (930); Nesâî, Sehv, 20 (1218).

¹⁰²² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 19.

¹⁰²³ Tirmizî, Hac, 20 (835).

¹⁰²⁴ Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî'den (v. 240/855), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. İdrîs b. Yezîd vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 140; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 20; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 523-537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 358.

¹⁰²⁵ Abdullah b. İdrîs b. Yezîd'den (v. 192/808), Kuteybe b. Sa'îd es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdülmelik b. Ebî Süleymân Ebû Muhammed vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 8; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 59; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 293-300; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 144.

Abdumelik b. Ebî Süleymân¹⁰²⁶ - 'Atâ b. Eslem¹⁰²⁷ - Ya'lâ b. Ümeyye'den (r.a.)¹⁰²⁸ rivayete göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramlı olan bir bedeviyi üzerinde cübbe olduğu halde gördü ve onu çıkarmasını emretti.

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahîh* hükmünü vermiştir.¹⁰²⁹

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

7.

بَحْدِيثِ بِلَالٍ فِي شِرَاءِ التَّمْرِ¹⁰³⁰

Hurma satışı ile ilgili Bilâl hadisi.

Zerkeşî'nin belirttiği bu rivayet Buhârî'nin Sahîh'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ هُوَ ابْنُ سَلَامٍ، عَنْ يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ
عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْعَافِرِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " مِنْ أَيْنَ هَذَا؟ " قَالَ بِلَالٌ: كَانَ عِنْدَنَا
تَمْرٌ رَدِيٌّ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹⁰²⁶ Abdumelik b. Ebî Süleymân Ebû Muhammed'den (v. 145/761), Abdullah b. İdrîs b. Yezîd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, 'İclî, Ebû Zür'a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 366; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 97; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 322-329; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 670; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VI, 396.

¹⁰²⁷ 'Atâ b. Eslem İbn Ebî Rebâh'dan (v. 114/733), Abdumelik b. Ebî Süleymân Ebû Muhammed hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ya'lâ b. Ümeyye vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Zür'a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 330; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 198; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 69-85; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 21; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VII, 199.

¹⁰²⁸ Ya'lâ b. Ümeyye (v. 47/668), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 378; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, VI, 353.

¹⁰²⁹ Bkz. Tirmizî, Hac, 20 (835).

¹⁰³⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 94.

عِنْدَ ذَلِكَ: "أَوْهَ أَوْهَ، عَيْنُ الرَّبِّ، عَيْنُ الرَّبِّ لَا تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعِ آخَرَ، ثُمَّ اشْتَرِهِ."¹⁰³¹

Bize İshâk¹⁰³² – Yahyâ b. Sâlih¹⁰³³ – Mu‘âviye b. Sellâm¹⁰³⁴ – Yahyâ¹⁰³⁵ – ‘Ukbe b. Abdilgâfir¹⁰³⁶ – Ebû Sa‘îd el-Hudrî (r.a.)¹⁰³⁷ şöyle demiştir: (Bir keresinde) Bilâl Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bernî denilen en iyi cins hurma getirdi. Peygamber (s.a.v.), Bilâl’e: “*Bu hurma neredendir?*” dedi. Bilâl: Yanımızda ergin nevi’den hurma vardı. Ondan iki sâ’ ölçөгünü bunun bir sâ’ ölçөгü ile değıştirdim. Bunu Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yedirmek için yaptım, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Eyvah, Eyvah! Bu ribânın kendisidir; bu ribânın kendisidir; sakın böyle yapma! Fakat iyi hurma satın almak istediğinde adi hurmayı ayrıca sat, sonra onun parası ile bu hurmayı satın al*” buyurdu.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görölmektedir. Hadisin Buhârî’nin *Sahîh*’inde yer

¹⁰³¹ Buhârî, Vekâlet, 11 (2312).

¹⁰³² İshâk b. İbrâhîm b. Mehled’den (v. 238/853), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî vardır. Onun hakkında Ya‘kûb b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sika* ve imamlardan biridir, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 209; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 115; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 373-388; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 233; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 216.

¹⁰³³ Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî’den (v. 222/837), İshâk b. İbrâhîm b. Mehled hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mu‘âviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ebû Zür‘a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 158; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 375-381; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 368; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 229.

¹⁰³⁴ Mu‘âviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm’dan (v. 170/787), Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ahmed b. Hanbel, Ya‘kûb b. Şeybe, Ebû Zür‘a, Dârimî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 383; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 469; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 184-186; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 276; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, X, 208.

¹⁰³⁵ Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî’den (v. 129/747), Mu‘âviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Ukbe b. Abdilgâfir vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 142; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 591; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 504-511; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 268

¹⁰³⁶ ‘Ukbe b. Abdilgâfir’den (v. 83/703), Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, ‘İclî ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 313; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 224; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 209-212; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 29; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 246.

¹⁰³⁷ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, III, 85.

almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

8.

صَلَاةُ الْكُسُوفِ ... فِي الْحَدِيثِ¹⁰³⁸

Hadiste geçen Kusûf namazı.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Kütüb-i Sitte'nin tümünde, birden fazla yerde benzer ve farklı sened ve metinlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alanlardan birini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةَ الْكُسُوفِ فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ قَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ ثُمَّ رَفَعَ، فَسَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفَعَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ، فَقَالَ: قَدْ دَنَّتْ مِنِّي الْجَنَّةُ حَتَّى لَوْ اجْتَرَأْتُ عَلَيْهَا لَجِئْتُكُمْ بِقِطَافٍ مِنْ قِطَافِهَا، وَدَنَّتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ أَيُّ رَبِّ وَأَنَا مَعَهُمْ، فَإِذَا امْرَأَةٌ حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ تَحْدِثُهَا هِرَّةٌ، قُلْتُ: مَا شَأْنُ هَذِهِ قَالُوا حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا لَا أَطْعَمْتُهَا وَلَا أُرْسَلَتْهَا تَأْكُلُ. قَالَ نَافِعٌ: حَسِبْتُ، أَنَّهُ قَالَ: مِنْ حَشِيشٍ أَوْ حَشَاشٍ الْأَرْضِ. "¹⁰³⁹

Bize İbn Ebî Meryem¹⁰⁴⁰ – Nâfi‘ b. Ömer¹⁰⁴¹ –

¹⁰³⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 129.

¹⁰³⁹ Buhârî, *Ezân*, 90 (745).

¹⁰⁴⁰ Sa'îd b. Ebî Meryem'den (v. 224/), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Nâfi‘ b. Ömer b. Abdillâh vardır. Onun hakkında ‘İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 13; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 266; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 391-395; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 17.

¹⁰⁴¹ Nâfi‘ b. Ömer b. Abdillâh'dan (v. 169/), Sa'îd b. Ebî Meryem hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdillâh b. Ebî Müleyke vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'in, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz.

İbn Ebî Müleyke¹⁰⁴² – Esmâ Bint Ebî Bekr (r.a.)¹⁰⁴³ şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.) kusûf namazını kıldırdı. Şöyle ki: Kıyama durdu, kıyama çok uzattı. Sonra rükû'a vardı, rükû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı ve kıyama uzattı. Sonra yine rükû'a vardı, rükû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, secdeyi uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, secdeyi uzattı. Sonra ayağa kalktı, kıyama uzattı. Sonra rükû'a vardı, rükû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı, kıyama uzattı. Sonra yine rükû'a vardı, rükû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, secdeyi uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, secdeyi uzattı. Sonra namazdan çıktı. Akabinde şöyle buyurdu: “*Cennet bana yaklaştı. O kadar ki, eğer cür'et etseydim salkımlarından bir tanesini (alıp) size getirebilecektim. Cehennem de bana o kadar yaklaştı ki: Ey Rabbim, ben de onlarla beraber miyim? dedim. Orada bir kadın gördüm*”. -Râvî İbn Ebî Müleyke: O'nun şöyle dediğini sanmaktayım, demiştir: "Bir kadını bir kedi tırmalayıp duruyor. Buna ne oluyor? diye sordum. Bu kadın o kediyi açlıktan ölünceye kadar habsetti. Kadın ona yiyecek vermedi, kendi kendine yemesi için de salıvermedi. “Ravi Nâfi’: O'nun şöyle dediğini sanıyorum, dedi: "Yerin haşerelerinden yesin diye salıvermedi, dediler.”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

9.

1044 الأَحَادِيثُ الْوَارِدَةُ فِي دُعَاءِ الْإِسْتِفْتَاَحِ

Namaza başlama duası ile ilgili gelen hadis.

İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 456; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 533; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 287-289; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 315; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, X, 409.

¹⁰⁴² Abdullah b. Ebî Müleyke'den (v. 117/), Nâfi' b. Ömer b. Abdillâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Esmâ Bint Ebî Bekr vardır. Onun hakkında Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 99; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 2; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 256-258; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, V, 306

¹⁰⁴³ Esmâ Bint Ebî Bekr (v. 73/), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, VI, 3253; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 123; İbn Hacer, *el-İsâbe fî'temyîzi's-sahâbe*, VIII, 7.

¹⁰⁴⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 142.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الصَّبْعِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الرَّفَاعِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكَّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ كَبَّرَ، ثُمَّ يَقُولُ: " سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ " ثُمَّ يَقُولُ: " اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا " ثُمَّ يَقُولُ: " أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمَزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ ".¹⁰⁴⁵

Bize Muhammed b. Mûsâ el-Basrî¹⁰⁴⁶ – Cafer b. Süleyman ez-Zübe‘î¹⁰⁴⁷ – Ali b. Ali er-Rifâ‘î¹⁰⁴⁸ – Ebû el-Mütevekkil¹⁰⁴⁹ – Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.a.)¹⁰⁵⁰ rivayete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) gece namazı için kalktığında tekbir alır şöyle okurdu: “*Sübhâneke Allahümme ve bihamdike ve tebârikesmüke ve teâlâ ceddüke velâ ilâhe gayruke (Allah’ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Seni daima böyle tenzih eder ve överim. Senin adın mübarektir. Varlığın her şeyden üstündür. Senden başka ilah yoktur.)*” sonra “*Allahü ekber kebîra (Allah büyüklerin en büyüğüdür)*” der, daha sonra: “*E‘ûzü billahi’s-semî‘i’l-alîmi mine’s-şeytâni’r-râcîm min hemzihî ve nefhihî ve nefsih*

¹⁰⁴⁵ Tirmizî, *Mevâkîtü’s-Salât*, 67 (242).

¹⁰⁴⁶ Muhammed b. Mûsâ el-Basrî’den (v. 248/857), Tirmizî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Cafer b. Süleyman ez-Zübe‘î vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim *şeyh* değerlendirmesinde bulunmuştur. Nesâî, *sâlih*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 84; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 108; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 528-530; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 482.

¹⁰⁴⁷ Cafer b. Süleyman ez-Zübe‘î’den (v. 178/794), Muhammed b. Mûsâ el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Ali b. er-Rifâ‘î vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 481; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 140; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, V, 43-49; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 294; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 95.

¹⁰⁴⁸ Ali b. Ali b. er-Rifâ‘î’den (v. ?), Cafer b. Süleyman ez-Zübe‘î hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Dâvud Ebû el-Mütevekkil vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ebû Zür‘a ve İbn Sa‘îd *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 196; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXI, 72-76; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 44; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 366.

¹⁰⁴⁹ Ali b. Dâvud Ebû el-Mütevekkil’den (v. 102/720), Ali b. Ali b. er-Rifâ‘î hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, Ali b. el-Medînî, Ebû Zür‘a ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 161; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 425-426; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 39; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 318.

¹⁰⁵⁰ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, III, 85.

(Taşlanarak kovulmuş şeytandan, onun küfre götüren kibirinden, sihir ve vesvesesinden Allah'a sığınırım.)” derdi.

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce’de de geçmektedir.¹⁰⁵¹

Tirmîzî: Ebû Saîd’in bu hadisi bu konudaki rivayetlerin en meşhurdur. İlim adamları bu hadisle amel etmişlerdir. Pek çok ilim adamı Ömer b. Hattâb ve Abdullah b. Mes’ûd’dan rivayet edilen şu rivayete göre, amel etmişlerdir. Yani “Sübhâneke Allahümme ve bihamdike ve tebârakesmüke ve teâlâ ceddüke velâ ilahe gayruke” demiştir. Tirmizî’nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahîh* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût’da *sahîh li gayrihî*, demiştir. Nesâî’nin tahkikini yapan Elbânî de hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁵²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

10.

حَدِيثُ التَّوَجُّهِ¹⁰⁵³

Veccehtü duası hadisi.

Zerkeşî’nin işaret ettiği bu rivayet Müslim’in *Sahih*’inde çok uzun bir metinle geçmektedir. Biz yalnızca konumuzu ilgilendiren kısmı ele alacağız.

Rivayet Müslim’in *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمَقْدَمِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ الْمَاجِشُونُ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹⁰⁵¹ Bkz. İbn Mâce, İkâmetü’s-Salâvât, 1 (804); Ebû Dâvud, Salât, 122 (775); Nesâî, İftitâh, 18 (899).

¹⁰⁵² Bkz. İbn Mâce, İkâmetü’s-Salâvât, 1 (804); Ebû Dâvud, Salât, 122 (775); Tirmizî, Mevâkîtü’s-Salât, 67 (242); Nesâî, İftitâh, 18 (899).

¹⁰⁵³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, II, 142.

أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: " وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي، لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ."¹⁰⁵⁴

Bize Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî¹⁰⁵⁵ – Yûsuf el-Mâcişûn¹⁰⁵⁶ – Babası (Ya‘kub b. Ebî Selime)¹⁰⁵⁷ – Abdurrahman el-E‘rac¹⁰⁵⁸ – Ubeydullah b. Ebî Râfi‘¹⁰⁵⁹ - Ali b. Ebî Tâlib’den (r.a.)¹⁰⁶⁰ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) namaza kalktığı vakit şu duayı okumuştur: “*Veccehtü cevhiye lillezî fetaras-semâvâti ve’l-erza hanîfen ve mâ ene mine’l-müşrikîne, inne salâtî ve nusukî ve mehyâye ve memâtî, lillâhi rabbi’l-âlemîne lâ şerike lehû. (Ben, hanîf olarak, yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Bemin namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur.)*”

¹⁰⁵⁴ Müslim, Salâtü’l-Müsâfirîn, 26 (771).

¹⁰⁵⁵ Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî’den (v. 234/848), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yûsuf b. Ya‘kub el-Mâcişûn vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sadûk*, demiştir. Ebû Zür‘a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VII, 213; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 85; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIV, 534-537; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 160; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 79.

¹⁰⁵⁶ Yûsuf b. Ya‘kub el-Mâcişûn’dan (v. 185/801), Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ya‘kub b. Ebî Selime el-Mâcişûn vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Ya‘kub b. Şeybe, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 234; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 635; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXII, 479-482; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 402; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 430.

¹⁰⁵⁷ Ya‘kub b. Ebî Selime el-Mâcişûn’dan (v. 125/742), Yûsuf b. Ya‘kub el-Mâcişûn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d, hadis rivayet edenlerdendir, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, IX, 207; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 643; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXII, 336-339; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 394; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 388.

¹⁰⁵⁸ Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec el-Medenî’den (v. 117/735), Ya‘kub b. Ebî Selime el-Mâcişûn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ubeydullah b. Ebî Râfi‘ vardır. Onun hakkında İbn S‘ad ve ‘İclî, *sika* demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 107; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XVII, 467-471; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 647; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VI, 290.

¹⁰⁵⁹ Ubeydullah b. Ebî Râfi‘’den (v. ?) Abdurrahmân b. Hürmüz el-A‘rec el-Medenî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ali b. Ebî Tâlib vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 307; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 68; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XIX, 34-35; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VII, 10.

¹⁰⁶⁰ Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/660), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, I, 75; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XX, 472; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 269.

Rivayetimiz farklı sened ve benzer metinlerle, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.¹⁰⁶¹

Tirmizî ve Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Ebû Dâvud'un tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da hadis hakkında *isnadı sahîhtir*, demiştir.¹⁰⁶²

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

11.

أَحَادِيثُ التَّشْهُدِ 1063

Teşehhüd ile ilgili hadis.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinin tümünde, birden fazla yerde benzer ve farklı sened-metinlerle yer almaktadır. Biz Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alanlardan birini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا السَّلَامَ عَلَى جِبْرِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، السَّلَامَ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ، فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ، فَإِذَا صَلَّي أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ

¹⁰⁶¹ Bkz. İbn Mâce, Edâhî, 1 (3121); Ebû Dâvud, Salât, 121 (760); Tirmizî, De'avât, 32 (3421); Nesâî, İftitâh, 17 (897).

¹⁰⁶² Bkz. Ebû Dâvud, Salât, 121 (760); Tirmizî, De'avât, 32 (3421); Nesâî, İftitâh, 17 (897).

¹⁰⁶³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 143.

الصَّالِحِينَ، فَإِنَّكُمْ إِذَا قُلْتُمُوهَا أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ لِلَّهِ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.¹⁰⁶⁴

Bize Ebû Nu‘aym¹⁰⁶⁵ – el-A‘meş¹⁰⁶⁶ – Şekîk b. Seleme¹⁰⁶⁷ – Abdullah (r.a.)¹⁰⁶⁸ şöyle demiştir: Biz Rasûlullah’ın (s.a.v.) arkasında namaz kılarken şöyle derdik: "es-Selâmü ale'l-Cibrîle ve Mîkâile es-Selâmü alâ fülânin ve fulân." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bize yönelerek şöyle dedi: “Şüphesiz Allah'ın (bir ismi de) Selâm'dır. Ancak sizden biri namaz kıldığında (otururken) şöyle desin: et-Tahtiyâtü li'llahî ve's-salavâtü ve't-tayyibât, es-selâmü aleyke eyyühe'n-nebiyyü ve rahmetu'llâhi ve berekâtüh, es-selâmü aleynâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihîn. (Bütün tâzimler, övgüler, mülkler, kavli, bedenî ve malî ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Peygamber! Sana selâm olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun.) Bunu dediğinizde selâm, gök ve yerdeki salih her kula ulaşır. (Sonra) Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlih. (Kesin olarak bilir ve beyan ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehâdet ederim ki Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve elçisidir.)” dedi.

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin,

¹⁰⁶⁴ Buhârî, Ezân, 148 (831).

¹⁰⁶⁵ Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn'den (v. 218/833), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Süleyman b. Mihrân el-A‘meş vardır. Onun hakkında İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 61; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 319; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 197-219; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 122; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 270.

¹⁰⁶⁶ Süleyman b. Mihrân el-A‘meş'den (v. 148/765), Ebû Nu‘aym Fazl b. Dükeyn hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şekîk b. Seleme Ebû Vâil el-Esedî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 146; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 302; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 76-91; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 464; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 222.

¹⁰⁶⁷ Şekîk b. Seleme Ebû Vâil el-Esedî'den (v. 82/701), Süleyman b. Mihrân el-A‘meş hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Mes‘ûd vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d ve Yahyâ b. Ma‘în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 381; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 354; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 553; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 489; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 361.

¹⁰⁶⁸ Abdullah b. Mes‘ûd'un (v. 32/653), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 121; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 129

Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin ve Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

12.

بَحْدِيثِ التَّفْصِيلِ¹⁰⁶⁹

Müezzine icabet konusunda tafsîl hadisi.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ جَهْضَمِ النَّقْفِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسَافٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا قَالَ الْمُؤَدَّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ."¹⁰⁷⁰

Bize İshâk b. Mansûr¹⁰⁷¹ – Ebû Ca'fer b. Cehdam es-Sekafî¹⁰⁷² – İsmâîl b. Ca'fer¹⁰⁷³ –

¹⁰⁶⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 144.

¹⁰⁷⁰ Müslim, *Salât*, 7 (385).

¹⁰⁷¹ İshâk b. Mansûr et-Temîmî'den (v. 251/865), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Cehdam es-Sekafî vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtîm, *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 234; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 118; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 474-478; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 249.

¹⁰⁷² Muhammed b. Cehdam es-Sekafî'den (v. ?), İshâk b. Mansûr et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında İsmâîl b. Cafer el-Ensârî vardır. Onun hakkında Ebû Zûr'a, *sadûk*, değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VII, 223; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 61; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 14-16; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 100.

¹⁰⁷³ İsmâîl b. Cafer el-Ensârî'den (v. 180/796), Muhammed b. Cehdam es-Sekafî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Umâre b. Gazîyye b. el-Hâris vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zûr'a (v. 264/877) ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân

‘Umâre b. Gaziyye¹⁰⁷⁴ – Hubeyd b. Abdirrahman b. İsfâf¹⁰⁷⁵ – Hafs b. ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb¹⁰⁷⁶ – Babası (‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb)¹⁰⁷⁷ – Ömer b. el-Hattâb’dan (r.a.)¹⁰⁷⁸ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Herhangi biriniz, müezzin Allahü ekber, Allahü ekber dediği zama Allahü ekber, Allahü ekber; müezzin eşhedü enlâ ilâhe illallah dediği zaman eşhedü enlâ ilâhe illallah; müezzin eşhedü enne Muhammeden Resülüllah dediği zaman eşhedü enne Muhammeden Resülüllah; müezzin hayye ale’s-salah dediği zaman lâ havle velâ kuvvete illâ billâh; müezzin hayye ale’l-felâh dediği zaman (yine) lâ havle velâ kuvvete illâ billâh; müezzin Allâhü ekber Allâhü ekber dediği zaman Allahü Ekber Allahü ekber; müezzin lâ ilâhe illallah dediği zaman o da bütün kalbiyle lâ ilâhe illallah derse cennete girer.*”

Rivayetimiz benzer sened ve aynı metinle, Ebû Dâvud’da da geçmektedir.¹⁰⁷⁹

Bu rivayet hakkında, Ebû Dâvud’un tahkikini yapan Şu‘ayb el-Arnâvût *isnadi sahihtir*, demiştir.¹⁰⁸⁰

Kitâbu’s-Sikât’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, II, 162; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 44; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 56-60; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, I, 287.

¹⁰⁷⁴ ‘Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris’den (v. 140/757), İsmâil b. Cafer el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hubeyd b. Abdirrahmân b. Hubeyd el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa’d, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zür’a, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 368; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXI, 258-261; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 54; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VII, 422.

¹⁰⁷⁵ Hubeyd b. Abdirrahmân b. Hubeyd el-Ensârî’den (v. 132/749), ‘Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Hafs b. ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun Yahyâ b. Ma’in ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 387; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 274; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VIII, 227-228; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 136.

¹⁰⁷⁶ Hafs b. ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb’dan (v. ?), Hubeyd b. Abdirrahmân b. Hubeyd el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IV, 152; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 17-18; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, II, 402.

¹⁰⁷⁷ ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb’dan (v. 70/689), Hafs b. ‘Âsım b. Ömer b. el-Hattâb hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ömer b. el-Hattâb vardır. Hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, IV, 2143; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIII, 520; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, V, 57.

¹⁰⁷⁸ Hz. Ömer’in (v. 23/644) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXI, 316; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 155.

¹⁰⁷⁹ Bkz. Ebû Dâvud, Salât, 36 (527).

¹⁰⁸⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Salât, 36 (527).

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

13.

بَحْدِيثِ الْإِطْلَاقِ¹⁰⁸¹

Müezzine icabet konusunda itlâk hadisi.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Kütüb-i Sitte eserlerinin tümünde, benzer sened ve aynı metinlerle yer almaktadır. Biz hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan rivayetini inceleyeceğiz.

Rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا سَمِعْتُمُ النَّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَدَّنُ."¹⁰⁸²

Bize Abdullah b. Yûnus¹⁰⁸³ – Mâlik¹⁰⁸⁴ – İbn Şihâb¹⁰⁸⁵ –

¹⁰⁸¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 144.

¹⁰⁸² Buhârî, *Ezân*, 7 (611).

¹⁰⁸³ Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ'î'den (v. 218/833), Buhârî Tirmizî, Ebû Dâvud ve Nesâî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Mâlik b. Enes el-Asbahî vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 333-336; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 610; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 86.

¹⁰⁸⁴ Mâlik b. Enes el-Asbahî'den (v. 179/795), Abdullah b. Yûsuf el-Kelâ'î hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zührî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd (v. 230/845) ve Yahyâ b. Ma'în, *sikadır*, demişlerdir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 205; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 91-120; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 234; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 5.

¹⁰⁸⁵ Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den (v. 124/741), Mâlik b. Enes el-Asbahî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Atâ b. Yezîd el-Leysî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 445-451.

‘Atâ b. Yezîd el-Leysi¹⁰⁸⁶ – Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.a.)¹⁰⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ezanı işittiğiniz zaman siz de müezzinin dediğini tekrarlayın.*”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin de güvenilir olduğu görülmektedir. *Müttefekun aleyh* olan hadisimizin, Buhârî’nin ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almasından da rivayetin Buhârî’nin ve Müslim’in kriterlerine göre *sahîh* bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır.

14.

كُونَ الْعَدُوِّ فِي جِهَةِ الْقِبْلَةِ... بِرَوَايَةِ سَهْلِ¹⁰⁸⁸

Düşmanın kible yönünde olması durumuyla ilgili Sehl rivayeti.

Zerkeşî’nin işaret ettiği bu rivayet Buhârî’nin *Sahîh*’inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ، قَالَ: " يَفُومُ الْإِمَامُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ وَطَائِفَةَ مِنْهُمْ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ مِنْ قِبَلِ الْعَدُوِّ وَجُوهُهُمْ إِلَى الْعَدُوِّ، فَيُصَلِّي بِالَّذِينَ مَعَهُ رُكْعَةً ثُمَّ يَفُومُونَ فَيَرْكَعُونَ لِأَنْفُسِهِمْ رُكْعَةً، وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ فِي مَكَاتِهِمْ، ثُمَّ يَذْهَبُ هُوَ إِلَى مَقَامِ أَوْلَادِكَ فَيَرْكَعُ بِهِمْ رُكْعَةً فَلَهُ تِنْتَانٍ، ثُمَّ يَرْكَعُونَ وَيَسْجُدُونَ سَجْدَتَيْنِ."¹⁰⁸⁹

Bize Müsedded¹⁰⁹⁰ – Yahyâ b. Sa‘îd el-Kattân¹⁰⁹¹ –

¹⁰⁸⁶ ‘Atâ b. Yezîd el-Leysi’den (v. 105/724), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî vardır. Onun hakkında Ali b. el-Medînî (v. 234/848) ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 338; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 200; *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 123-125; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VII, 217.

¹⁰⁸⁷ Ebû Sa‘îd el-Hudrî (v. 63/683), hayatı için bkz. Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahabe*, III, 1260; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, X, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, III, 85.

¹⁰⁸⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fî’l-kavâ’id*, II, 145.

¹⁰⁸⁹ Buhârî, *Megâzî*, 31 (4131).

¹⁰⁹⁰ Müsedded b. Müserhed el-Esedî’den (v.228/842), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sa‘îd b. Ferrûh el-Kattân vardır. Onun hakkında ‘İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* bir ravi demişlerdir. Yahyâ b. Ma‘în ise *sadûk* olduğunu belirtmiştir. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VIII, 438; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, IX, 200; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 443-447; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 256; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 107.

¹⁰⁹¹ Yahyâ b. Sa‘îd b. Ferrûh el-Kattân’dan (v. 198/814), Müsedded b. Müserhed el-Esedî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Yahyâ b. Sa‘îd b. Kays el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa‘d,

Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî¹⁰⁹² – el-Kâsım b. Muhammed¹⁰⁹³ – Sâlih b. Havvât¹⁰⁹⁴ – Sehl b. Ebî Hasme (r.a¹⁰⁹⁵) şöyle demiştir: İmam (koru namazında) kıbleye yönelik olarak namaza durur. Askerden bir taife de imamla beraber namaza durur. Bir taife de düşman cihetinde olup yüzleri düşmana doğru dururlar. İmam beraberindekilerle bir rekat kılar. Sonra bunlar ayağa kalkar, kendi başlarına bir rekat kılarlar ve oldukları yerde iki secde yaparlar. Sonra bu namazı kılmış olanlar, düşman tarafında bulunan kimselerin yerine gider, düşman cihetinde bulunanlar da Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelirler. Peygamber (s.a.v.) onlarla da bir rekat kılar. Böylece Peygamber'in (s.a.v.) iki rekat namazı olmuştur. Sonra bu yeni gelenler kendi başlarına rükû' yapar ve iki secde ederler.

Rivayetimiz, Sehl tariki ile Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de de geçmektedir.¹⁰⁹⁶

Elbânî, Tirmizî ve Nesâî'deki rivayetler için, *sahih* hükmünü vermiştir. Bununla birlikte, İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da *isnadı sahihtir*, demiştir.¹⁰⁹⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahih*'inde yer

'İclî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtım ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IX, 150; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 611; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 329-342; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 366; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 216.

¹⁰⁹² Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî'den (v. 144/760), Yahyâ b. Sa'îd b. Ferrûh el-Kattân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr et-Temîmî vardır. Yahyâ b. Ma'în, İclî, Ebû Hâtım, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel onun *sika* bir ravi olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 346-358; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 221.

¹⁰⁹³ el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr et-Temîmî'den (v. 106/725), Yahyâ b. Sa'îd b. Kays el-Ensârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sâlih b. Havvât b. Cübeyr el-Ensârî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 118; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 302; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 427-435; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 333.

¹⁰⁹⁴ Sâlih b. Havvât b. Cübeyr el-Ensârî'den (v. ?), el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr et-Temîmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sehl b. Ebî Hasme vardır. Onun hakkında Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtım, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 399; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 372; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIII, 35-36; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 494; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 387.

¹⁰⁹⁵ Sehl b. Ebî Hasme (v. ?), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1311; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 177; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, III, 138.

¹⁰⁹⁶ Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 151 (1259); Tirmizî, *Sefer*, 46 (565); Nesâî, *Salâtü'l-Havf*, 1 (1553).

¹⁰⁹⁷ Bkz. İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 151 (1259); Tirmizî, *Sefer*, 46 (565); Nesâî, *Salâtü'l-Havf*, 1 (1553).

almasından da rivayetin Buhâri'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

15.

كَوْنِ الْعَدُوِّ فِي جِهَةِ الْقِبْلَةِ... عَلَى رِوَايَةِ ابْنِ عُمَرَ¹⁰⁹⁸

Düşmanın kible yönünde olması durumuyla ilgili İbn Ömer rivayeti.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُهُ، هَلْ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْنِي صَلَاةَ الْخَوْفِ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: " غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ نَجْدِ فَوَازَيْنَا الْعَدُوَّ فَصَافَفْنَا لَهُمْ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي لَنَا فَقَامَتْ طَائِفَةٌ مَعَهُ تُصَلِّي وَأَقْبَلَتْ طَائِفَةٌ عَلَى الْعَدُوِّ وَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْ مَعَهُ وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ انْصَرَفُوا مَكَانَ الطَّائِفَةِ الَّتِي لَمْ تُصَلِّ فَجَاءُوا فَرَكَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِمْ رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ، فَقَامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَرَكَعَ لِنَفْسِهِ رُكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ."¹⁰⁹⁹

Bize Ebû el-Yemân¹¹⁰⁰ – Şu‘ayb¹¹⁰¹ – ez-Zühri’ye¹¹⁰²

¹⁰⁹⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 145.

¹⁰⁹⁹ Buhârî, *Salâtü'l-Havf*, I (942).

¹¹⁰⁰ Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân'dan (v. 221/836), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* demiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 129; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII, 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 346; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 441.

¹¹⁰¹ Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî'den (v. 162/778), Hâkim b. Nâf'i Ebû el-Yemân hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Şihâb ez-Zühri vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 344; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 438; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 516-520; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 351

¹¹⁰² Muhammed b. Şihâb ez-Zühri'den (v. 124/741), Şu‘ayb b. Ebî Hamza el-Emevî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. el-Müseyyeb el-Medenî vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, *sika* ve *kesîru'l-hadis* değerlendirmesinde bulunmuştur. 'İclî, birçok sahâbeden rivayette bulunduğunu söylemiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 71; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 419-443; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 445-451.

Peygamber (s.a.v.) korku namazı kıldı mı? diye sordum. Zührî şöyle dedi: Bana Sâlim¹¹⁰³ haber verdi ki, Abdullah b. Ömer¹¹⁰⁴ şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Necd tarafına gazveye gitmişim. Düşmanın hizasına geldik, onlara karşı safflarımızı düzdük. (Namaz vakti gelince) Rasûlullah (s.a.v.), bize kıldırmak üzere namaza durdu. Bir kısım sahabiler de O'nunla beraber namaza durdular. Diğer bir kısım ise yönünü düşmana çevirdi. Rasûlullah (s.a.v.) kendisiyle birlikte olanlarla beraber rükû'a vardı ve iki defa secde etti. Sonra beraber namaz kılanlar henüz namaz kılmamış olan taifenin yerlerine gittiler. Ötekiler de gelip Rasûlullah'ın (s.a.v.) arkasında namaza durdular. Rasûlullah (s.a.v.) onlarla beraber rükû'a varıp iki secde etti. Sonra selam verdi. (Ondan sonra) o iki taifenin her biri nöbetleşe namaza durup, kendi hesaplarına birer kere rükû'a varıp ikişer secde ettiler (birer rekât daha kıldılar).

Rivayetimiz İbn Ömer tariki ile Nesâî'de de geçmektedir.¹¹⁰⁵

Nesâî'nin tahkikini yapan Elbânî hadise *sahih* hükmünü vermiştir.¹¹⁰⁶

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

16.

عَدَدُ التَّكْبِيرَاتِ فِي صَلَاةِ الْجَنَازَةِ..... لِتُبَوِّئَهَا فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ¹¹⁰⁷

Cenaze namazındaki tekbirlerin sayısı ile ilgili Sahîh-i Müslim rivayeti.

¹¹⁰³ Sâlim b. Abdullah el-'Adevî'den (v. 106/725), Muhammed b. Şihâb ez-Zührî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vardır. Onun hakkında İbn Sa'd ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 184; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IV, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 145-153; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 436.

¹¹⁰⁴ Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb (v. 73/693) hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XV, 332; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, IV, 107.

¹¹⁰⁵ Bkz. Nesâî, *Salâtü'l-Havf*, 1 (1539).

¹¹⁰⁶ Bkz. Nesâî, *Salâtü'l-Havf*, 1 (1539).

¹¹⁰⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 146.

Zerkeşî'nin belirttiği gibi bu rivayet Müslim'nin *Sahîh*'inde şöyle yer almaktadır:

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: "كَانَ زَيْدٌ يُكَبِّرُ عَلَى جَنَائِنَا أَرْبَعًا، وَإِنَّهُ كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةِ خَمْسًا"، فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُهَا." ¹¹⁰⁸

Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe¹¹⁰⁹ – Muhammed b. el-Müsennâ¹¹¹⁰ – İbn Beşşâr¹¹¹¹ – Muhammed b. Ca'fer¹¹¹² – Şu'be¹¹¹³ – Ebû Bekr – Şu'be – Amr b. Mürre¹¹¹⁴

¹¹⁰⁸ Müslim, Cenâiz, 23 (957).

¹¹⁰⁹ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den (v. 235/850), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî vardır. Onun hakkında İbn Hirâş, 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 160; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 34-42.

¹¹¹⁰ Muhammed b. el-Müsennâ el-'Anezî'den (v. 252/866), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim, *sahîhu'l-hadis ve sadûk* demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 359-365; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 214; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 425.

¹¹¹¹ Muhammed b. Beşşâr b. Osman el-Basrî'den (v. 252/866), Müslim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 214; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 511-519; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 159; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 70.

¹¹¹² Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî'den (v. 193/809), Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ el-'Anezî ve Muhammed b. Beşşâr b. Osman el-Basrî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu'be b. el-Haccâc vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VII, 221; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 50; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 5-9; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 162; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IX, 96.

¹¹¹³ Şu'be b. el-Haccâc'dan (v. 160/777), Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Amr b. Mürre b. Abdillâh vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in, *imâmü'l-mutkîn* demiştir. 'İclî'de *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, IV, 369; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 446; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 479-495; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, IV, 338.

¹¹¹⁴ Amr b. Mürre b. Abdillâh'dan (v. 116/734), Şu'be b. el-Haccâc hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdurrahman b. Ebî Leylâ vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, VI, 257; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 183; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 232-237; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 88; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzib*, VIII, 102.

Abdurrahman b. Ebî Leylâ¹¹¹⁵ şöyle demiştir: Zeyd¹¹¹⁶ bizim cenazelerimizin namazlarında dört tekbir alırdı. Bir cenaze namazında beş tekbir aldı; ben, bunu kendisine sordum: Resûlullah (s.a.v.) beş tekbir alırdı; cevabını verdi.

Rivayetimiz benzer sened ve metinlerle Tirmizî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de de geçmektedir.¹¹¹⁷

Tirmizî'nin tahkikini yapan Elbânî hadisi *sahîh* bir hadis olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, Ebû Dâvud ve İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût'da hadis hakkında *isnadı sahîhtir*, demiştir.¹¹¹⁸

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Müslim'in *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Müslim'in kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

17.

وَقَالَ النَّوَوِيُّ فِي آخِرِ الشَّرْكََةِ مِنَ الرَّوْضَةِ يُسْتَحَبُّ الْإِشْتِرَاكُ لِلْمُسَافِرِينَ ... قَالَهُ الْأَصْحَابُ

وَصَحَّتْ فِيهِ الْأَحَادِيثُ¹¹¹⁹

Nevevî *er-Ravdâ* isimli eserinin şirket bölümünde, misafirlere iştirak etmenin mustahab olduğunu söylemiştir. Ashab da bunu söylemiş ve bu konudaki hadisler sahihtir.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

¹¹¹⁵ Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan (v. 83/703), Amr b. Mürre b. Abdillâh hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zeyd b. Erkâm vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în ve 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, V, 301; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 100; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVII, 372-377; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 260.

¹¹¹⁶ Zeyd b. Erkâm (v. 68/688), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, III, 1166; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 9; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, III, 21.

¹¹¹⁷ Bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 25 (1505); Ebû Dâvud, Cenâiz, 58 (3197); Tirmizî, Cenâiz, 37 (1023).

¹¹¹⁸ Bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 25 (1505); Ebû Dâvud, Cenâiz, 58 (3197); Tirmizî, Cenâiz, 37 (1023).

¹¹¹⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fî'l-kavâ'id*, II, 229.

حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدٌ، عَنْ زُهْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ، وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ زَيْنَبُ بِنْتُ حُمَيْدٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَايِعْهُ، فَقَالَ: هُوَ صَغِيرٌ، فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ. وَعَنْ زُهْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ، أَنَّهُ كَانَ يَخْرُجُ بِهِ جَدُّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ إِلَى السُّوقِ فَيَشْتَرِي الطَّعَامَ، فَيُلْقَاهُ ابْنَ عُمَرَ، وَابْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَيَقُولَانِ لَهُ: أَشْرِكْنَا، فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ دَعَا لَكَ بِالْبَرَكَةِ، فَيَشْرِكُهُمْ، فَرُبَّمَا أَصَابَ الرَّاحِلَةَ كَمَا هِيَ، فَيَبْعَثُ بِهَا إِلَى الْمَنْزِلِ.¹¹²⁰

Bize Esbeğ b. el-Ferec¹¹²¹ – Abdullah b. Vehb¹¹²² – Sa'îd¹¹²³ – Zühre b. Ma'bed¹¹²⁴ – Abdullah b. Hişâm (r.a.)¹¹²⁵ Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yetmiş ve annesi Zeyneb Bint Humeyd kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a (s.a.v.) götürmüştü. Annesi: Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Oğlumla İslam bey'atı yap! dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "O küçüktür" buyurdu ve başını sıvazlayarak Abdullah'a dua etti. Yine yukardaki isnad ile torunu Zühre b. Ma'bed'den: Dedesi Abdullah b. Hişâm onu çarşıya çıkarır idi de, çarşıdan erzak alırdı. Bu sırada ona (bazen) İbn Ömer ile İbn ez-Zübeyr kavuşurlardı. Bunlar derhal Abdullah b. Hişâm'a: Bizi de (bu mala) ortak et. Çünkü Peygamber (s.a.v.)

¹¹²⁰ Buhârî, Şirket, 13 (2501).

¹¹²¹ Esbeğ b. el-Ferec b. Sa'îd'den (v. 225/839), Buhârî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî vardır. Onun hakkında 'İclî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, II, 321; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 133; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 304-307; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 361.

¹¹²² Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî'den (v. 197/812), Esbeğ b. el-Ferec b. Sa'îd hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. Ebî Eyyüb vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, *sika* değerlendirmesinde bulunmuştur. Ebû Hâtim *sadûk*, demiştir. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, V, 189; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 346; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 277-287; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 71.

¹¹²³ Sa'îd b. Ebî Eyyüb'den (v. 161/777), Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Zühre b. Ma'bed b. Abdullah b. Hişâm vardır. Onun hakkında İbn Sa'd, Yahyâ b. Ma'în ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 66; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 362; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 342-344; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 432; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 7.

¹¹²⁴ Zühre b. Ma'bed b. Abdullah b. Hişâm'dan (v. 127/744), Sa'îd b. Ebî Eyyüb hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Hişâm b. Zühre vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, III, 615; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VI, 344; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 399-401; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 407; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 341.

¹¹²⁵ Abdullah b. Hişâm b. Zühre (v. 41/661), hayatı için bkz. Ebû Nu'aym, *Ma'rifetü's-Sahabe*, IV, 1800; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 249; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, IV, 137.

senin için bereketle dua etti, derlerdi. Abdullah da bunları ortak ederdi. Bazı zaman olurdu ki, tamam bir deve yükü (kâr) isabet ederdi de, o kârı eve gönderirdi.

Rivayetimiz benzer sened ve kısa bir metinle Ebû Dâvud'da da geçmektedir.¹¹²⁶

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer almasından da rivayetin Buhârî'nin kriterlerine göre *sahîh* bir hadis olduğu anlaşılmaktadır.

18.

وَلَوْ حَلَفَ لَا يَأْكُلُ مَيْتَةً فَأَكَلَ سَمَكًا أَوْ جَرَادًا مَيْتًا لَمْ يَحْنَثْ وَإِنْ سَمَّاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَيْتَةً أَوْ لَا يَأْكُلُ دَمًا فَأَكَلَ الْكَبِدَ وَالطَّحَالَ لَمْ يَحْنَثْ قَطْعًا¹¹²⁷

Kişi ölmüş hayvan eti yemeyeceğine dair yemin etse ve ölmüş balık ile çekirge eti yese, yeminini bozmuş sayılmaz. Her ne kadar Hz. Peygamber (s.a.v.) bunları meyte diye isimlendirmiş olsa da. Yahut kişi kan yemeyeceğine dair yemin etse ve kara ciğer ile dalak yese, yeminini bozmuş sayılmaz.

Zerkeşî'nin bahsettiği bu rivayet İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde yer almaktadır:

حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَحَلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحَوْثُ وَالْجَرَادُ، وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ."¹¹²⁸

Bize Ebû Mus'ab - Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem – Babası (Zeyd b. Eslem) – Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Biz (müminler) e iki ölü hayvan ve iki kan helal kılındı. (Bize helal kılınan) iki ölü hayvan balık ve çekirgedir. (Size helal kılınan) iki kan ise karaciğer ve dalaktır."

¹¹²⁶ Bkz. Ebû Dâvud, Harâc, Fey ve İmâre, 9 (2942)

¹¹²⁷ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 379.

¹¹²⁸ İbn Mâce, Et'ime, 31 (3314).

İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût hadis hakkında, *hasen* ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den dolayı isnadı *zayıf*, demiştir.¹¹²⁹

Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî, rivayetin senedindeki ravilerden Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem hakkında, *zayıf*, değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bununla birlikte Ebû Hâtim, sâlih bir kimseydi fakat hadis konusunda *leyse bi'l-kavî* ve *zayıf*, demiştir.¹¹³⁰ Dolayısıyla rivayette bulunan bu ravinin cerh edilmiş olmasından dolayı hadisin *isnadının zayıf* olduğu anlaşılmaktadır.

19.

فِي سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ حَدِيثٌ فِي تَفْضِيلِ الْبَدَنَةِ السَّمِينَةِ¹¹³¹

Ebû Dâvud'da geçen güçlü semiz devenin kurban edilmesinin fazileti hakkındaki hadis.

Bu rivayet Zerkeşî'nin belirttiği gibi Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ يَعْنِي ابْنَ عَمْرِو، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ أَرَاهُ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: سُنِلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْعَقِيقَةِ فَقَالَ: " لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْعُقُوقَ "، كَأَنَّهُ كَرِهَ الْإِسْمَ وَقَالَ: مَنْ وُلِدَ لَهُ وَوَلَدٌ فَأَحَبَّ أَنْ يَنْسُكَ عَنْهُ فَلْيَنْسُكَ عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُكَافِئَتَانِ، وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةً، وَسُنِلَ عَنِ الْفَرَعِ قَالَ: وَالْفَرَعُ حَقٌّ وَأَنْ تَتْرُكُوهُ حَتَّى يَكُونَ بَكَرًا شُغْرُبًا ابْنِ مَخَاضٍ، أَوْ ابْنِ لَبُونٍ فَتُعْطِيَهُ أَرْمَلَةٌ أَوْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْبَحَهُ فَيَلْزِقَ لَحْمَهُ بِوَبْرِهِ، وَتَكْفَى إِنْءَاكَ وَتُوْلُهُ نَاقَتَكَ."¹¹³²

Bize el-Ka'nebi¹¹³³ –

¹¹²⁹ Bkz. İbn Mâce, Et'ime, 31 (3314).

¹¹³⁰ Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 114-119.

¹¹³¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 420.

¹¹³² Ebû Dâvud, Edâhî, 21 (2842).

¹¹³³ Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi'den (v. 234/849), Ebû Dâvud hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Dâvud b. Kays el-Ferâ vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika*

Dâvud b. Kays¹¹³⁴ – Amr b. Şu‘ayb¹¹³⁵ – Babası (Şu‘ayb b. Muhammed)¹¹³⁶ – Dedesi’nden (Abdullah b. Amr) (r.a.)¹¹³⁷ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber’e (s.a.v.) akîka’dan soruldu ve şöyle buyurdu: “Allah (bu kelimenin manası olan) anne ve babaya isyanı sevmez.” Hz. Peygamber (s.a.v.) (duymuş olduğu) bu isimden hoşlanmamış gibiydi ve (sözlerine devamla); “Kimin bir çocuğu doğar da o çocuk için bir kurban kesmek isterse oğlan çocuğu için aynı yaşta iki koyun, kız çocuğu için de bir koyun kessin” buyurdu. Birde fera‘ (kurbanın) dan soruldu. (bu soruyuda) “Fera‘ haktır, (fakat fera‘ kurbanı olarak kesmek istediğiniz deve yavrusunu) kuvvetli ve etli genç bir deve oluncaya kadar, yani iki ya da üç yaşına girinceye kadar, bekletmeniz ve ondan sonra ona (dönlenmeye muhtaç) bir dişi deve getirten(iz) yahut da Allah yolunda ona yük vurman(iz) onu (şimdi) kesip de zayıflıktan etinin yününe yapışıp kalmasından ve (annesinin sütüyle doldurmakta olduğunuz) kabını(zı) artık ona bir daha süt sağmayacağınız için) ters çevirip yere kapatıvermen(iz)den, (yavrusu, kalan) deveni(zi) de şaşkın bırakman(iz)dan daha hayırlıdır.”

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *sahîh* bir rivayettir.

değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, V, 181; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VIII, 353; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVI, 136-143.

¹¹³⁴ Dâvud b. Kays el-Ferâ’dan (v. 158/775), Abdullah b. Mesleme el-Ka‘nebî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî vardır. Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür‘a, Ebû Hâtim ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, III, 422; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 288; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VIII, 439-442; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 382; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, III, 198.

¹¹³⁵ Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî’den (v. 118/736), Dâvud b. Kays el-Ferâ hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma‘în, *sika*, *yukteb hadîsuh* ve imamlar ondan rivayette bulunmuşlardır, değerlendirmesini yapmıştır. Ebû Zür‘a’da, *sika* olanlar ondan rivayette bulunmuşlardır, demiştir. ‘İcli ve Nesâî, *sika* olduğunu belirtmişlerdir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 238; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXII, 64-75; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, VIII, 48.

¹¹³⁶ Şu‘ayb b. Muhammed es-Sehmî’den (v. ?), Amr b. Şu‘ayb el-Kureyşî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Amr b. ‘Âs vardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu *sika* tâbî’inler arasında zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dîl*, IV, 351; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VI, 437; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 534-536; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 488; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IV, 356.

¹¹³⁷ Abdullah b. Amr b. ‘Âs (v. 63/683), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 357; İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, IV, 111.

20.

حَدِيثُ وَزْنِ الْأَعْمَالِ¹¹³⁸

Amellerin tartılması (hesap edilmesi) hadisi.

Zerkeşî'nin işaret ettiği bu rivayet İbn Mâce'in *Sünen*'inde uzun bir metinle şöyle yer almaktadır:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنِي عَامِرُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْخُبَلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُصَاحُ بِرَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ، فَيُنشَرُ عَلَيْهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ سِجْلًا، كُلُّ سِجْلٍ مَدَّ الْبَصَرِ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: هَلْ تَنْكُرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا؟ فَيَقُولُ: لَا يَا رَبِّ، فَيَقُولُ: أَظَلَمْتُكَ كَتَبْتِي الْحَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: لَا يَا رَبِّ، ثُمَّ يَقُولُ: أَلَاكَ عُذْرٌ، أَلَاكَ حَسَنَةٌ؟ فَيَهَابُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ: لَا، فَيَقُولُ: بَلَى، إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَاتٍ، وَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ، فَتُخْرَجُ لَهُ بِطَاقَةٌ فِيهَا: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، قَالَ: فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السِّجْلَاتِ، فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَا تُظَلَمُ، فَتَوْضَعُ السِّجْلَاتُ فِي كِفَّةٍ وَالْبِطَاقَةُ فِي كِفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجْلَاتُ وَتَفَلَّتِ الْبِطَاقَةُ. " قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى: الْبِطَاقَةُ الرَّفْعَةُ، وَأَهْلُ مِصْرَ يَقُولُونَ لِلرَّفْعَةِ: بِطَاقَةٌ. " ¹¹³⁹

Bize Muhammed b. Yahyâ¹¹⁴⁰ – İbn Ebî Meryem¹¹⁴¹ – el-Leys¹¹⁴² –

¹¹³⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 89.

¹¹³⁹ İbn Mâce, *Zühed*, 35 (4300).

¹¹⁴⁰ Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh en-Nisâbüri'den (v. 258/872), İbn Mâce hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Sa'îd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim vardır. Onun hakkında Ebû Hâtim, Nesâî ve Hatîb el-Bağdâdî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, VIII, 125; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, IX, 115; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 617-631; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 229; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 511.

¹¹⁴¹ Sa'îd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim'den (v. 224/839), Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh en-Nisâbüri hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî vardır. Onun hakkında 'İclî ve Ebû Hâtim, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dil*, IV, 13; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VIII, 266; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X, 391-395; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 17.

¹¹⁴² Leys b. Sa'd b. Abdirrahman el-Fehmî'den (v. 175/792), Sa'îd b. el-Hakem b. Muhammed b. Sâlim hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında 'Âmir b. Yahyâ b. Ceşîb b. Mâlik vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'în, 'İclî, Yakub b. Şeybe ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu's-Sikât*'ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 255-279; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 151; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 459.

‘Âmir b. Yahyâ¹¹⁴³ – Ebû Abdurrahman el-Hubulî¹¹⁴⁴ – Abdullah b. Amr’dan (r.a.)¹¹⁴⁵ rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kıyamet günü bütün yaratıkların duyacağı biçimde ümmetinden bir adam (hesaba) çağırılır ve ona (günahlarının yazılı olduğu) doksan dokuz sicil (yani büyük defter açılıp) yayılır. Her defter gözüün görebildiği saha kadar uzundur.*” Sonra Allah (Azze ve Celle) (o kula): “*Bu sicillerde yazılı (günahlar) dan bir şey inkar eder misin?*” buyurur. Kul: Hayır, ya Rabbi, der. Sonra Allah (ona): “*(Kulların sevablarını ve günahlarını) kaydedip tutan yazıcı meleklerim sana haksızlık ettiler mi?*” buyurur. Sonra (yine) Allah (Azze ve Celle): “*Şu (kadar günahlarına karşılık bir iyiliğin-hayrın var mı?)*” diye sorar. Bunun üzerine adam büyük bir korkuya kapılarak (telaşından): Hayır (hiç bir iyi amelim yok), diyecek. Sonra Allah (Azze ve Celle): “*Bilakis (vardır). Şüphesiz katımızda senin bir takım iyi amellerin bulunur ve şüphesiz bu gün sana hiç bir zulüm yoktur.*” buyurur. Sonra o adam için bir yaprak kağıt çıkarılır ki onda “*Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh,*” bulunur. Hz. peygamber (s.a.v.) buyurmuş ki: “*Adam : Ya Rabbi, şu (koskoca) büyük defterler yanında bu kağıt nedir ki?*” Allah (ona): “*Şüphesiz, sana zulüm edilmeyecek,*” buyurur. Sonra siciller (yani günahlarının yazılı olduğu büyük defterler) terazinin bir kefesine konulur. Şehâdet kelimesinin yazılı olduğu kâğıt da terazinin diğer kefesine konulur (ve tartılır). Büyük defterler hafif gelir ve o kağıt parçası ağır gelir. Ravilerden Muhammed b. Yahyâ dedi ki: Bitâka, kâğıt parçasıdır. Mısır halkı kâğıda bitâka derler.

Bu rivayet benzer sened ve metinle Hâkim’in *Müstedrek*’in de de geçmektedir.¹¹⁴⁶

¹¹⁴³ ‘Âmir b. Yahyâ b. Ceşîb b. Mâlik’den (v. 119/735), Leys b. Sa’d b. Abdurrahman el-Fehmî hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Yezîd el-Me’âfirî vardır. Onun hakkında Ebû Dâvud ve Nesâî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, VI, 329; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, VII, 249; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XIV, 82-85; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 527; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, V, 84.

¹¹⁴⁴ Abdullah b. Yezîd el-Me’âfirî’den (v. 100/719), ‘Âmir b. Yahyâ b. Ceşîb b. Mâlik hadis rivayet etmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Abdullah b. Amr b. ‘Âs vardır. Onun hakkında Yahyâ b. Ma’in ve Dârimî, *sika* değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibbân *Kitâbu’s-Sikât*’ında onu zikretmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü’l-cerh ve’t-ta’dil*, V, 197; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, V, 51; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XVI, 316-317; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, VI, 81.

¹¹⁴⁵ Abdullah b. Amr b. ‘Âs (v. 63/683), hayatı için bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XV, 357; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi’s-sahâbe*, IV, 111.

¹¹⁴⁶ Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, I, 529.

Hâkim bu rivayet hakkında, *sahih* değerlendirmesinde bulunmuştur. Bununla birlikte İbn Mâce'nin tahkikini yapan Şu'ayb el-Arnâvût da bu rivayet hakkında, isnadı *sahîh*, değerlendirmesinde bulunmuştur.¹¹⁴⁷

Rivayetin senedinin rical kitaplarından yaptığımız tetkiklere göre muttasıl, ravilerinin güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rivayetimiz *isnadı sahîh* bir rivayettir.

5. Tekrar Edilen Rivayetler

1.

عَلَى هَذَا الْمَعْنَى مَا رَوَى لَكَ النَّظْرَةَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةَ¹¹⁴⁸

Bu manada Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şöyle rivayet edilmiştir: “*Yabancı kadınlara ilk bakışın senin için bağışlanmış ise de ikinci bakışın senin için (bağışlanmış) değildir.*”

Bu rivayetin tekrarı, aynı lafızla zikredilen rivayetler 21’de incelenmiştir.

2.

فِي الْحَدِيثِ الْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَزِيَادَةٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ¹¹⁴⁹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “*Cuma namazlarını eda etmek, büyük günah işlenmediği sürece aralarındaki (yedi gün) ve ona ilaveten üç gün için de işleyeceği küçük günahlara kefarettir.*”

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 10’da incelenmiştir.

¹¹⁴⁷ Bkz. İbn Mâce, Zühd, 35 (4300); Hâkim, Müstedrek, I, 529.

¹¹⁴⁸ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 37.

¹¹⁴⁹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I, 431.

3.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا¹¹⁵⁰

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Gerçekten Allah, ümmetimin kalbinden geçirdiği şeyleri bağışlamıştır.”

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 14’de incelenmiştir.

4.

لِقَوْلِهِ إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي مَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنْفُسَهَا¹¹⁵¹

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Gerçekten Allah, ümmetimin kalbinden geçirdiği şeyleri bağışlamıştır.”

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 14’de incelenmiştir.

5.

فَفِي الْحَدِيثِ ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدُّ النِّكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَالرَّجْعَةِ¹¹⁵²

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Üç şey vardır ki ciddisi de ciddi şakası da ciddidir; Nikah, Talak ve Ricat.”

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 19’da incelenmiştir.

6.

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُنْصَرَفُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا¹¹⁵³

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kişi koku ve ses duymadığı sürece namazı bırakmasın.”

¹¹⁵⁰ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 35.

¹¹⁵¹ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 36.

¹¹⁵² Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, II, 380.

¹¹⁵³ Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, III, 135.

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 20’de incelenmiştir.

7.

بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَتَقَرَّبَ الْمُتَقَرَّبُونَ إِلَيَّ بِمِثْلِ أَدَاءِ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِمْ¹¹⁵⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah: *Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan birşeyle yaklaşamaz.*”

Bu rivayetin tekrarı, benzer lafızla zikredilen rivayetler 27’de incelenmiştir.

8.

حَدِيثُ خُرُوجِ الْخَطَايَا مِنْ أَعْضَاءِ الْوَضُوءِ مَعَ قَطْرِ الْمَاءِ¹¹⁵⁵

“ İşlenen günahlar abdest azalarından, abdest suyu veya suyun son damlasıyla dökülür gider.” hadisi.

Bu rivayetin tekrarı, işaret edilen rivayetler 4’de incelenmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Zerkeşî’nin *el-Mensûr fi’l-kavâ’id* adlı eserinde geçen rivayetlerin değerlendirmesini burada tamamladık. Şimdi elde ettiğimiz sonuçları bir tablo halinde sunduktan sonra değerlendirme kısmında maddeler halinde takdim ederek tezimizi tamamlayacağız.

B. EL-MENSÛR Fİ’L-KAVÂ’İD ADLI ESERDE GEÇEN HADİSLERLE İLGİLİ TABLOLAR

Zerkeşî’nin *el-Mensûr fi’l-kavâ’id* adlı eserinde zikrettiği 120 rivayeti incelememiz sonucunda, kaynak ve sıhhat bakımından rivayetler hakkında bazı hükümlere vardık. Bu başlık altında bu veriler tablolar halinde verilecektir.

¹¹⁵⁴ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, III, 41.

¹¹⁵⁵ Zerkeşî, *el-Mensûr fi’l-kavâ’id*, I, 419.

Kaynak bakımından hadisler; Kütüb-i Sitte ve Kütüb-i Tis'a dediğimiz kaynaklardan tespit edilerek herbirinde geçen rivayetler ortaya çıkarılmıştır. Bunların dışında diğer kaynaklarda yer alan rivayetler de ayrıca belirtilmiştir. Tablolar oluştururken müellifler için kullanılan rumuzlar verilmiştir.

Sihhat bakımından hadisler; “Makbûl” ve “Merdûd”, olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Makbûl hadisler; “Sahîh”, “Sahîh li gayrihî”, “Hasen” ve “Hasen li gayrihî”, kısımlarına ayrılmıştır. Merdûd rivayetler ise eserimizde mevzu rivayet olmadığı için sadece “Zayıf” şeklinde incelenmiştir. Ayrıca aynı lafızla zikredilen rivayetleri belirtmek için “a” kısaltması, benzer lafızla zikredilen rivayetleri belirtmek için “b” kısaltması, muhteva ile zikredilen rivayetleri belirtmek için “c” kısaltması, işaret edilen rivayetleri belirtmek için “d” kısaltması ve tekrar edilen rivayetleri belirtmek için “e” kısaltması kullanılmıştır.

Zerkeşî'nin *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* adlı eserinin tanıtımında belirttiğimiz üzere, Zerkeşî, kâideler hakkında kullandığı rivayetleri dört şekilde ele almıştır. Elde edilen bu bilgiler de sunulacaktır.

Tablo 1: *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* Adlı Eserde Geçen Hadislerin Kaynaklara Göre Dağılımı

	Kütüb-i Sitte							Kütüb-i Tis'a		Diğer Kaynaklar	Genel Toplam
	Muttefekun Aleyh (Buhârî ve Müslim)	Yalnız Buhârî'de Geçenler	Yalnız Müslim'de Geçenler	Tirmizî'de Geçenler	Ebû Dâvud'da Geçenler	Nesâî'de Geçenler	İbn Mâce'de Geçenler	Ahmed b. Hanbel'de Geçenler	Dârimî'de Geçenler		
Adet	34	13	22	17	6	4	9	6	1	8	120
Oran	% 28,3	% 10,8	% 18,3	% 14,2	% 5	% 3,3	% 7,5	% 5	% 0,8	% 6,7	% 100
	Toplam= 105 Oran=87,5							Toplam=7 Oran=% 5,8		Toplam=8 Oran=% 6,7	
TOPLAM= 120 RİVAYET											

Tablo 2: el-Mensûr fi'l-kavâ'id Adlı Eserde Geçen Hadislerin Sıhhatine Göre Genel Dağılımı

a. Aynı Lafızla Zikredilen Rivayetler

1. Hadis	Hasen جه	14. Hadis	Zayıf ت	27. Hadis	Sahîh ق
2. Hadis	Sahîh ق	15. Hadis	Sahîh م	28. Hadis	Hasen ت
3. Hadis	Sahîh ق	16. Hadis	Sahîh م	29. Hadis	Sahîh ق
4. Hadis	Sahîh م	17. Hadis	Sahîh ق	30. Hadis	Hasen ت
5. Hadis	Sahîh م	18. Hadis	Sahîh ق	31. Hadis	Sahîh جه
6. Hadis	Sahîh م	19. Hadis	Sahîh جه	32. Hadis	Sahîh ت
7. Hadis	Zayıf حب	20. Hadis	Zayıf طب	33. Hadis	Sahîh ق
8. Hadis	Sahîh حم	21. Hadis	Hasen ت	34. Hadis	Sahîh ت
9. Hadis	Zayıf قط	22. Hadis	Sahîh حم	35. Hadis	Sahîh ق
10. Hadis	Sahîh ق	23. Hadis	Sahîh ق	36. Hadis	Sahîh حب
11. Hadis	Sahîh م	24. Hadis	Sahîh د	37. Hadis	Sahîh ق
12. Hadis	Sahîh ق	25. Hadis	Sahîh ق	38. Hadis	Sahîh ن
13. Hadis	Sahîh ق	26. Hadis	Hasen li ك gayrihî	39. Hadis	Zayıf جه

40. Hadis	Sahîh ق	43. Hadis	Sahîh ق	46. Hadis	Sahîh خ
41. Hadis	Sahîh ن	44. Hadis	Zayıf جه	47. Hadis	Sahîh حب
42. Hadis	Sahîh د	45. Hadis	Hasen ك		

b. Benzer Lafızla Zikredilen Rivayetler

1. Hadis	Sahîh ت	12. Hadis	Hasen د	23. Hadis	Sahîh خ
2. Hadis	Sahîh ق	13. Hadis	Sahîh جه	24. Hadis	Sahîh دي
3. Hadis	Sahîh م	14. Hadis	Sahîh ق	25. Hadis	Sahîh م
4. Hadis	Sahîh م	15. Hadis	Sahîh ق	26. Hadis	Sahîh ق
5. Hadis	Sahîh ت	16. Hadis	Zayıf قط	27. Hadis	Hasen خ
6. Hadis	Sahîh ت	17. Hadis	Sahîh ق	28. Hadis	Sahîh م
7. Hadis	Sahîh خ	18. Hadis	Sahîh م	29. Hadis	Sahîh ق
8. Hadis	Sahîh خ	19. Hadis	Hasen li gayrihî ت	30. Hadis	Sahîh حم
9. Hadis	Sahîh ق	20. Hadis	Sahîh ت	31. Hadis	Sahîh ق
10. Hadis	Sahîh م	21. Hadis	Sahîh ت	32. Hadis	Sahîh حم
11. Hadis	Sahîh ق	22. Hadis	Zayıf ت		

c. Muhteva İle Zikredilen Rivayetler

1. Hadis	Hasen حم	8. Hadis	Sahîh ت	15. Hadis	Sahîh د
2. Hadis	Sahîh ق	9. Hadis	Sahîh ق	16. Hadis	Sahîh حم
3. Hadis	Sahîh م	10. Hadis	Sahîh م	17. Hadis	Sahîh ق
4. Hadis	Sahîh جه	11. Hadis	Sahîh م	18. Hadis	Sahîh خ
5. Hadis	Sahîh م	12. Hadis	Hasen ن	19. Hadis	Sahîh خ
6. Hadis	Sahîh ت	13. Hadis	Sahîh ق	20. Hadis	Sahîh م
7. Hadis	Hasen د	14. Hadis	Sahîh ق	21. Hadis	Sahîh خ

d. İşaret Edilen Rivayetler

1. Hadis	Sahîh ق	8. Hadis	Sahîh ق	15. Hadis	Sahîh خ
2. Hadis	Sahîh ن	9. Hadis	Sahîh م	16. Hadis	Sahîh م
3. Hadis	Sahîh خ	10. Hadis	Sahîh ق	17. Hadis	Sahîh خ
4. Hadis	Sahîh ت	11. Hadis	Sahîh م	18. Hadis	Zayif جه
5. Hadis	Sahîh م	12. Hadis	Sahîh م	19. Hadis	Sahîh د
6. Hadis	Sahîh ت	13. Hadis	Sahîh ق	20. Hadis	Sahîh جه
7. Hadis	Sahîh خ	14. Hadis	Sahîh خ		

Tablo 3: el-Mensûr fi'l-kavâ'id Adh Eserde Geçen Hadislerin Sıhhatine Göre

	Sahîh	Sahîh li gayrihî	Hasen	Hasen li gayrihî	Zayıf	Toplam
Adet	99	1	10	1	9	120
Oran	% 82,6	% 0,8	% 8,3	% 0,8	% 7,5	% 100
TOPLAM = 120 RİVAYET (9 adet hadis tekrarı hariç)						

Dağılımı**Tablo 4: Makbûl ve Merdûd Rivayetlerin Dağılımı**

	Makbûl Rivayetler	Merdûd Rivayetler
Adet	111	9
Oran	% 92,5	% 7,5
TOPLAM = 120 RİVAYET (9 adet hadis tekrarı hariç)		

Tablo 5: Zerkeşî'nin hadisleri *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* Adlı Eserine Alış Şekline Göre Dağılımı

	Aynı Lafız	Benzer Lafız	Muhteva	İşaret	Genel Toplam
Adet	47	32	21	20	120
Oran	% 39,1	% 26,7	% 17,5	% 16,7	% 100
<p>TOPLAM = 120 RİVAYET (9 adet hadis tekrarı hariç)</p>					

C. RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zerkeşî'nin *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* adlı eseri üzerinde yapılan bu çalışma sonunda elde edilen sonuç; yukarıda, tablolar halinde gösterilmiştir. Fakat burada bazı önemli noktalara işaret etmekte fayda vardır.

- Zerkeşî *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* adlı eserine tekrarları hariç toplam 120 adet rivayetin hepsini merfu' hadis olarak almıştır.

- Müellif rivayetleri eserine alırken a 34. rivayet haricinde tüm metinlerin başında hadis olduklarını ifade etmiştir.

- Zerkeşî'nin eserinde kâideleri, hadislerle temellendirdiğini ve kâidelerle ilgili hadisleri yeri geldikçe kullandığı görülmektedir. Hadisleri zikrederken kimi zaman kâidesine istişhad olarak metnin bir kısmını almış, kimi zaman hadisin manasını almış, bazen de hadise atıfta bulunmuştur. Bunları yaparken rivayetlerin sahabi ravisini ve hadisin geçtiği kaynakları bazen zikretmiştir.

- Zerkeşî eserinde hadisleri naklederken senedlerin tamamını hiç zikretmemiştir. Fakat dokuz yerde rivayetin geçtiği eserin ismini (a 11, a 36, a 38, a 39, a 46, b 13, d 2, d 16, d 19) on yerde sahabi ravisinin ismini (a 7, a 26, a 45, c 10, d 3, d 5, d 6, d 7, d 14, d 15) ve üç yerde de hem sahabi ravisini, hem de eser ismini (a 4, b 21, c 12) zikretmiştir. Biz rivayetlerin tam senedini ve eserini tespit ederken metotta belirttiğimiz yöntemi kullandık.

- b 13. rivayette, hadisin Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de geçtiğini belirtmiş fakat *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* 'de Ebû Dâvud'daki metnin benzerini zikretmiştir.

- 8 tane rivayetin tekrarı vardır. (a 21 ile e 1 nolu, b 10 ile e 2 nolu, b 14 ile e 3 ve e 4 nolu, b 19 ile e 5 nolu, b 20 ile e 6 nolu, b 27 ile e 7 nolu, d 4 ile e 8 nolu)

- Eserde geçen hadislerden biri mütevâtir hadistir. (a 29 nolu rivayet)

- Eserde hiç mevzu rivayet yoktur.

- 120 merfu' rivayetin 99'u *sahih*, 1 tanesinin *sahîh li gayrihî*, 10 tanesinin *hasen*, 1 tanesinin *hasen li gayrihî* ve 9 tanesinin *zayıf* olduğunu görmekteyiz.

- Rivayetlerden 47'si bire bir aynı lafız ile; 32 tanesi benzer lafız ile; 21 tanesi mânen ve 20 tanesi de işaret edilerek rivayet edilmiştir. İşaret edilen hadisler meşhur olan rivayetlerdir. Dolayısıyla Zerkeşî bunları uzunca zikretmek yerine kısaca mesela "İsrâ hadisi" gibi işaret etmiştir. Biz de bu rivayetleri Buhârî'de varsa oradan aldık, eğer yoksa sıhhat sıralamasına göre diğer eserlerden tespit etmeye çalıştık.

- Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri (muttefekun aleyh) 34 adet rivayet vardır.

- Rivayetlerden 104 tanesi Kütüb-i Sitte'de en az bir yerde geçmektedir. Bu da eserde yer alan rivayetlerin % 86,6'üne tekabül etmektedir. Ayrıca 7 rivayet de Kütüb-i Tis'a'da (Ahmed b. Hanbel ve Dârimî'de) geçmektedir. (a 8, a 22, b 24, b 30, b 32, c 1, c 16 nolu rivayetler) Kütüb-i Tis'a dışındaki eserlerde geçen rivayetlerin sayısı 8'dir. (a 7, a 9, a 20, a 26, a 36, a 45, a 47, b 16 nolu rivayetler)

- Ravi değerlendirmesi yaparken tekrarlar hariç yaklaşık 330 raviyi değerlendirdik.

- Eserde yer alan rivayetlerin % 92,5'sinin makbul, % 7,5'inin ise merdûd rivayetlerden oluştuğunu görmekteyiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Zerkeşî'nin *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eserinde tespit ettiğimiz 120 rivayeti inceledik. Vardığımız neticeleri ayrıntılı bir şekilde ve tablolar halinde verdik. Verilerden de anlaşılacağı üzere, hadis ilmindeki bilgisiyle de tanınan müellifimiz, kâidelere dayanak gösterdiği hadisleri seçerken hemen hemen hepsini makbul hadislerden tercih etmiştir. Ayrıca kullanılan hadislerin temel hadis kaynaklarında yer almasıyla, müellifimizin İslam Dininin temel kaynaklarından hadisleri sağlıklı bir şekilde kullandığını görüyoruz. Dolayısıyla bu eseri Hadis ilmi açısından değerlendirdiğimizde, Hadis ilminin kriterlerine uyduğu rahatlıkla söylenebilir.

Rivayetlerin değerlendirmesiyle ilgili bu genel bilgileri verdikten sonra şimdi de elde ettiğimiz sonuçları sonuç bölümünde belirterek araştırmamızı tamamlamak istiyoruz.

SONUÇ

H. VIII. asırda Mısır'daki ilmi ortamda yetişen Zerkeşî, dönemin meşhur âlimlerinden İslami ilimler konusunda dersler almış ve kendisini yetiştirmiştir. Önemli birikimiyle birçok talebe okutarak ve mühtelif ilimlerde eserler telif ederek ünlü âlimler arasında yerini almıştır. Daha çok fıkıh ilmiyle ilgili kitaplar yazsa da diğer ilimlerle ilgili de eserler ortaya koymuştur. Özellikle kavâid edebiyatı ile ilgili kaleme aldığı *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eseri, bu alanda alfabetik olarak yazılan ilk kitap olma özelliğiyle dikkat çekmektedir.

H. Peygamber döneminden itibaren ilk örneklerinin mevcut bulunduğu fikhî kâideler, İslam hukuku tarihi boyunca hukukî meselelerde müracaat edilen esaslar olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu tarihi süreçte birçok âlim, bu kâideleri toplayan eserler telif etmiş ve bunu yaparken kâidelerin dayandığı ayetleri ve hadisleri de zaman zaman belirtmiştir. Bu usulün en önemli örneklerinden biri de h. VIII. yüzyılda yaşayan Zerkeşî'dir. Kâideleri alfabetik olarak ilk zikreden ve fıkıh ilminde müstesna şahsiyetlerden biri olan Zerkeşî, Hadis ilmindeki bilgisiyle de kâidelere hadislerden istişhad getirmeyi ihmal etmemiştir.

Bu araştırmamızda Zerkeşî'nin hayatı, eserleri ve özelde *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* isimli eserini ve bu eserde yer alan 120 rivayetin tahlil ve değerlendirmesini ele aldık.

Şâfiî mezhebine mensup olan Zerkeşî, eserine hadisleri senedsiz bir şekilde almış, aldığı hadislerin yalnızca bir kısmının kaynağını ve sahabi ravisini belirtmiştir. Biz rivayetlerin lafzına en uygun olan senedli rivayetleri tespit ederek tahric ve değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Eserdeki hadislerin temel hadis kaynaklarındaki yerini araştırarak ravilerin cerh ve ta'dil durumlarını ele alıp hadislerin derecelerini tespit etmeye gayret ettik.

Zerkeşî Hadis ilmindeki bilgisinden dolayı ayrıntılı bir şekilde tabloda gösterdiğimiz üzere büyük oranda sahih hadisleri kullanmıştır. Hadisleri genellikle tam metni ile zikretmemiştir. Ya hadisın bir kısmını almış ya da hadislere işaret etmiş veya konusunu ilgilendiren kısmını muhteva ile rivayet etmiştir.

Türünün ilk örneklerinden olan bu eserde yer alan rivayetlerin sıhhat derecelerini tespit ederek okuyucunun eserden istifadesine katkıda bulunmaya çalıştık. Netice olarak 9 rivayet tekrarı hariç tespit edebildiğimiz toplam 120 adet olan rivayetten, 99 tanesinin *sahîh*, 1 tanesinin *sahîh li gayrihî*, 10 tanesinin *hasen*, 1 tanesinin *hasen li gayrihî* ve yalnız 9 tanesinin *zayıf* olduğunu tespit etmiş bulumaktayız.

Sonuç olarak *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*'de yer alan rivayetlerin % 92,5'sinin makbul ve sadece % 7,5'inin merdûd rivayetlerden oluşması, Zerkeşî'nin hadis konusundaki titizliğini gözler önüne sermektedir.

Araştırmamız neticesinde, mezheplerce benimsenmiş olan fıkıh kâidelerinin hadis malzemesi içerisinde önemli ölçüde temelini bulduğunun tespit edilmesi, kâidelelerin ve bunları oluşturan fıkıh âlimlerinin sünnetle köklü bir bağlantısı olduğunu göstermiştir. Çalışmamızın diğer kavâid eserleri üzerine yapılacak çalışmalara öncülük etmesi en büyük arzumuzdur. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, I-XXXXX, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1995.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İFAV, yay, İstanbul, 2011.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed İbn Hüseyin (v. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata', Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fî (v. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-IX, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut, 2002.

Bursevî, İsmâîl Hakkı (v. 1137/1725), *Rûhu'l-Beyân*, I-X, Dâru'l-Fikr, 2010.

Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer (v. 385/995), *Sünenü'd-Dârakutnî*, I-VI, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2003.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (v. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Muğnî, Riyad, 2000.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'âs (v. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvud*, I-VII, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dimaşk, 2009.

Ebû Nu'aym El-İsbehânî, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed (v. 430/1039), *Ma'rifetü's-sahâbe*, I-VII, thk. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1998.

Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (ö. 1999), *Sahîhu ve Zâifü İbn Mâce*, I-IV, Mektebetü'l-Ma'arif, Riyad, 1997.

_____, *Sahîhu ve Zâifü Ebî Dâvud*, I-IV, Mektebetü'l-Ma'arif, Riyad, 1998.

_____, *Sahîhu ve Zâifü't-Tergîb ve't-Terhîb*, I-V, Mektebetü'l-Ma'arif, Riyad, 2000.

_____, *İrvâ'ü'l-galîl fî tahrîci ehâdîsi Menâri's-sebîl*, I-IX, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1979.

Gürkan, Menderes, “Zerkeşî”, *DİA*, XLIV, 289-293, İstanbul, 2013.

Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (v. 463/1071), *Tarîhu Bağdâd (Tarîhu Medîneti's-selâm)*, I-XVI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2001.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî (v. 405/ 1014), *el- Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, (Zehebî'nin *Telhîs*'i ile birlikte) I-IV, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts.

Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebû Bekir (v. 807/1404), *Mecma'u'z-zavâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, I-X, thk. Abdullâh Muhammed ed-Dervîş, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

İrâkî, Ebû'l-Fadl Zeynüddîn Abdürrâhîm b. El-Hüseyn b. Abdurrahmân el-İrâkî (v. 806/1404), *el-Muğnî an hamli'l-esfâr fî'l-esfâr fî tahrîci mâ fî'l-ihyâ'i mine'l-ahbâr*, I-II, Mektebetü Dâri Taberaniyye, Riyad, 1995.

İbnü'l-Cevzî, Cemâluddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed Ebü'l-Ferec (v. 597/1201), *Kitâbü'd-du'afâ' ve'l-metrûkîn*, I-III, thk. Ebû'l-Fudâ Abdullâh el-Kâdî, Kitâbü'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî (v. 327/849), *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Dâru ihyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1952.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalanî (v. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, I-IV, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1993.

_____, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I-VIII, thk. 'Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud ve Ali Muhammed Muavvid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.

_____, *Lîsânü'l-Mîzân*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde, I-X, Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002.

_____, *Takrîbü't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999.

_____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XV, Daru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kâhire, 1993.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm el-Bustî (v. 354/965), *Kitâbu's-sikât*, I-X, Dâiratü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd-Hindistan, 1973.

_____, *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Balabân*, I-XVIII, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî (v. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, I-X, thk. Mahmûd el-Arnâvût, Dâru İbni Kesîr, Beyrut, 1986.

İbn Kâdî Şühbe, Ebû Bekr b. Ahmed b. Muhammed (v. 851/1448), *Tabakâtu's-Şafi'iyye*, I-IV, thk. Hâfız Abdülalîm Hân, Dâiratü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd-Hindistan, 1979.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (v. 273/887) *es-Sünen*, I-V, thk. Şu'ayb el-Arnâvût, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk, 2009.

İbn Tağrıberdî, Cemâluddîn Ebi'l-Mehasin Yusuf el Atabekî (v. 874/2469), *ed-Delîlu's-Şâfi' ale'l-Menheli's-Sâfi*, I-II, thk. Fehîm Muhammd Şaltut, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1998.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (v. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.

Kehhâle, Ömer Rızâ (v. 1987), *Mu'cemü'l-mü'ellifîn terâcimü muşanni-fi'l-kütübi'l-arabiyye*, I-XV, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (v. 261/875), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-V, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

- Nehhâs**, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed el-Mısırî (v. 338/950), *Me'âni'l-Kur'ân'i'l-Kerim*, I-VI, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1988.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad ts.
- Sehâvî**, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân (v. 902/1497), *ed-Dav'u'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-XII, Menşûrâtü Dâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut ts.
- Suyûtî**, Celâleddin Abdurrahman b. Ebîbekr (v. 911/1505), *el-Câmiu's-Sağîr*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- _____, *Hüsnü'l-muhâdara fî Tarihi Mısır ve'l-Kahire*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1967.
- _____, *Nazmü'l-'ikyân fî a'yâni'l-a'yân*, thk. Philip Khuri Hitti, Mektebetü'l-İlmiyye, 1927, Beyrut.
- Taberânî**, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp (v. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, Mektebet-ü İbn Teymiyye, Kahire, 1994.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad ts.
- Uğur**, Mücteba, "Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî", *DİA*, X, 258-259, İstanbul, 1994.
- Yiğit**, İsmail, "Memlükler", *DİA*, XXIX, 90-97, İstanbul, 2004.
- Zehebî**, Şemsuddin Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed ed-Dımaşkî, (v. 748/1347), *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetü fi'l-Kütübi's-sitte*, I-II, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kıble li's-sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992.
- _____, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.

_____, *Târihu'l-İslam*, I-LIII, thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1996.

Zerkeşi, Muhammed b. Abdillâh (v. 794/1392), *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh*, I-VI, thk. Abdulkâdir Abdullâh el-‘Ânî, Vezârtu'l-Evkâf ve’ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1992.

_____, *el-Burhân fi ‘ulûmi'l-Kur‘ân*, I-IV, thk. Muhammed Ahmed Ebu'l-fadl İbrârim, Dâru't-Türâs, Kahire, 1957.

_____, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id*, I-III, thk. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd, eş-Şuûn'u'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1982.

_____, *Selâsilü'z-Zeheb*, thk. Muhammed el-Muhtar b. Muhammed el-Emîn eş-Şenkîti, Cemû'l-Hukûku Mahfûza, Medine, 2002.

_____, *Teşnîfü'l-mesâmi‘ bi-Cem‘i'l-cevâmi‘ li Taceddin es-Subkî*, I-IV, thk. Seyyid Abdulazîz, Abdullâh Rebî‘, Mektebü Kurtuba, Kahire, 1998.

Zirikli, Hayreddin (v. 1976), *el-Â'lâm Kâmus Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Mustarabîn ve'l-Müsteşrikîn*, I-X, Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, Beyrut, 2002.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Mücahit ILDIRAR, 1988 yılında Konya'nın Meram ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ali Taşoluk İlköğretim Okulunda tamamladı. Arapça eğitimi aldığı yıllarda, Açık Öğretim Lisesinden mezun olduktan sonra girdiği İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2012 yılında mezun oldu. 2011 yılında başladığı İmam-Hatiplik görevini Konya'nın Karapınar, Seydişehir ve Meram ilçelerinde iki buçuk yıl sürdürdü. 2013 yılında Mersin'in Anamur ilçesine bağlı Anamur Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğretmenlik hayatına başladı. 2014 yılında tayin olduğu Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Mevlana Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde bir buçuk yıl görev yaptıktan sonra Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Buhari Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde görevine devam etti. Halen Konya'nın Selçuklu ilçesine bağlı Şems-i Tebrizi Kız Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğretmenlik yapmaktadır.

İletişim Bilgileri:

Tel. 05448787368

Mail: mucahitildirarihl@gmail.com